

TC
ZAFER KALKINMA AJANSI

TR33 Bölgesi'nin Üretim Yapısının ve Düzeyinin Tespiti ve Analizi 2013 Haziran

Zafer
Kalkınma Ajansı
Development Agency

tepav

türkiye ekonomi politikaları araştırma vakfı

AFYONKARAHİSAR - KÜTAHYA - MANİSA - UŞAK

TR33 Bölgesi'nin Üretim Yapısının ve Düzeyinin Tespiti ve Analizi

Bu rapor “TR33 Bölgesi'nin Üretim Yapısının ve Düzeyinin Tespiti ve Analiz Edilmesi Çalışması” kapsamında T.C. Zafer Kalkınma Ajansı ve TEPAV uzmanlarından oluşturulan bir ekip tarafından hazırlanmıştır. Rapor, sadece yapılan anket, güvenilir olarak kabul edilen kaynaklardan elde edilen verilere dayalı analiz ve incelemelerin sonuçlarını ortaya koymakta olup, Zafer Kalkınma Ajansı'nın kurumsal görüşlerini yansıtmaz. Bu raporda yer alan tüm bilgi ve verilerin kullanım ve uygulama sorumluluğu, doğrudan veya dolaylı olarak, bu rapora dayanarak yatırım kararı veren ya da finansman sağlayan kişilere ait olup, bu konuda her ne şekilde olursa olsun T.C. Zafer Kalkınma Ajansı ve raporun yazarları sorumlu tutulamaz.

TEPAV Ekibi: Ozan Acar, Bilgi Aslankurt, Ekrem Cunedioğlu, Esen Çağlar, Efşan Naz Özen, Hasan Çağlayan Dündar

Zafer Kalkınma Ajansı Ekibi: İskender Cem Leblebici, Raziye Demir Karataş, Yakup Peker

© 2014 - Bu raporun tüm hakları saklıdır. T.C. Zafer Kalkınma Ajansı'nın yazılı onayı olmadan raporun içeriği kısmen veya tamamen kopyalanamaz, elektronik, mekanik veya benzeri bir araçla herhangi bir şekilde basılamaz, çoğaltılamaz, fotokopi veya teksir edilemez, dağıtılamaz. Kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

İçindekiler

Yönetici Özeti.....	14
Giriş.....	18
Bölüm 1. TR33 Bölgesi'nin Ekonomik Yapısı ve Rekabet Gücü.....	21
Bir Bakışta TR33 Bölgesi ve İlleri.....	21
Bölge'nin Ekonomik Performansı ve Rekabet Gücü Unsurları.....	26
Bölüm 2. Üretim Yapısı Analizi.....	38
Sektörlere Yönelik Genel Tespitler.....	38
Üretim Yapısı Analizi Metodolojisi.....	48
Üretim Yapısı Analizi Genel Sonuçlar.....	52
Bölüm 3. Stratejik Konumlandırma.....	56
Sonuç ve Politika Önerileri.....	61
EK 1: Literatür Taraması.....	65
TR33 Bölgesi'nin Ekonomik Yapısına İlişkin Çalışmalar.....	68
Raporda Kullanılan Analizlere İlişkin Literatür Taraması.....	71
EK 2: Genel Ekonomik Değerlendirme.....	73
Ekonomik Yapı.....	74
Yaşam Kalitesi ve Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik.....	81
Bağlantı Düzeyi.....	90
Girişimcilik Ekosistemi ve Üniversiteler.....	98
EK 3: Yatırım Ortamı Anketi.....	109
Firma Profili.....	111
EK 4: Üretim Yapısı Analizi.....	123
İşgücü ve Beceriler.....	123
Satışlar ve Tedarikçiler.....	126
Temel Üretim İlişkileri.....	130
Yenilik ve Öğrenme.....	141

EK 5: Potansiyel Sektörlerin Analizi	142
Yöntem.....	142
Rekabet Gücü Grubu.....	144
Çeşitlilik Grubu.....	145
Nitelik Grubu.....	147
Yakınlık Grubu.....	151
Potansiyel Grubu.....	152
Değişkenlerin Kullanımı.....	153
Yöntem Tartışması.....	156
Sonuçlar.....	159
İlçe Düzeyinde Sonuçlar.....	179
Kaynakça	222

Şekil Listesi

Şekil 1: Türkiye'nin Bölgelerinde 2004-2008 Arasında İstanbul'un Kişi Başı Gayri Safi Katma Değerine (GSKD) Yakınsama Eğilimi (%) ve 2008 Yılında Kişi Başı GSKD (bin TL).....	26
Şekil 2: TR33 Bölgesi'ndeki 4 İlin Nüfusunun Türkiye'nin Toplam Nüfusu İçindeki Payı, %, 1965-2012.....	27
Şekil 3: TR33 Bölgesi'nde Sektörlerin Gayri Safi Katma Değer İçindeki Payları (%), 2008.....	28
Şekil 4: Türkiye'de Sektörlerin Gayri Safi Katma Değer İçindeki Payları (%), 2008.....	28
Şekil 5: TR33 Bölgesi'nde Sektörlerin Büyümeye Katkısı (%), 2004-2008.....	28
Şekil 6: Türkiye'de Sektörlerin Büyümeye Katkısı (%), 2004-2008.....	28
Şekil 7: Türkiye ve TR33 Bölgesi'nde Çalışan Erkeklerin Eğitim Profili (%), 2011.....	29
Şekil 8: Türkiye ve TR33 Bölgesi'nde Çalışan Kadınların Eğitim Profili (%), 2011.....	30
Şekil 9: TR33 Bölgesi'nde İmalat Sanayi Firmalarında Çalışanların Eğitim Düzeyi, (%), 2012.....	30
Şekil 10: TR33 Bölgesi'nde Kadın Çalışanların Toplam Çalışanlara Oranı (%), Şehirlere Göre, 2012.....	31
Şekil 11: TR33 Bölgesi'nde Kadın Çalışanların Toplam Çalışanlara Oranı (%), Firma Ölçeğine Göre, 2012.....	31
Şekil 12: Kullanılan Makine ve Ekipmanların Tedarik Yeri, Yüzde.....	34
Şekil 13: Kullanılan Makine ve Ekipmanların Tedarik Yeri, Sektörlere Göre, Yüzde.....	34
Şekil 14: Hammadde/Yarı Mamullerin Tedarik Yeri, Yüzde.....	35
Şekil 15: Hammadde/Yarı Mamullerin Tedarik Yeri, Sektörlere Göre, Yüzde.....	35
Şekil 16: Firmanın Bu Yörede Yatırım Yapmasını Etkileyen Faktörler.....	36

Şekil 17: TR33 Bölgesi'ndeki Firmaların Yatırım Ortamı Engelleri.....	37
Şekil 18: Ülkelerin* Üretimlerinin Ortalama Sıradanlığı ve Çeşitliliği, 2010.....	49
Şekil 19: Ülkelerin Üretimlerinin Ortalama Sıradanlığı ve Kişi Başına Milli Gelirleri, 2010.....	50
Şekil 20: 81 İlin Üretimlerinin Ortalama Sıradanlığı ve Çeşitliliği, 2011.....	53
Şekil 21: Sektör Tespit Filtreleme Süreci, 2011.....	54
Şekil 22: 81 İlin Strateji Matrisi Üzerindeki Konumu, 2011.....	57
Şekil 23: TR33 Bölgesi'ndeki İlçelerin Strateji Matrisi Üzerindeki Konumu, 2011.....	60
Şekil 24: Firmaların Gelecekte Rekabet Gücüne Katkı Sağlayabilecek Konular, Yüzde.....	62
Şekil 25: Türkiye'de Sektörlerin Gayri Safi Katma Değer İçindeki Payları, 2008.....	66
Şekil 26: TR33 Bölgesi'nde Sektörlerin Gayri Safi Katma Değer İçindeki Payları, 2008.....	66
Şekil 27: TR33 Bölgesi İllerinin İmalat Sanayi İhracat Değerleri (milyon TL), 2007-2011.....	67
Şekil 28: TR33 Bölgesi'nin Türkiye'nin Toplam İmalat Sanayi İhracatındaki Payı, 2007-2011.....	67
Şekil 29: Türkiye'nin İBBS Düzey 2 Bölgelerinde Gayri Safi Katma Değerdeki Büyüme, 2004-2008.....	74
Şekil 30: Türkiye ve TR33 Bölgesi'nde Sektörlerin Büyümeye Katkısı, 2004-2008.....	75
Şekil 31: TR33 Bölgesi ve Türkiye Genelinde Kişi Başına Gayri Safi Katma Değer (\$), 2004-2008.....	75
Şekil 32: TR33 Bölgesi'nin GSYH'si İstanbul GSYH'sinin Yüzde Kaçığı? (1987-2001).....	76
Şekil 33: Türkiye'nin Bölgelerinde 2004-2008 Arasında İstanbul'un Kişi Başı Gayri Safi Katma Değerine (GSKD) Yakınsama Eğilimi (%) ve 2008 Yılında Kişi Başı GSKD (bin TL).....	77
Şekil 34: TR33 Bölgesi Net Göç Hızı (%).....	78
Şekil 35: Seçilmiş İllerde Net Göç Hızı (%).....	78

Şekil 36: Türkiye'nin Bölgelerinde Kadınların İşgücüne Katılım Oranı (%).....	78
Şekil 37: Türkiye'nin Bölgelerinde Erkeklerin İşgücüne Katılım Oranı (%).....	79
Şekil 38: Türkiye ve TR33 Bölgesi'nde Çalışan Erkeklerin Eğitim Profili (%), 2011.....	80
Şekil 39: Türkiye ve TR33 Bölgesi'nde Çalışan Kadınların Eğitim Profili (%), 2011.....	81
Şekil 40: Türkiye'nin Şehirleri Sürdürülebilirlik Araştırması ve Alt Endekslerine Göre İllerin Puanları.....	85
Şekil 41: CNBC-E Yaşam Kalitesi Araştırması Puanları ve Alt Endeks Değerleri.....	86
Şekil 42: Zafer Kalkınma Ajansı Tarafından Hazırlanan Endekslerde İllerin Puanları.....	88
Şekil 43: Zafer Kalkınma Ajansı Ekonomik Yapı ve Sosyal Gelişmişlik Endeksi Puanları.....	89
Şekil 44: TR33 Bölgesi İllerinden Türkiye'ye Yük Taşımacılığı.....	92
Şekil 45: TR33 Bölgesi İllerinden Türkiye'ye Yük Taşımacılığı, Gıda Sektörü.....	93
Şekil 46: TR33 Bölgesi İllerinden Türkiye'ye Yük Taşımacılığı, Tekstil Sektörü.....	93
Şekil 47: TR33 Bölgesi İllerinden Türkiye'ye Yük Taşımacılığı, Orman Ürünleri Sektörü.....	94
Şekil 48: TR33 Bölgesi'nde Demiryolu Ağı.....	95
Şekil 49: Çin ve Chongqing Şehri İçin Kişi Başı GSYH, 1978-2007.....	96
Şekil 50: TR33 Bölgesi ve Seçilmiş İllerde İniş-Kalkış Yapan Uçak Sayısı, 2011.....	97
Şekil 51: TR33 Bölgesi ve Seçilmiş İllerde İç Hatta Uçan Toplam Yolcu Sayısı, 2011.....	97
Şekil 52: TR33 Bölgesi ve Seçilmiş İllerde Yüksek Lisans ve Doktora Mezunlarının 15 Yaş Üstü Nüfusa Oranı.....	98
Şekil 53: TR33 Bölgesi ve Seçilmiş İllerde Tescilli Patent Sayısı.....	99
Şekil 54: TR33 Bölgesi ve Seçilmiş İllerde Teknogirişim Desteklerinden Yararlananların Sayısı.....	99
Şekil 55: Örneklemdaki Firma Sayısının NACE 2 Sınıflandırmasına Göre Sektörel Dağılımı, Yüzde.....	112
Şekil 56: Firmaların Alt Bölgelere Dağılımı, Firma Sayısı.....	113

Şekil 57: TR33 Bölgesi'ndeki İmalat Sanayii Firmalarının Konumları.....	116
Şekil 58: TR33 Bölgesi'ndeki İmalat Sanayii Firmalarının Konumları.....	116
Şekil 59: Firmaların Ortalama Yaşı, Yıl.....	117
Şekil 60: Özel Sanayi ve Ticaret Bölgesinde Bulunan Firmaların Payı, Yüzde.....	118
Şekil 61: Firmaların Çalışan Sayısı Bakımından Sınıflandırılması, Yüzde.....	119
Şekil 62: Firmaların Çalışan Sayısı Bakımından Sınıflandırılması, Yüzde.....	119
Şekil 63: Bölge'de Öne Çıkan Sektörlerde Ortalama Çalışan Sayısı.....	120
Şekil 64: Kapasite Kullanım Oranlarının İllere Göre Dağılımı, Yüzde.....	121
Şekil 65: Kapasite Kullanım Oranlarının Sektörlere Göre Dağılımı, Yüzde.....	121
Şekil 66: Alt Bölge Düzeyinde Kapasite Kullanım Oranları, Yüzde.....	122
Şekil 67: Çalışanların Eğitim Düzeyi, Yüzde.....	123
Şekil 68: Şehirlere Göre Kadın İstihdam Oranı, Yüzde.....	125
Şekil 69: Firma Ölçeğine Göre Kadın İstihdamı.....	125
Şekil 70: İhracat Yapan Firmaların Yüzdesi.....	126
Şekil 71: Alt Bölge Düzeyinde İhracat Yapan Firmaların Oranı, Yüzde.....	126
Şekil 72: Firmaların İhracat Yapmama/İhracat Kapasitelerini Yeterli Görmeme Nedenleri, Yüzde.....	127
Şekil 73: Firmaların İhracat Yapmama/İhracat Kapasitelerini Yeterli Görmeme Nedenleri, Yüzde.....	128
Şekil 74: İç Piyasaya Yapılan Satışların Dağılımı, Yüzde.....	129
Şekil 75: İç Piyasaya Yapılan Satışların Dağılımı, Yüzde.....	129
Şekil 76: Kullanılan Makine ve Ekipmanların Tedarik Yeri, Yüzde.....	131
Şekil 77: Sektörlere Göre Kullanılan Makine ve Ekipmanların Tedarik Yeri, Yüzde.....	131
Şekil 78: Makine ve Ekipmanın Tedarik Yeri, Firma Sayısı.....	132
Şekil 79: Kullanılan Yedek Parçanın Tedarik Yeri, Yüzde.....	132
Şekil 80: Yedek Parçaların Tedarik Yeri, Firma Sayısı.....	133
Şekil 81: Sektörlere Göre Kullanılan Yedek Parçanın Tedarik Yeri, Yüzde.....	134
Şekil 82: Bakım Hizmeti Alınan İşletmelerin Yeri, Yüzde.....	135
Şekil 83: Bakım Hizmeti Alınan İşletmelerin Yeri, Yüzde.....	135

Şekil 84: Hammadde/Yarı Mamullerin Tedarik Yeri, Yüzde.....	136
Şekil 85: Sektörlere Göre Hammadde/Yarı Mamullerin Tedarik Yeri, Yüzde.....	137
Şekil 86: Yurt Dışından Makine ve Ekipman Tedarik Eden Firmaların Sayısı.....	138
Şekil 87: Yurt Dışından Yedek Parça Tedarik Eden Firmaların Sayısı.....	138
Şekil 88: Yurt Dışından Hammadde ve Ara Malı Tedarik Eden Firmaların Sayısı.....	138
Şekil 89: İç Piyasaya Yapılan Satışların Dağılımı, Yüzde.....	139
Şekil 90: Firmaların Ürünlerini Sattığı Müşterilerin Yeri, Yüzde.....	140
Şekil 91: Son İki Yılda Herhangi Bir Yenilikçilik Faaliyetinde Bulunan Firmalar, Yüzde.....	141
Şekil 92: Son İki Yılda Önemli Bir Ürün ya da Hizmet Oluşturan Firmalar, Yüzde.....	141
Şekil 93: Ürün Uzağı.....	155
Şekil 94: İllerin Çeşitliliği ve Ortalama Sıradanlığı, 2011.....	159
Şekil 95: 81 İlin Strateji Matrisi Üzerindeki Konumu, 2011.....	161
Şekil 96: TR33 Bölgesi İlçelerinin Strateji Matrisi Üzerindeki Konumu, 2011.....	162
Şekil 97: Afyonkarahisar İlinin Ürün Uzağı Üzerindeki Konumu, 2010.....	163
Şekil 98: Kütahya İlinin Ürün Uzağı Üzerindeki Konumu, 2010.....	164
Şekil 99: Manisa İlinin Ürün Uzağı Üzerindeki Konumu, 2010.....	165
Şekil 100: Uşak İlinin Ürün Uzağı Üzerindeki Konumu, 2010.....	166
Şekil 101: Sektör Tespit Filtrelemesinin Aşamaları.....	170
Şekil 102: Başmakçı Sektör Tespit Filtrelemesi Adımları, 2011.....	180
Şekil 103: Bayat Sektör Tespit Filtrelemesi Adımları, 2011.....	180
Şekil 104: Bolvadin Sektör Tespit Filtrelemesi Adımları, 2011.....	181
Şekil 105: Çay Sektör Tespit Filtrelemesi Adımları, 2011.....	182
Şekil 106: Çobanlar Sektör Tespit Filtrelemesi Adımları, 2011.....	182
Şekil 107: Dazkırı Sektör Tespit Filtrelemesi Adımları, 2011.....	183
Şekil 108: Dinar Sektör Tespit Filtrelemesi Adımları, 2011.....	183
Şekil 109: Emirdağ Sektör Tespit Filtrelemesi Adımları, 2011.....	184

Şekil 110: Evciler Sektör Tespit Filtrelemesi Adımları, 2011.....	184
Şekil 111: Hocalar Sektör Tespit Filtrelemesi Adımları, 2011.....	185
Şekil 112: İhsaniye Sektör Tespit Filtrelemesi Adımları, 2011.....	185
Şekil 113: İscehisar Sektör Tespit Filtrelemesi Adımları, 2011.....	186
Şekil 114: Kızılören Sektör Tespit Filtrelemesi Adımları, 2011.....	186
Şekil 115: Merkez Afyonkarahisar Sektör Tespit Filtrelemesi Adımları, 2011.....	187
Şekil 116: Sandıklı Sektör Tespit Filtrelemesi Adımları, 2011.....	189
Şekil 117: Sinanpaşa Sektör Tespit Filtrelemesi Adımları, 2011.....	189
Şekil 118: Sultandağı Sektör Tespit Filtrelemesi Adımları, 2011.....	190
Şekil 119: Şuhut Sektör Tespit Filtrelemesi Adımları, 2011.....	190
Şekil 120: Altıntaş Sektör Tespit Filtrelemesi Adımları, 2011.....	191
Şekil 121: Aslanpaşa Sektör Tespit Filtrelemesi Adımları, 2011.....	191
Şekil 122: Çavdarhisar Sektör Tespit Filtrelemesi Adımları, 2011.....	192
Şekil 123: Domaniç Sektör Tespit Filtrelemesi Adımları, 2011.....	192
Şekil 124: Emet Sektör Tespit Filtrelemesi Adımları, 2011.....	193
Şekil 125: Gediz Sektör Tespit Filtrelemesi Adımları, 2011.....	193
Şekil 126: Hisarcık Sektör Tespit Filtrelemesi Adımları, 2011.....	194
Şekil 127: Merkez Kütahya Sektör Tespit Filtrelemesi Adımları, 2011.....	195
Şekil 128: Pazarlar Sektör Tespit Filtrelemesi Adımları, 2011.....	197
Şekil 129: Simav Sektör Tespit Filtrelemesi Adımları, 2011.....	197
Şekil 130: Şaphane Sektör Tespit Filtrelemesi Adımları, 2011.....	198
Şekil 131: Tavşanlı Sektör Tespit Filtrelemesi Adımları, 2011.....	199
Şekil 132: Ahmetli Sektör Tespit Filtrelemesi Adımları, 2011.....	200
Şekil 133: Akhisar Sektör Tespit Filtrelemesi Adımları, 2011.....	201
Şekil 134: Alaşehir Sektör Tespit Filtrelemesi Adımları, 2011.....	203
Şekil 135: Demirci Sektör Tespit Filtrelemesi Adımları, 2011.....	204
Şekil 136: Gölarmara Sektör Tespit Filtrelemesi Adımları, 2011.....	205
Şekil 137: Gördes Sektör Tespit Filtrelemesi Adımları, 2011.....	205
Şekil 138: Kırkağaç Sektör Tespit Filtrelemesi Adımları, 2011.....	206
Şekil 139: Köprübaşı Sektör Tespit Filtrelemesi Adımları, 2011.....	207
Şekil 140: Kula Sektör Tespit Filtrelemesi Adımları, 2011.....	207

Şekil 141: Merkez Manisa Sektör Tespit Filtrelemesi Adımları, 2011.....	208
Şekil 142: Salihli Sektör Tespit Filtrelemesi Adımları, 2011.....	210
Şekil 143: Sarıgöl Sektör Tespit Filtrelemesi Adımları, 2011.....	211
Şekil 144: Saruhanlı Sektör Tespit Filtrelemesi Adımları, 2011.....	212
Şekil 145: Selendi Sektör Tespit Filtrelemesi Adımları, 2011.....	212
Şekil 146: Soma Sektör Tespit Filtrelemesi Adımları, 2011.....	213
Şekil 147: Turgutlu Sektör Tespit Filtrelemesi Adımları, 2011.....	214
Şekil 148: Banaz Sektör Tespit Filtrelemesi Adımları, 2011.....	216
Şekil 149: Eşme Sektör Tespit Filtrelemesi Adımları, 2011.....	217
Şekil 150: Karahallı Sektör Tespit Filtrelemesi Adımları, 2011.....	218
Şekil 151: Merkez Uşak Sektör Tespit Filtrelemesi Adımları, 2011.....	218
Şekil 152: Sivaslı Sektör Tespit Filtrelemesi Adımları, 2011.....	220
Şekil 153: Ulubey Sektör Tespit Filtrelemesi Adımları, 2011.....	220

Tablo Listesi

Tablo 1: TR33 Bölgesi ve Temel Göstergeler (Türkiye'deki Pay Olarak, %)	23
Tablo 2: TR33 Bölgesi'nde Çalışan Erkek ve Kadınların Sektörel Dağılımı	32
Tablo 3: TR33 Bölgesi İlleri ve Seçilmiş İllerin SEGE-2011 Sıralaması	33
Tablo 4: TR33 Bölgesi İllerinde En Fazla Kayıtlı İstihdama Sahip 10 Sektör (Hizmetler Hariç), 2011	39
Tablo 5: TR33 Bölgesi İllerinin İhracat Göstergeleri, 2010	43
Tablo 6: TR33 Bölgesi'nde İSO 1000'e Giren Şirketler (1997, 2011)	46
Tablo 7: TR33 Şirketlerinin İSO İlk 1000 İçerisinde Çeşitli Göstergelerdeki Payları (1997-2011)	48
Tablo 8: İller İçin Belirlenen Potansiyel Sektörlerden Niteliği En Yüksek Olan 5 Sektör	55
Tablo 9: Bölge İllerinin Sektörel Çeşitliliği, 2011	58
Tablo 10: TR33 Bölgesi'nde Çalışan Erkek ve Kadınların Sektörel Dağılımı	79
Tablo 11: Finger-Kreinin Endeksi'ne göre TR33 Bölgesi'nde Birbirine En Fazla Benzeyen İller	83

Tablo 12: TR33 Bölgesi İlleri ve Seçilmiş İllerin SEGE-2011 Sıralaması.....	84
Tablo 13: TR33 Bölgesi İllerinde Karayolu ve Demiryolunun Türkiye'deki Toplam Karayolu ve Demiryoluna Oranı.....	90
Tablo 14: Türkiye'nin Şehirleri Sürdürülebilirlik Araştırması Göstergeleri*.....	101
Tablo 15: CNBC-E Yaşam Kalitesi Araştırması'nda Kullanılan Göstergeler*.....	105
Tablo 16: Endekslerde Kullanılan Göstergeler ve Olası Veri Kaynakları.....	107
Tablo 17: TR33 Bölgesi'ndeki İlçeler ve Alt Bölge Sınıflaması.....	113
Tablo 18: Sıradanlık Değişkenine Göre Niteliği En Yüksek 5 Sektör ile Niteliği En Düşük 5 Sektör, 2011.....	158
Tablo 19: PRODY Değişkenine Göre Niteliği En Yüksek 5 Sektör ile Niteliği En Düşük 5 Sektör, 2011.....	158
Tablo 20: Bölge İllerinin Sektörel Çeşitliliği, 2011.....	167
Tablo 21: İlde Faaliyeti Bulunmayan Ama Gelişme İhtimali ve Niteliği Yüksek Sektörler, 2011.....	169
Tablo 22: Afyonkarahisar İçin Belirlenen Potansiyel Sektörler, 2011.....	171
Tablo 23: Kütahya İçin Belirlenen Potansiyel Sektörler, 2011.....	173
Tablo 24: Manisa İçin Belirlenen Potansiyel Sektörler, 2011.....	175
Tablo 25: Uşak İçin Belirlenen Potansiyel Sektörler, 2011.....	177
Tablo 26: Bolvadin İçin Belirlenen Potansiyel Sektörler, 2011.....	181
Tablo 27: Çay İçin Belirlenen Potansiyel Sektörler, 2011.....	182
Tablo 28: Dinar İçin Belirlenen Potansiyel Sektörler, 2011.....	183
Tablo 29: Emirdağ İçin Belirlenen Potansiyel Sektörler, 2011.....	184
Tablo 30: İscehisar İçin Belirlenen Potansiyel Sektörler, 2011.....	186
Tablo 31: Afyonkarahisar Merkez İçin Belirlenen Potansiyel Sektörler, 2011.....	187
Tablo 32: Sandıklı İçin Belirlenen Potansiyel Sektörler, 2011.....	189
Tablo 33: Şuhut İçin Belirlenen Potansiyel Sektörler, 2011.....	190
Tablo 34: Gediz İçin Belirlenen Potansiyel Sektörler, 2011.....	194
Tablo 35: Hisarcık İçin Belirlenen Potansiyel Sektörler, 2011.....	195
Tablo 36: Kütahya Merkez İçin Belirlenen Potansiyel Sektörler, 2011.....	195
Tablo 37: Simav İçin Belirlenen Potansiyel Sektörler, 2011.....	198
Tablo 38: Şaphane İçin Belirlenen Potansiyel Sektörler, 2011.....	199

Tablo 39: Tavşanlı İçin Belirlenen Potansiyel Sektörler, 2011.....	199
Tablo 40: Ahmetli İçin Belirlenen Potansiyel Sektörler, 2011.....	200
Tablo 41: Akhisar İçin Belirlenen Potansiyel Sektörler, 2011.....	201
Tablo 42: Alaşehir İçin Belirlenen Potansiyel Sektörler, 2011.....	203
Tablo 43: Demirci İçin Belirlenen Potansiyel Sektörler, 2011.....	204
Tablo 44: Gölarmara İçin Belirlenen Potansiyel Sektörler, 2011.....	205
Tablo 45: Kırkağaç İçin Belirlenen Potansiyel Sektörler, 2011.....	206
Tablo 46: Kula İçin Belirlenen Potansiyel Sektörler, 2011.....	208
Tablo 47: Manisa Merkez İçin Belirlenen Potansiyel Sektörler, 2011.....	208
Tablo 48: Salihli İçin Belirlenen Potansiyel Sektörler, 2011.....	211
Tablo 49: Saruhanlı İçin Belirlenen Potansiyel Sektörler, 2011.....	212
Tablo 50: Soma İçin Belirlenen Potansiyel Sektörler, 2011.....	213
Tablo 51: Turgutlu İçin Belirlenen Potansiyel Sektörler, 2011.....	214
Tablo 52: Banaz İçin Belirlenen Potansiyel Sektörler, 2011.....	216
Tablo 53: Eşme İçin Belirlenen Potansiyel Sektörler, 2011.....	217
Tablo 54: Karahallı İçin Belirlenen Potansiyel Sektörler, 2011.....	218
Tablo 55: Uşak Merkez İçin Belirlenen Potansiyel Sektörler, 2011.....	219
Tablo 56: Sivaslı İçin Belirlenen Potansiyel Sektörler, 2011.....	220
Tablo 57: Ulubey İçin Belirlenen Potansiyel Sektörler, 2011.....	221

Bilgi Kutuları Listesi

Kutu 1: Finger-Kreinin Endeksi ve Kıyas Noktalarının Belirlenmesi.....	82
Kutu 2: Demiryolunun Rekabet Gücüne Etkisi: Chongqing Örneği.....	96
Kutu 3: Boğaziçi Üniversitesi ve Mastercard Türkiye'nin Şehirleri Sürdürülebilirlik Araştırması.....	101
Kutu 4: CNBC-E Yaşam Kalitesi Araştırması.....	105
Kutu 5: Zafer Kalkınma Ajansı Ekonomik Yapı ve Sosyal Gelişmişlik Endeksleri.....	107

Yönetici Özeti

1. Bu rapor, Afyonkarahisar, Kütahya, Manisa ve Uşak illerinin oluşturduğu TR33 Bölgesi'nin üretim yapısını analiz etmek için gerçekleştirilen kapsamlı bir çalışmanın bulgularını içermektedir. Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV) ile Zafer Kalkınma Ajansı işbirliğinde hazırlanan bu raporun, TR33 Bölgesi'nin 2014-2023 Bölge Planı'na ve de akabinde hazırlanacak strateji belgelerine katkı sağlaması amaçlanmıştır.

2. Çalışmanın hazırlıkları Eylül 2012'de başlamış, Mart 2013'te tamamlanmıştır. Üretim yapısını analiz etmek için, ülkemizdeki bölgesel ve il bazlı verilerin güçlü ve zayıf yönlerini hesaba katan özgün bir analitik yöntem bu çalışma kapsamında geliştirilmiş ve derlenen veriler kullanılarak uygulanmıştır. Aralık 2012 ve Ocak 2013'te, TR33 Bölgesi'ndeki imalat sanayii firmalarının performansını ve yatırım ortamına ilişkin algılarını ölçen, 12 bölümden oluşan kapsamlı bir anket 1.417 firmaya uygulanmıştır. Tüm bu aşamalardan gelen bulgular birlikte değerlendirilmiş ve bu nihai rapor hazırlanmıştır.

3. Bölge'nin üretim yapısını inceleyebilmek için öncelikle Bölge'nin genel iktisadi ve sosyal yapısını net bir şekilde ortaya koymak gerekmektedir. Bunun için Bölge'nin genel ekonomik performansı çeşitli açılardan değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, TR33 Bölgesi'nin İstanbul ile arasındaki kişi başı gelir farkını azaltmada Türkiye'nin en başarılı bölgelerinden biri olduğu dikkat çekmektedir. Öte yandan, başarılı yakınsama performansına rağmen, Bölge'nin ülke nüfusu içindeki payı 1960'lardan günümüze istikrarlı biçimde azalmaktadır. Türkiye ortalamasına kıyasla Bölge'de hizmetler sektörü düşük, tarım ve sanayi sektörleri ise yüksek bir ağırlığa sahiptir. Bölge'deki işgücü, Türkiye ortalamasından kısmen daha düşük bir eğitim düzeyinde, kadın istihdamı açısından da Türkiye ortalamasının gerisindedir. Bölge'deki illerin sosyoekonomik gelişmişlik düzeyi ve yaşam kalitesi göstergeleri de gelişmeye açık bir yapıdadır.

4. TR33 Bölgesi'ni oluşturan dört ilde de istikrarlı, belirli bir olgunluk düzeyine erişmiş ve hem ulusal hem de kısmen küresel rekabet gücü olan sanayi faaliyetlerinin varlığından bahsetmek mümkündür. Bölge illerinde kayıtlı olarak hizmetler dışı alanlarda çalışan kişi sayısı 170 bindir ve Bölge istihdamı Türkiye'deki toplam istihdamın yüzde 5'ine karşılık gelmektedir. Bölge'nin ihracat hacmi 2012 sonu itibarıyla 5 milyar dolar düzeyindedir. 1997'de Bölge'den Türkiye'nin en büyük 1000 sanayi kuruluşu listesine girebilen 11 firma varken, bu sayı 2011'de 24'e yükselmiştir. Bu firmaların 18'i Manisa'da yerleşiktir. Kayıtlı istihdamın yüzde 55'i, ihracatın ise yüzde 88'i makine, elektrikli ve elektronik aletlerin kümelenmesinin kuvvetli olduğu Manisa'dadır. Bölge'nin bir diğer ili Afyonkarahisar'ın mermer ihracatında dünya pazarında son derece önemli bir aktör olduğunu

söylemek mümkündür. Uşak'ta tekstil-deri, Kütahya'da ise seramik ve porselen sektörleri ön plana çıkmaktadır.

5. TR33 Bölgesi'ndeki illerin üretim yapıları incelendiğinde, illerin birbirleriyle ileri ve geri bağlantılarının kısıtlı olduğu görülmektedir. Firmalar, gerek tedarik gerekse satış aşamalarında, Bölge'deki diğer illerden firmalarla yeterli düzeyde ilişki içinde değildir. Bölgesel entegrasyonun sınırlı olmasının nedenlerinin başında, Bölge illerinin ekonomik yapılarının birbirinden önemli ölçüde farklı olması gelmektedir. Manisa'daki üretim yapısının sofistikasyonu, Bölge'nin geri kalanındaki illerin üretim yapısı sofistikasyonu arasında ciddi farklar bulunmaktadır. Manisa büyük ölçüde AB pazarıyla entegreyken, Uşak'taki deri üreticileri esasen İstanbul ile bağlantılı durumdadır. Afyonkarahisar'daki mermer üreticileri ise ABD'den Avustralya'ya geniş bir coğrafyaya ihracat yapmaktadır. Kütahya'da ise ulusal ve uluslararası piyasada ciddi bir markalaşma başarısı göstermiş, büyük ölçekli ve dikey olarak entegre üretim yapan seramik ve porselen firmaları bulunmaktadır.

6. Bölge'nin üretim yapısının analizi ve muhtemel yapısal dönüşüm yönelimlerinin tespiti, bu çalışma için geliştirilen özgün bir yöntemle gerçekleştirilmiştir. Bölge illerindeki üretim yapısı, Harvard Üniversitesi'ne bağlı Uluslararası Kalkınma Merkezi uzmanları tarafından geliştirilen iktisadi analiz araçlarından esinlenilerek geliştirilen tekniklerle incelenmiştir. Ülkeler arasındaki gelir farklarını açıklamak üzere geliştirilen yöntemler, Türkiye'nin illeri ve ilçeleri düzeyinde analiz yapmayı mümkün kılacak şekilde uyumlaştırılmıştır. Orijinalinde ülkelerin dış ticaret verileri kullanılarak gerçekleştirilen analizler, bu çalışmada il ve ilçe düzeyinde ihracat ve istihdam verileri ile tekrarlanmıştır.

7. TR33 Bölgesi'ndeki iller, üretim yapılarının çeşitliliği ve niteliği itibarıyla birbirinden önemli ölçüde farklılaşmaktadır. Üretim yapısının çeşitliliği, illerde rekabetçi bir şekilde yer alan farklı sektörlerin sayısı ile ölçülmektedir. Üretim yapısının niteliği ise, ilde rekabetçi bir şekilde yer alan sektörlerin, rekabetçi bir şekilde yer aldığı diğer illerin ortalama sayısı ile ölçülmektedir. Türkiye'nin 81 ili arasında yapılan sıralamada, çeşitlilik ve nitelik göstergelerinde, Manisa 8 ve 11, Afyonkarahisar 22 ve 34, Kütahya 37 ve 36, Uşak ise 53 ve 12'nci sıralarda yer almaktadır. Manisa, ekonomik büyüme performansı açısından önem arz eden üretimin çeşitliliği ve sıradanlığı açısından, Türkiye'nin ve TR33 Bölgesi'nin diğer illeri arasında öne çıkmaktadır. Uşak ise düşük çeşitliliği ve yüksek niteliği ile Türkiye sıralamasında gerilerde olan Kütahya ve Afyonkarahisar'dan farklılaşmaktadır.

8. TR33 Bölgesi'ne bağlı il ve ilçelerinin gelecekte rekabetçi olma ihtimali yüksek olan potansiyel sektörler belirlenmiştir. Potansiyel sektörler belirlenirken temelde üç kriter dikkate alınmıştır. Birincisi, bir sektörün potansiyel sektör listesine dahil edilebilmesi için, ilgili sektörün il veya ilçede sınırlı da olsa

bir varlık göstermesi gerekmektedir. İkincisi, il veya ilçedeki mevcut beceriler, ortaya çıkma ihtimali yüksek sektörde rekabet gücü kazanmak için elverişli olmalıdır. Üçüncüsü ise, potansiyel listesinde yer alan bir sektörün, bir il veya ilçenin üretim sepetine dahil olması durumunda, ildeki üretim yapısının niteliğini arttırması gerekmektedir. Bu kriterleri sağlayan sektör sayısı, Afyonkarahisar ve Kütahya'da 30, Manisa'da 33 ve Uşak'ta ise 39'dur. İller için tespit edilen potansiyel sektörler, büyük ölçüde illere bağlı Merkez ilçeler için belirlenen sektörlerle aynıdır. Bu analiz neticesinde, illere bağlı bazı diğer ilçelerin potansiyel sektör listelerinin boş kaldığı tespit edilmiştir. Bu sonuç, ilçeler arasındaki gelişmişlik farklılıklarına da işaret etmesi bakımından oldukça çarpıcıdır.

9. TR33 Bölgesi'ndeki illerin üretim yapısının mevcut durumuna bakarak, söz konusu illerdeki yapısal dönüşümü tetiklemeye yönelik politikaların çerçevesini belirlemek mümkün olabilir. Türkiye'nin 81 ilini, bu illerdeki üretim yapısının niteliğini arttıracak şekilde dönüştürmek için uygulanması gereken politikaların niteliğine göre dört farklı politika çerçevesi önerilmektedir. Bu çerçevede, Manisa'da uygulanacak yapısal dönüşüm politikalarıyla, ildeki yatırım ortamının, üretimin niteliğini daha ileriye götürmeyi sağlayacak yeni alanlar hedeflenmelidir. Uşak için tasarlanacak politikaların temel hedefi ise, ilin halihazırda üretim sepetinde yer alan faaliyetlerde sahip olduğu rekabet gücünü daha da ileriye götürmek olarak belirlenmiştir. Afyonkarahisar ve Kütahya'da uygulanacak yapısal dönüşüm politikalarının ise, ilin üretim sepetine eklenmesi halinde üretimin ortalama niteliğini arttıracak ürünlerin ortaya çıkmasını sağlamayı amaçlaması yerinde olacaktır.

10. İller için ortaya çıkarılan potansiyel sektör listelerinin, değer zinciri analizleri neticesinde ortaya çıkacak bulgular neticesinde rafine edilmesi gerekmektedir. Bu çalışmada, illerin rekabet gücü geliştirebileceği muhtemel sektör listeleri, tamamıyla sayısal analizler neticesinde belirlenmiştir. Dolayısıyla, Bölge'ye yönelik tasarlanacak politikaların, tek başına, bu çalışmada belirlenen potansiyel sektörlerde rekabet gücü geliştirmeye dönük tasarlanması olumsuz bir takım sonuçları beraberinde getirebilir. Bu istenmeyen durumdan kaçınmak amacıyla, sektörel politikaların tasarım süreçlerinin seçilmiş sektörlerde değer zinciri analizleriyle desteklenmesi yerinde olacaktır. Bölge'ye özgü koşulların, potansiyel sektörlerin değer zincirindeki halkalar için ne ölçüde uygun olduğunun anlaşılması son derece önemlidir. Nihai politikalara 2014-2023 Bölge Planı'nda yer verilmiştir.

11. Bölge'nin önünde yüksek gelirli bir ekonomiye doğru dönüşmek ve cazibe merkezi haline gelmek gibi bir dizi fırsat bulunmaktadır. Zafer Havaalanı'nın hizmete açılması, Çandarlı Limanı'nın yakın bir gelecekte devreye girecek olması, Ankara-İzmir arasında kurulacak hızlı tren hattı ve İstanbul-İzmir otoyolunun tamamlanması Bölge'deki üreticilerin hem ulusal hem de uluslararası pa-

zarlara erişimini büyük ölçüde kolaylaştıracaktır. Bu fırsatların, TR33 Bölgesi'nin üretim yapısında bir dönüşümü tetiklemesi ise bir bölgesel sanayi stratejisi çerçevesinin devreye girmesiyle mümkün olabilir. 2014-2023 Bölge Planı döneminde, Bölge'de hayata geçirilecek bir dizi program, bu sıçramanın temelini atabilir. Bu kapsamda, aşağıda sunulan alanlarda yapılacak araştırma, planlama ve programlama çalışmaları değerlendirilebilir.

- a) Bölgesel Değer Zinciri Analizleri serisinin gerçekleştirilerek, kantitatif ve kalitatif yöntemleri birleştiren, rekabet gücü ve dönüşüm gündeminin önceliklerini analitik biçimde tespit eden çalışmaların yapılması.
- b) "İhracat hızlandırıcısı programının" (export accelerator) geliştirilerek, seçilecek pilot ülkelerde ve endüstrilerde, Bölge firmalarının doğrudan ihracat kapasitelerinin artırılması.
- c) "Akil uzman çekim programı" (mobility grant program) kurgulanarak, Bölge'deki yaratıcı kapasiteyi arttırmak amacıyla, vizyoner, iş bağlantıları kuvvetli, firmalara ve kurumlara mentorluk yapabilecek kişilerin Bölge'de geçici sürelerde yaşamasının desteklenmesi.
- d) "Endüstriyel teknoloji merkezlerinin" kurulmasının desteklenmesi yoluyla, seçilecek endüstrilere ve teknolojilere odaklanacak, Bölge'deki bilgi üretiminin artmasına ve ticarileşmesine katkı sağlayacak, bu konularda Bölge'yi bir mükemmeliyet ve çekim merkezi haline getirecek kurumların oluşturulması.
- e) Bölge'de üretim sorunlarına ve çözümlerine yönelik bilgi üretiminin hızlandırılması için bir program tasarlanarak, Bölge'deki firmaların küresel rekabet gücü kazanmalarına katkı sağlayacak bilgi üretiminin desteklenmesi.
- f) Bölge'deki yenilikçilik ve uluslararasılaşma alanındaki başarıların tanıtılması ve ödüllendirilmesi.
- g) Bölge'nin yenilikçilik ve uluslararasılaşma alanında program tasarlama, proje değerlendirme ve izleme işlevlerinin güçlendirilmesi.
- h) Bölge'deki firmaların uluslararasılaşma kapasitesini arttırmak için yabancı dil öğreniminin firmalar bünyesinde desteklenmesi.
- i) Bölge'deki firmaların TÜBİTAK projelerinden daha fazla faydalanmalarını sağlamak amacıyla firmalara farkındalık ve eğitim programlarının tasarlanması.
- j) Tüm bu programları bir "Rekabet Gücü ve Yenilikçilik Gündemi" platformunda, düzenli olarak izleyecek gündemi sürekli olarak güncelleyecek ve takip edecek bir yönetim mekanizmasının katılımcı biçimde hayata geçirilmesi.

12. Ulusal düzeyde uygulanan sanayi stratejisi çerçevesinin, sağlam bir bölgesel boyutunun olması gerekliliği açıktır. Bu boyutu oluşturmanın ilk adımı ise bölgelerin üretim düzeylerinin güvenilir analitik yöntemlerle incelenmesidir.

Giriş

1. Bu rapor Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak ve Manisa illerini kapsayan TR33 Bölgesi'nin üretim yapısını ve düzeyini tespit ve analiz etmek üzere yürütülen bir araştırma projesinin temel bulgularını içermektedir. TEPAV ile Zafer Kalkınma Ajansı iş birliğinde gerçekleştirilen bu projenin hareket noktası, 2010-2013 Bölge Planı'nda yer alan vizyon ve planda belirlenen gelişme eksenlerinden biri olan rekabet gücünün artırılmasıdır. Bölge Planı vizyonu "Kalkınmada ekolojik dengeyi gözeterek rekabet gücünü arttıran, katma değer üreten, bilgi temelli ekonomisi ile kalkınma sürecini hızlandıran, özgüveni ve yaşam kalitesi yüksek, gelişen ve öğrenen bir bölge olmak" olarak belirlenmiştir. Önümüzdeki dönemde, TR33 Bölgesi'nin rekabet gücünün artırılması ve üretim yapısının, katma değerini yüksek olduğu alanlara doğru dönüştürülmesi için doğru politika ve programların uygulanması gerekmektedir. Bunları yapabilmek için önkoşul ise Bölge'deki üretim yapısına dair sağlıklı ve güncel bilgilerin analiz edilmesidir.

2. TR33 Bölgesi'ndeki üretim yapısını anlamak için, ulusal ve uluslararası kıyaslamalara elverişli bir göstergeler seti üzerinden Bölge'deki üretim faaliyetlerini izleyen ve değerlendiren bir analiz çerçevesine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu çalışmanın hem bu göstergeler setinin derlenmesi, hem de analiz çerçevesinin oluşturulması sürecine katkı vermesi amaçlanmıştır. Proje kapsamında geliştirilen yönetimin ve buna dayalı analiz sonuçlarının 2014-2023 dönemindeki TR33 Bölgesi rekabet gücü ve yapısal dönüşüm gündemine ışık tutması öngörülmektedir.

3. Bu çalışma Eylül 2012-Mart 2013 döneminde TEPAV ile Zafer Kalkınma Ajansı iş birliği ile yürütülmüştür. Çalışmanın hazırlıkları Eylül 2012'de başlamıştır. Üretim yapısını analiz etmek için, ülkemizdeki bölgesel ve il bazlı verilerin güçlü ve zayıf yönlerini hesaba katan özgün bir analitik yöntem geliştirilmiş ve derlenen verilere uygulanmıştır. Aralık 2012 ve Ocak 2013'te, TR33 Bölgesi'ndeki imalat sanayii firmalarının performansını ve yatırım ortamına ilişkin algılarını ölçen, 12 bölümden oluşan kapsamlı bir anket 1.417 firmaya uygulanmıştır. Uygulanan anketin çoğu modülünün dünyada 100'den fazla ülkede uygulanmış olması, TR33 Bölgesi'ndeki yatırım ortamını ve üretim yapısını başka ülkelerle kıyaslamaya imkân sağlamıştır. Tüm bu aşamalardan gelen bulgular birlikte değerlendirilmiş ve bu nihai rapor hazırlanmıştır.

4. Çalışmanın kapsamı beş farklı ama tamamlayıcı unsurdan oluşacak şekilde belirlenmiştir. Literatür taramasının ve genel bir ekonomik performans

değerlendirmesinin ardından, hem eldeki verilerle hem de proje kapsamında yapılan anketten sağlanan verilerle mevcut durumun detaylı bir resmi çekilmeye çalışılmıştır. Mevcut durum tespitinden hareketle üretim yapısının hangi yönlere doğru evrilebileceği farklı metotlar kullanılarak ele alınmış ve politika/strateji yansımaları açısından tartışılmıştır.

5. Raporun yapısını da yansıtan bu kapsam üç ana rapor bölümü ve altı farklı ek dokümanında ele alınmıştır. Raporun geniş bir paydaş kitlesi tarafından rahatlıkla okunabilmesi için ana raporun içinde mümkün olduğunca teknik detaylara yer verilmemiş ve temel bulgular özetlenmiştir. Raporun eklerinde ise veri analizleri sonucunda elde edilen tüm bulgular ve yöntemleri ayrıntılarıyla açıklanmıştır. Raporun kurgusu aşağıdaki gibidir:

a) Bölüm 1: TR33 Bölgesi'nin Ekonomik Yapısı ve Rekabet Gücü. Bu bölümde, hem bölgesel, ulusal ve uluslararası veri-setlerinden hem de Yatırım Ortamı Değerlendirme Anketi verilerinden faydalanılarak, Bölge'nin ekonomik performansına yönelik tespitler yapılmaktadır.

b) Bölüm 2: Üretim Yapısı Analizi. Bu bölümde önce Bölge'deki sektörlerle yönelik genel tespitler yapılmakta, ardından üretim yapısı analizi için kullanılan yöntemin arkasındaki mantık açıklanmaktadır. Bunun ardından, Bölge'de potansiyeli yüksek olan sektörlerin neler olabileceğine dair bulgular özetlenmektedir.

c) Bölüm 3: Stratejik Konumlandırma. Üretim yapısı analizinde kullanılan yöntem doğrultusunda, nitelik, çeşitlilik, sıçrama kabiliyeti gibi parametreler Türkiye'deki tüm illere uygulanarak, TR33 Bölgesi'ndeki illerin diğer illere kıyasla nasıl konumlandığı ve birbirinden nasıl farklılaştığı tespit edilmiştir. Benzer bir yöntemle, TR33 Bölgesi'ndeki ilçelerin de bu parametreler itibarıyla nasıl konumlandığı belirlenmiştir. Bu konumlandırmalar, uygulanacak politika, program ve rekabet gücü gündemlerine ışık tutabilir.

d) Sonuç ve Politika Önerileri. Son olarak, çalışmadaki bulgulardan hareket ederek, ön plana çıkan ve potansiyeli bulunan sektörlerde dönüşümü tetikleyecek ve rekabet gücünü arttıracak bir dizi yeni politika ve program sonuç kısmında önerilmektedir.

Ayrıca altı farklı teknik not, dokümanın ekinde paylaşılmaktadır. Teknik detaylar bu eklerde daha detaylı biçimde ele alınmıştır.

e) EK 1: Literatür Taraması. Mevcut durum tespiti için iki kısımdan oluşan bir literatür taraması yapılmıştır. İlk olarak Bölge'de sanayi envanteri ve

potansiyeline ilişkin olarak geçmişte yapılan çalışma, çalıştay ve toplantılar derlenerek raporlanmıştır. İkinci olarak ise sanayi sektörünün bölgesel gelişimine ve yapılacak olan analizlere ilişkin araştırmalar gerçekleştirilmiştir.

f) EK 2: Genel Ekonomik Değerlendirme. İşgücü becerileri, girişimcilik, yenilikçilik, yaşam kalitesi, bağlantı düzeyi gibi rekabet gücü unsurları, Bölge'nin genel ekonomik performansı ile birlikte değerlendirilmiştir.

g) EK 3: Yatırım Ortamı Anketi. Çalışma kapsamında uygulanan Yatırım Ortamı Değerlendirme Anketi verilerinden faydalanarak, TR33 Bölgesi'ndeki yatırım ortamı kısıtları, altyapı ve hizmetler, finansmana erişim, arazi temini, kamu ile ilişkiler gibi başlıklar altında analiz edilmiş olup, ankete ilişkin temel hususlar bu kısımda paylaşılmıştır.

h) EK 4: Üretim Yapısı Analizi. Yatırım Ortamı Değerlendirme Anketi'ndeki firma bazlı verilerden Bölge'nin üretim yapısını tespit etmeye yönelik bir değerlendirme de yapılmıştır. Bölge'deki sanayi ve alt sektörleriyle ilgili hammadde ve talep koşulları, istihdam bilgileri, dış âlem hesapları, işbirliği ve mekânsal yığılma düzeyleri sektörler ve alt bölge bazında tespit edilmiştir. Sektörlerin mevcut üretim, işbirliği ve mekânsal yığılma düzeyleri, temel ve sektörel üretim süreçleri özetlenerek başlıca ileri-geri bağlantılar haritalanmıştır.

i) EK 5: Potansiyel Sektörlerin Analizi. Öne çıkan sektörlerde üretim sürecinin hangi aşamalarında ve hangi yönelimlerle katma değer ve rekabet gücünün artırılabilirliği tartışılmıştır. Bu bağlamda, alt bölge bazında geliştirilebilecek mevcut sektörler ve Bölge'de serpilme ihtimali bulunan sektörlerin hangileri olabileceğine ışık tutulmaya çalışılmıştır. Bu bölümdeki bulgular, Bölge genelinde rekabette öncelikli sektörlerin ve sektörel hedeflerin belirlenmesine de katkı sunmayı amaçlamaktadır.

j) EK 6: Uluslararası Koşulların Analizi. Bölge'de mevcut veya potansiyeli olan sanayi alt sektörlerine ilişkin uluslararası pazarlardaki mevcut durum ve eğilimler incelenmiştir. Bölge'de sektörlerin uluslararası piyasalardaki gelişme ve arz/talep eğilimleri, ulusal ve uluslararası piyasalardaki temel belirleyici eğilimlerle birlikte analiz edilmiştir. (Söz konusu Ek, Ajansımızın www.zafer.org.tr web sayfasında yer almaktadır.)

Bölüm 1 . TR33 Bölgesi'nin Ekonomik Yapısı ve Rekabet Gücü

6. Bu bölümde, hem bölgesel, ulusal ve uluslararası veri-setlerinden hem de Yatırım Ortamı Değerlendirme Anketi verilerinden faydalanılarak, Bölge'nin ekonomik performansına yönelik tespitler yapılmaktadır. Birinci olarak Bölge'nin Türkiye içindeki konumuna bazı temel ekonomik ve sosyal göstergeler kullanılarak ışık tutulacaktır. İkinci olarak ise Bölge'nin ekonomik performansı uzun dönemli bir perspektiften değerlendirilerek, bir sonraki bölümde gerçekleştirilecek üretim yapısı analizinin iktisadi arka planı oluşturulmaktadır.

Bir Bakışta TR33 Bölgesi ve İlleri

7. Afyonkarahisar, Kütahya, Manisa ve Uşak illerinden oluşan TR33 Bölgesi, Türkiye ekonomisi içinde nasıl bir konuma sahiptir? Bu genel sorunun cevabı farklı göstergelerde, Bölge'nin Türkiye'nin geri kalanıyla karşılaştırılmasıyla bulunabilir. Tablo 1'de otuzun üstünde göstergede TR33 Bölgesi'nin Türkiye'den aldığı pay, hem iller hem de Bölge geneli bazında gösterilmektedir. Bölge'nin Türkiye nüfusundaki payı yüzde 3,92'dir. Bölge'nin, herhangi bir göstergede nüfustan aldığı payın altında veya üstünde bir değer alması, Bölge'nin o göstergedeki performansı hakkında bir fikir verebilir. Dolayısıyla aşağıda özetlenen veriler Bölge'nin güçlü ve zayıf yönleri ve aynı zamanda sahip olduğu fırsatları ve karşı karşıya olduğu tehditleri anlamaya da yardımcı olacaktır.

a) TR33 Bölgesi'nin nüfus yoğunluğu, Manisa hariç, Türkiye ortalamasının gerisindedir. TR33 Bölgesi'nde yaşayan nüfusun, Türkiye'nin toplam nüfusu içindeki payı yüzde 3,92, Bölge'nin Türkiye'nin yüzölçümünden aldığı pay ise yüzde 5,36'dır. Dolayısıyla, Bölge'nin, bir bütün olarak ele alındığında, Türkiye'nin ortalamasına göre daha düşük bir nüfus yoğunluğuna sahip olduğu görülmektedir. İller düzeyinde incelendiğinde ise, Afyonkarahisar, Kütahya ve Uşak'ın, Türkiye'nin yüzölçümünden aldığı payların, nüfus paylarından daha yüksek olduğu, Manisa'da ise tam tersi bir durum olduğu görülmektedir.

b) TR33 Bölgesi, Türkiye'den daha yaşlı bir nüfus yapısına sahiptir. Bölge'nin 0-15 yaş nüfusu açısından payı genel nüfus payının altındayken, 60 yaş üstü nüfustan aldığı pay toplam nüfustan aldığı payın üzerindedir. Bölge'nin 60 yaşın üzerindeki nüfustan aldığı pay, yaklaşık yüzde 5 düzeyindedir. Bölge'deki illerin tümünde, 0-15 yaş aralığındaki nüfustan alınan pay, toplam nüfustan alınan payın gerisindeyken; 60 yaşın üzerindeki nüfustan alınan pay için tam tersi bir durum söz konusudur.

c) TR33 Bölgesi, kayıtlı istihdam yaratma performansı açısından değerlendirildiğinde, Türkiye'nin gerisinde bir performansa sahiptir.

Türkiye'deki nüfusun yüzde 3,92'sine sahip olan Bölge'nin, Türkiye'deki kayıtlı istihdamın yüzde 3,37'sine sahip olduğu görülmektedir. Kayıtlı istihdam payının, nüfustan alınan payın gerisinde olması, Bölge'nin kayıtlı istihdam yaratma kapasitesinin Türkiye'nin gerisinde olduğunu göstermektedir. Ancak, Bölge'deki işgücüne katılım oranları ve istihdamın kayıtlılık oranı hakkında bilgi sahibi olmadan, Türkiye ve Bölge'nin istihdam yaratma performansını tam anlamıyla karşılaştırmak mümkün değildir.

d) Okur-yazarlık oranı ve eğitim kurumlarında öğrenim gören nüfus itibarıyla, Bölge, Türkiye geneliyle benzer bir görünüme sahiptir.

Okur-yazarlık oranları, ilköğretim ve ortaöğretimdeki öğrenci sayıları itibarıyla, Bölge'deki durum, Türkiye ortalamasına yakındır. Öte yandan, Bölge'deki üniversite öğrencilerinin sayısının, Türkiye'deki toplam üniversite öğrencilerinin sayısına oranı, Bölge'nin nüfustan aldığı payın oldukça gerisindedir. Lisansüstü programlarındaki öğrencilerin payı ise Bölge'nin nüfustan aldığı paya benzerdir.

e) Bölge'nin sağlık göstergelerindeki performansı, Türkiye genelindeki durumu paraleldir.

Her ne kadar hastane ve yatak sayısı gibi göstergelerde alınan pay, nüfustan alınan payın ilerisinde olsa da, 60 yaş üstü nüfustan alınan pay ile kıyaslandığında sağlık göstergelerinde Türkiye'dekine paralellik arz eden bir performans görülmektedir.

f) Bölge'nin geneline bakıldığında, Bölge'nin dış ticaret açısından Türkiye'nin gerisinde olduğu görülmektedir.

Türkiye'nin toplam ihracatından Bölge'nin aldığı pay yüzde 3,17, ithalatından aldığı pay ise yüzde 1,69'dur. Afyonkarahisar, Kütahya ve Uşak'ın gerek ithalat gerekse de ihracattan aldığı pay, bu illerin Türkiye'nin toplam nüfusundan aldığı payın gerisindedir. Manisa'da ise tersi bir durum söz konusudur. Manisa'nın Türkiye'nin toplam ihracatından aldığı pay yüzde 2,76 ile bu ilin nüfustan aldığı yüzde 1,78'lik payın üzerindedir. Manisa'nın dünya ile Bölge'deki diğer illere kıyasla çok daha fazla entegre olduğu görülmektedir.

g) Elektrik ve doğalgaz tüketiminde Bölge Türkiye'nin gerisindedir.

Nüfustan alınan yüzde 3,92'lik paya rağmen, Bölge'nin Türkiye'deki toplam elektrik tüketimindeki payı yüzde 3,37, doğalgaz tüketimindeki payı ise yüzde 1,87'dir. Sanayi üretiminin yoğun olduğu Manisa'da da enerji tüketiminin nüfus payından daha düşük olması, hem endüstrilerin teknolojik düzeyi hem de işletmelerin enerji verimliliği alanında Türkiye ortalamasının daha üstünde olması ile açıklanabilir.

h) Patent performansında Manisa Türkiye ortalamasının ilerisinde, diğer iller ise oldukça gerisindedir. Bölge'nin nüfustan aldığı payın iki katından daha fazlasını Türkiye'deki patent başvurularından alması dikkat çekicidir. Ancak il bazındaki paylara bakıldığında, bu başarının sadece Manisa'nın patent performansından kaynaklandığı görülmektedir. Diğer illerin patent performansındaki düşüklük, bu illerin yenilikçilik performansındaki sorunlara işaret etmektedir.

Tablo 1: TR33 Bölgesi ve Temel Göstergeler (Türkiye'deki Pay Olarak, %)

Veriler	Afyonkarahisar	Kütahya	Manisa	Uşak	TR33 Bölgesi	Yıl	Kaynak
Nüfus	0,93%	0,76%	1,78%	0,45%	3,92%	2012	TÜİK
Yüzölçümü	1,47%	1,49%	1,69%	0,71%	5,36%	2010	TÜİK
Gayri Safi Katma Değer/ GSYH Oranı ¹	0,70%	0,80%	2,70%	0,30%	6,63%	2008 (il bazında 2001)	TÜİK
İşgücü	-	-	-	-	4,11%	2009	TÜİK
Kayıtlı İstihdam*	0,63%	0,65%	1,66%	0,43%	3,37%	2012 (Ekim)	SGK İstihdam İzleme Bülteni
İşsiz Sayısı	-	-	-	-	3,11%	2009	TÜİK
0-15 Yaş Aralığındaki Nüfus	0,89%	0,58%	1,52%	0,37%	3,37%	2012	TÜİK
15-60 Yaş Aralığındaki Nüfus	0,91%	0,78%	1,80%	0,46%	3,94%	2012	TÜİK
60 Yaş Üstü Nüfus	1,14%	1,06%	2,25%	0,61%	5,06%	2012	TÜİK
Okuma Yazma Bilen Nüfus	0,97%	0,80%	1,89%	0,48%	4,16%	2011 (6+yaş)	TÜİK
Okul Öncesi Eğitim Gören Öğrenci Sayısı	0,90%	0,78%	1,65%	0,44%	3,78%	2011-2012	TÜİK

¹ İllerin milli gelir içindeki paylarının toplamının Bölge'nin Türkiye'nin milli geliri içindeki payına eşit olmamasının nedeni, il verilerinin 2001, bölge verisinin ise 2008 yılına ait olmasıdır.

TR33 BÖLGESİ'NİN ÜRETİM YAPISININ VE DÜZEYİNİN TESPİTİ VE ANALİZİ

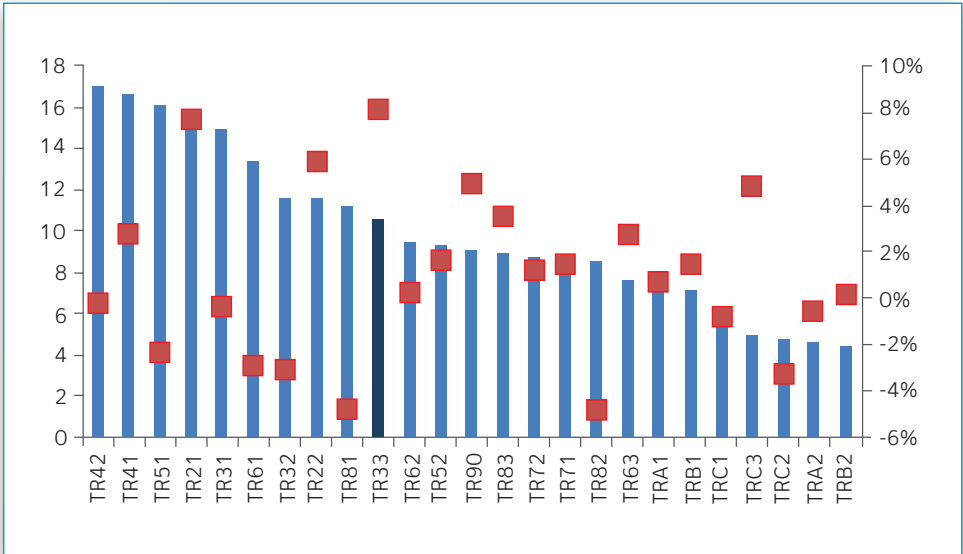
Veriler	Afyonkarahisar	Kütahya	Manisa	Uşak	TR33 Bölgesi	Yıl	Kaynak
İlköğretimdeki Öğrenci Sayısı	0,88%	0,59%	1,53%	0,38%	3,38%	2011-2012	TÜİK
Ortaöğretimdeki Öğrenci Sayısı	0,80%	0,72%	1,57%	0,42%	3,52%	2011-2012	TÜİK
Toplam Öğrenci Sayısı (Okul Öncesi, İlk ve Ortaöğretim)	0,86%	0,64%	1,55%	0,40%	3,45%	2011-2012	TÜİK
Üniversitelerde Öğrenim Gören Öğrenci Sayısı (Önlisans ve Lisans)	0,38%	0,47%	0,37%	0,17%	1,38%	2009-2010	ÖSYM
Üniversitelerde Öğrenim Gören Öğrenci Sayısı (Lisansüstü)	1,00%	1,43%	0,72%	0,36%	3,51%	2009-2010	ÖSYM
Üniversitelerde Öğrenim Gören Öğrenci Sayısı	0,39%	0,49%	0,37%	0,17%	1,43%	2009-2010	ÖSYM
Üniversitelerde Görevli Akademik Eleman Sayısı	1,01%	0,63%	1,06%	0,03%	2,72%	2009-2010	ÖSYM
Sağlık Personeli Sayısı	0,92%	0,73%	1,71%	0,54%	3,90%	2011	TÜİK
Hastane Sayısı	1,49%	0,92%	2,06%	0,57%	5,04%	2011	TÜİK
Hastanelerdeki Yatak Sayısı	1,02%	0,90%	2,00%	0,52%	4,45%	2011	TÜİK
İthalat	0,03%	0,05%	1,53%	0,08%	1,69%	2012	TÜİK
İhracat	0,21%	0,10%	2,76%	0,11%	3,17%	2012	TÜİK

Veriler	Afyonkarahisar	Kütahya	Manisa	Uşak	TR33 Bölgesi	Yıl	Kaynak
Elektrik Tüketimi	0,65%	0,64%	1,53%	0,55%	3,37%	2010	TR33 Bölgesi Mevcut Durum Raporu
Doğalgaz Tüketimi	0,06%	0,50%	0,88%	0,42%	1,87%	2009	EPDK
Yabancı Sermayeli Şirket Sayıları	0,15%	0,09%	0,28%	0,04%	0,56%	2009	Hazine Müsteşarlığı
Sanayi Siciline Kayıtlı Sanayi İşletmesi Sayısı	1,00%	0,70%	1,50%	1,00%	4,20%	2012	Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı
Ticaret Borsalarının İşlem Hacimleri	1,69%	0,31%	1,67%	0,25%	3,92%	2008	TOBB
İş Kayıtlarına Göre Girişim Sayıları	0,87%	0,69%	1,85%	0,50%	0,04%	2009	TÜİK
Toplam Turist Konaklama Sayısı	0,72%	0,14%	0,32%	0,18%	1,36%	2008	Kültür ve Turizm Bakanlığı
Karayolları Uzunluğu (Devlet, İl, Köy Yolu)	1,35%	1,32%	1,79%	1,15%	5,61%	2011	TÜİK
Demiryolu Uzunluğu	4,01%	2,84%	2,74%	1,63%	11,22%	2011	TÜİK
Tarımsal Üretim Değeri (Bitkisel, Hayvansal)	1,93%	0,87%	3,42%	0,67%	6,89%	2010	TÜİK
Motorlu Taşıt Sayısı	1,00%	0,98%	2,68%	0,60%	5,27%	2011	TÜİK
Patent Başvuru Sayısı	0,25%	0,68%	7,57%	0,15%	8,65%	2010	Türk Patent Enstitüsü

Bölge'nin Ekonomik Performansı ve Rekabet Gücü Unsurları

8. TR33 Bölgesi, 2004-2008 arasında oldukça parlak bir ekonomik performans sergilemiş ve İstanbul ile arasındaki kişi başı gelir farkını azaltmada Türkiye'nin en başarılı bölgesi olmuştur (Şekil 1). 2008 verilerine göre, TR33 Bölgesi 10.575 TL'lik kişi başı gayri safi katma değer ile 26 Bölge içinde 11. sırada yer almaktadır. Öte yandan, 2004-2008 döneminde, bu 26 Bölge'nin Türkiye'nin kişi başı gelir açısından en zengin bölgesi olan İstanbul ile gelir farkını ne düzeyde azalttıklarına baktığımızda TR33 Bölgesi'ne dair önemli bir farklılık ortaya çıkmaktadır. Söz konusu dönemde, TR33 Bölgesi, İstanbul ile arasındaki gelir farkını yüzde 8,11 azaltarak, ülkemizdeki diğer 24 bölgeden farklılaşmış ve gelir farkını en hızlı azaltan bölge olmuştur. Aynı dönemde, TR33 Bölgesi'nin hemen batısında yer alan TR31-İzmir Bölgesi'nin kişi başı geliri, İstanbul'a kıyasla yüzde 0,38 aşağıya düşmüştür.

Şekil 1: Türkiye'nin Bölgelerinde 2004-2008 Arasında İstanbul'un Kişi Başı Gayri Safi Katma Değerine (GSKD) Yakınsama Eğilimi (%) ve 2008 Yılında Kişi Başı GSKD (bin TL)

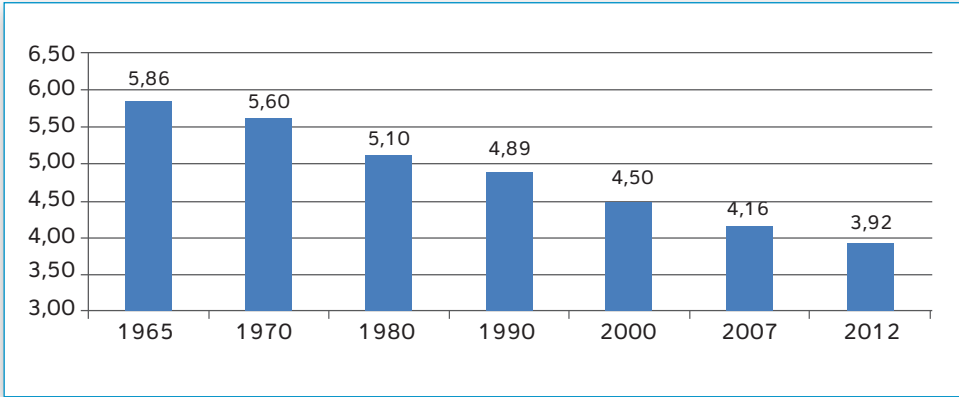

Kaynak: TÜİK, TEPAV hesaplamaları

Not: İstanbul'a yakınsama oranı, 2004 ile 2008 yılları arasında Bölge gelirinin İstanbul'un gelirine oranındaki değişimdir. Yakınsama oranı sağ ekseninde verilmiştir.

9. Kişi başı gelir artışının temel tetikleyicisi, Bölge'nin ekonomik katma değer yaratma performansının yanında, göç dinamikleri sonucunda, Bölge'nin nüfusunun göreceli olarak azalması olmuştur. Tarihsel bir perspektiften bakıldığında, TR33 Bölgesi'nin nüfusunun, 1965'lerdeki 1,8 milyon düzeyinden, 2012'de 2,9 milyon kişiye yükseldiği görülmektedir. Ancak bu artış, Türkiye'nin toplam nüfus artışının gerisinde kalmıştır. Bölge'nin ülke nüfusu içindeki payı 1960'lardan günümüze üçte bir oranında azalmış, 1960'lardaki yüzde 6 düzeyinden, 2012'de yüzde 3,92'ye inmiştir (Şekil 2). Bölge nüfusunun Türkiye'deki toplam nüfus içindeki payının azalmasında, Bölge'nin dışarıya verdiği göç etkili olmuştur. Bölge'nin dışarıya göç vermesinin nedenlerinin araştırılması gerekmektedir.

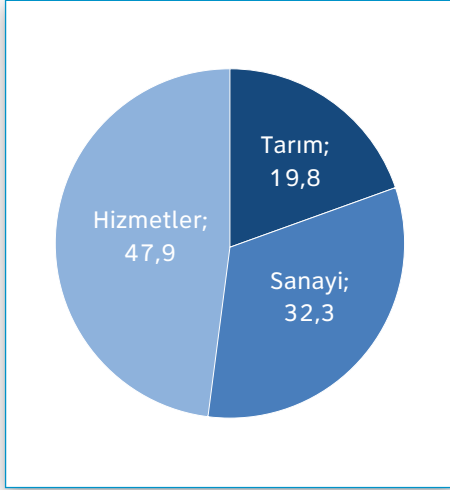
Şekil 2: TR33 Bölgesi'ndeki 4 İlin Nüfusunun Türkiye'nin Toplam Nüfusu İçindeki Payı, %, 1965-2012

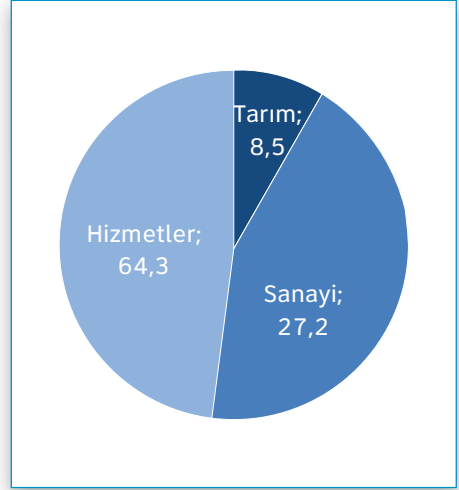
Kaynak: TÜİK, TEPAV hesaplamaları

10. TR33 Bölgesi'nde sanayi ve tarım sektörlerinin payı Türkiye ortalamasının üstüneyken, hizmetler sektörünün payı Türkiye ortalamasının gerisindedir. Ancak 2004-2008 döneminde, Bölge'deki ekonomik büyümenin ana tetikleyicisi hizmetler sektörü olmuştur. Bölge'nin gayri safi katma değeri içinde tarımın payı yüzde 20, sanayinin payı ise yüzde 32'dir (Şekil 3). Öte yandan, Türkiye'de hizmetler sektörünün payı yüzde 64 iken (Şekil 4), Bölge'de yüzde 48 düzeyindedir. Bu oranlardaki farklılıklar, Bölge'nin ekonomik yapısını dönüştürme noktasında kat edilmesi gereken bir mesafe olduğuna işaret edebilir. 2004-2008 dönemindeki ekonomik büyümenin kaynakları, Bölge'de yapısal dönüşüm sürecinin yaşanmakta olduğunu kanıtlar niteliktedir. Sanayi sektörünün büyümeye katkısı tarım sektörünün üç katı kadar, hizmetler sektörünün büyümeye katkısı da sanayi sektörünün yaklaşık iki katı kadar olmuştur (Şekil 5).

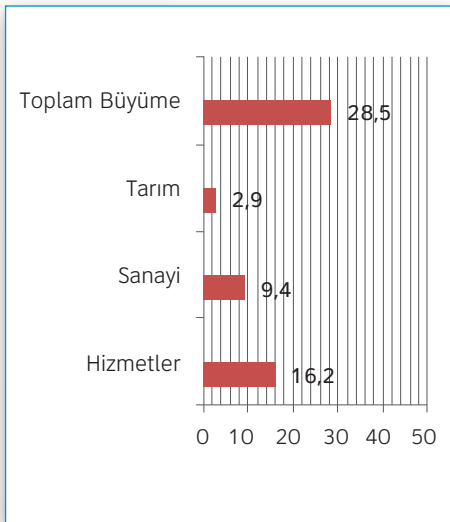
Şekil 3: TR33 Bölgesi'nde Sektörlerin Gayri Safi Katma Değer İçindeki Payları (%), 2008

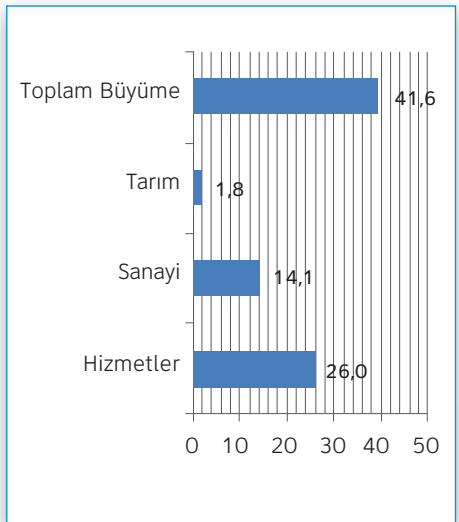
Şekil 4: Türkiye'de Sektörlerin Gayri Safi Katma Değer İçindeki Payları (%), 2008

Şekil 5: TR33 Bölgesi'nde Sektörlerin Büyüme Katkısı (%), 2004-2008

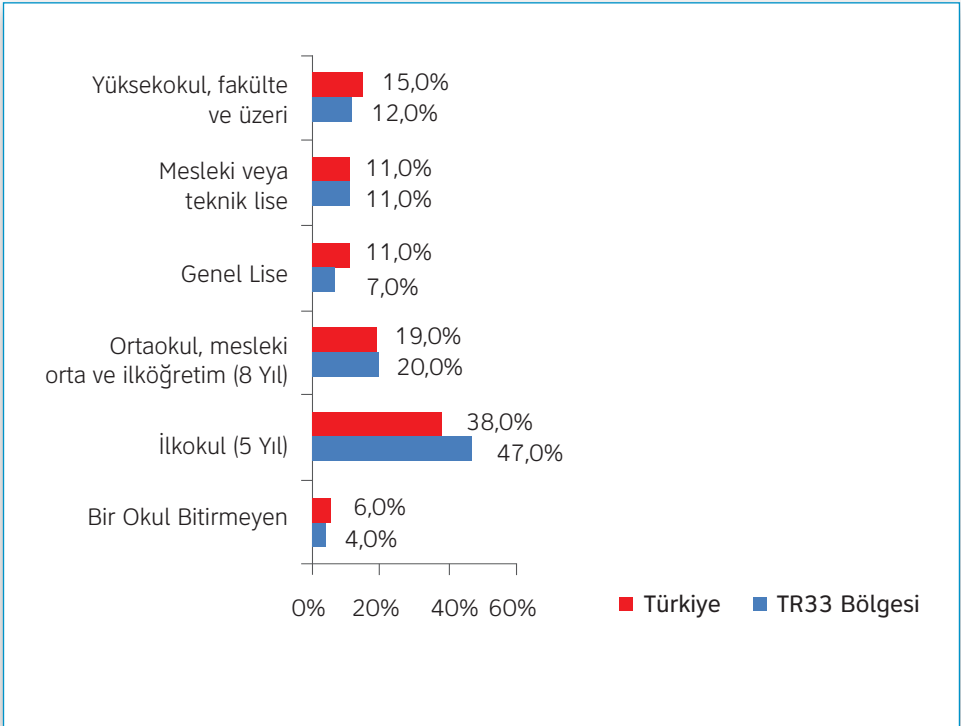
Şekil 6: Türkiye'de Sektörlerin Büyüme Katkısı (%), 2004-2008

Kaynak: TÜİK, TEPAV hesaplamaları

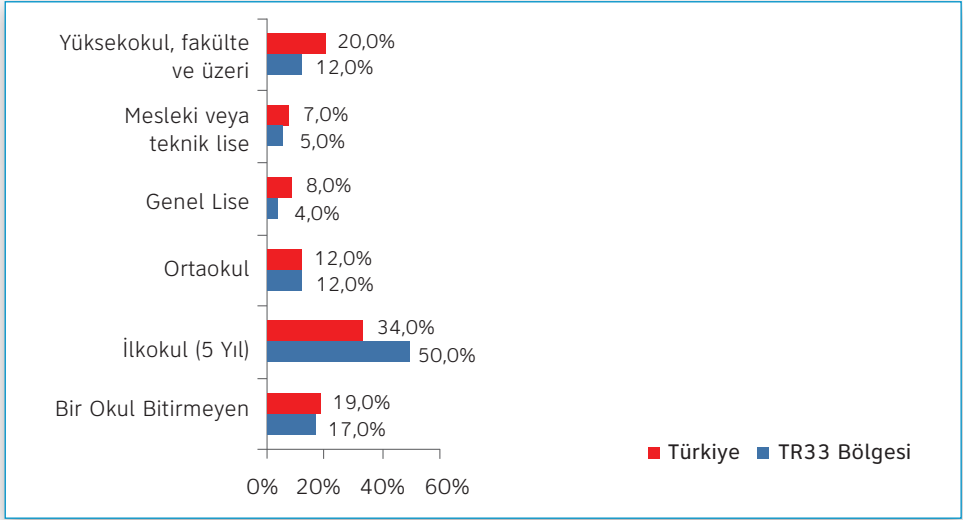
11. Bölge'nin eğitim düzeyi Türkiye ortalamasının altında kalmaktadır. Bölge işgücünde üniversite mezunlarının oranı az, ilkokul mezunlarının oranı fazladır. Türkiye'de çalışan erkeklerin yüzde 15'i, kadınların ise yüzde 20'si üniversite mezunuyken, TR33 Bölgesi'nde her iki grup için de bu oran yüzde 12'dir. 8 yıllık ilköğretim mezunlarının oranı açısından Türkiye ve TR33 Bölgesi arasında bir farklılık görünmezken, 5 yıllık ilkokul mezunlarının oranı Bölge'de erkeklerde yüzde 47, kadınlarda ise yüzde 50'dir (Şekil 7 ve Şekil 8). Bu durum Bölge'nin nispeten yaşlı demografik yapısı ve tarımın Bölge ekonomisindeki görece yüksek payı ile açıklanabilir. Bölge illerine bakıldığında, Manisa'daki firmalarda, diğer illere kıyasla daha yüksek bir oranda üniversite ve meslek lisesi mezunlarının çalıştığı görülmektedir (Şekil 9). Bölge'nin sanayi üretimi açısından bir sıçrama yapabilmesi için çalışanların beceri profilinde bir dönüşüm yaşanması gerektiği açıktır.

Şekil 7: Türkiye ve TR33 Bölgesi'nde Çalışan Erkeklerin Eğitim Profili (%), 2011

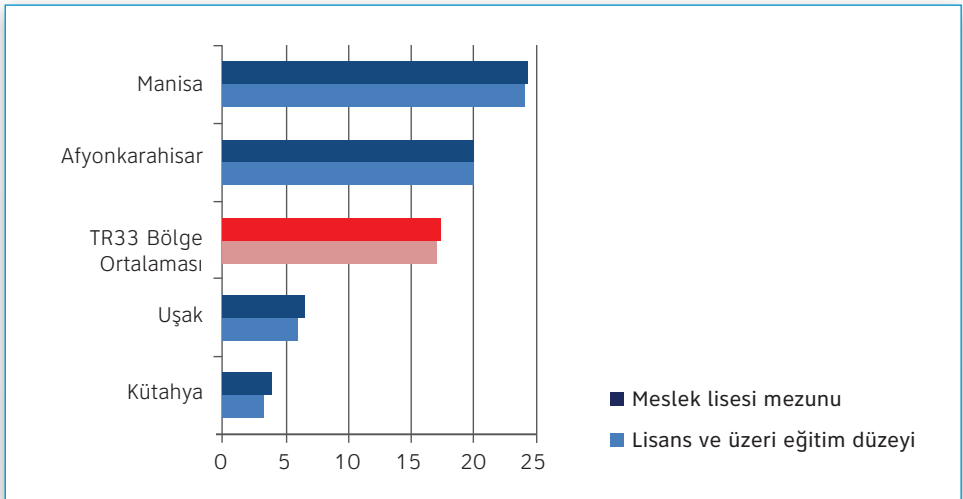
Kaynak: TÜİK, TEPAV hesaplamaları

Şekil 8: Türkiye ve TR33 Bölgesi'nde Çalışan Kadınların Eğitim Profili (%), 2011

Kaynak: TÜİK, TEPAV hesaplamaları

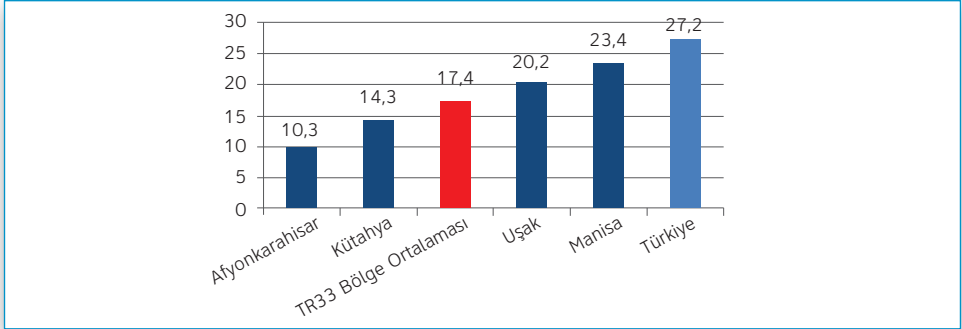
Şekil 9: TR33 Bölgesi'nde İmalat Sanayi Firmalarında Çalışanların Eğitim Düzeyi, (%), 2012

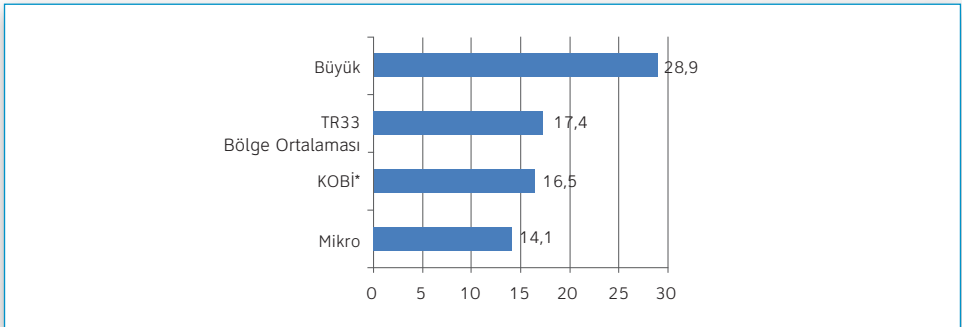
Kaynak: ZEKA Yatırım Ortamı Anketi

12. Bölge’de özellikle sanayi sektöründe kadın istihdamı yeterli düzeyde değildir. TR33 Bölgesi’ndeki imalat sektörlerinde kadın istihdam oranı Türkiye’nin gerisinde kalmaktadır (Şekil 10). Bölge’deki iller arasında firmalar içinde en yüksek oranda kadın çalışana sahip ilin, yüzde 23,4’lük oran ile Manisa olduğu görülmektedir. Ancak Manisa’daki oran da Türkiye’deki yüzde 27,2’lik oranın gerisinde kalmaktadır. Firma büyüklüğü itibarıyla bakıldığında, büyük ölçekli firmaların, diğer firmalara kıyasla daha yüksek bir oranda kadın çalışana sahip olduğu görülmektedir (Şekil 11). Sektörler itibarıyla bakıldığında ise, kadınların ağırlıklı olarak tarım sektöründe çalıştığı, imalat sanayii alanında ise neredeyse hiç çalışmadığı dikkat çekmektedir (Tablo 2). Bu bulgular, TR33 Bölgesi’nin sanayisini dönüştürme sürecinde, kadınları daha kapsayıcı bir yöne doğru evrilmesi gerektiğine işaret etmektedir.

Şekil 10: TR33 Bölgesi’nde Kadın Çalışanların Toplam Çalışanlara Oranı (%), Şehirlere Göre, 2012

Şekil 11: TR33 Bölgesi’nde Kadın Çalışanların Toplam Çalışanlara Oranı (%), Firma Ölçeğine Göre, 2012

Kaynak: ZEKA Yatırım Ortamı Anketi, Dünya Bankası Yatırım Ortamı Anketi Veritabanı

Tablo 2: TR33 Bölgesi'nde Çalışan Erkek ve Kadınların Sektörel Dağılımı

Sektör	Erkek	Kadın
Tarım, ormancılık, avcılık ve balıkçılık	34%	66%
Madencilik ve taşocakçılığı	4%	10%
İmalat sanayi	17%	0%
Elektrik, gaz ve su	1%	7%
İnşaat ve bayındırlık işleri	5%	0%
Toptan ve perakende ticaret, lokanta ve oteller	18%	2%
Ulaştırma, haberleşme ve depolama	4%	13%
Mali kurumlar, sigorta, taşınmaz mallara ait işler ve kurumları, yardımcı iş hizmetleri	4%	1%
Toplum hizmetleri, sosyal ve kişisel hizmetler	13%	1%

Kaynak: TÜİK

13. TR33 Bölgesi, rekabet gücünün önemli unsurlarının başında gelen yaşam kalitesi ve sosyoekonomik gelişmişlik alanında, ekonomik kapasitesinin gerisinde bir performansa sahiptir. EK 2'de detayları verilen Finger-Kreinin yöntemiyle Bölge illerine ekonomik yapı itibarıyla en benzer iller belirlenmiş ve TR33 illerinin sosyoekonomik gelişmişlik sıralamaları bu illerle kıyaslanmıştır. Aşağıdaki tabloda da görüldüğü gibi Bölge illerinden Manisa 23. sırada iken, Uşak 25, Kütahya 38 ve Afyonkarahisar da 43. sıradadır (Tablo 3). Bölge illerinin neredeyse tamamı, sektörel açıdan benzedikleri illerin sosyoekonomik düzeyinin gerisindedir. Manisa, İzmir ve Aydın'a kıyasla daha geri durumdadır. Uşak ise Gaziantep'ten kısmen daha iyiyken; Kütahya, Balıkesir'in oldukça gerisindedir.

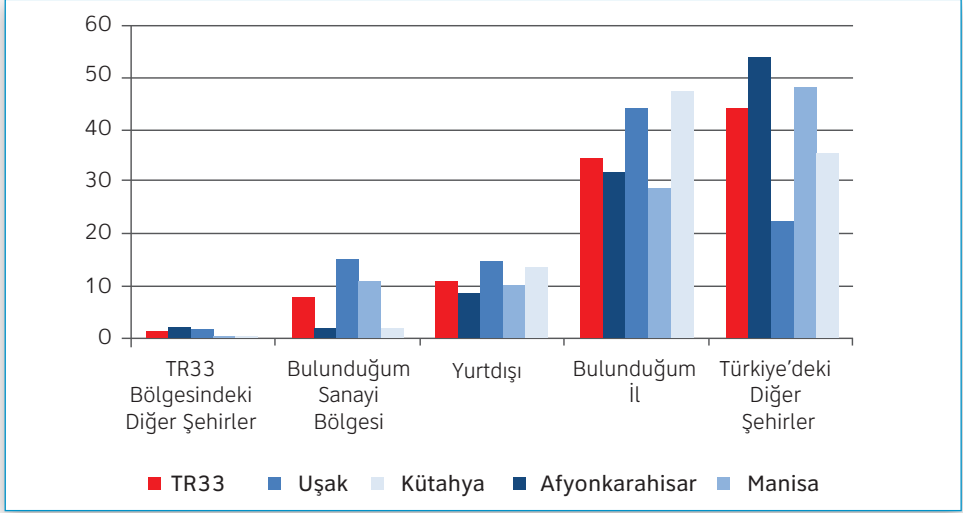
Tablo 3: TR33 Bölgesi İlleri ve Seçilmiş İllerin SEGE-2011 Sıralaması

İller	SEGE-2011 Sıralaması
İstanbul	1
İzmir	3
Kocaeli	4
Adana	16
Aydın	19
Balıkesir	22
Manisa	23
Uşak	25
Gaziantep	30
Kütahya	38
Afyonkarahisar	43

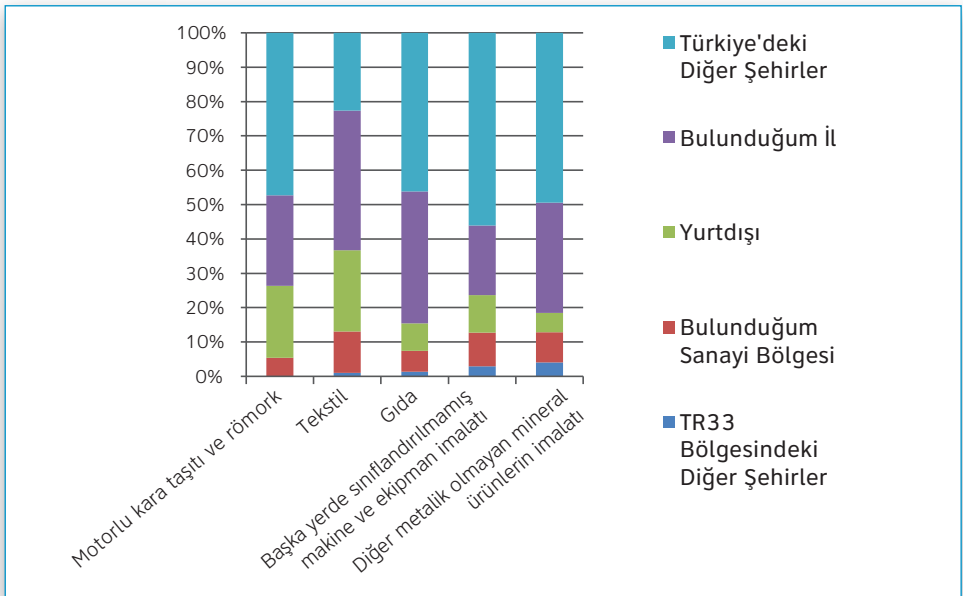
Kaynak: İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması (SEGE-2011), Kalkınma Bakanlığı.

14. TR33 Bölgesi'ndeki üretim yapısının bugünkü haliyle bütüncül bir ekonomik sistem olmaktan uzak olduğu görülmektedir. Bölge'deki iller arasındaki ilişkinin düzeyi gerçekleştirilmiş olan anket çalışması neticesinde ortaya çıkmaktadır. Detaylı sonuçları Ek 3'te değerlendirilen Yatırım Ortamı Anketi bulgularından iki tanesi aşağıda özetlenmiştir. Firmalar gerek kullandıkları makine ve ekipmanların tedarikinde, gerekse hammadde ve yarı mamulün tedarikinde TR33 Bölgesi'ndeki diğer illerdeki firmalarla herhangi bir ilişki içinde gözükmemektedirler. Firmalar büyük ölçüde Türkiye'de diğer şehirlerden ve kendi buldukları ilden tedarik gerçekleştirmektedir (Şekil 12). Dolayısıyla, TR33 Bölgesi'ndeki kentlerin birbirleri ile bağlantılı ve entegre bir şekilde üretim gerçekleştirmemesi nedeniyle, Bölge illerinin birbiriyle tamamlayıcılık düzeyinin düşük olduğu iddia edilebilir. Örneğin Manisa ile İzmir'in ilişkisi ve Kütahya ile Bursa'nın ilişkisi, Manisa ve Kütahya'nın birbiriyle olan ilişkisine göre daha gelişmiştir. Bunun da ötesinde, Afyonkarahisar ve Uşak illerinde ağırlıklı olarak İstanbul'a çalışan, kümelenmeden çok aynı sektörde yığılmanın görüldüğü bir yapı bulunmaktadır. Aynı sektörde aynı bölgede konumlanmış birçok işletme bulunmaktadır; ancak işletmelerin üretimleri birbirlerini tamamlamamaktadır.

Şekil 12: Kullanılan Makine ve Ekipmanların Tedarik Yeri, Yüzde

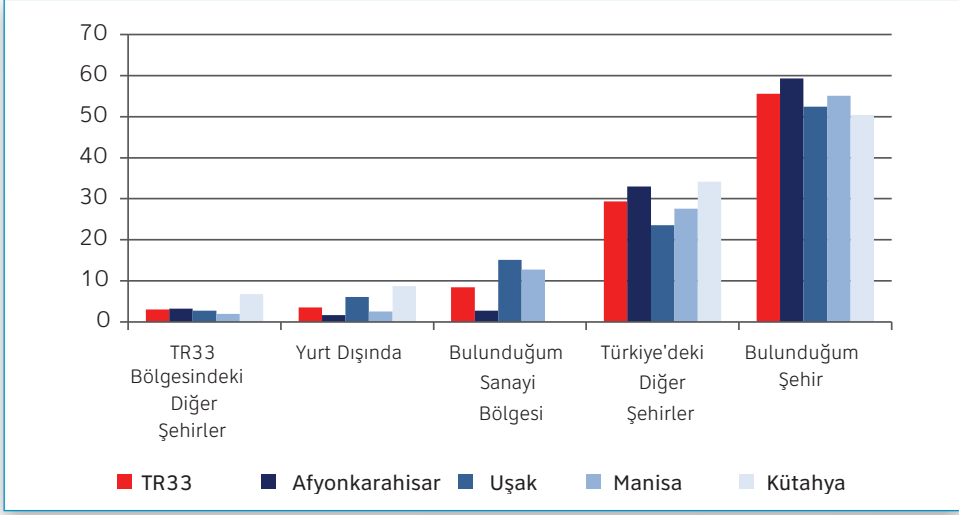

Şekil 13: Kullanılan Makine ve Ekipmanların Tedarik Yeri, Sektörlere Göre, Yüzde

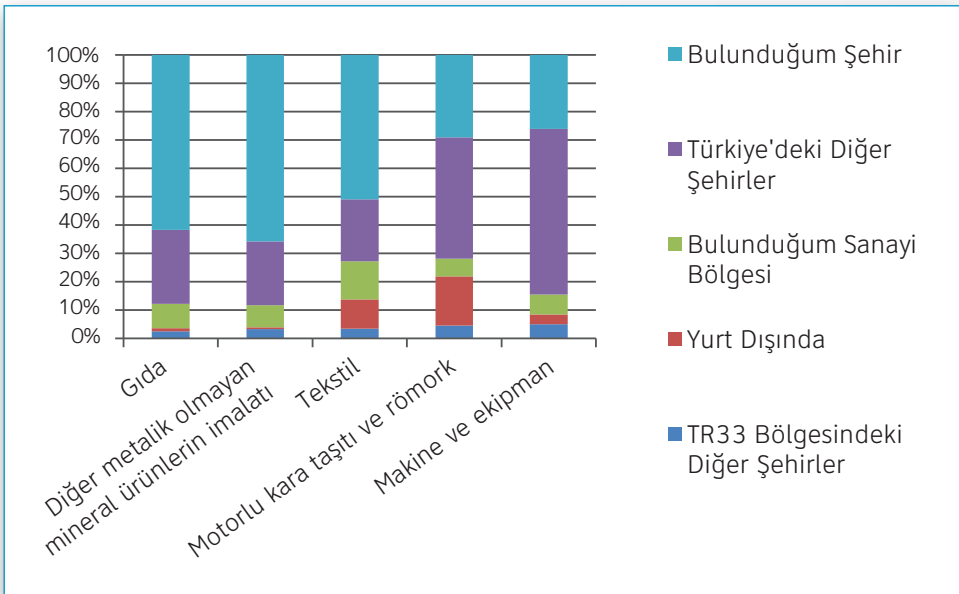

Kaynak: ZEKA Yatırım Ortamı Anketi

Şekil 14: Hammadde/Yarı Mamullerin Tedarik Yeri, Yüzde

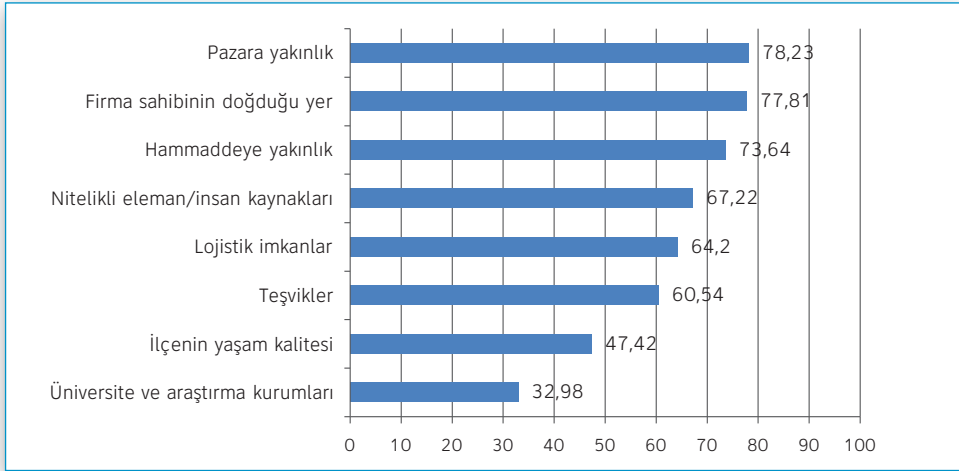
Şekil 15: Hammadde/Yarı Mamullerin Tedarik Yeri, Sektörlere Göre, Yüzde

Kaynak: ZEKA Yatırım Ortamı Anketi

15. TR33 Bölgesi'ndeki firmaların büyük çoğunluğunun bu bölgede yatırım yapmış olmalarının nedenleri farklılık göstermektedir. Firmaların büyük çoğunluğu kurucu ailelerin ilde ikamet etmesi nedeniyle işletmenin ilde faaliyet gösterdiğini belirtmiştir. Öte yandan 5084 sayılı Teşvik Kanunu'nun bazı firmaların yer seçim sürecinde etkili olduğuna yönelik bulgular da mevcuttur (Şekil 16). Gıda sektöründe ise şirketlerin sektörde faaliyet göstermeye birbirlerinden görecelik olarak başladıkları belirtilmiştir. Ancak üretimin yoğunlaştığı yerlerde başka illerden şirketlerin de Bölge'de fabrika kurduğu görülmektedir. Manisa'da ise İzmir'deki arsa fiyatlarının yükselmesiyle ve Manisa'nın elverişli bir yatırım ortamı sunmasıyla birlikte başta İzmir olmak üzere diğer illerden ve yurt dışından yatırımcılar yer almıştır.

Şekil 16: Firmanın Bu Yörede Yatırım Yapmasını Etkileyen Faktörler

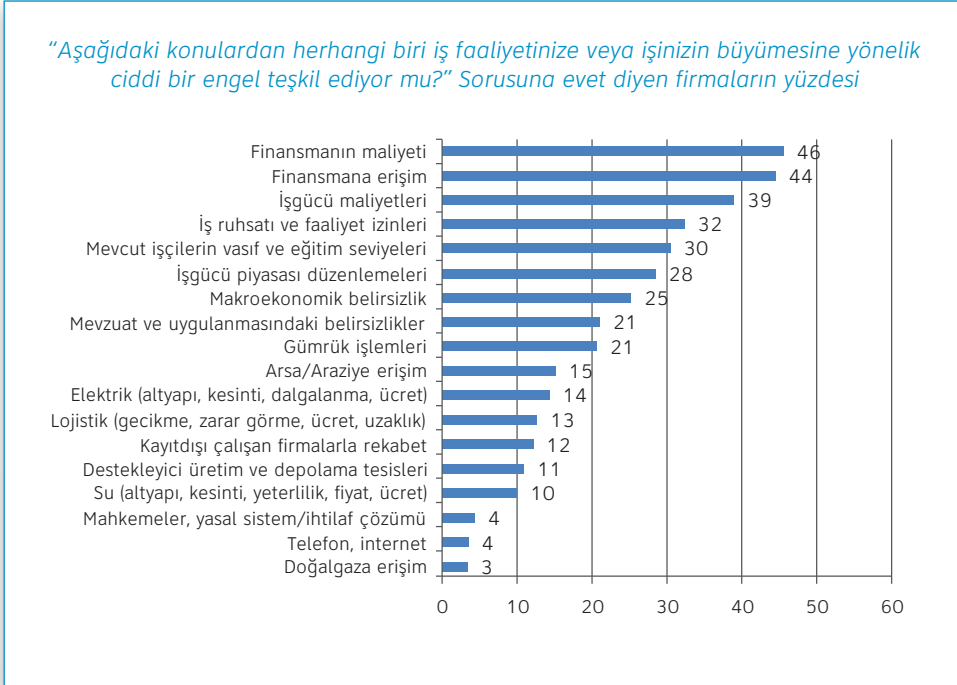
Kaynak: ZEKA Yatırım Ortamı Anketi

16. Bağlantı düzeyi ve lojistik açıdan bugün bazı sıkıntılar bulunsa da, TR33 Bölgesi bu alanda ciddi bir atılım yapmanın eşliğinde bulunmaktadır. Nüfustan alınan yüzde 3,92'lik paya karşın, ülke demiryolları ağının yüzde 11,22'si, karayolları ağının ise yüzde 5,61'i Bölge'de bulunmaktadır. Özellikle Afyonkarahisar nüfustaki yüzde 0,93'lük payına karşın, demiryolları açısından yüzde 4,01'lik bir pay alması ile önemli bir kesişim noktası görünümündedir. Lojistik ile ilgili yaşanan sıkıntıların, yapım aşamasında olan bir dizi büyük kamu yatırımıyla azalması beklenebilir. Bunların başında Zafer Havalimanı'nın 29 Ekim 2012'de açılmış olması yer almaktadır. Bölge'nin ekonomik sıçrama yapabilmesinde önemli olabilecek diğer lojistik etkenler Çandarlı Limanı'nın açılması ve Ankara-İzmir arasında kurulacak hızlı tren hattı ve İstanbul-İzmir otoyolunun tamamlanması olarak sıralanabilir. Yurt dışındaki, özellikle kıta Avrupa'sındaki

başlıca merkezlere tarifeli demiryolu konteyner seferlerinin başlamasının (BALO projesi gibi projelerin de katkılarıyla) Bölge'nin ekonomik yapısına uzun vadede bir katkı yapması beklenebilir.

17. Son olarak, Anket sonuçlarında finansmana erişim ile işgücü maliyetleri ve becerileri TR33 Bölgesi'nin rekabet gücünü etkileyen başlıca unsurlar olarak ön plana çıkmaktadır. Bölge'deki firmaların faaliyetlerine ve büyümelerine yönelik hangi unsurların ne düzeyde engel teşkil ettiği Yatırım Ortamı Anketi'nde cevap aranan unsurların başında gelmektedir. Bu engeller her ne kadar TR33 Bölgesi'ndeki sorunlara ışık tutsa da, esasen yatırım ortamındaki öncelikleri belirlerken, sadece firma algılarını baz almak da yanıltıcı olabilir. Zira firmalar yıllardır içinde buldukları ortamı değişmez olarak kabul ederek ulusal veya uluslararası bir perspektiften anormal olarak değerlendirilebilecek koşullara zaman içinde alışmalarının etkisiyle bazı kritik engelleri engel olarak algılamama eğilimine sahip olabilirler. Bu sorunu çözmek için yapılması gereken, öznel algıları, nesnel verilerle birleştirmek ve bunları karşılaştırmalı ve ulusal/uluslararası bir perspektiften değerlendirmektir.

Şekil 17: TR33 Bölgesi'ndeki Firmaların Yatırım Ortamı Engelleri

Kaynak: ZEKA Yatırım Ortamı Anketi, 2013

Bölüm 2. Üretim Yapısı Analizi

18. Bu bölümde önce Bölge'deki sektörlerle yönelik genel tespitler yapılmakta, ardından üretim yapısı analizi için kullanılan yöntemin arkasındaki mantık açıklanmaktadır. Bunun ardından, Bölge'de potansiyeli yüksek olan sektörlerin neler olabileceğine dair bulgular özetlenmektedir. Bu bölümde sunulan bulgular, bir sonraki bölümde ele alınan stratejik konumlandırma ve strateji-program önerileri için girdi oluşturmaktadır.

Sektörlere Yönelik Genel Tespitler

19. TR33 Bölgesi'ndeki üretim yapısının ve düzeyinin kantitatif yöntemlerle analiz edilmesinin ilk etabında üç farklı veri derleme çalışması yapılmıştır. Bu üç eksendeki sonuçlar bu bölümde özetlenmektedir. Birinci olarak Bölge'de ağırlıklı olan sektörler Sosyal Güvenlik Kurumu'nun istihdam verileri kullanılarak tespit edilmiştir. İkinci olarak TÜİK'in gümrüklerden derlediği ihracat verileri ışığında Bölge'nin ihracatta ön plana çıkan sektörleri ve ticaret partnerleri incelenmiştir. Üçüncü olarak, İstanbul Sanayi Odası'nın derlediği Türkiye'nin En Büyük 1000 Sanayi Kuruluşları veri-setinden faydalanarak, TR33 Bölgesi'ndeki büyük sanayi firmalarının eğilimleri incelenmiştir. Tüm bu aşamalardan çıkan sonuçlar, üretim yapısı analizi için girdi olmuştur.

20. Bölge'de öne çıkan sektörler ilk olarak kayıtlı istihdamdaki ağırlıklarıyla tespit edilmiştir. Hizmetler sektörü dışarıda bırakıldığında, TR33 Bölgesi'nde toplam kayıtlı istihdam edilen kişi sayısı yaklaşık 170 bindir. Bu Türkiye'deki toplam hizmetler sektörü dışındaki kayıtlı istihdamın yaklaşık yüzde 5'ine tekabül etmektedir. Bu istihdamın yüzde 55'i Manisa'da, yüzde 18'i Kütahya'da, yüzde 13'ü Afyonkarahisar ve yüzde 13'ü Uşak'ta yer almaktadır. Sektörler itibarıyla bakıldığında, Manisa'da linyit, beyaz eşya ve tüketici elektroniği, Kütahya'da linyit, seramik ve porselen, Afyonkarahisar'da mermer, Uşak'ta ise tekstil sektörlerinin ön planda olduğu görülmektedir.

Tablo 4: TR33 Bölgesi İllerinde En Fazla Kayıtlı İstihdama Sahip 10 Sektör (Hizmetler Hariç), 2011

Afyonkarahisar		
Sektör	İstihdam	İl İstihdamı İçinde Pay
Taş ve mermerin kesilmesi, şekil verilmesi ve kullanılabilir hale getirilmesi	5.033	21,8%
Fırınlanmış kilden tuğla, karo ve inşaat malzemeleri imalatı	841	3,6%
Şeker imalatı	827	3,6%
Süsleme ve yapı taşlarının, kireç taşı, alçı taşı, tebeşir ve kayağan taşı (bileği taşı) ocakçılığı	682	3,0%
Metallerin makinede işlenmesi ve şekil verilmesi	626	2,7%
Başka yerde sınıflandırılmamış diğer fabrikasyon metal ürünlerin imalatı	624	2,7%
Ekmek, taze pastane ürünleri ve taze kek imalatı	620	2,7%
Kümes hayvanları yetiştiriciliği	615	2,7%
İnşaat amaçlı beton ürünlerin imalatı	601	2,6%
Et ve kümes hayvanları etlerinden üretilen ürünlerin imalatı	516	2,2%
Afyonkarahisar ili toplam istihdam (hizmetler hariç)	23.079	100%
Kütahya		
Sektör	İstihdam	İl İstihdamı İçinde Pay
Ateşe dayanıklı ürünlerin imalatı	4.518	14,8%
Linyit madenciliği	3.567	11,7%

Sektör	İstihdam	İl İstihdamı İçinde Pay
Başka yerde sınıflandırılmamış diğer fabrikasyon metal ürünlerin imalatı	1.910	6,2%
Diğer demir dışı metal cevherlerin madenciliği	1.800	5,9%
Seramikten karo ve kaldırım taşları imalatı	978	3,2%
Motorlu kara taşıtları için diğer parça ve aksesuarların imalatı	817	2,7%
Süsleme ve yapı taşlarının, kireç taşı, alçı taşı, tebeşir ve kayağan taşı (bileği taşı) ocakçılığı	815	2,7%
Giyim eşyası dışındaki tamamlanmış tekstil ürünlerinin imalatı	710	2,3%
Ekmek, taze pastane ürünleri ve taze kek imalatı	686	2,2%
Diğer kauçuk ürünleri imalatı	661	2,2%
Kütahya ili toplam kayıtlı istihdam (hizmetler hariç)	30.566	100%
Manisa		
Sektör	İstihdam	İl İstihdamı İçinde Pay
Linyit madenciliği	13.010	14,0%
Elektrikli ev aletlerinin imalatı	7.828	8,4%
Tüketici elektroniği ürünlerinin imalatı	5.307	5,7%
Başka yerde sınıflandırılmamış meyve ve sebzelerin işlenmesi ve saklanması	3.302	3,5%
Fırınlanmış kilden tuğla, karo ve inşaat malzemeleri imalatı	2.697	2,9%
Kümes hayvanları yetiştiriciliği	2.088	2,2%

Sektör	İstihdam	İl İstihdamı İçinde Pay
Merkezi ısıtma radyatörleri (elektrikli radyatörler hariç), sıcak su kazanları (boyler) ve kombi imalatı	1.856	2,0%
Ekmek, taze pastane ürünleri ve taze kek imalatı	1.824	2,0%
Plastik tabaka, levha, tüp ve profil imalatı	1.641	1,8%
Kümes hayvanları etlerinin işlenmesi ve saklanması	1.608	1,7%
Manisa ili toplam kayıtlı istihdam (hizmetler hariç)	93.070	100%
Uşak		
Sektör	İstihdam	İl İstihdamı İçinde Pay
Pamuklu dokuma	2.852	12,3%
Yünlü dokuma	2.777	12,0%
Tekstil ürünlerinin bitirilmesi	2.001	8,7%
Ateşe dayanıklı ürünlerin imalatı	1.595	6,9%
Derinin tabaklanması ve işlenmesi	1.574	6,8%
Diğer teknik ve endüstriyel tekstillerin imalatı	792	3,4%
Terziler (hususî dikişler)	752	3,3%
Karışık iplik ve dokuma fabrikaları (herhangi bir maddeden %75 veya daha fazla nispette ihtiva eden dokumalar kendi gruplarında tasnif olunur.)	716	3,1%
Alelümüm maden arama işleri (Petrol ve tabii gaz arama işleri hariç)	610	2,6%
Tarak döküntüsü dahil ipek atılması ve işlenmesi, sentetik ya da yapay iplik elyafının atılması ve işlenmesi	586	2,5%
Uşak ili toplam kayıtlı istihdam (hizmetler hariç)	23.098	100%

Kaynak: SGK 2011 Aralık verileri

21. İkinci olarak TR33 Bölgesi'ndeki illerin dış ticaret dinamikleri genel yapısı itibarıyla incelenmiştir. Bölge'nin toplam ihracat hacmi 2012 itibarıyla 3,6 milyar dolar düzeyindedir ve bunun yüzde 88'ini Manisa gerçekleştirmektedir. Afyonkarahisar'ın payı yüzde 6, Kütahya ve Afyonkarahisar'ın ise payı aynı, yüzde 3'tür. Manisa'daki üretim faaliyetlerinin odaklandığı sektörün dünyadaki pazar büyüklüğü 309 milyar dolar düzeyindeyken, Afyonkarahisar, Kütahya ve Uşak'ın ihracat yapabildiği ana sektörlerin dünyadaki pazar büyüklüğü sadece 8-10 milyar dolar düzeyindedir. Bu bağlamda, detaylı analizlere geçmeden, ilk etaptaki incelemede ihracat yapısının niteliğine, sektörel ve coğrafi çeşitliliğine, hangi sektörlerin ağırlıklı olduğuna ve illerin hangi ülkelerle en fazla bağlantılı olduğuna odaklanılmıştır. Bu parametreler açısından baktığımızda, 2010 yılı itibarıyla TR33 Bölgesi'ndeki iller hakkında aşağıdaki hususların ön plana çıktığı görülmektedir:

a) Manisa'da, TR33 Bölgesi'nin diğer illerine kıyasla niteliği oldukça yüksek sektörlerin ihracatçı konumda olduğu görülmektedir. İlin ihracatının yüzde 43'ünü gerçekleştiren otomatik bilgi işlem makineleri sektörü 1,3 milyar dolarlık hacimle dünyada yüzde 0,4 pazar payına sahiptir. 266 milyon dolarlık bir ihracata sahip olan buzdolabı üretiminin dünyadaki pazar payı yüzde 0,75'tir. İlin ihracatından yüzde 8 pay alan Manisalı çamaşır makinesi üreticileri ise dünyada yüzde 1,65'lik ciddi bir pazar payına sahiptir. Bu sektörlerde ihracat büyük ölçüde İngiltere, Almanya, Fransa, İspanya ve İtalya gibi gelişmiş AB ülkelerine yönelmiş durumdadır.

b) Kütahya'nın ihracatının yüzde 60'ından fazlası seramik-porselen sektörü tarafından yapılmaktadır. Sektörün yaptığı 70 milyon dolarlık ihracatın dünyadaki pazar payı yüzde 0,7 düzeyindedir. İhracat ağırlıklı olarak AB ülkelerine, Fransa, Almanya, İtalya, İspanya ve İsviçre'ye yönelmiş durumdadır.

c) Afyonkarahisar'ın ihracatının büyük ölçüde tek sektöre, mermer üretimine, bağımlı olduğu görülmektedir, ilin toplam ihracatının yüzde 65'i bu sektörden gelmektedir. Afyonkarahisar'daki 140 milyon dolarlık mermer ihracatının dünyadaki pazar payı yüzde 1,15'tir. Bu oran Türkiye'nin dünyadaki genel pazar payının yüzde 0,9 olduğu hesaba katıldığında, Afyonkarahisar'ın mermer alanında rekabetçiliğine işaret edebilir. Afyonkarahisar mermeri, ABD, Fransa, İngiltere, Kanada, Avustralya gibi geniş bir coğrafyaya satılmaktadır. İlin ihracatında ikinci sırada ise yüzde 15'lik payla ve 30 milyon dolarlık hacimle yumurta gelmektedir. Ancak bu ürünün ihracatının yüzde 99'u Irak'a yapılmaktadır.

d) Uşak'ın ihracatında çeşitliliğe sahip ama zayıf bir yapı görülmektedir. İlin en önemli ihracatçısı 19 milyon dolarlık mütevazı bir hacme sahip kaldırım taşı, döşeme, duvar karosu faaliyetleridir. İlin ayrıca 14 milyon dolar-

lık ev tekstili ihracatı da bulunmaktadır. Bu sektörde başlıca alıcılar Almanya, İtalya ve İspanya'dır. Bölge'de ciddi bir üretim kapasitesi olduğu bilinen deri sektörü ise ihracatını büyük ölçüde İstanbul'daki firmalar aracılığıyla gerçekleştirdiği için sektör ihracat verilerinde izlenememektedir.

Tablo 5: TR33 Bölgesi İllerinin İhracat Göstergeleri, 2010

	En Çok İhracat Yapılan 5 Sektörün Toplam İhracattan Aldığı Pay	En Çok İhracat Yapılan 5 Ülkenin Toplam İhracattan Aldığı Pay	En Çok İhracat Yapılan Sektörün Pazar Büyüklüğü (Milyar ABD \$) ve Pazardan Alınan Pay	Toplam İhracat (Milyon ABD \$)
Afyonkarahisar	%88,4 (Yontulmaya, inşaata elverişli işlenmiş taşlar (kayağan hariç), Kuş ve kümes hayvanlarının kabuklu yumurtaları, Mermer ve traverten, ekosin su mermeri, kireçli taşlar, Diğer yağlı tohumlar ve meyveler, Demir/çelikten ev işleminde kullanılan eşya ve aksamı)	%56,3 (Irak, A.B.D., Çin, Hindistan, Fransa)	9,3 (%1,16)	214,6
Kütahya	%82,8 (Masa, mutfak, tuvalet, ev tezyinatı vb. için cam eşya, Porselen ve çiniden sofraya, mutfak ve tuvalet eşyası, Sırlı seramikten döşeme, kaldırım taşları, şömine, duvar kerosu, Yontulmaya, inşaata elverişli işlenmiş taşlar (kayağan hariç), Ateşe dayanıklı tuğla, blok, karo, ateşe dayanıklı seramik eşya)	%37,8 (Fransa, Almanya, A.B.D., İtalya, İspanya)	8,2 (%0,53)	114,7

	En Çok İhracat Yapılan 5 Sektörün Toplam İhracattan Aldığı Pay	En Çok İhracat Yapılan 5 Ülkenin Toplam İhracattan Aldığı Pay	En Çok İhracat Yapılan Sektörün Pazar Büyüklüğü (Milyar ABD \$) ve Pazardan Alınan Pay	Toplam İhracat (Milyon ABD \$)
Manisa	%71,7 (Otomatik bilgi işlem makineleri, üniteleri, Buzdolapları, donduruçular, soğutucular, ısı pompaları, Çamaşır yıkama makineleri, Üzümler (taze/kurutulmuş), Elektrikli ses/görüntülü işaret cihazları)	%62,1 (İngiltere, Almanya, Fransa, İspanya, İtalya)	309,0 (%0,44)	3.140,9
Uşak	%55,5 (Sırlı seramikten döşeme, kaldırım taşları, şömine, duvar karosu, Yatak çarşafı, masa örtüleri, tuvalet, mutfak bezleri, Battaniyeler, diz battaniyeleri, Pamuk (dikiş hariç) ipliği (ağırlık; > %85 pamuk (toptan), Yün ve yapağı (kardesiz/taranmamış))	%35,3 (Almanya, İtalya, İspanya, Çin, Irak)	10,5 (%0,18)	112,7
TR33 Bölgesi	%62,9 (Otomatik bilgi işlem makineleri, üniteleri, Buzdolapları, donduruçular, soğutucular, ısı pompaları, Çamaşır yıkama makineleri, Üzümler (taze/kurutulmuş), Elektrikli ses/görüntülü işaret cihazları)	%57,5 (İngiltere, Almanya, Fransa, İspanya, İtalya)	309,0 (%0,44)	3.583,0

22. Üçüncü olarak İstanbul Sanayi Odası'nın derlediği, Türkiye'nin en Büyük 1000 Sanayi Kuruluşu (İSO-1000) verileri kullanılarak TR33 Bölgesi'nde yer alan büyük sanayi kuruluşlarındaki eğilimler incelenmiştir. İSO-1000 verilerinin başladığı 1997 yılı baz alınarak, 2011 yılındaki durumla kıyaslama yapılmıştır. Bu veriler ile illerdeki büyük sanayi kuruluşu faaliyetlerine yönelik olarak aşağıdaki tespitler yapılabilir:

a) İSO-1000 listesine 1997 yılında Manisa'dan 8 firma girebilmiştir. Bunlar gıda, elektrik, metal, demir-çelik, kâğıt, dokuma ve otomotiv endüstrilerinde faaliyet gösteren firmalardır. Sıralama açısından bakıldığında büyük bir çoğunluğunun ikinci 500 bölümünde yer aldıkları görülmektedir. 2011 yılına gelindiğinde Manisa'nın listedeki firma sayısının 18'e yükseldiği görülmektedir. Ağırlık gıda endüstrisinde olup ardından elektrik ve otomotiv endüstrileri gelmektedir.

b) Kütahya'dan 1997'de ve 2011'de listeye ikişer şirket girmiştir. Bunlardan Kümaş Manyezit Sanayi A.Ş. her iki yılda da listede bulunan ve madencilik, demir-çelik, çimento, demir dışı metaller endüstrisinde faaliyet gösteren şirketlerden biridir. 2011 yılında listeye giren diğer şirket Eti Gümüş A.Ş. de madencilik endüstrisinde faaliyet göstermektedir.

c) 1997 yılında Uşak'tan listeye girebilen herhangi bir firma olmamıştır. 2011 yılında ise Uşak'tan İSO İlk 1000 listesine 4 firma girmiştir. Bu firmalar gıda, dokuma ve porselen endüstrilerinde faaliyet göstermektedir.

d) Afyonkarahisar ilinden 1997'de listeye girebilmiş tek firma olan Afyon Çimento Sanayi T.A.Ş taş ve toprağa dayalı diğer sanayi başlığında yer alan çimento endüstrisinde faaliyet göstermektedir. 2011 yılında Afyonkarahisar'dan listeye girebilen bir firma olmamıştır.

Tablo 6: TR33 Bölgesi'nde İSO 1000'e Giren Şirketler (1997, 2011)

Şehir	Yıl	Şirket Adı	Sıralama	Sektör
Manisa	1997	Özlem Tarım Ürünleri A.Ş.	265	Gıda
		İnci Exide Akü Sanayi A.Ş.	460	Elektrik
		Valf Sanayii A.Ş.	495	Metal
		Elsan Ham Madde Sanayii A.Ş.	603	Demir-Çelik
		Ege Yağ Sanayi ve Ticaret A.Ş.	699	Gıda
		Selkasan Kağıt ve Paketleme Malzeme Leri İmalatı San.ve Tic.A.Ş.	726	Kağıt
		May Tekstil Sanayi A.Ş.	762	Dokuma
		Lemmerz İnci Jant Sanayi A.Ş.	869	Otomotiv
	2011	Keskinoğlu Tavukçuluk ve Damızlık İşletmeleri San. Tic. A.Ş.	92	Gıda
		Bosch Termoteknik San. ve Tic. A.Ş.	125	Makine
		Doğa Organik Gıda ve Tarım Ür. Ürt. ve Tic. İth. İhr. A.Ş.	171	Gıda
		Schneider Elektrik San. ve Tic. A.Ş.	205	Elektrik
		Polinas Plastik San. ve Tic. A.Ş.	233	Plastik
		Hayes Lemmerz İnci Jant Sanayi A.Ş.	254	Otomotiv
		Yonca Gıda Sanayi İşletmeleri İç ve Dış Ticaret A.Ş.	267	Gıda
		Soma Kömür İşletmeleri A.Ş.	299	Madencilik
		İnci Akü San. ve Tic. A.Ş.	306	Elektrik
		Hayes Lemmerz Jantaş Jant San. ve Tic. A.Ş.	328	Otomotiv
		KLIMASAN Klima San. ve Tic. A.Ş.	404	Makina
		Orka Tarım Ürünleri San. ve Tic. Ltd. Şti.	545	Gıda
		Tırsan Kardan San. ve Tic. A.Ş.	675	Elektrik
		Selkasan Kağıt ve Paketleme Malzemeleri İmalatı San. ve Tic. A.Ş.	714	Kağıt
		Özlem Tarım Ürünleri A.Ş.	736	Gıda
		Sarıgözoğlu Hidrolik Makina ve Kalıp San. ve Tic. A.Ş.	743	Otomotiv
		Valf Sanayii A.Ş.	750	Metal
		Pilenpak Ambalaj San. ve Tic. A.Ş.	822	Plastik

Kütahya	1997	KÜMAŞ - Kütahya Manyezit İşletmeleri A.Ş.	433	Madencilik
		Gimsan Gediz İplik ve Mensucat Sanayii A.Ş.	629	Dokuma
	2011	Eti Gümüş A.Ş.	138	Madencilik
		KÜMAŞ- Kütahya Manyezit İşletmeleri A.Ş.	366	Madencilik
Uşak	2011	Gedik Tavukçuluk ve Tar. Ür. Tic. San. A.Ş.	360	Gıda
		Özerdem Mensucat San. ve Tic. A.Ş.	808	Dokuma
		Uşak Seramik Sanayi A.Ş.	826	Porselen
		Muratbey Gıda ve Süt Ürünleri Paz. San. ve Tic. Ltd. Şti.	879	Gıda
Afyonkarahisar	1997	Afyon Çimento Sanayi T.A.Ş.	667	Taş, Toprak

Kaynak: İstanbul Sanayi Odası

23. TR33 Bölgesi'ndeki büyük sanayi kuruluşlarının sayısı ve Türkiye içindeki ağırlığı son yıllarda artış trendinde olsa da olması gerektiği noktadan uzaktır. TR33 illerinden listeye giren şirketlerin toplam cirolarının tüm şirketlerin toplam cirosuna oranı 1997 yılı için yüzde 0,4, 2011 yılı için ise yüzde 1,6 olarak gerçekleşmiştir. TR33 Bölgesi'ndeki büyük şirketlerin Türkiye içindeki ciro ağırlığının 4 kat arttığını söylemek mümkündür. Bölge'nin ilk 1000 şirketinin toplam katma değeri içerisindeki payı yüzde 0,3'ten yüzde 0,8'e çıkmıştır. Katma değer içerisindeki pay, ciro içerisindeki pay kadar hızla artmamıştır. Dönem kârı içinde Bölge şirketlerinin payına bakıldığında, katma değer artışına benzer bir büyüme hızıyla yüzde 0,3'ten yüzde 0,9'a çıktığı görülmektedir. İstihdam içerisindeki pay ise tüm bu oranların arasında en hızlı büyümeyi göstererek yüzde 0,4'ten yüzde 2,4'e çıkmıştır. Ancak tüm bu gelişmeye rağmen, TR33 Bölgesi'nin Türkiye nüfusu içindeki ağırlığının yüzde 4 düzeyinde olduğunu hesaba kattığımızda, Bölge'deki büyük şirket sayısının ve hacminin olması gerektiği düzeyin daha altında olduğu söylenebilir.

Tablo 7: TR33 Şirketlerinin İSO İlk 1000 İçerisinde Çeşitli Göstergelerdeki Payları (1997-2011)

	1997	2011
Üretimden Satışlar	%0,4	%1,6
Katma Değer	%0,3	%0,8
Dönem Kârı	%0,3	%0,9
İstihdam	%0,4	%2,4

Kaynak: İSO, TEPAV Hesaplamaları

Üretim Yapısı Analizi Metodolojisi

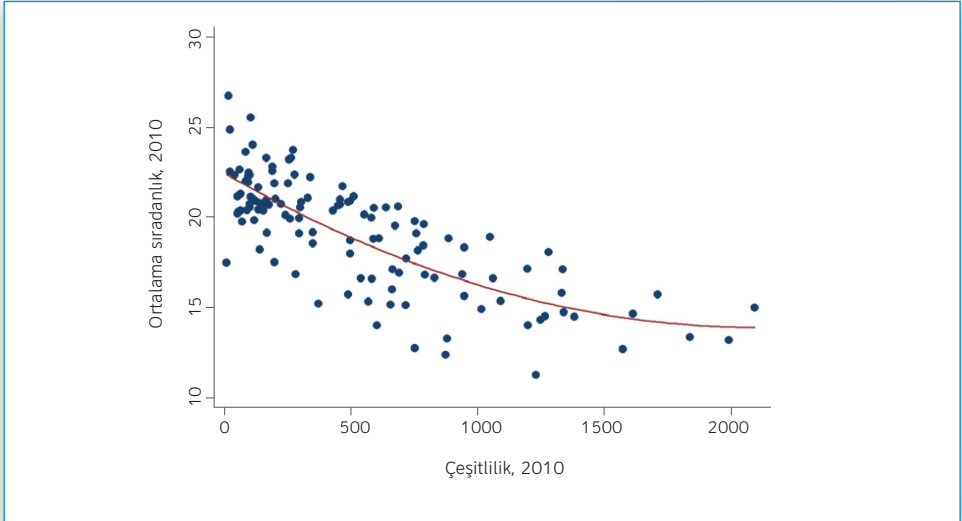
24. Ülkelerin ekonomik gelişmişlik düzeyleri ve üretim yapılarının niteliği arasında kuvvetli bir ilişki vardır. Örneğin, kişi başına gelirin yüksek olduğu ülkelerden Almanya ve düşük olduğu ülkelere Nijer'in üretim yapıları arasında bir uçurum bulunmaktadır. Almanya, başta makine olmak üzere pek çok endüstri dalında dünyanın önde gelen ülkelerinden biriyken, Nijer'deki üretimin ağırlığı tarımsal ürünlerden oluşmaktadır. Nijer'in sahip olduğu beceriler, Almanya'nın dünyada öncü olduğu mal ve hizmetlerin üretiminin gerçekleştirilmesi için yetersiz/elverişsizdir. Beceri ile kastedilen sadece ekonomik hayatta aktif olan kişilerin sahip olduğu bilgi birikimi ya da iş yapma biçimi değildir. Bir ülkenin üretim yapısının oluşmasında, kurumsal ve fiziki altyapının kalitesi, beşeri sermayenin niteliği, makroekonomik ve siyasi istikrarın düzeyi gibi çok sayıda unsur etkilidir. Söz konusu unsurların tümü bir ülkenin sahip olduğu beceri kümesini oluşturmaktadır. Beceri kümesinin zengin ve niteliğinin ileri olduğu ülkelere üretim yapısı sofistikaşyonunun ve dolayısıyla refah düzeyinin yüksek olduğu görülmektedir.

25. Bir ülkenin üretim yapısının sofistikaşyon düzeyinin temel belirleyicisi olan beceri kümesi tam olarak ölçülebilir değildir. Ülkelerin üretim yapılarının oluşmasında çok sayıda faktör ve bu faktörler arasındaki etkileşim belirleyici olmaktadır. Örneğin, dünyadaki en iyi makine mühendislerine sahip olmak, bir ülkenin makine sektöründe rekabet gücü geliştirmesi için tek başına yeterli değildir. İnsan kaynağına ek olarak, üretilen makinelerin test edilebileceği bir merkezin varlığı, üreticilerin gerekli hammaddeye erişimlerinin mümkün olması ve nihai ürünün sahibine ulaştırılabilmesi için elverişli bir lojistik altyapısının varlığı gibi çok sayıda koşulun sağlanması, makine sektöründe rekabet gücü kazanmak için kritiktir. Binlerce farklı mal ve hizmetin üretilebilmesi, ölçümü tam olarak mümkün olmayan, on binlerce farklı becerinin varlığına bağlıdır. İktisat literatüründe, ülkeler arasındaki gelişmişlik farklarını, üretim yapıları arasındaki farklılıklar üzerinden açıklamaya çalışan yeni bir akım başlamıştır. Bu çalışmalarda, ülkelerin sahip oldukları beceri

kümesinin niteliği, üretim yapılarını incelemek suretiyle ortaya çıkarılmaktadır.

26. Bir ülkenin, üretiminde rekabet gücü kazandığı² ürünlerin çeşitliliği ve sıradanlığı, o ülkedeki beceri kümesinin niteliğine, refah düzeyine ve gelecekteki ekonomik büyüme hızına ışık tutmaktadır³. İhracat verileri kullanılarak yapılan analizler, bir ülkenin ihracat sepetinde, rekabetçi bir şekilde yer alan ürün sayısının (çeşitlilik), o ülkedeki beceri kümesinin zenginliğine işaret ettiğini göstermektedir. Bir ülkenin beceri kümesinin zengin, bir diğer ifadeyle ihracat çeşitliliğinin yüksek olması, söz konusu ülkenin, az sayıda diğer ülkenin ihraç edebildiği, sıradan olmayan ürünlerde rekabet gücü kazanmasını sağlamaktadır. Çeşitlilik ve sıradanlık göstergelerinin hesaplama yöntemi Ek-5'te açıklanmaktadır. Ülkeler ölçeğinde analiz edildiğinde, ihraç edilebilen ürün sayısı ve bu ürünlerin ortalama sıradanlığı arasında ters yönlü bir ilişki göze çarpmaktadır (Şekil 18). İhracat sepetinde sıradan olmayan ürünlerin baskın olduğu ülkelerdeki refahın ve ekonomik büyüme hızının, sıradan ürünleri ihraç edebilen ülkelerdekinden daha yüksek olduğu görülmektedir (Şekil 19). Sıradan olmayan ürünleri, rekabetçi bir şekilde ihraç edebilen ülkelerin, ihracat sepetlerine yeni ürünlerin eklenmesi ve bu sayede ekonomik büyümelerini sürdürmeleri mümkün olmaktadır.

Şekil 18: Ülkelerin* Üretimlerinin Ortalama Sıradanlığı ve Çeşitliliği, 2010

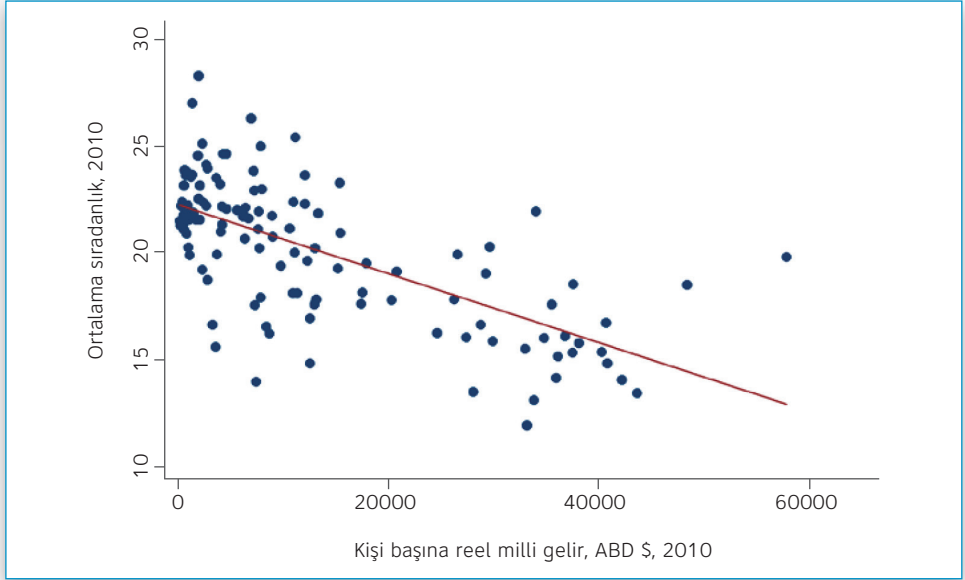
Kaynak: BACİ veritabanı, TEPAV hesaplamaları

* Grafikte, hem ticaret verisi hem de zincir yöntemiyle hesaplanmış kişi başına milli gelir verisi bulunan 124 ülke yer almaktadır. Bu ülkelerin arasındaki ticaret, 2010 yılında dünya toplam ticaretinin %66'sını oluşturmaktadır.

² Rekabet gücünün ölçüm yöntemi EK-5'te anlatılmaktadır.

³ Hidalgo, C., R. Hausmann (2009). "The Building Blocks of Economic Complexity". PNAS, 106:26, 10570-575.

Şekil 19: Ülkelerin Üretimlerinin Ortalama Sıradanlığı ve Kişi Başına Milli Gelirleri, 2010

Kaynak: BACI veritabanı, Penn World Tables 7.2, TEPAV hesaplamaları

27. Bir ülkenin üretim yapısının bugünkü durumu, ülkenin gelecekteki üretim yapısının durumuna ışık tutmaktadır. Bir ürünü, rekabetçi bir şekilde üretmek için gereken becerilere, başka bir (veya birden çok) ürünün üretiminde de ihtiyaç duyulabilir. Bu durumda, ihracat sepetinde, söz konusu ürünlerden sadece birini bulunduran bir ülkenin, üretiminde benzer becerileri gerektiren diğer ürünü (ürünleri) de ihracat sepetine ekleme ihtimali yüksektir. Ürünler, üretim aşamasında ihtiyaç duyulan becerilerin benzerlik düzeyine göre bir ürün uzayında konumlandırılabilirler (Şekil 132).

28. Herhangi iki ürünün, üretim süreçlerinde ihtiyaç duyulan becerilerin benzerlik düzeyi iki ürün arasındaki "mesafe" olarak ölçülmektedir. Bir ülkenin, sahip olduğu mevcut üretim becerilerinin, halihazırda rekabet gücünün olmadığı bir ürünü üretebilmek için ne ölçüde yeterli olduğu ise, ilgili ülkenin üretim sepetinde yer almayan ürünlerdeki "yoğunluğu" göstergesiyle ölçülmektedir. Bir ülkenin üretim sepetinde yer alan ürünlerin belirlediği ürün uzayındaki konumu, söz konusu ülkenin, ürün uzayının hangi yeni bölgelerinde rekabet gücü geliştirebileceğini göstermektedir. Bir ülkenin ürün uzayındaki genişleme sahasının büyüklüğü "açık

orman" isimli değişkenle ölçülebilmektedir. Ürün uzayının merkezinde yer alan ürünlerde rekabetçi bir şekilde ihracat yapabilen ülkelerin, gelecekte, bugün için ihracat sepetinde yer almayan ürünlerde rekabet gücü geliştirme ihtimali yükselmektedir⁴.

29. Ekonomik büyümeyi hızlandırabilmek için ürün uzayının yüksek gelirli ülkeler tarafından ihraç edilen ürünlerin yoğun olduğu bölgelerine geçiş yapmak kritik önemdedir. Bir ihraç ürününün gelir seviyesi (PRODY) o ürünü ihraç eden ülkelerin kişi başına milli gelirlerinin ağırlıklı ortalamasıdır. Bir ülkenin kişi başına milli gelirden zengin ülkelere doğru yakınsayabilmesi için üretim yapısını yakınsamaya çalıştığı ülkelerdekine benzer bir yapıya kavuşturması gerekmektedir. Bir diğer ifadeyle, bir ülkenin yakınsama performansını arttırabilmesi için hâlihazırda ihraç ettiği ürünlerin PRODY'sinden daha yüksek bir PRODY değerine sahip ürünlere geçiş yapması gerekmektedir. Üretim yapısındaki dönüşüm, zaman alan, aşamalı bir süreçtir. Örnek vermek gerekirse, Nijer'deki dönüşümün bu ülkedeki ekonomik büyümeye katkı sunabilmesi için, bu ülkenin üretim yapısının Pakistan'daki yapıya doğru değişmesi gerekmektedir. Türkiye'deki yapısal dönüşümün büyümeyi tetikleyebilmesi için ise Türkiye'nin üretim yapısının Almanya'daki yapıya doğru değişmesi gerekmektedir. Nijer'in, öncelikle Pakistan'daki, örneğin tekstil ve hazır giyim gibi emek yoğun ürünleri üretmeye başlamadan, Almanya'nın rekabet gücüne sahip olduğu makine ve ilaç gibi ileri teknoloji ürünlerinde rekabet gücü kazanmasını beklemek mümkün değildir. Nijer'in Pakistan'a benzemesi Nijer'in ekonomik büyümesine katkı sunabilirken, Türkiye'nin üretim yapısını Pakistan'a benzetmesi, Türkiye'yi geriye götürecektir.

30. Bu bölümde özetlenen teorik çerçeve, sadece ülkeler arasındaki değil, aynı zamanda Türkiye'nin bölgeleri/illeri arasındaki gelişmişlik farklarını açıklamayı da mümkün kılmaktadır. Yukarıda altı çizilen bulgulara, ülkeler düzeyinde, ihracat verileri kullanılarak yapılan analizler neticesinde ulaşılmıştır. Sıradanlık, çeşitlilik, yakınlık ve yoğunluk analizlerini, dünyayı Türkiye, ülkeleri ise Türkiye'nin illeri/bölgeleri olarak ele alarak yapmak mümkündür. TR33 Bölgesi'nin üretim yapısının analiz edildiği bu çalışmada, Bölge'nin Türkiye'nin diğer bölgelerine kıyasla üretiminin çeşitliliği ve sıradanlığı ortaya çıkarılacaktır. Bölge'deki mevcut üretim yapısından hareketle, Bölge'de ortaya çıkması muhtemel sektörler, yukarıda özetle, EK-5'te ise detaylı bir şekilde açıklanan çerçeve içerisinde belirlenecektir. Yapılacak analizler, verilerin mümkün kıldığı ölçüde TR33 Bölgesi'nin il ve ilçeleri itibarıyla gerçekleştirilecektir.

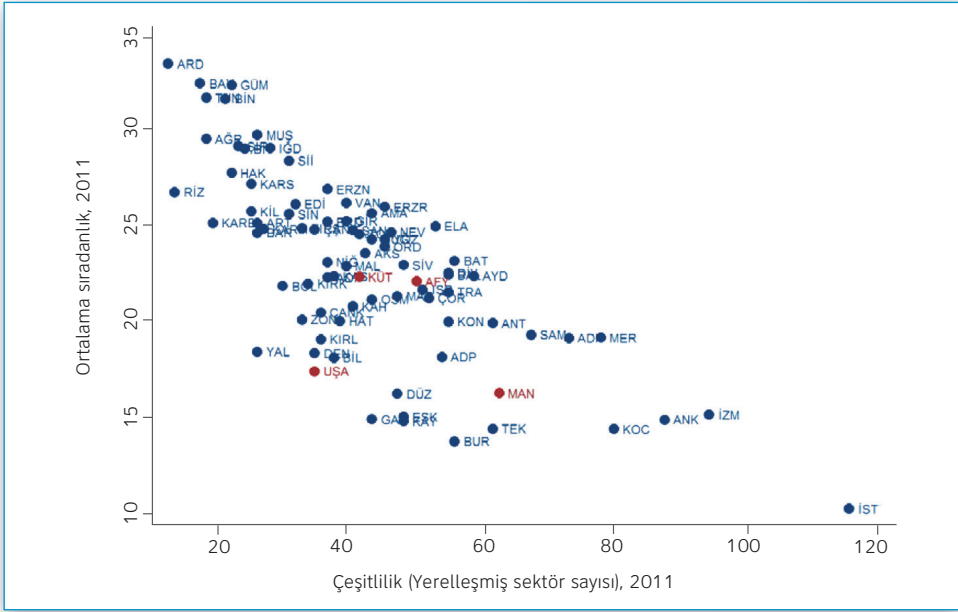
⁴ Örnek vermek gerekirse, Türkiye'nin savunma sanayi ürünlerinde rekabet gücü kazanması, üretiminde bu ürünlerle benzer becerileri gerektiren medikal cihazların üretimine başlamasını kolaylaştırmıştır. Samsun'daki medikal cihaz kümelenmesinin ortaya çıkışında, Samsun'daki silah üreticileri önemli bir rol üstlenmişlerdir.

Üretim Yapısı Analizi Genel Sonuçlar

31. TR33 Bölgesi'ndeki il ve ilçelerin üretim yapısı analiz edilirken, ihracat ve istihdam verisi bir arada kullanılmıştır. Yukarıdaki teorik çerçevede özetlenen analizlerin, Türkiye'nin bölgelerine uyarlanması, dünyanın yerine Türkiye, ülkelerin yerine ise Türkiye'nin illeri/bölgeleri konulmaktadır. TR33 Bölgesi ve diğer bölgelerin üretim yapısının ortaya çıkarılmasında, ihracat yerine istihdam verileri kullanılmaktadır. Bunun temel nedeni, Türkiye'de ihracat verilerinin gümrük kapılarından toplanmasıdır. Türkiye'de, ihraç edilen ürünler, üretildikleri ilin dışındaki bir başka ilin gümrük kapısından yurt dışına çıkış yapabilmektedir. Bu nedenle, bir il/bölgeye ait gibi raporlanan ihracatın, başka bir ilde/bölgede üretilmiş olması muhtemeldir. TR33 Bölgesi'ndeki illerin ve ilçelerin üretim yapısının analizinde, Sosyal Güvenlik Kurumu'nun kayıtlı istihdam verileri kullanılmaktadır. Türkiye'de ve Bölge'deki istihdamın tümü kayıt içinde değildir. Bu nedenle, SGK verileriyle yapılacak analizler, Bölge'deki üretim yapısını tam olarak ortaya koymak için yeterli değildir. Ancak, kayıtlı istihdamın, Bölge'nin üretim yapısını ölçmede, ihracattan daha doğru sonuçlar vereceğini söylemek mümkündür.

32. TR33 Bölgesi'ndeki illerin üretim yapıları birbirlerinden önemli ölçüde farklılaşmaktadır. Türkiye'nin illerindeki üretim yapısı incelendiğinde, illerin "çeşitliliği" ve illerde yapılan üretimin ortalama "sıradanlığı" arasında ters yönlü bir ilişki olduğu görülmektedir (Şekil 20). İhracat verisiyle, ülkeler düzeyinde yapılan hesaplamalarda da benzer bir sonuç elde edilmiştir. Afyonkarahisar, Kütahya, Manisa ve Uşak'ın üretim yapısı, gerek çeşitlilik gerekse sıradanlık ölçütlerine göre önemli ölçüde farklılaşmaktadır. Türkiye'deki 81 il içerisinde, çeşitlilik sıralamasında 8'inci olan Manisa, nitelik sıralamasında 11'incidir. Çeşitlilik ve sıradanlıkta Afyonkarahisar'ın 22'nci ve 34'üncü, Kütahya'nın 37'nci ve 36'ncı, Uşak'ın ise 53'üncü ve 12'nci olduğu görülmektedir. Manisa, ekonomik büyüme performansı açısından önem arz eden üretimin çeşitliliği ve sıradanlığı açısından, Türkiye'nin ve TR33 Bölgesi'nin diğer illeri arasında öne çıkmaktadır. Uşak ise düşük çeşitliliği ve yüksek niteliği ile Türkiye sıralamasında gerilerde olan Kütahya ve Afyonkarahisar'dan farklılaşmaktadır.

Şekil 20: 81 İlin Üretiminin Ortalama Sıradanlığı ve Çeşitliliği, 2011

Kaynak: SGK Aralık 2011 verileri, TEPAV hesaplamaları

33. TR33 Bölgesi'nin il ve ilçelerinde üretim çeşitliliğini arttıracak politikaların odaklanacağı sektörlerin tespitinde çeşitli yöntemler uygulanabilir. Bu çalışmada, sektörleri birden fazla ölçüte göre sınıma esasına dayanan filtreleme yöntemi kullanılmaktadır. Bir sektörün, TR33 Bölgesi'ndeki il ve ilçelerin odak sektör listesine girebilmesi için, sırasıyla, yerellik, yakınlık ve nitelik kriterlerini sağlaması gerekmektedir. Söz konusu üç kriterin belirlenmesinin nedenleri aşağıda açıklanmaktadır.

a) Yerellik kriterini sağlayan sektörler, hedef sektörleri tespit edilmeye çalışılan il veya ilçede hâlihazırda sınırlı olarak yer alan sektörlerdir. Bu özelliği taşıyan sektörlerle öncelik verip, il veya ilçede hâlihazırda bu sektörün ihtiyaç duyduğu becerilerin geliştirilmesi suretiyle il veya ilçenin söz konusu sektörde diğer il veya ilçelerden daha rekabetçi hale gelmesi sağlanabilir.

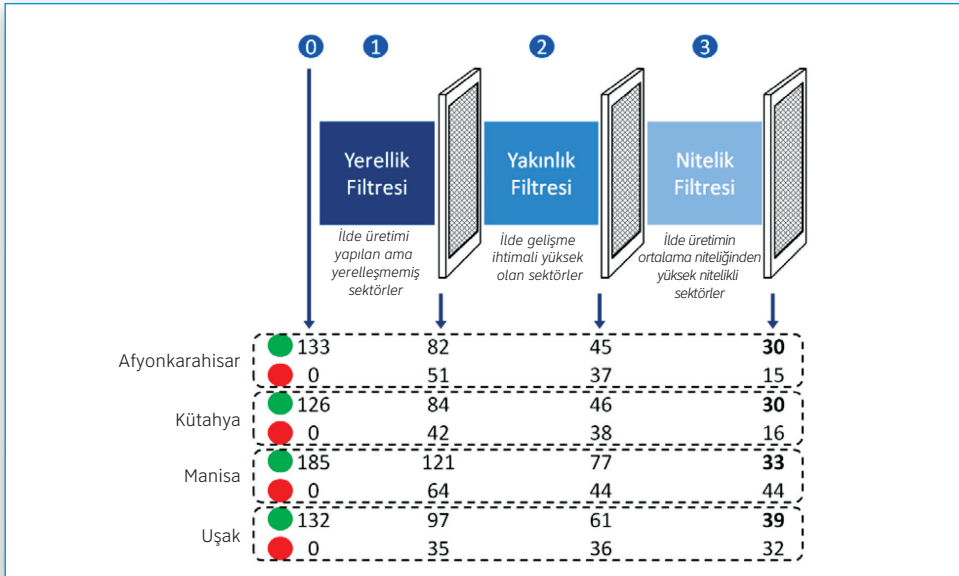
b) Yakınlık filtresi, ildeki beceri kümesiyle ortaya çıkma ihtimali düşük olan sektörleri elemeyi amaçlamaktadır. İl ekonomisinin bir sektördeki yoğunluğu ne kadar yüksekse, ilde bu sektörün gelişme ihtimali de o kadar yüksek olacaktır. İl veya ilçelerin ilgili sektördeki yoğunluk değeri,

EK-5'te belirlenme yöntemi açıklanan eşik değerinin altında olan sektörler bu filtrede elenmektedir.

c) Nitelik filtresi, il veya ilçedeki üretimin ortalama niteliğini arttıracak sektörlerle yönelmeyi amaçlamaktadır. Niteliği, ilin ortalama nitelik seviyesinin altında olan sektörlerin il veya ilçenin üretim sepetindeki ağırlığının artması, ortalama niteliği düşürecektir. Bu nedenle öncelik verilecek sektörlerin niteliğinin, ilin ortalama nitelik düzeyinin üzerinde olması önem arz etmektedir. Nitelik filtresi ile bu kriteri sağlamayan sektörler elenmektedir.

34. Yerellik, yakınlık ve nitelik filtreleri, Afyonkarahisar, Kütahya, Manisa ve Uşak için uygulanarak bu illerin her biri için odaklanılacak sektörler tespit edilmiştir. Filtre analizine temel teşkil eden sektör sınıflamasında toplam 257 sektör bulunmaktadır. Ancak, bu 257 sektörün tamamı Bölge illerinin tümünde yer almamaktadır. Odak sektörlerin yerellik kriterini sağlaması gerektiği göz önünde bulundurulduğunda, illerde sınırlı da olsa yer almayan sektörlerin filtreleme sürecine dahil edilmemesi gerektiği ortaya çıkmaktadır. Bu çerçevede, filtreleme sürecine dahil edilen sektör sayısı Afyonkarahisar'da 133, Kütahya'da 126, Manisa'da 185 ve Uşak'ta 132 olarak belirlenmiştir. Filtrelerin tümü uygulandıktan sonra Afyonkarahisar ve Kütahya'da 30'ar, Manisa'da 33 ve Uşak'ta 39 sektör öncelikli olarak tespit edilmiştir.

Şekil 21: Sektör Tespit Filtreleme Süreci, 2011

Kaynak: SGK, TEPAV hesaplamaları

35. TR33 Bölgesi'ndeki illere yönelik üretim politikalarının tasarım sürecinde, bu illerin, yerellik, yakınlık ve nitelik filtrelerinden geçen öncelikli sektörlerin dikkate alınması yerinde olacaktır. Her il için tespit edilen öncelikli sektörlerde illerin rekabet gücü kazanması durumunda, TR33 Bölgesi'ndeki üretim yapısının niteliği iyileşecektir. Üretimin niteliğindeki iyileşme neticesinde, TR33 Bölgesi'ndeki ekonomik kalkınma hızı artacaktır. Filtrelerden geçen sektörlerin listesi EK-5'te verilmektedir. Her il için öncelikli olarak tespit edilen sektörlerden niteliğin en yüksek olduğu ilk 5 sektör Tablo 8'de sıralanmıştır.

Tablo 8: İller İçin Belirlenen Potansiyel Sektörlerden Niteliği En Yüksek Olan 5 Sektör

Afyonkarahisar	Kütahya
Seramik ev ve süs eşyası imalatı	Akümülatör ve pil imalatı
BYS diğer özel amaçlı makinelerin imalatı	Patlayıcı madde imalatı
Elektrikli ev aletlerinin imalatı	İç ve dış lastik imalatı, lastiğe sırt geçirilmesi ve yeniden işlenmesi
Giyim eşyası dışındaki tamamlanmış tekstil ürünlerinin imalatı	Nişasta ve nişastalı ürünlerin imalatı
Ana demir ve çelik ürünleri ile demir alaşımları imalatı	Kümes hayvanları etlerinin işlenmesi ve saklanması
Manisa	Uşak
Motorlu kara taşıtlarının imalatı	Örme (Trikotaj) ve tiğ işi diğer giyim eşyası imalatı
Kablolamada kullanılan gereçlerin imalatı	Örgü ve tiğ işi kumaşların imalatı
BYS diğer seramik ürünlerin imalatı	Haşere ilaçları ve diğer zirai-kimyasal ürünlerin imalatı
İç ve dış lastik imalatı, lastiğe sırt geçirilmesi ve yeniden işlenmesi	Oluklu kâğıt ve oluklu mukavva imalatı
Diğer pompaların ve kompresörlerin imalatı	Diğer baskı ve hakkaklık işleri (tabaklar ve hakkaklık ve işleme yapılması gibi)

Kaynak: SGK 2011 Aralık verileri, TEPAV hesaplamaları

Bölüm 3. Stratejik Konumlandırma

36. TR33 Bölgesi'ndeki illerin üretim yapısının mevcut durumuna bakarak, söz konusu illerdeki yapısal dönüşümü tetiklemeye yönelik politikaların çerçevesini belirlemek mümkün olabilir.

37. Şekil 21'de, Türkiye'nin 81 ilini, bu illerdeki üretim yapısının niteliğini arttıracak şekilde dönüştürmek için uygulanması gereken politikaların niteliğine göre dört farklı bölge yer almaktadır. Strateji matrisindeki bölgelerin özellikleri aşağıdaki gibidir.

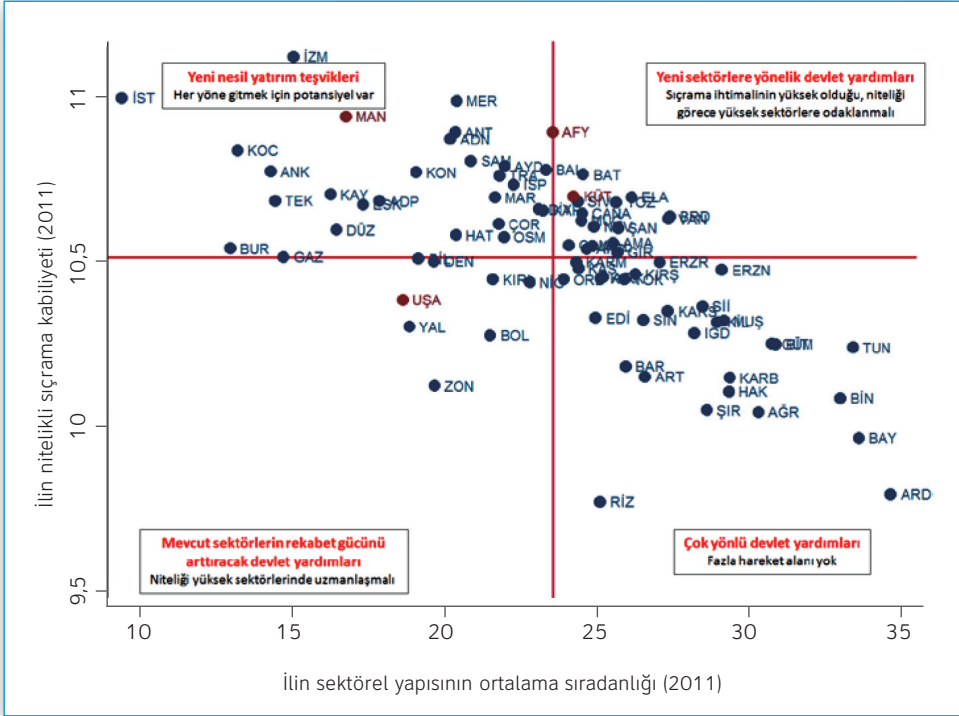
a) Sol üst köşede yer alan illerin üretim sepetinde, sıradan olmayan, az sayıda ilde üretilen, niteliği yüksek ürünler bulunmaktadır. Bu iller, sahip oldukları becerilerle, üretim yapılarının niteliğini daha yukarıya taşıyabilecek olan illerdir. Bu gruptaki illerde uygulanacak yapısal dönüşüm politikalarıyla, ildeki yatırım ortamının, üretimin niteliğini daha ileriye götürmeyi sağlayacak yeni alanlara uygun hale getirilmesi gerekmektedir. TR33 Bölgesi'nden Manisa bu grupta yer almaktadır.

b) Sağ üst köşede ise üretimin niteliğinin nispeten düşük olduğu; ancak, mevcut beceriler ile söz konusu yapının nispeten kolaylıkla ileriye götürülebileceği iller yer almaktadır. Bu grupta yer alan illerdeki yapısal dönüşüm politikalarının, ilin üretim sepetine eklenmesi halinde üretimin ortalama niteliğini arttıracak ürünlerin ortaya çıkmasını sağlamayı amaçlaması yerinde olacaktır. Afyonkarahisar ve Kütahya bu grupta yer almaktadır.

c) Sol alt köşede üretimin niteliğinin yüksek olduğu; ancak mevcut becerilerle üretim sepetinin niteliğini ileriye götürecek yeni alanlarda rekabet gücü geliştirme imkânlarının nispeten sınırlı olduğu iller bulunmaktadır. Bu grupta yer alan illerde üretim yapısının dönüşümü için uygulanacak politikaların temel hedefinin, ilin hâlihazırda üretim sepetinde yer alan faaliyetlerde sahip olduğu rekabet gücünün yükseltilmesi olmalıdır. Uşak'ın bu kategoride yer aldığı görülmektedir.

d) Sağ alt köşede ise üretimin niteliğinin düşük ve aynı zamanda mevcut becerilerle, üretimin hâlihazırda düşük niteliğini arttırmanın güç olduğu iller bulunmaktadır. Bu bölgede yer alan illerde uygulanacak yapısal dönüşüm politikalarının, herhangi bir sektörün gelişimini mümkün kılacak şekilde, yatırım ortamını iyileştirmeyi amaçlaması gerektiği söylenebilir.

Şekil 22: 81 İlin Strateji Matrisi Üzerindeki Konumu, 2011

Kaynak: SGK, TEPAV hesaplamaları

38. TR33 Bölgesi'ndeki iller arasında Manisa, üretim çeşitliliğinin en yüksek olduğu ildir. Çeşitlilik göstergesi olarak istihdamı en fazla olan on sektörün toplam istihdamdan aldığı pay dikkate alındığında, Manisa'nın Türkiye'deki 81 il içerisinde en yüksek çeşitliliğe sahip 3'üncü il olduğu görülmektedir. Manisa'nın toplam istihdamı içerisinde, en yüksek istihdama sahip olan 10 sektörün payı yaklaşık yüzde 40'tır. Manisa'daki sektörel çeşitliliğin yüksek olması, bu ilde çok sayıda farklı üretim becerisinin bulunduğu bir işarettir. Afyonkarahisar, Kütahya ve Uşak'ta ise çeşitlilik nispeten sınırlıdır. Türkiye'nin 81 ili içerisinde Afyonkarahisar 22, Kütahya 27, Uşak ise çeşitliliğe göre yapılan sıralamada 49'uncu durumdadır. Bu durum, bu illerdeki iktisadi yapının, Afyonkarahisar'da başta mermer, Kütahya'da seramik, Uşak'ta ise tekstil gibi sektörlerin etrafında şekillendiğinin bir göstergesidir.

Tablo 9: Bölge İllerinin Sektörel Çeşitliliği, 2011

	İlk 10 Sektörün Toplam İstihdamdaki* Payı, 2011	Türkiye Sıralaması, 2011
Manisa	%39.5	3
Afyonkarahisar	%53.7	22
Kütahya	%55.1	27
Uşak	%66.0	49

Kaynak: SGK, TEPAV hesaplamaları

* En çok istihdamın yapıldığı ilk 10 imalat sektörünün, imalat sektöründeki toplam istihdamdan aldığı paydır.

SGK'nın kayıtlı istihdam verilerini kullanarak, TR33 Bölgesi'ndeki illere bağlı ilçelerin üretim yapılarının analizi ve bu ilçelerin strateji matrisi üzerindeki konumlarının tespiti mümkündür. İlçelerin bulunduğu strateji matrisindeki (Şekil 23) bölgeler ile illerin yerleştirildiği strateji matrisindeki (Şekil 22) bölgeler aynı özelliklere sahiptir. İlçelerin strateji matrisindeki konumlarına bakarak yapılabilecek tespitler aşağıdaki gibidir.

a) Manisa'nın Merkez ilçesinde gerçekleştirilen üretimin niteliği, TR33 Bölgesi'ndeki diğer illerdeki ortalama nitelik düzeyinden daha yüksektir. Manisa Merkez'deki mevcut becerilerle, bu ilin üretim sepetine ekleyebileceği ürünlerin niteliği, ilin üretim sepetinde hâlihazırda bulunan ürünlerin niteliğinin üzerindedir. Manisa'nın Merkez ilçesindeki üretimin niteliğini arttırmak amacıyla uygulanacak politikaların, hâlihazırda bu ilçede üretimi gerçekleştirilmeyen yüksek nitelikteki alanlara odaklanmasında yarar bulunmaktadır. İlçedeki mevcut beceriler ortaya çıkarılmalı ve gerek mali gerekse yatırım ortamının elverişli hale getirilmesi suretiyle desteklenecek sektörler belirlenmeli ve politikalar ona göre tasarlanmalıdır.

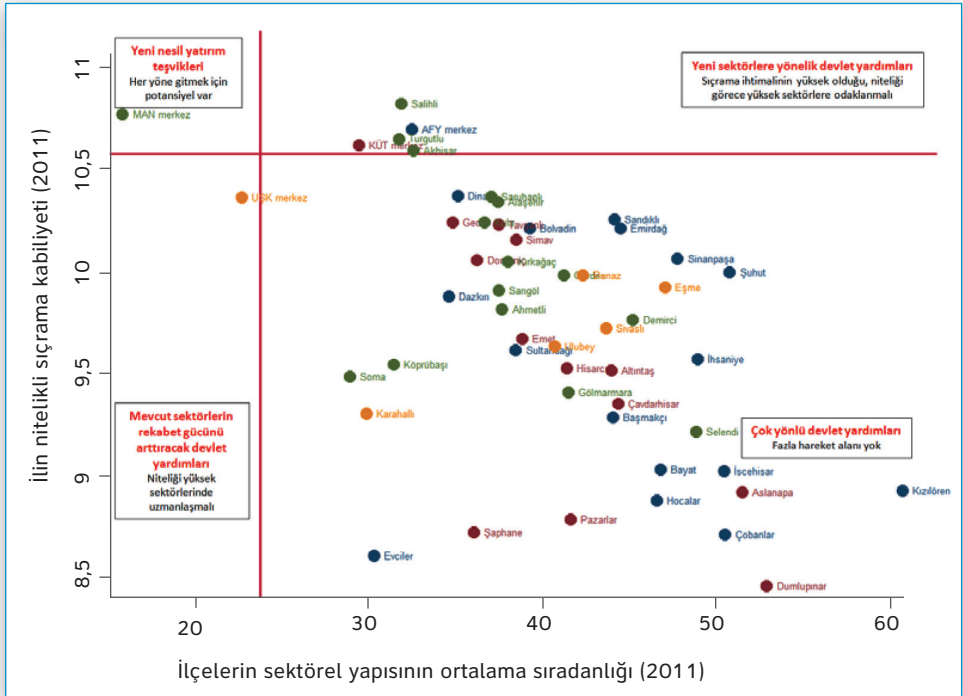
b) Uşak'ın Merkez ilçesi, strateji matrisinde sol alt köşede yer almaktadır. Uşak Merkez ilçesinin üretiminin niteliği, Manisa Merkez ilçeden geride, TR33 Bölgesi'ndeki diğer ilçelerin ise ilerisindedir. Ancak, ilçedeki mevcut beceri seti, üretimin niteliğini arttıracak yeni alanlara geçiş yapmak için nispeten olumsuz bir görünüm arz etmektedir. Bu nedenle, Uşak'ın Merkez ilçesinde ekonomik kalkınmayı destekleyecek üretime dönük politikalarda, ilçenin hâlihazırda rekabet gücüne sahip olduğu alanlarda rekabet gücünü daha da ileriye götürmeyi amaçlamak gerekmektedir.

c) Afyon ve Kütahya'nın Merkez ilçeleri ile Manisa'ya bağlı Salihli, Turgutlu ve Akhisar ilçeleri strateji matrisinin sağ üst köşesinde yer almaktadır. Bu ilçelerdeki üretimin niteliği TR33 Bölgesi'ndeki diğer ilçelerdeki ortalama üretim niteliğinin gerisindedir. Ancak, ilçelerdeki mevcut beceri kümesi, üretimin niteliğinde artış sağlayacak yeni alanlara geçiş sağlamak için elverişlidir. Bu çerçevede, bu iki ilçede uygulanacak politikaların, bu ilçelerdeki üretimin niteliğini arttıracak spesifik alanlara yönelik olmasında yarar bulunmaktadır.

d) İllerin strateji matrisindeki konumlarıyla Merkez ilçelerinin konumlarının benzerlik gösterdiği dikkat çekmektedir. Bu durum, illerin üretiminin merkezde yoğunlaşması ile açıklanabilir. Diğer taraftan, Manisa'nın Salihli, Turgutlu ve Akhisar ilçeleri, merkez-dışı ilçelerden farklılaşabilmiştir. Bu üç ilçede de Manisa'nın öne çıkan sektörlerinde etkin çalışan firmaların yer aldığı Organize Sanayi Bölgesi (OSB) bulunmaktadır. Hem OSB'lerin etkinliğinin hem de ilin üretim yapısına entegre olabilmelerinin, bu ilçeleri diğer ilçelerden farklılaştırdığı düşünülebilir.

e) TR33 Bölgesi'ndeki illerin Merkez ilçeleri ile Salihli, Turgutlu ve Akhisar dışındaki ilçelerin üretim niteliği oldukça düşüktür. Buna ek olarak, bu ilçelerdeki mevcut beceri kümesi, üretimin niteliğini arttıracak yeni alanlara geçiş için elverişli bir görünümde değildir. Bu nedenle, Merkez ilçeler dışındaki ilçelerde uygulanacak üretim politikalarının öncelikli olarak tüm sektörleri ilgilendiren yatırım ortamı bileşenlerinde iyileşme sağlamayı amaçlaması gerekmektedir. Beşeri sermaye, fiziki altyapı ve kamu hizmetlerinin kalitesi ilk aklı gelen öncelikli politika alanlarıdır.

Şekil 23: TR33 Bölgesi'ndeki İlçelerin Strateji Matrisi Üzerindeki Konumu, 2011

Kaynak: SGK 2011 Aralık verileri, TEPAV hesaplamaları

39. TR33 Bölgesi'nde ekonomik kalkınmayı destekleyecek politikaların, Bölge'deki il ve ilçelerde ortaya çıkma ihtimali görece yüksek sektörlerle yönelik tasarlanmasında yarar bulunmaktadır. Yukarıda da belirtildiği gibi bir ülke, bölge, il ya da ilçedeki üretim çeşitliliğinin artması, ilgili coğrafi ve/veya idari birimdeki beceri kümesinin zenginleşmesini beraberinde getirecektir. Beceri kümesinin zenginleşmesi ise yeni sektörlerin ortaya çıkmasını destekleyecektir. Dolayısıyla TR33 Bölgesi'ndeki il ve ilçelere yönelik uygulanacak politikaların, üretim çeşitlenmesini sağlayacak şekilde tasarlanmasında fayda bulunmaktadır. Üretim çeşitlenmesinde niteliğin göz ardı edilmemesi gerekmektedir. İl veya ilçede hâlihazırda gerçekleştirilmeyen ve ortaya çıkması durumunda il veya ilçedeki üretimin niteliğini iyileştirecek faaliyetlere odaklanılması yerinde olacaktır. Çeşitlilikle birlikte üretimin niteliğinin de artırılması, il ve ilçelerdeki ekonomik kalkınmaya katkı sunacaktır. Bu çerçevede, il veya ilçelerdeki mevcut beceri kümesinin gelişmesine imkân tanıdığı yeni faaliyetlerin neler olduğunun tespiti kritik bir öneme sahiptir.

Sonuç ve Politika Önerileri

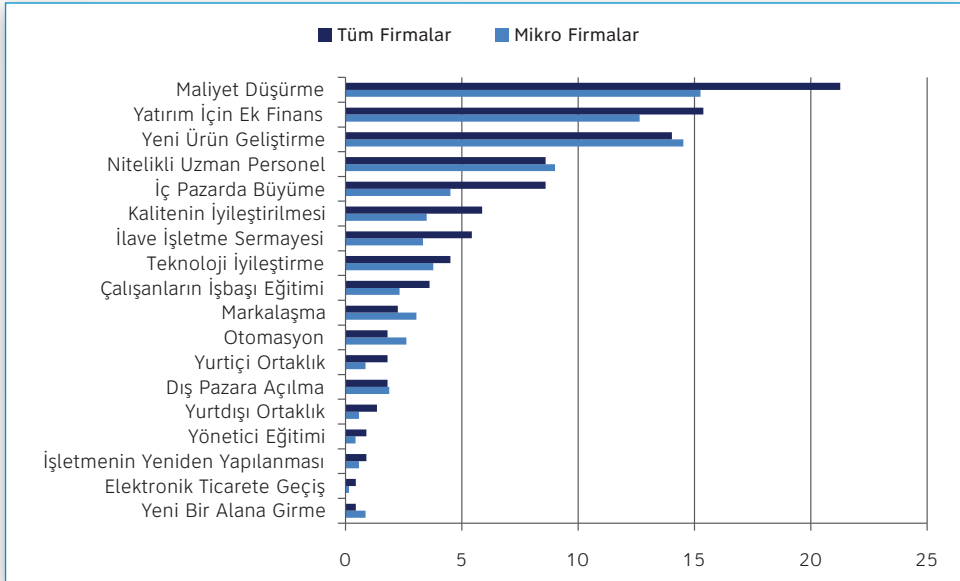
40. Bu çalışmada, her il için öncelikli olarak belirlenen sektörler, tamamıyla sayısal yöntemler kullanılarak tespit edilmiştir. İllerdeki üretimin niteliğini arttıracak politikaların tasarımında, ilave çalışmalar yapılmadan, sayısal yöntemlerle belirlenen öncelikli sektörlerin veri olarak kabul edilmesi, tasarlanacak politikaların uygun olamayan sonuçlar vermesine neden olabilir. Üretimin niteliğini arttıracak politikalar belirlenmeden önce, illerin, bu çalışmada belirlenen öncelikli sektörlerde rekabet gücü geliştirmesinin mümkün olup olmadığının kalitatif yöntemlerle desteklenmesi yararlı olacaktır. Bu çalışmada ortaya çıkarılan öncelikli sektör listesi, kalitatif çalışmalara temel teşkil etmek için kullanılabilir. Örneğin, Kütahya’da akümülatör ve pil imalatının gelişip gelişmeyeceğinin tespitinde bu sektörün değer zinciri ortaya çıkarılmalı ve zincirin halkalarında Kütahya’nın durumu ortaya konulmalıdır. Buna ek olarak, Türkiye’deki akü ve pil üreticilerinin buldukları bölgeyi seçme nedenleri ortaya çıkarılmalıdır.

41. Yukarıdaki hatırlatmayı hesaba katarak, bu çalışma kapsamında elde edilen sonuçlardan bir dizi yatay politika önceliğini ve de sektörlerle özgü program önerilerini geliştirmek mümkün olabilir. Bu bağlamda aşağıda önce Yatırım Ortamı Değerlendirmesi sonucunda ortaya çıkarılan ve rekabet gücü gündeminin yatay öncelikleri olarak kullanılabilen alanlar sunulmaktadır. Bunun ardından, hem bölgesel hem ulusal paydaşlarla görüşmeler sonucunda ortaya çıkan tespitlerin, veri analizlerinden gelen sonuçlarla birlikte sentezlenmesiyle geliştirilen bazı yeni programlar önerilmektedir.

42. Maliyet düşürme, yatırım için ek finans sağlama, yeni ürün geliştirme ve nitelikli uzman personelin sayısını arttırma konuları TR33 Bölgesi’nin önümüzdeki dönem yatay öncelikleri arasında yer alabilir. Yatırım Ortamı Değerlendirme Anketi kapsamında firmalara “İşletmelerinin gelecekteki rekabet gücüne katkı sağlayabilecek en önemli unsurun ne olduğu” sorulmuştur. Bu soruya Bölge genelinde verilen cevaplar, 2014-2023 Bölge Planı döneminin önceliklerine de ışık tutabilir. Firmaların büyük çoğunluğu (yüzde 20’si) daha düşük bir maliyet yapısına kavuşmalarını sağlayacak önlemleri talep etmektedir. İkinci olarak en fazla talep edilen alan yüzde 15 ile yatırım için ek finanstır. Bunu sırasıyla yüzde 14 ve yüzde 9 ile yeni ürün geliştirme ve nitelikli uzman personel konuları izlemektedir.

Şekil 24: Firmaların Gelecekte Rekabet Gücüne Katkı Sağlayabilecek Konular, Yüzde

Müessesenin gelecekteki rekabet gücüne katkı sağlayabilecek en önemli unsur nedir?

Kaynak: ZEKA Yatırım Ortamı Anketi

43. Yukarıda çizilen genel çerçeveye uyumlu olarak tasarlanmış bir dizi program ve proje de üretim yapısının dönüşmesine ve rekabet gücünün artmasına katkı sunabilir. Bu bağlamda kullanılacak araçlar setine aşağıda yer verilmiştir. Bu araçlar detaylı şekilde incelenip değerlendirilerek bir veya birkaçı seçilip, tüm sektörleri eşit biçimde etkileyecek yatay programlar olarak tasarlanabilir veya belirli sektörel öncelikler doğrultusunda, seçilmiş sektörlerdeki yapısal dönüşümü hızlandırmak ve rekabet gücünü arttırmak için de kurgulanabilir.

a) “Bölgesel Değer Zinciri Analizleri Serisinin” gerçekleştirilmesi.

Bölge'nin, hâlihazırda rekabetçi olmadığı; ancak gelişmesi durumunda Bölge'deki üretim yapısının niteliğinde sıçramayı beraberinde getirecek sektörlerle yönelik politikaların tasarım sürecinde, seçilmiş sektörlerde değer zinciri

analizleri gerçekleştirilebilir. Çalışmanın önceki bölümlerinde, Bölge illerinin üretim yapısı, nitelik ve çeşitlilik eksenlerinde analiz edilmiş, illerdeki mevcut becerilerle ortaya çıkması muhtemel sektörler tespit edilmiştir. Ancak, öncelikli olarak tespit edilen sektörler ortaya çıkarılırken, sadece sayısal yöntemler kullanılmıştır. İllerdeki mevcut beceri kümesiyle, illerin üretim sepetine eklenilecek sektörlerin sağlıklı bir şekilde tespit edilebilmesi için, sayısal analizlerle ortaya çıkarılan listenin değer zinciri analizleriyle gözden geçirilmesi tamamlayıcı politika araçlarıdır. Bölge'nin, bu çalışmada tespit edilen sektörler için gerçekte ne ölçüde elverişli bir ortam sunduğu ve söz konusu sektörlerin gelişmesinin önünde yer alan problemlerin neler olduğu sorularına cevap verebilmek için kapsamlı değer zinciri analizlerine ihtiyaç bulunmaktadır.

b) “İhracat hızlandırıcısı” (export accelerator) programının geliştirilmesi. Bölge'deki firmaların doğrudan ihracat kapasitesini arttırmak ve bu yönde kabiliyetleri geliştirmek yenilikleri hızlandırabilir. Yurt dışındaki benzer programlar temel alınarak, Bölge'nin ihtiyaçlarına uygun bir ihracat hızlandırma programı tasarlanabilir. Bu bağlamda Torino, ABD, Hindistan'daki örnekler yakından incelenebilir.¹ Programın ilk etabında, üretim süreci analizinden gelen sonuçlar doğrultusunda, pilot olarak belli ülkeler seçilebilir. Pilot ülkelerdeki firma ve kurumlarla eşleştirme faaliyetleri bu program bazında yürütülebilir. Fizibilitesi ve iş planı için kapsamlı bir çalışma yapılmasında fayda bulunmaktadır.

c) “Akil uzman çekim programı” (mobility grant program) kurgulanabilir. Bölge'deki yaratıcı kapasiteyi arttırmak için, vizyoner, sektörel ağlara hakim, firmalara ve kurumlara mentorluk yapabilecek kişilerin Bölge'ye geçici sürelerle çekilmesi için bir program tasarlanabilir. Ülkemizdeki emekli profesyonel yöneticiler bu program kapsamında ilk aşamada değerlendirilebilir. Ayrıca yurt dışındaki üniversitelerde çalışan akademisyenlerden de faydalanılabilir.

d) Endüstriyel teknoloji merkezleri kurulabilir. Seçilecek endüstrilere ve teknolojilere odaklanacak, Bölge'deki bilgi üretiminin ticarileşmesine katkı sağlayacak mekanizmalar desteklenebilir. Böyle bir program uygulamaya geçmeden kapsamlı bir fizibilite çalışmasının yapılması, diğer programlarla (örneğin, ihracat hızlandırıcısı ve akil uzman çekim programları) ilişkisinin doğru biçimde kurgulanması önemlidir.

¹ İtalya-Torino örneği için bakınız: <http://en.actu-cci.com/features/173-world-chambers-competition/10882-torino-chamber-of-commerce-an-export-accelerator>; Çin örneği için bakınız: <http://www.exportwashington.com/programsandservices/exportgrantloan/stepgrant/ChinaAccelerator/Pages/default.aspx>

e) Yereldeki sorunlara ve çözümlerine yönelik bilgi üretiminin hızlandırılması için bir program tasarlanabilir. Bölge üniversitelerindeki akademisyenlerin, Bölge'ye yönelik çalışmalar yapması için destek sağlanabilir. Bölge'deki firmaların sorunlarına odaklanan araştırma projelerine kısmi hibe destekleri vermek için bir program tasarlanabilir. İllerdeki üniversiteler arası etkileşim de bu yolla artabilir.

f) Bölge'deki yenilikçilik alanındaki başarılar tanıtılıp ödüllendirilebilir. Bölge bazında her sene verilecek bir ödül programı tasarlanabilir, Bölge'de yenilikçilik ve uluslararasılaşma alanlarında başarıya imza atmış girişimciler, firmalar, akademisyenler, kamu yöneticileri ödüllendirilebilir. Yerel ve ulusal medyanın bu alana dikkati çekilebilir.

g) Bölge'nin yenilik alanında proje değerlendirme, izleme işlevleri için kapasitesi artırılabilir. Ülkemizde teknoloji programları ve projeleri değerlendirme ve izleme alanında ciddi bir kapasite inşa etmiş ulusal ölçekte faaliyet gösteren kurumlarla teknik işbirliği ve kapasite inşası programları tasarlanabilir.

h) Firmaların uluslararasılaşma kapasitesini arttırmak için yabancı dil öğrenimi geliştirilebilir. Bölge'nin halihazırda entegre olduğu ve önümüzdeki dönemde daha fazla bir düzeyde bağlantısını arttıracığı dış pazarlarda, firmaların operasyonel hale gelmesi için başta İngilizce olmak üzere, bu pazarlarda konuşulan yabancı dillere hâkim olan bir insan kaynağı kritik önemdedir. Bu insan kaynağının yetişmesine destek sağlayacak bir program tasarlanıp hayata geçirilebilir. Böyle bir programın tasarım aşamasında analitik araçların kullanımıyla bir ihtiyaç analizinin gerçekleştirilmesi önemlidir.

i) Bölge'deki firmaların TÜBİTAK projelerinden daha fazla faydalanmalarını sağlamak amacıyla firmalara bir eğitim programı tasarlanabilir. Ülkemizin 2023 hedefleri doğrultusunda, Ar-Ge harcamalarının milli gelir içindeki payının yüzde 3'e çıkartılması söz konusudur. Bu hedefe ulaşılmasında TÜBİTAK'ın vereceği Ar-Ge desteklerinin kritik bir işlevi olacaktır. Bu desteklerden Bölge'deki firmaların azami düzeyde faydalanmaları için proaktif bir yaklaşımla, bir farkındalık ve eğitim programı tasarlanabilir.

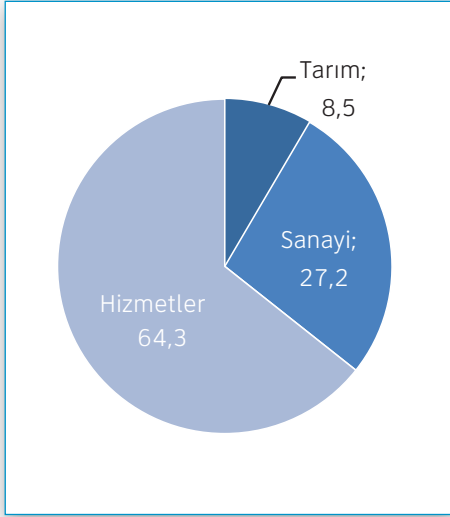
EK 1: Literatür Taraması

1. 1980’li yıllardan bu yana Türkiye’de, Marmara, İç Anadolu ve Ege Bölgeleri’nin ekonomik dönüşümü nedeniyle sanayi üretiminin payının yükselmekte olduğu görülmektedir. Örneğin TÜİK verilerine göre sanayinin gayri safi milli hasıla (GSMH) içindeki payı 1987 yılında yüzde 25,7 iken, 2006 yılında yüzde 30 oranına yükselmiştir.⁶ Bu artışta temel olarak Marmara Bölgesi rol oynamışsa da, Ege Bölgesi’nde yaşanan ekonomik dönüşümün sanayileşmeye olan etkisi de önemli bir etken olmuştur. 2012 yılı verilerine göre Ege Bölgesi, Türkiye’deki sanayi işletmelerinin yüzde 14’ünü içinde barındırmaktadır (BTSB, 2012). Bu oran ile Bölge, tüm bölgeler arasında Marmara ve İç Anadolu bölgelerinden sonra üçüncü sırada yer almakta ve Türkiye’nin sanayi üretiminde önemli bir yer kaplamaktadır.

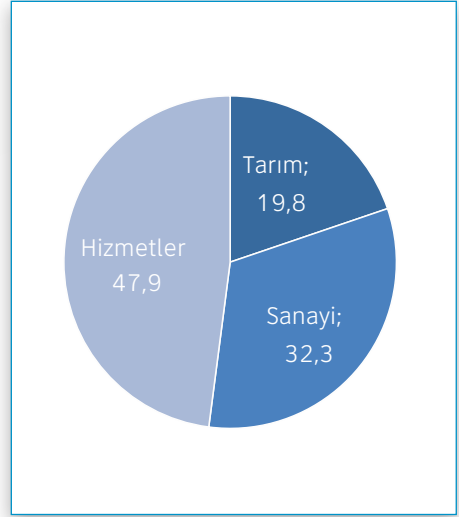
2. TR33 Bölgesi’nde en yüksek katma değer sağlayan sektör hizmetler sektörüdür; ancak sanayinin katma değer içindeki payı Türkiye ortalamasından daha yüksektir. TR33 Bölgesi’nde 2008 yılı verilerine göre toplam katma değer 30,9 milyar TL olurken, sanayinin katma değeri 9,9 milyar TL ile toplam katma değerlerin yüzde 32,3’ünü oluşturmaktadır. Bu oran, Türkiye genelinde sanayinin toplam gayri safi katma değer içindeki payı olan yüzde 27,2 oranına göre daha yüksektir (Şekil 25 ve Şekil 26). Diğer bir deyişle, TR33 Bölgesi, Türkiye geneli ile karşılaştırıldığında daha sanayiye dayalı bir üretim gerçekleştirmektedir. Ancak Zafer Kalkınma Ajansı tarafından hazırlanan “TR33 Bölgesi Mevcut Durum Raporu”nda da belirtildiği gibi en yüksek katma değer sağlayan sektör hizmetler sektörüdür (Zafer Kalkınma Ajansı, 2010a).

⁶ Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Ulusal Hesaplar Veritabanı, Erişim Tarihi: 26 Eylül 2012.

Şekil 25: Türkiye’de Sektörlerin Gayri Safi Katma Değer İçindeki Payları, 2008

Şekil 26: TR33 Bölgesi’nde Sektörlerin Gayri Safi Katma Değer İçindeki Payları, 2008

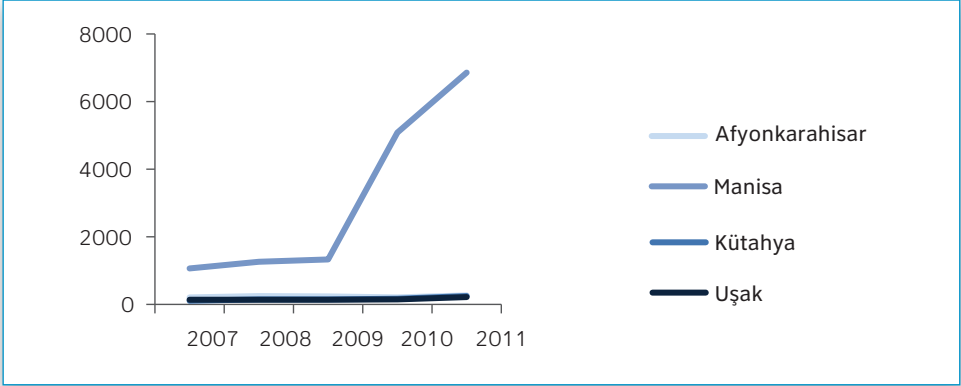

Kaynak: TÜİK

3. Bölge’de imalat sanayi önemli sektörlerden biri olduğu gibi, Türkiye’nin dış ticaretinde de rol oynamaktadır. TR33 Bölgesi imalat sanayi sektöründe 2007 yılında 1,5 milyar TL değerinde ihracat yapmakta iken, 2011 yılında bu değer 7,5 milyar TL’ye ulaşmıştır.⁷ Bu artıştaki en önemli payın, Manisa’nın imalat sanayi ihracatındaki artış olduğu görülmektedir (Şekil 27). Türkiye İhracatçılar Meclisi (TİM)’den alınan verilere göre ise 2011 yılında Türkiye’nin en büyük 1000 ihracatçı şirketi arasından 14 adedi Manisa’da bulunmaktadır (Zafer Kalkınma Ajansı, 2010a, sf.133). Bu büyük artışa paralel olarak Bölge’nin Türkiye’nin toplam imalat sanayi ihracatından aldığı pay da 2007 yılında yüzde 1,2’den 2011 yılında yüzde 3,6’ya yükselmiştir (Şekil 28). Ancak kişi başına düşen ihracat değerlerine bakıldığında TR33 Bölgesi’nin tüm diğer Düzey 2 bölgelerine kıyasla daha az kişi başı ihracata sahip olduğu görülmektedir (Zafer Kalkınma Ajansı, 2010a). Bölge’de en yüksek kişi başı ihracat ise Manisa’da gerçekleştirilmektedir.

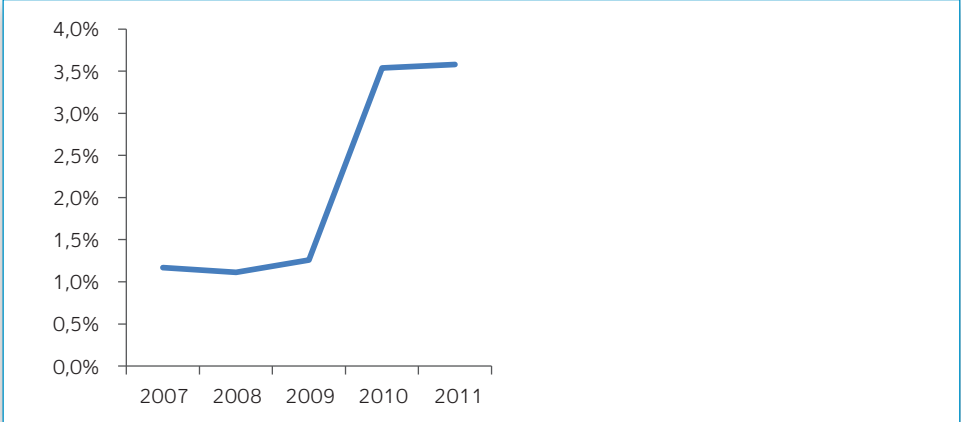
⁷ Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Dış Ticaret İstatistikleri Veritabanı. Erişim Tarihi: 27 Eylül 2012.

Şekil 27: TR33 Bölgesi İllerinin İmalat Sanayi İhracat Değerleri (milyon TL), 2007-2011

Kaynak: TÜİK

Şekil 28: TR33 Bölgesi'nin Türkiye'nin Toplam İmalat Sanayi İhracatındaki Payı, 2007-2011

Kaynak: TÜİK

4. İlerleyen bölümlerde TR33 Bölgesi'nde sanayiye yönelik yapılmış çalışmalar ve sonraki bölümlerde yapılacak çalışmalara ilişkin yöntemlere dair araştırmalar özetlenmektedir. TR33 Bölgesi'nde sanayinin hızlı gelişiminde rol oynayan sektörler ve bu sektörlerdeki gelişim potansiyeli ile ilgili yapılmış çalışmalar, Bölge'ye ilişkin yapılan çalışmalara dayanılarak özetlenmektedir.

TR33 Bölgesi'nin Ekonomik Yapısına İlişkin Çalışmalar

5. Zafer Kalkınma Ajansı tarafından hazırlanan TR33 Bölgesi 2010-2013 Bölge Planı (Zafer Kalkınma Ajansı, 2010b), Bölge'nin sanayi sektörlerine dair aşağıdaki bulguları özetlemektedir:

- a) Sektörlerdeki girişim sayısı göz önüne alındığında Bölge'deki en önemli sektörler gıda, tekstil ve giyim eşyası, deri sanayi, ağaç ürünleri, plastik ve kauçuk ürünler, metalik olmayan mineral ürünler, metal ve metal ürünleri, makine, elektrikli makine ve cihazlar ve motorlu kara taşıtları sektörleridir.
- b) Bölge Planı'nda kullanılan verilere dayanarak, tekstil ve giyim eşyası sektöründe işletme ölçeklerinde büyüme olduğu gözlemlenmiştir.
- c) Benzer bir eğilim deri sektöründe, metal ve metal ürünleri sektörlerinde ve Bölge'de imalat sanayi içinde en yüksek istihdamı sağlayan sektör olan metalik olmayan mineral ürünler sektöründe de görülmektedir.
- d) Ağaç ve ağaç ürünleri imalatı Bölge'de önemli bir potansiyele sahip olmasına rağmen gerek işletme sayısı, gerekse ciroda azalma görülmektedir.

6. TR33 Bölgesi Bölge Planı'nda ayrıca Bölge'nin vizyonu belirtilmiş ve ekonomik ve sosyal gelişme eksenleri tanımlanmıştır. Bölge'nin vizyonu "kalkınmada ekolojik dengeyi gözeterek rekabet gücünü arttıran, katma değer üreten, bilgi temelli ekonomisi ile kalkınma sürecini hızlandıran, özgüveni ve yaşam kalitesi yüksek, gelişen ve öğrenen bir bölge olmak" olarak belirtilmiştir (Zafer Kalkınma Ajansı, 2010b, sf. 103). Bölge'nin sanayide rekabet gücünün artırılması için ise gelişme eksenleri aşağıdaki gibi tanımlanmıştır (sf. 118):

- a) İmalat sanayide üretim kapasitelerinin ve ürünlerin katma değerlerinin artırılması: (i) İmalat sanayide faaliyet gösteren işletmelerde Ar-Ge çalışmaları ve inovasyon kapasitesi arttırılacaktır. (ii) İmalat sanayinde ürünlerin tanınırlığı arttırılacaktır.
- b) İşletmelerde kurumsal etkinlik ve işbirliği çalışmalarının arttırılması: (i) Sanayi işletmelerinin teknik altyapıları geliştirilecektir, (ii) Sanayi işletmelerinde yönetim kapasiteleri arttırılacak, kurumsallaşma desteklenecektir, (iii) İşletmeler arasında işbirliği ve kümelenme çalışmaları desteklenecektir.
- c) Üniversite ve sanayi işbirliğinin sağlanması: (i) Bölge'de teknoloji geliştirme ve tasarım merkezleri kurulacaktır, (ii) Üniversiteler ve işletmeler arasında alternatif işbirliği kanalları yaratılacaktır.
- d) Bölge'deki enerji üretim kapasitesinin arttırılması: (i) Bölge'deki mevcut tesisler modernize edilecek, yeni tesis kurulması teşvik edilecektir, (ii) Bölge'de jeotermal ve rüzgâr enerjisi kullanımları arttırılacaktır.
- e) Maden ürünlerinden elde edilen katma değerlerin arttırılması: (i) Bölge'de

madencilik alanında Ar-Ge ve inovasyon çalışmalarının artırılması suretiyle katma değeri yüksek ürünlerin üretilmesi sağlanacaktır.

7. Bölge Planı'nda değinilen bir başka gelişme eksenini, sanayi sektörünün gelişimi için de çok önemli olan Bölge'nin beşeri sermayesinin geliştirilmesi üzerinedir. Planda beşeri sermayenin gelişmesinin sağlanması için aşağıdaki konulara yer verilmektedir (Zafer Kalkınma Ajansı 2010b, sf. 119):

- a) Mesleki ve teknik eğitimin ihtiyaçlar doğrultusunda geliştirilmesi: (i) Bölge ekonomisinde öne çıkan sektörlerin ihtiyacını karşılayacak ara eleman ve teknik personel yetiştirilecektir, (ii) Mesleki ve teknik eğitimin kalitesi arttırılacaktır.
- b) Bölge'de girişimcilik kapasitesinin artırılması: (i) Girişimci ve finansman olanakları konusunda bilgi ve beceri kapasitesi arttırılacaktır, (ii) Şahıs şirketleri ile küçük ölçekli işletmelerin pazarlama kapasitelerinin artırılması teşvik edilecektir, (iii) Yabancı sermayeli ortaklıklar ve dış ticaret teşvik edilecektir.
- c) Dezavantajlı grupların ekonomik ve sosyal hayata entegrasyonunun sağlanması: (i) Toplu kullanım alanlarında engellilere yönelik gerekli fiziki iyileştirmeler yapılacaktır, (ii) Kadınların ekonomik ve sosyal hayata entegrasyonu sağlanacaktır, (iii) Engellilerin istihdam oranı arttırılacaktır, (iv) Sosyal dışlanma riski taşıyan gruplara ilişkin toplumsal bilinç oluşturulacaktır.
- d) Kentlerde sosyal yaşam olanaklarının artırılması: (i) Kent merkezlerinde rekreasyon alanları genişletilecektir, (ii) Bölge'de kültür ve spor bilinci oluşturulacaktır.

8. Bölge Planı, Bölge'de altyapının geliştirilmesine ilişkin gelişme eksenlerine de yer vermektedir. Plana göre altyapının geliştirilmesi konusunda Bölge'de aşağıdaki eylemler alınacaktır (Zafer Kalkınma Ajansı, 2010b, sf. 119):

- a) Ulaştırma ve lojistik sisteminin geliştirilmesi: (i) Bölge'de ulaşım altyapısı iyileştirilecektir, (ii) Lojistik merkezi kurulacaktır.
- b) Çevre kirliliğinin etkilerinin azaltılması: (i) Hava kirliliği azaltılacaktır, (ii) Su kirliliği azaltılacaktır.
- c) Atıkların geri dönüşümünün sağlanması: (i) Katı atık bertaraf tesislerinin sayısı ve verimlilikleri arttırılacaktır, (ii) Geri dönüşüm tesisleri kurulacak ve faal olanlar modernize edilecektir.

9. Bölge sanayisinin geliştirilmesi için çeşitli yollar ve öneriler içeren çalışmalar mevcuttur. Örneğin Bilim, Teknoloji ve Sanayi Bakanlığı tarafından hazırlanan 81 İlde Durum Raporu'nda her il için potansiyeli değerlendirmeye ve talebi karşılamaya yönelik yatırım önerileri listelenmiştir (BTSSB, 2012). Raporda Bölge illerinin sanayi sektörlerinde yatırım yapılabilecek alanlar aşağıdaki gibi belirlenmiştir:

a) Rapora göre Afyonkarahisar ili için sanayi sektöründe lojistik; inşaat-gayrimenkul geliştirme; mermer makinaları sektörü; sucuk, ve lokum gibi marka değeri olan ürünlerin üretim tesislerinin kalite standartlarıyla uyumlaştırılması; un sektörü; makarna ve bisküvi sektörü; patates ürünleri ve çips sektörü ve kauçuk sanayisine yönelik yatırımların yapılabileceği belirtilmiştir. Afyonkarahisar'ın kara ve demiryolu ulaşımı ile çeşitli merkezler arasında köprü görevi görüyor olması, ticaret bağlantılarının gelişimi için önemli bir sebeptir. Bu bağlantıların gelişiminin ilin imalat sanayiinin gelişiminde de önemli bir rol oynayacağı düşünülebilir.

b) Kütahya için ise süt ve süt ürünleri işleme tesisi; orman ürünlerinden lata, lamine yonga levha, lif levha ve lamine parke üretimi; madencilik sektöründen kömür ocağı ve mermer üretim ve işleme tesisine yönelik yatırımlar önerilmiştir.

c) Manisa için sanayi yatırımlarının süt ve süt ürünler, peynir altı suyu tozu, zeytinyağlı sabun, zeytinyağı, sınai kalıp, bilgisayar donanımı ve elektronik devre elemanları, beyaz eşya yan sanayi parçaları ve PVC esaslı ayakkabı tabanı üretimi, ayrıca bal ambalajlama tesisine yönelik yatırımlar önerilmiştir.

d) Uşak için mobilya için seri üretim tesisi; süt ürünleri, bisküvi, gofret, meyve suyu, pekmez, pastörize üzüm suyu ve sirke üretim tesisleri; ayrıca deri ayakkabı, konfeksiyon, çanta ve kemer, plastik bahçe mobilyaları ve plastik ambalaj malzemesi, örme iç ve dış giyim ve toprak işleme üretim tesislerine yönelik yatırımlar önerilmiştir.

10. TR33 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı hazırlıkları kapsamında öncelikli gelişme eksenleri ile bu eksenlerdeki öncelik, tedbir ve müdahaleler belirlenmiştir. Yeni bölge planı hazırlık çalışmalarında Bölge Vizyonu "Ekolojik dengeyi gözetken, bilgi temelli ekonomisi ile katma değer yaratan, rekabet gücü ve yaşam kalitesi artan, dengeli büyüyen, gelişen ve öğrenen bölge" olarak belirlenmiştir. Bu vizyon doğrultusunda, rekabetçilik, yaşanabilirlik sarmalları ile yatay eksenler başlıklarında eksenler belirlenmiştir. Rekabetçilik sarmalında sanayi, tarım, turizm ve maden eksenleri, yaşanabilirlik sarmalında afet, çevre ve kentsel hizmetler eksenleri tanımlanmıştır. Yatay eksenler ise insan ve toplum, enerji ve ulaşım olarak belirlenmiş ve politikalar bu eksenler altında toplulaştırılmıştır.

11. TR33 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı hazırlıkları kapsamında çeşitli sektörlerde araştırma ve analiz raporları hazırlanmıştır. Plan hazırlıkları

esnasında TR33 Bölgesi Girişimcilik ve İstihdam Stratejisi, TR33 Bölgesi İnovasyon Stratejisi, TR33 Bölgesi Ulaşım Stratejisi, Tarım Raporu, TR33 Bölgesi Turizm Stratejisi ve Operasyonel Programı çalışmaları yapılmıştır. Bu kapsamda yapılan detaylı analizlerin sonuçları doğrultusunda Bölge paydaşlarının görüşleri alınarak temel politika ve hedefler ortaya konmuştur.

12. Sanayi potansiyeline yönelik akademik çalışmalar ise genellikle Manisa üzerine yapılmıştır. Tokmakoğlu (2009), Manisa'nın tarım, sanayi, madencilik ve turizm sektörleri incelenmiş ve mevcut durum değerlendirmesi yapıldıktan sonra Manisa'nın rekabet gücünün artırılması için tüm sektörlerde inovasyon ve Ar-Ge'ye verilen önemin artırılmasının gerekliliği belirtilmiştir. Kanar (2005), Manisa OSB'de bulunan şirketlerle yapılan görüşmeler sonucunda ISO-9001: Kalite Yönetim Sistemi'nin işletmelere yarar sağladığı sonucuna ulaşmıştır. Avrupa Birliği tarafından finanse edilen, faydalanıcısının T.C. Dış Ticaret Müsteşarlığı olduğu "Türkiye İçin Kümelenme Politikasının Geliştirilmesi Projesi" kapsamında hazırlanan "Manisa Elektrik Elektronik Kümelenmesi Yol Haritası" raporunda, elektrik elektronik kümesinin özellikle İzmir'e yakınlığı ve sanayi altyapısının gelişmiş olması, Manisa'da bu kümenin gelişmesinin temel nedeni olarak belirtilmiştir. Ayrıca kümede Ar-Ge yapabilen şirketlerin varlığı olumlu olsa da, Ar-Ge'nin şirketler arasında çok yaygın olmadığı belirtilen bir husustur.

Raporda Kullanılan Analizlere İlişkin Literatür Taraması

13. Yatırım Ortamı Değerlendirmesi çalışmaları, Dünya Bankası tarafından birçok ülke için yapılmaktadır ve TEPAV tarafından bölgesel bazda uygulaması da gerçekleştirilmektedir. Dünya Bankası'nın hazırlamış olduğu bir şablona sadık kalınarak uygulanan bu anketler ile bir ülke ekonomisinin özel sektörünü temsil edecek bir örneklem seçilerek, finansmana erişim, altyapı, suç, rekabetçilik ve performans gibi bir çok alanda bilgi edinilebilir. Bu standart şablona ek olarak, ülkeye özgü konular ve raporun odaklandığı alanlara bağlı olarak çeşitlendirme de yapılabilir. Örneğin, 2007 yılında Dünya Bankası ve TEPAV'ın hazırlamış olduğu ICA'nın odaklandığı konu olan firmaların finansmana erişimi ile ilgili daha derin ve kapsamlı analizlerin yapılabilmesi amacıyla, bu konuyla ilgili sorular çeşitlendirilmiştir (TEPAV, 2007). Yatırım Ortamı Değerlendirmesi, TEPAV tarafından bölgesel bazda da uygulanmaktadır. Bu kapsamda TR33 Bölgesi haricinde diğer NUTS2 bölgeleri için Yatırım Ortamı Değerlendirmesi çalışmaları da başlatılmıştır.

14. 2007 yılında Dünya Bankası ve TEPAV işbirliği ile yapılan Yatırım Ortamı Değerlendirmesi çalışması sonuç raporu, Türkiye için verimlilik ve istihdamın arttırılmasına yönelik öneriler ve bunlara ek olarak tamamlayıcı reformlar önermektedir. Çalışma, verimlilik ve istihdamı arttırmak için kayıtdışılığın azaltılması, işgücü piyasası esnekliğinin arttırılması, işgücü becerilerinin geliştirilmesi ve firmaların teknolojik ilerlemesinin kolaylaştırılması önerilerini getirmektedir. Bürokratik engellerin azaltılması ve finansmana erişimin arttırılması ise tamamlayıcı reformlar olarak çalışmada vurgulanmıştır.

15. Bu raporun içinde TR33 Bölgesi potansiyel arz eden sektörlerin tespiti ve uluslararasılaşma analizlerinde kullanılan değişkenler, birçok makalede tanıtılmıştır. Açığa vurulmuş mukayeseli üstünlük Ricardo (1817)'da ilk olarak tartışılmış, Balassa (1965)'te ise bu raporda kullanılan versiyonu tanıtılmıştır. Location quotient (LQ) ise Haig (1926)'da New York'taki imalat sanayiinin mekânsal yoğunlaşmalarını ölçmek için geliştirilmiştir. Çeşitliliği ölçmek için kullanılan Hirschmann-Herfindahl Endeksi ve Diversification değişkeni sırasıyla Hirschmann (1945), Herfindahl (1950) ve Hidalgo ve Hausmann (2009)'da tanıtılmaktadır. Sektörlerin niteliğini ölçen PRODY değişkeni Hausmann, Hwang ve Rodrik (2006)'te tanıtılmaktadır. İki yakınlık değişkeni olan Proximity ve Density değişkenleri ise Hausmann ve Klinger (2006a)'da tanıtılmaktadır. İlin rekabet gücü yüksek olan sektörlerinin diğer sektörlerle olan yakınlıklarını ve bu sektörlerin niteliklerini hesaba katarak, ilin dönüşebileceği sektörel yapının ortalama niteliğini hesaplayan "Genişleme Sahası (Open Forest)" değişkeni ise yine Hausmann ve Klinger (2006a)'da tanıtılmaktadır.

16. Yukarıda anlatılan analizler kullanılarak birçok çalışma da gerçekleştirilmiştir. Örneğin Hausmann ve Klinger (2006b), Güney Afrika'nın ihracatındaki durgunluğun yapısal dönüşümü tamamlayamamış olmalarının nedenlerinden biri olduğunu söylemektedir. Hausmann ve Klinger (2008a), geliştirdikleri tekniği Peru'nun ekonomik büyümesi üzerinde uygulayarak Peru'nun yapısal dönüşümü tamamlamaktaki gecikmesinin ürün uzayının uzak bir yerinde konumlanmış olmasından kaynaklandığını bulmuşlardır. Yine aynı yöntemle Hausmann ve Klinger (2008b), Kolombiya'nın ekonomik performansının geliştiğini ifade ederek ve daha yüksek hızda ekonomik dönüşümü sağlamak için odaklanması gereken sektörleri açığa çıkarmışlardır.

EK 2: Genel Ekonomik Değerlendirme

1. Bu bölümde, TR33 Bölgesi'nin ekonomik ve sosyal yapısı Türkiye'deki benzer göstergeler ile karşılaştırılarak değerlendirilecektir. Bu kapsamda bu bölümde öncelikle sektörlerin büyümeye katkısı, işgücüne katılım ve benzer işgücü göstergeleri ele alınacaktır. Sosyo-ekonomik göstergeler arasından ise Bölge'deki net göç oranı ve çeşitli kurumlar tarafından yapılan yaşam kalitesi göstergeleri ele alınacaktır.

2. Bu bölümün temel amacı, Bölge'nin sosyo-ekonomik göstergeleri, bağlantı düzeyi ve yaşam kalitesi göstergelerini kullanarak TR33 Bölgesi'nin Türkiye'deki yerini analiz etmektir. Bu amaçla, TR33 Bölgesi'nin Türkiye'nin sanayi bakımından en gelişmiş ili olan İstanbul'a ne kadar yakınsadığı ilk bölümde analiz edilmektedir. Ayrıca Bölge illeri için kıyas noktası oluşturan iller tespit edilmiş ve bu iller ile TR33 Bölgesi illeri birçok açıdan karşılaştırılmaktadır.

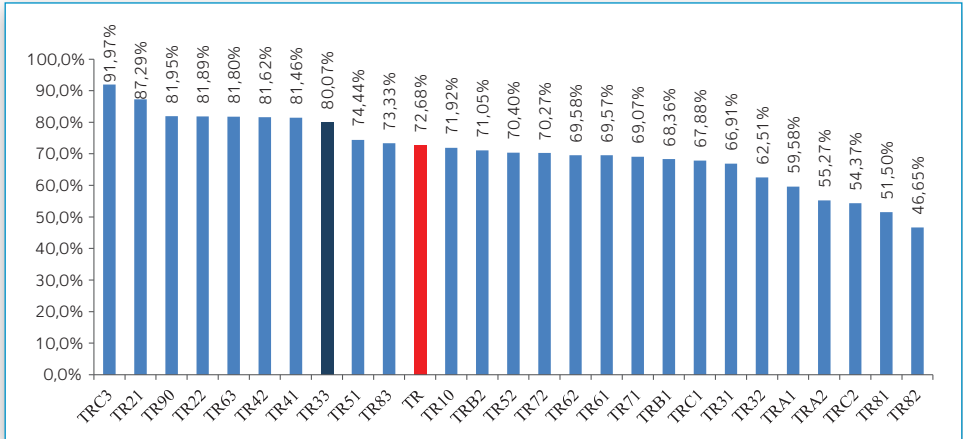
3. Raporun bu kısmı altı alt bölümden oluşmaktadır. Bu bölümü takip eden bölümde Bölge'nin ekonomik yapısı ele alınmaktadır. Sonraki bölümlerde yaşam kalitesi ve sosyoekonomik göstergeleri, bağlantı düzeyi, girişimcilik ekosistemi ve üniversiteler ele alınacaktır. Bu bölümde cevaplamaya çalışılan sorular aşağıdaki gibidir:

- Bölge'nin ekonomik yapısı Türkiye geneli ile karşılaştırıldığında nasıldır?
- Bölge'de ekonomik gelişim ve yaşam kalitesi arasındaki ilişki nasıldır?
- Bölge illerinin yaşam kalitesi seviyesi kaliteli işgücünü Bölge'ye çekebilecek durumda mıdır?
- Bölge illerinin kara, demir ve hava yolu ile dışarıya bağlantı düzeyi nasıldır?
- Bölge'de bir girişimcilik ekosistemi oluşturulmasına yönelik potansiyel bulunmakta mıdır?

Ekonomik Yapı

4. Bölge, 2004-2008 yılları arasında Türkiye'nin hızlı büyüyen bölgelerinden biri olmuştur (Şekil 29). TÜİK tarafından yayımlanan Gayri Safi Katma Değer verileri en son 2008 yılında açıklanmıştır. Dolayısıyla bölgesel gelire dayalı istatistikler ancak 2008 yılına kadar var olan veriler göz önüne alınarak yapılabilmektedir. Türkiye'nin İBBS Düzey 2 sınıflandırmasına göre bölgeleri göz önüne alındığında, 2004-2008 yılları arasında en fazla büyüyen bölge Mardin, Batman, Şırnak ve Siirt'in içinde bulunduğu TRC3 Bölgesi olmuştur. TR33 Bölgesi ise, bu dönemde yüzde 73 oranında büyüme sağlamış ve Türkiye ortalamasından daha iyi bir performans göstermiştir.

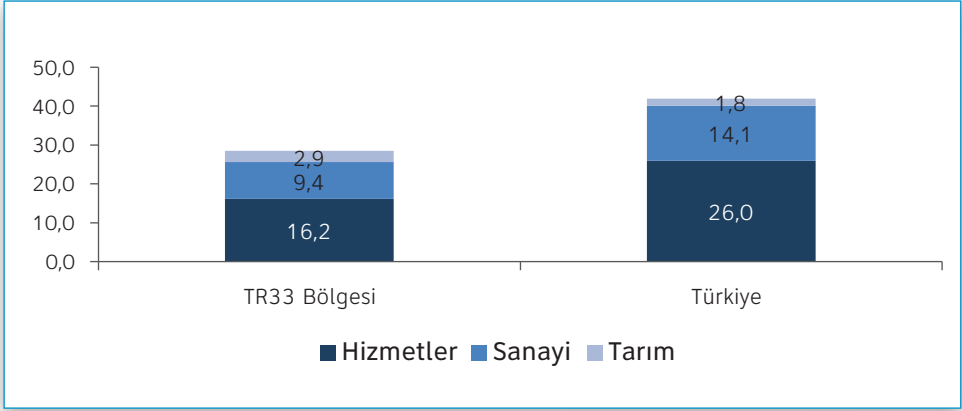
Şekil 29: Türkiye'nin İBBS Düzey 2 Bölgelerinde Gayri Safi Katma Değerdeki Büyüme, 2004-2008

Kaynak: TÜİK

5. Bölge'de 2008 yılında en yüksek katma değeri hizmetler sektörü sağlamıştır ve 2004-2008 arası büyümede en yüksek pay, Türkiye genelindeki duruma benzer şekilde, hizmetler sektörüne aittir. 2008 yılında hizmetler sektörü toplam katma değerinin yüzde 64,8'ini yaratarak en yüksek katma değere sahip sektör olmuştur. 2004-2008 yılları arasındaki büyümeye bakıldığında büyümede en yüksek paya sahip sektörün hizmetler sektörü olduğu görülmektedir. Sektör, 2004 ile 2008 yılları arasında Bölge'deki yüzde 28,5 oranındaki büyümenin yaklaşık yüzde 16'sını tek başına sağlamıştır (Şekil 30). Sanayinin büyümedeki payı ise yüzde 9,4 olmuştur. Bu pay, Türkiye genelinde sanayinin büyüme katkısı olan yüzde 14,1'e göre daha düşüktür.

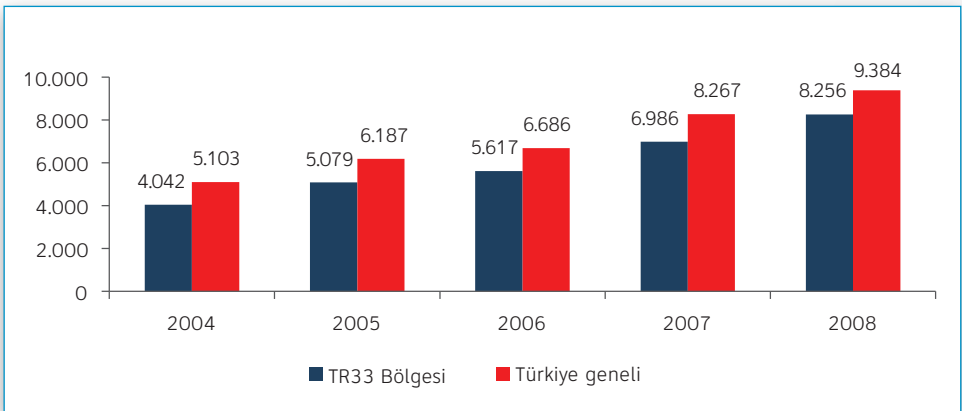
Şekil 30: Türkiye ve TR33 Bölgesi'nde Sektörlerin Büyüme Katkısı, 2004-2008

Kaynak: TÜİK

6. Kişi başına düşen gayri safi katma değere bakıldığında ise TR33 Bölgesi, Türkiye ortalamasından geride kalmaktadır (Şekil 31). TR33 Bölgesi'nde kişi başına düşen gayri safi katma değer, 2004-2008 arası dönemde yaklaşık iki katına çıkmıştır. Diğer bir deyişle, TR33 Bölgesi 2004 yılında kişi başına yaklaşık 4000 dolar ile Letonya'ya benzer durumda iken, 2008 yılında Ekvator Ginesi seviyesine ulaşmıştır. Ancak tüm yıllarda Türkiye ortalamasının altında kalmıştır.

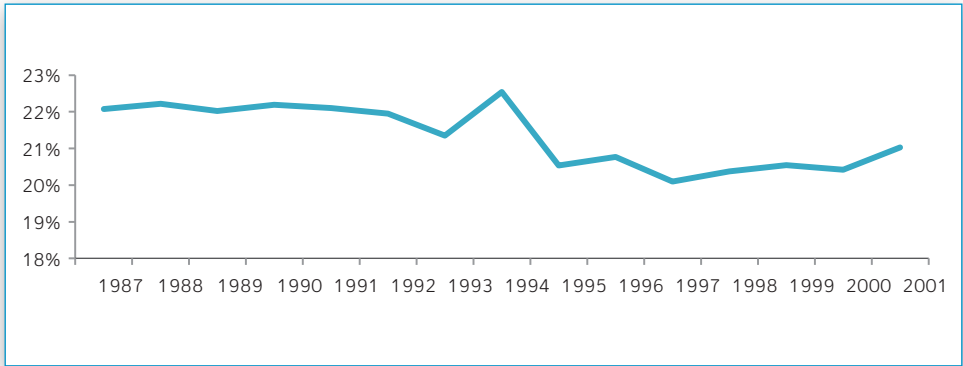
Şekil 31: TR33 Bölgesi ve Türkiye Genelinde Kişi Başına Gayri Safi Katma Değer (\$), 2004-2008

Kaynak: TÜİK

7. Bölge'nin gelir düzeyinde İstanbul'un gelir düzeyine ancak kısıtlı bir yakınsama görülmektedir. Türkiye'nin en gelişmiş ili olan İstanbul'un gelir düzeyine yakınsama, Bölge illerinin göreceli durumu hakkında fikir vermektedir. TÜİK'te gelir durumunu ölçen mevcut veriler, 1987-2001 yılları arasında ve 2004-2008 yılları arasında kapsamaktadır. Ayrıca 1987-2001 yılları arasında il bazında veri mevcut iken, 2004-2008 yılları için NUTS2 bazında veri bulunmaktadır. Mevcut gelir durumuna ilişkin bu veriler kullanılarak Bölge'nin geliri İstanbul'un gelir düzeyi ile karşılaştırıldığında, 1987-2001 yılları arasında Bölge illerinin gelirinde İstanbul'un gelirine bir yakınsama olmadığı görülmektedir (Şekil 32).

Şekil 32: TR33 Bölgesi'nin GSYH'si İstanbul GSYH'sinin Yüzde Kaçığı (1987-2001)

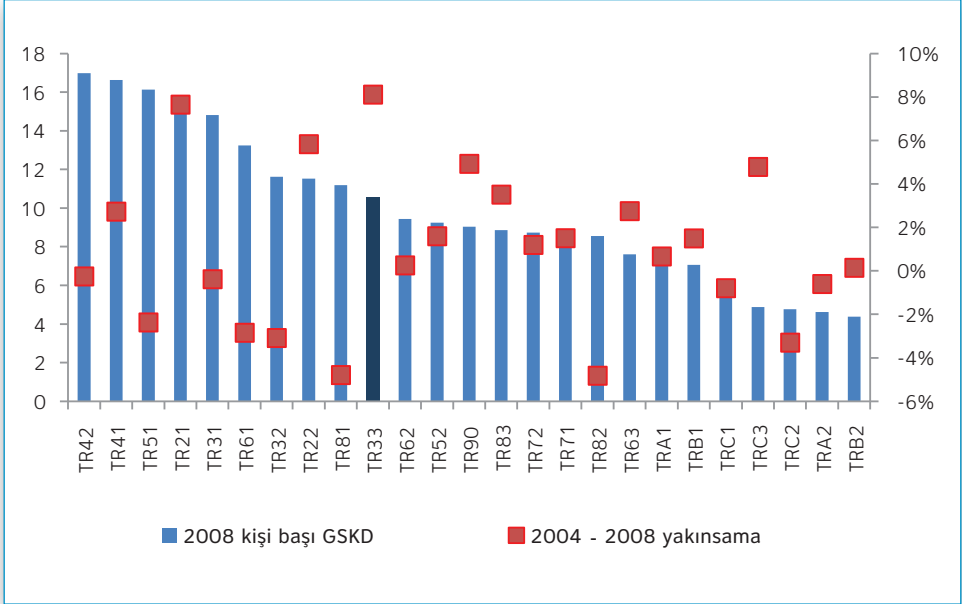

Kaynak: TÜİK, TEPAV hesaplamaları

8. 2004-2008 yılları arasındaki iktisadi performansa bakıldığında ise TR33 Bölgesi'nin kişi başı gayri safi katma değerde ortalama bir performans gösterdiği, ama Türkiye'nin bölgeleri arasında İstanbul'un gelirine kıyasla en hızlı büyüme oranına sahip olduğu görülmektedir (Şekil 33).

Kişi başı GSKD bakımından İstanbul'dan sonra en yüksek bölge, Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu ve Yalova illerinden oluşan TR42 Bölgesi'dir. TR33 Bölgesi, kişi başı GSKD bakımından Türkiye'de ortalama bir seviyede yer almaktadır. Ancak 2004-2008 yılları arasında kişi başı GSKD düzeyinin İstanbul'a en hızlı yakınsadığı bölge TR33 Bölgesi olmuştur. Diğer bir deyişle, Bölge İstanbul'a en fazla benzeyen bölge değildir; ancak en hızlı yakınsayan bölgedir. Kişi başına düşen GSKD bakımından İstanbul'a uzak oluşu, ilerleyen bölümlerde inceleneceği gibi Bölge'deki göç eğiliminin de yüksek olmasına neden olmuştur.

Şekil 33: Türkiye'nin Bölgelerinde 2004-2008 Arasında İstanbul'un Kişi Başı Gayri Safi Katma Değerine (GSKD) Yakınsama Eğilimi (%) ve 2008 Yılında Kişi Başı GSKD (bin TL)

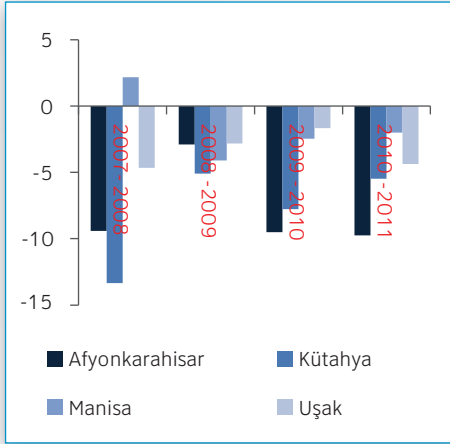
Kaynak: TÜİK, TEPAV hesaplamaları

Not: İstanbul'a yakınsama oranı, 2004 ile 2008 yılları arasında Bölge gelirin İstanbul'un gelirine oranındaki değişimdir. Yakınsama oranı sağ ekseninde verilmiştir.

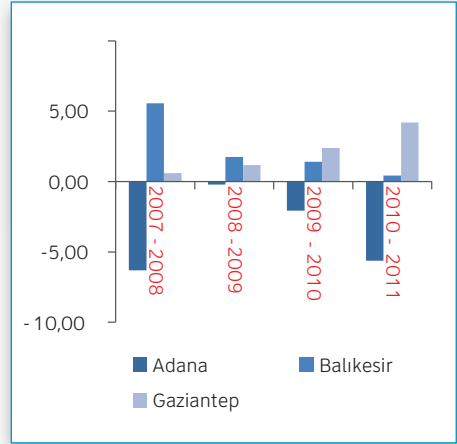
9. Gelişmiş bölgeler ile TR33 Bölgesi arasındaki gelir farklarının da bir sonucu olarak Bölge'nin tüm illeri göç vermektedir (Şekil 34). Afyonkarahisar ve Kütahya, Bölge'de en fazla göç veren iller olmuşlardır. Bir sonraki bölümde bahsedileceği gibi, bu iller aynı zamanda sosyo-ekonomik gelişmişlik ve yaşam kalitesi bakımından da görece daha geride olan illerdir. Ancak Bölge'nin tüm illerinde dışarıya göç verme eğiliminin olduğu görülmektedir. Bölge'de ekonomik açıdan en gelişmiş il olan Manisa'da bile son yıllarda net göç hızı negatif olarak gerçekleşmiştir. Bölge illerine ekonomik açıdan benzeyen⁸ illerden Adana dışındakilerde ise pozitif bir eğilim görülmektedir; diğer bir deyişle bu iller göç almaktadırlar.

⁸ Bu benzerliğin nasıl elde edildiği bir sonraki bölümde açıklanmaktadır.

Şekil 34: TR33 Bölgesi Net Göç Hızı (%)

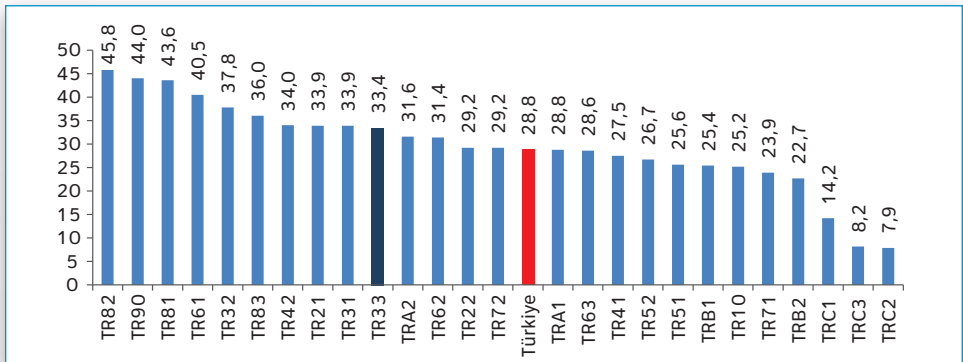
Şekil 35: Seçilmiş İllerde Net Göç Hızı (%)

Kaynak: TÜİK

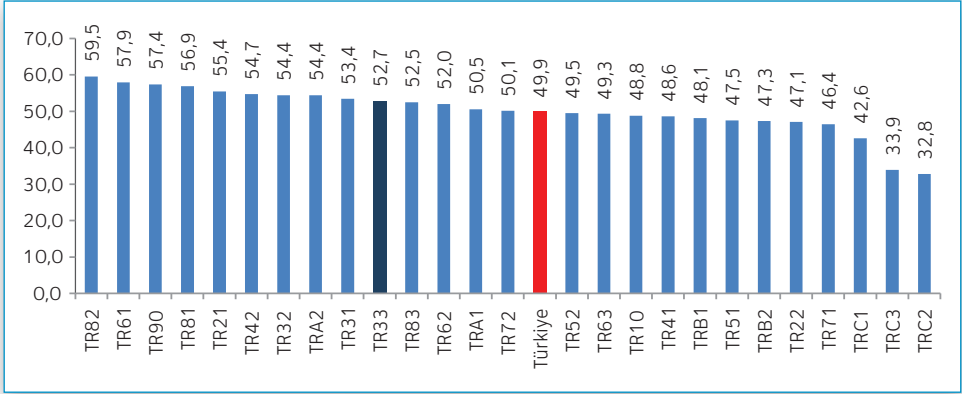
10. TR33 Bölgesi'nde işgücüne katılım oranları hem kadın hem de erkekler için Türkiye ortalamasının üstündedir (Şekil 36 ve Şekil 37). 2011 yılında Bölge'de kadınların işgücüne katılım oranı yüzde 33,4 olarak gerçekleşmiştir. Bu oran, Türkiye ortalaması olan yüzde 28,8'den önemli ölçüde fazladır. Diğer bir deyişle, TR33 Bölgesi'nin kadınları işgücüne çalışan veya iş arayan olarak görece yüksek oranda katılmaktadır. Erkeklerde ise 2011 yılında Bölge'de işgücüne katılım oranı yüzde 52,7 olmuştur. Bu oran, Türkiye ortalaması olan yüzde 49,9 ile karşılaştırıldığında yine daha fazladır. Özetle, TR33 Bölgesi'nde hem kadınlar hem de erkekler işgücüne daha yüksek oranda katılmaktadır.

Şekil 36: Türkiye'nin Bölgelerinde Kadınların İşgücüne Katılım Oranı (%)

Kaynak: TÜİK

Şekil 37: Türkiye'nin Bölgelerinde Erkeklerin İşgücüne Katılım Oranı (%)

Kaynak: TÜİK

11. Ancak, Bölge'de çalışanların, özellikle kadınların, tarım sektöründe yoğunlaştığı görülmektedir. TR33 Bölgesi'nde çalışan oranı bakımından tarım sektörü öne çıkmaktadır ve tarım dışı sektörlerde cinsiyete göre farklılaşma görülmektedir. Tarım sektöründe erkeklerin yüzde 24'ü, kadınların ise yüzde 66'sı çalışmaktadır (Tablo 10). Bölge'de hem erkek hem de kadınların tarım sektöründe çalışma oranları Türkiye ortalaması olan sırasıyla yüzde 42,2 ve yüzde 18,7'nin oldukça üzerindedir. Diğer bir deyişle Bölge'de Türkiye geneline kıyasla daha yoğun olarak tarım sektöründe istihdam görülmektedir. Tarım dışı sektörler içinden Bölge'de erkekler toptan ve perakende ticaret ve imalat sanayide yüksek oranda çalışırken, kadınlar ise ulaştırma, haberleşme ve depolama sektörlerinde yoğunlaşmıştır. İmalat sanayide kadınların çalışmamakta oluşu dikkat çeken bir başka noktadır. Ayrıca TÜİK verilerine göre kadınların yüzde 70'i, erkeklerin ise yüzde 30'u kayıtdışı çalışmaktadır. Bu anlamda TR33 Bölgesi'nde kayıt dışı çalışma oranları Türkiye ortalamasını yansıtmaktadır.

Tablo 10: TR33 Bölgesi'nde Çalışan Erkek ve Kadınların Sektörel Dağılımı

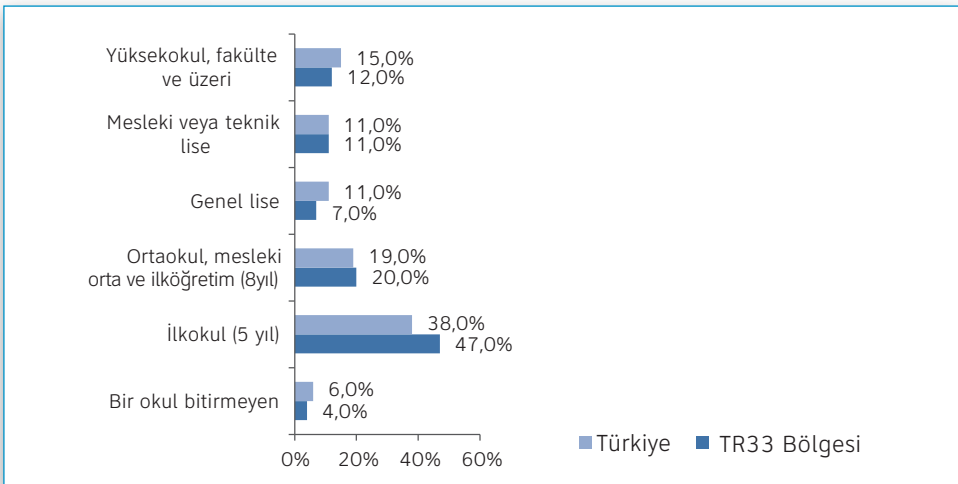
Sektör	Erkek	Kadın
Tarım, ormancılık, avcılık ve balıkçılık	34%	66%
Madencilik ve taşocakçılığı	4%	10%
İmalat sanayi	17%	0%
Elektrik, gaz ve su	1%	7%
İnşaat ve bayındırlık işleri	5%	0%

Sektör	Erkek	Kadın
Toptan ve perakende ticaret, lokanta ve oteller	18%	2%
Ulaştırma, haberleşme ve depolama	4%	13%
Mali kurumlar, sigorta, taşınmaz mallara ait işler ve kurumları, yardımcı iş hizmetleri	4%	1%
Toplum hizmetleri, sosyal ve kişisel hizmetler	13%	1%

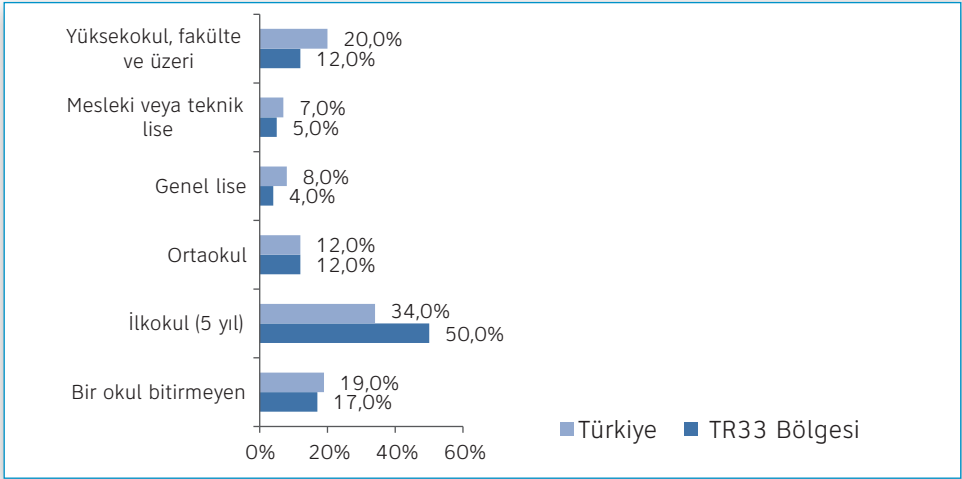
Kaynak: TÜİK

12. TR33 Bölgesi'nde çalışanların eğitim durumu, genel olarak Türkiye ortalamasından daha düşüktür (Şekil 38 ve Şekil 39). Hem kadınlar, hem de erkekler arasında ilkökul mezunları TR33 Bölgesi'nde Türkiye ortalamasına kıyasla daha yüksek bir oranda bulunmaktadır. Yüksekokul, fakülte veya üzeri eğitime sahip çalışanlar ise hem kadın hem de erkekler için TR33 Bölgesi'nde daha düşüktür. TR33 Bölgesi'nde öne çıkan bir başka özellik ise, Türkiye genelinde de görüldüğü gibi, çalışan kadınlar arasında bir okul bitirmemiş olan kişilerin oranının, çalışan erkeklerdeki orana kıyasla yaklaşık dört kat daha fazla olmasıdır. Buna karşılık, ortaokul, lise ve teknik lise mezunu çalışan erkeklerin oranı kadınlara kıyasla daha yüksektir. TR33 Bölgesi'nde üniversite mezunu çalışan kadın ve erkeklerin oranı arasında ise bir fark görülmemektedir. Diğer bir deyişle, TR33 Bölgesi'nde çalışan kadınların düşük ve yüksek eğitim düzeyinde, çalışan erkeklerin ise daha çok orta ve yüksek eğitim düzeyinde yoğunlaştığı görülmektedir.

Şekil 38: Türkiye ve TR33 Bölgesi'nde Çalışan Erkeklerin Eğitim Profili (%), 2011

Şekil 39: Türkiye ve TR33 Bölgesi'nde Çalışan Kadınların Eğitim Profili (%), 2011

Kaynak: TÜİK, TEPAV hesaplamaları

Yaşam Kalitesi ve Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik

13. Özellikle 1990'larda İnsani Gelişme Endeksi'nin oluşturulması ile birlikte ekonomik kalkınma literatüründe insani gelişme önemli bir hale gelmiştir ve yaşam kalitesi yalnızca bir sonuç değil, ekonomik dönüşümü sağlayacak işgücünün il içinde oluşturulması için itici güç olarak da kullanılabilir. Yaşam kalitesi kavramına kalkınmışlık göstergelerinden biri olarak bakılmaktadır. Diğer bir deyişle yaşam kalitesi, ekonomik gelişmişliğin bir sonucu ve kendi başına bir hedef olarak incelenmektedir. Ancak yaşam kalitesi, ekonomik dönüşümü sağlayacak işgücünün il içinde oluşturulması için itici güç olarak da kullanılabilir. Örneğin, daha yüksek teknoloji ürünlerin üretim ve ihracatını arttırmayı hedefleyen bir ilde gerekli olacak yüksek eğitim ve yetenek düzeyine sahip işgücünü ile çekebilme, yalnızca bireye iş sebebiyle sağlanan maddi fayda ile değil, ili bu işgücünün yaşam kalitesi ve sosyal bakımdan gereksinimlerini sağlayabilecek bir konuma getirmekle mümkün olabilecektir. Dolayısıyla kaliteli işgücünü sınırları içinde barındırmak isteyen illerde, çocuklar için iyi eğitim olanakları ve sağlık hizmetlerinin yanında, sinema ve tiyatro gibi kültürel aktiviteler ve çevre temizliği kriterleri de önemli olmaktadır.

14. Bu bölümde, TR33 Bölgesi illerinin Türkiye'nin seçilmiş illeri ile sosyo-ekonomik durumu ve yaşam kalitesi karşılaştırılmaktadır. Yaşam kalitesi ve sosyo-ekonomik gelişmişlik çeşitli kuruluşlar ve Zafer Kalkınma

Ajansı tarafından oluşturulan birçok endeks vasıtası ile değerlendirilmektedir. Burada Kalkınma Bakanlığı tarafından yapılan Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi (SEGE), Boğaziçi Üniversitesi tarafından yapılan Türkiye'nin İlleri Sürdürülebilirlik Araştırması, CNBC-E tarafından yapılan Yaşam Kalitesi Endeksi ve son olarak Zafer Kalkınma Ajansı tarafından Bölge illerine bağlı ilçeler için yapılan Ekonomik Yapı Endeksi ve Sosyal Gelişmişlik Endeksi verileri kullanılmaktadır. Bu endeksler hakkında detaylı bilgiler ve endekslerin oluşturulma yöntemi, sırasıyla Kutu 3, Kutu 4 ve Kutu 5'te verilmektedir.

15. Bölge illerinin karşılaştırılacağı kıyas noktalarının belirlenmesinde öncelikle iller arasındaki ekonomik benzerlik kriterleri göz önüne alınarak karşılaştırılacak iller seçilmiştir. Kıyas noktaları belirlenirken, sektörel istihdam verileri ve ülkelerin ihracat yapılarının birbirine benzerliğini ölçen Finger-Kreinin Endeksi'nin TEPAV tarafından geliştirilen yeni bir versiyonu kullanılmıştır (bkz. Kutu 1). Yöntem, her ildeki tüm sektörlerin istihdamdan aldıkları payların hesaplanarak sektörlerin istihdamdan aldıkları paylar bakımından birbirine en benzeyen illerin bulunması esasına dayanmaktadır.

Kutu 1: Finger-Kreinin Endeksi ve Kıyas Noktalarının Belirlenmesi

Finger-Kreinin Endeksi,⁹ ülkelerin ihracat yapılarındaki benzerliğin analiz edilmesi için kullanılan bir göstergedir. Endeks temel olarak, ülkelerin ihracatlarında sektörlerin paylarının birbirine ne derece benzediğini 0-100 arası bir ölçekte değerlendirmektedir. Endeksin hesaplanma yöntemi ise, i ve j aradaki benzerliğin görülmesi istenen iki ülke, k sektörleri ve X ise ihracat payını temsil etmek üzere aşağıdaki gibidir:

$$FK_{ij} = \sum_k \min\{X_{ik}, X_{jk}\} * 100$$

Endeks değerinin 100'e yaklaşması j ülkesinin ihracat yapısının i ülkesininkine yaklaştığına işaret etmektedir.

Bu raporda iller için kıyas noktasının belirlenmesinde ise, Finger-Kreinin Endeksi il bazında istihdam verileri kullanılarak hesaplanmış, illerin sektörel yapılarının birbirlerine benzerlikleri bu yöntem vasıtası ile bulunmuştur.

⁹ Finger, J. Michael and Mordechai E. Kreinin. 1979. "A Measure of 'Export Similarity' and Its Possible Uses," *Economic Journal*, s. 89.

Finger-Kreinin yöntemi sonucunda TR33 Bölgesi illerinin her birine ekonomik yapı itibarı ile en benzeyen üç il ve endeks puanları bulunmuş ve her il için kendisine en benzer il kıyas noktası olarak alınmıştır (Tablo 11). Buna göre Afyonkarahisar'a sektörel istihdam yapıları bakımından en benzer üç il Aydın, Çorum ve Tokat olmuştur. Aynı şekilde Kütahya; Balıkesir, Kastamonu ve Afyonkarahisar'a benzenmektedir. Manisa; İzmir, Aydın ve Adana ile benzerlik gösterirken, Uşak'ın sektörel istihdam yapısı bakımından en benzer olduğu iller ise Gaziantep, Malatya ve Kahramanmaraş'tır. Bu iller arasından Adana, Aydın, Balıkesir, Gaziantep ve İzmir illeri kıyas noktası olarak kabul edilmiştir. İstanbul ve Kocaeli illeri ise karşılaştırma yapılması faydalı olabilecek sanayi açısından gelişmiş iller oldukları için kıyas noktalarına dahil edilmiştir. Sonuç olarak TR33 Bölgesi illeri, Adana, Aydın, Balıkesir, Gaziantep, İzmir, İstanbul ve Kocaeli ile karşılaştırılarak incelenmektedir.

Tablo 11: Finger-Kreinin Endeksi'ne Göre TR33 Bölgesi'nde Birbirine En Fazla Benzeyen İller

TR33 Bölgesi'nde bulunan iller	Bölge iline Finger-Kreinin Endeksi'ne göre en benzer 3 il	Endeks puanları
Afyonkarahisar	Aydın	63,84674
	Çorum	63,60763
	Tokat	63,56336
Kütahya	Balıkesir	56,68897
	Kastamonu	56,35848
	Afyonkarahisar	56,26792
Manisa	İzmir	59,99435
	Aydın	59,74355
	Adana	57,09624
Uşak	Gaziantep	60,82874
	Malatya	60,31827
	Kahramanmaraş	58,04555

Kaynak: SGK ve TEPAV hesaplamaları

16. SEGE sıralamasına göre TR33 Bölgesi illerinin kıyaslanan illerin çoğundan sosyo-ekonomik gelişmişlik bakımından geride kaldığı görülmektedir (Tablo 12). Bölge illerinden Manisa 23. sırada iken, Uşak 25., Kütahya 38. ve Afyonkarahisar da 43. sıradadır. Başka bir deyişle Manisa diğer Bölge illerine göre daha yüksek bir sıralamaya sahiptir ve Balıkesir ile sosyo-ekonomik gelişmişlik bakımından neredeyse aynı seviyededir. Afyonkarahisar'da ise sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyinin diğer illere kıyasla oldukça düşük olduğu görülmektedir.

Tablo 12: TR33 Bölgesi İlleri ve Seçilmiş İllerin SEGE-2011 Sıralaması

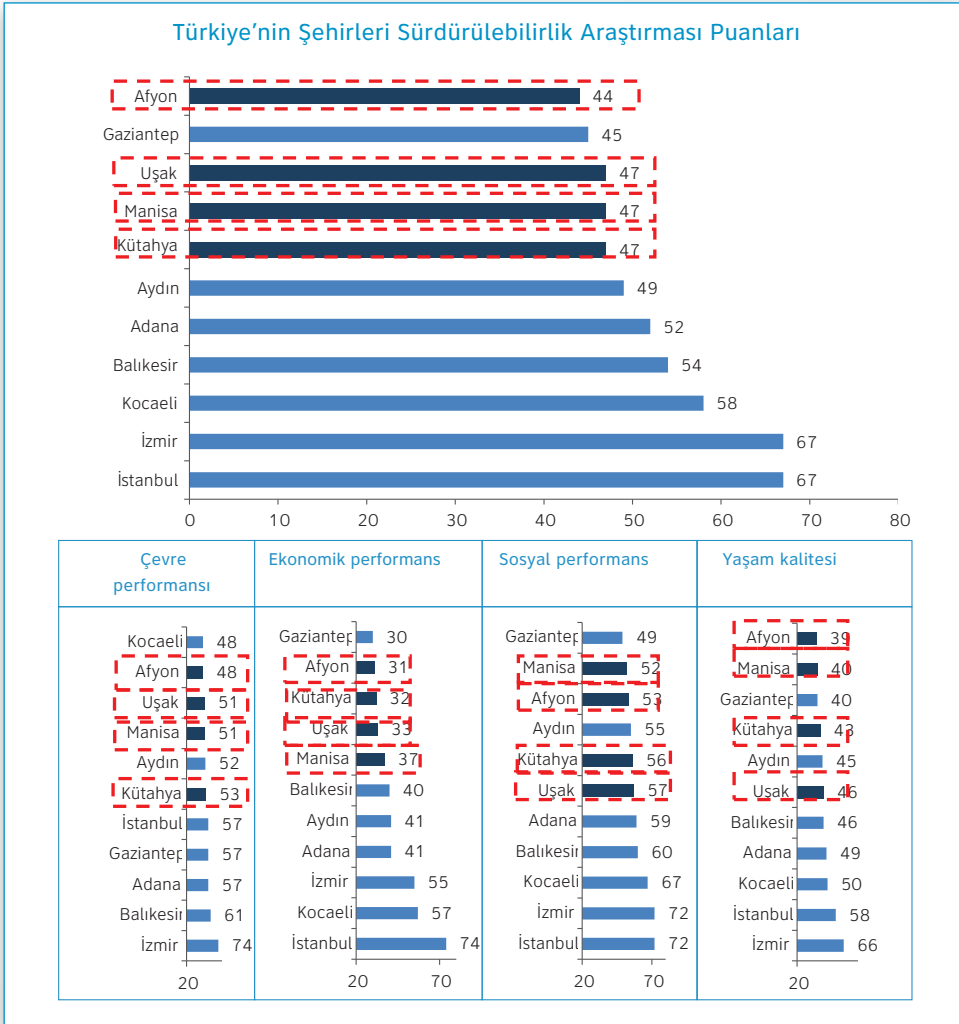
İller	SEGE-2011 sıralaması
İstanbul	1
İzmir	3
Kocaeli	4
Adana	16
Aydın	19
Balıkesir	22
Manisa	23
Uşak	25
Gaziantep	30
Kütahya	38
Afyonkarahisar	43

Kaynak: İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması (SEGE-2011), Kalkınma Bakanlığı.

17. Boğaziçi Üniversitesi tarafından yapılan Türkiye'nin Şehirleri Sürdürülebilirlik Araştırması'na göre TR33 Bölgesi yaşam kalitesi, ekonomik ve sosyal performans ve sürdürülebilirlik açısından kıyaslanan illerin genel olarak gerisinde kalmaktadır (Şekil 40). Bölge illeri arasından Afyonkarahisar'ın sosyal performans dışındaki alt endekslerde diğer Bölge illerinin gerisinde yer aldığı görülmektedir. Bölge illeri arasından Uşak sosyal performans ve yaşam kalitesi alt endekslerinde öne çıkarken, Kütahya çevre ve sürdürülebilirlik alanlarında, Manisa ise ekonomik performansta Bölge'de öne çıkan illerdir. Endekste ekonomik performans, ulaştırma ve haberleşme, pazarlara erişim, işgücü ve Ar-Ge

gibi değişkenler; sosyal performans yoksullukla mücadele, sağlık, güvenlik, eğitim, kültür sanat ve kadın-erkek eşitliği gibi değişkenler kullanılarak hesaplanmış, yaşam kalitesi ise bu değişkenlerden oluşturulan bir bileşik endeks olarak hesaplanmıştır (bkz. Kutu 3).

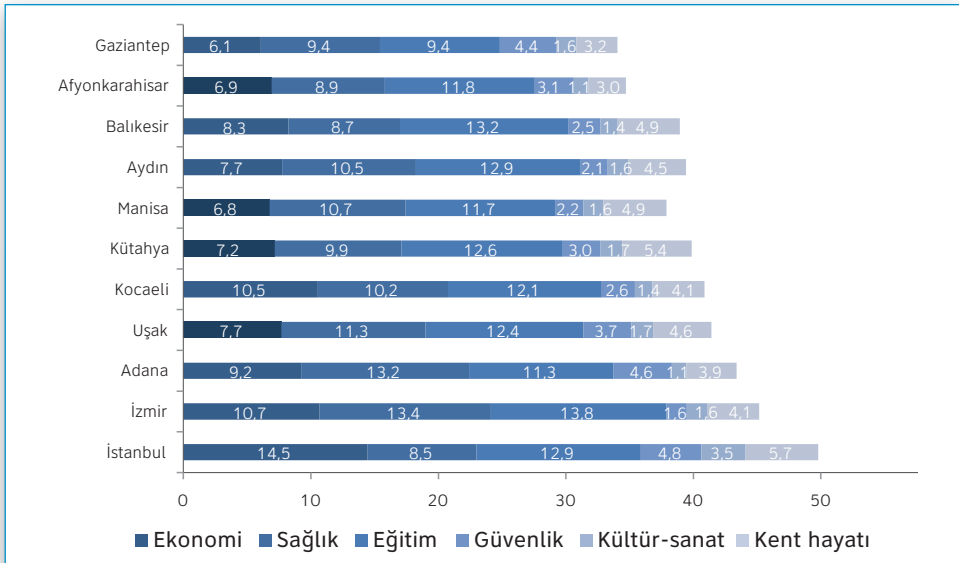
Şekil 40: Türkiye'nin Şehirleri Sürdürülebilirlik Araştırması ve Alt Endekslerine Göre İllerin Puanları

Kaynak: Türkiye'nin Şehirleri Sürdürülebilirlik Araştırması, 2011

18. CNBC-E Yaşam Kalitesi Araştırması'na göre ise Bölge'nin en yüksek yaşam kalitesine sahip ili Uşak'tır (Şekil 41). Endekse göre Uşak Türkiye genelinde 23. sırada yer almaktadır. Karşılaştırılan iller arasında ise İstanbul, İzmir ve Adana'dan sonra dördüncü sıradadır. SEGE-2011 ve Türkiye'nin İlleri Sürdürülebilirlik Araştırması'nda olduğu gibi bu araştırmada da Afyonkarahisar'ın kıyaslanan iller arasında en düşük yaşam kalitesine sahip olduğu görülmektedir. Uşak Bölge'deki diğer illere kıyasla özellikle sağlık ve güvenlik alanlarında daha gelişmiş görünmektedir. Kütahya ise eğitim, ekonomik yapı ve kent hayatı alanlarında görece yüksek puan almasına rağmen sağlık ve güvenlik alanlarında görece daha düşük seviyededir. Bölge'nin ekonomik açıdan en gelişmiş ili olarak bilinen Manisa bu endekste ekonomik yapı bakımından Kütahya ve Uşak'ın gerisinde kalmaktadır. Bu sonuç, Manisa'nın işsizlik oranı, kişi başına düşen mevduat oranı ve kamu harcamalarında düşük puana sahip olması nedeniyle ortaya çıkmıştır. Ancak diğer illerde görülen görece daha düşük işsizlik oranının, daha yüksek ekonomik faaliyetten kaynaklanmıyor olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Diğer bir deyişle, Manisa'da yüksek işsizlik, işgücüne katılımın daha fazla olmasından kaynaklanıyor da olabilir. Araştırmanın hesaplanma yöntemi ve veri kaynakları Kutu 4'te verilmektedir.

Şekil 41: CNBC-E Yaşam Kalitesi Araştırması Puanları ve Alt Endeks Değerleri

Kaynak: CNBC-E Yaşam Kalitesi Araştırması, 2010

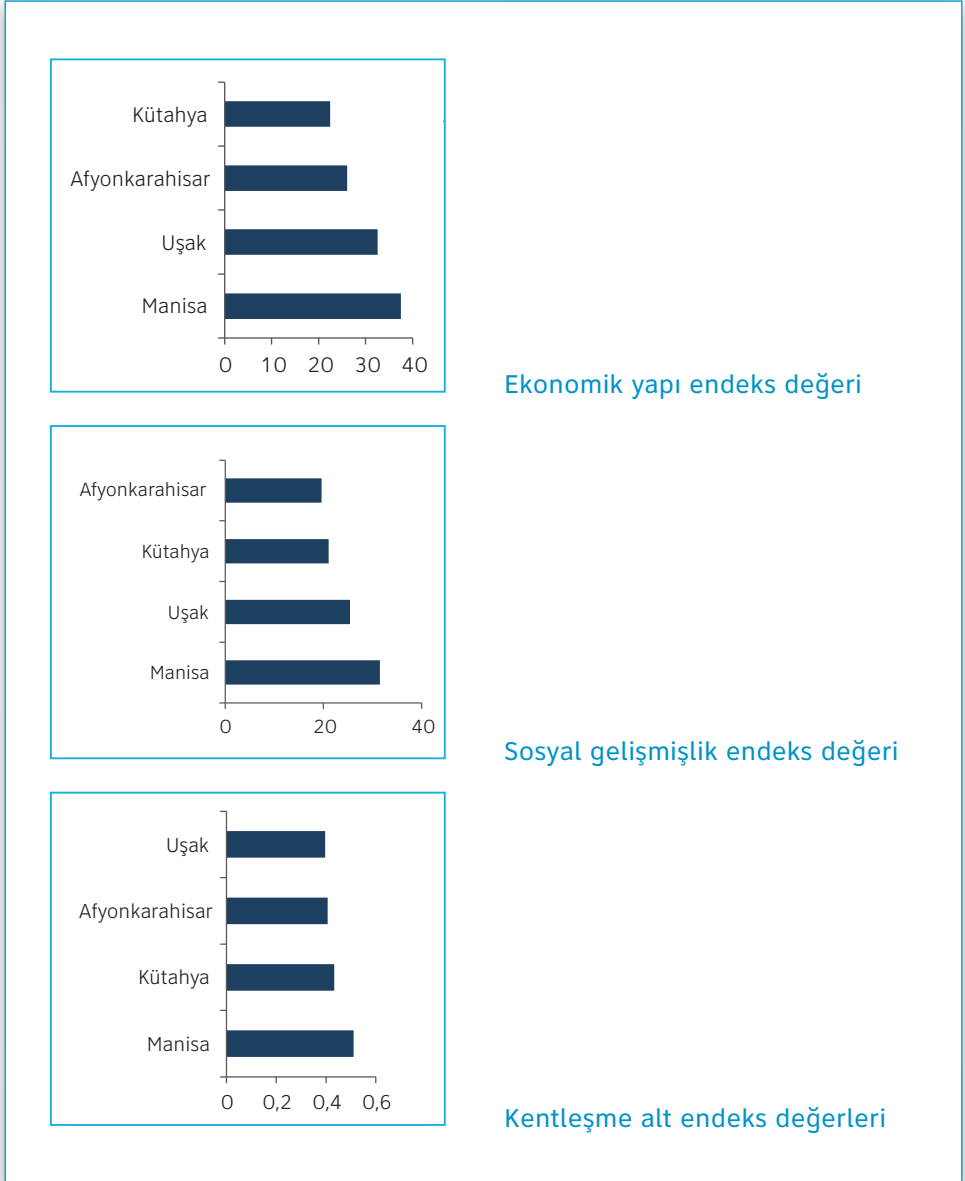
19. Bölge'nin benzer ekonomik yapıya sahip illere kıyasla sosyo-ekonomik gelişmişlik ve yaşam kalitesinin görece daha düşük olduğu, yukarıda özetlenen karşılaştırmalarda öne çıkan sonuçlardan en önemlisidir.

Bölge'deki iller kendilerine Finger-Kreinin Endeksi yöntemine göre ekonomik yapı olarak en benzer iller ile karşılaştırıldığında, yalnızca Uşak'ın, kendisine en benzer il olarak görünen Gaziantep'ten daha iyi bir sosyal gelişmişlik ve yaşam kalitesi performansı gösterdiği görülmektedir. Afyonkarahisar Aydın'dan, Kütahya Balıkesir'den ve Manisa da İzmir'den sosyal gelişmişlik ve yaşam kalitesi bakımından daha geridedir. Uşak, ayrıca Bölge'de sosyal yapı ve yaşam kalitesi bakımından da öne çıkmaktadır.

20. Zafer Kalkınma Ajansı tarafından yapılan Ekonomik Yapı Endeksi ve Sosyal Gelişmişlik Endeksi, Manisa'nın Bölge'de gerek ekonomik yapı, gerekse kentleşme ve sosyal gelişmişlik alanlarında Bölge'de öne çıkan il olduğunu göstermektedir (Şekil 42).

Bölge illeri arasından Kütahya, ekonomik açıdan en geride olmasına rağmen kentleşme endeksinde daha üst sırada yer almıştır. Uşak'ın ise ekonomik yapı açısından gelişmiş olmasına rağmen kentleşme bakımından daha geride kalmış olduğu görülmektedir. Afyonkarahisar ise, yukarıda bahsedilen endekslerdeki bulgulara benzer şekilde sosyal gelişmişlikte son sırada, kentleşme ve ekonomik yapı göstergelerinde ise üçüncü sırada yer almıştır. Bu durumun, Afyonkarahisar'ın nitelikli işgücüne yüksek oranda gereksinim olmayan gıda ve maden gibi sektörlerde yoğunlaşmış olmasının bir sonucu olduğu düşünülebilir. Çünkü yukarıdaki endekslerde olduğu gibi Zafer Kalkınma Ajansı tarafından oluşturulan endekslerde de sosyal performans ve yaşam kalitesi gibi göstergeler, sağlık ve eğitim gibi ildeki tüm kişiler tarafından önemsenen veriler dışında, daha çok nitelikli işgücüne sahip kişilerin tercih edeceği örneğin kültür-sanat verileri ile, ilde nitelikli işgücünün yaygınlığının da bir yansıması olabilecek örneğin kadın-erkek eşitliği gibi veriler de kullanılarak hesaplanmaktadır (Kutu 5).

Şekil 42: Zafer Kalkınma Ajansı Tarafından Hazırlanan Endekslerde İllerin Puanları

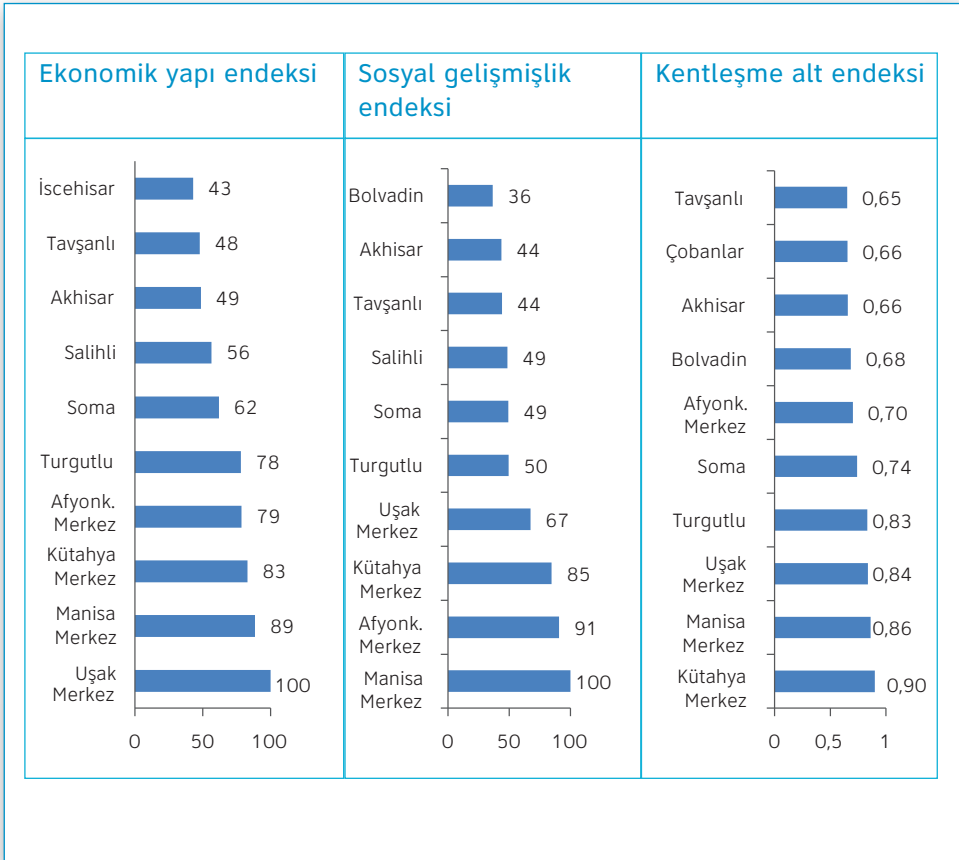

Kaynak: Zafer Kalkınma Ajansı

Not: İllere bağlı ilçelerin ortalamaları alınarak hesaplanmıştır.

21. İlçeler bazında incelendiğinde, illerin merkez ilçelerinin ve genel olarak Manisa'nın ilçelerinin diğer ilçelere göre daha gelişmiş olduğunu göstermektedir (Şekil 43). Merkez ilçeleri arasında Uşak ekonomik yapı, Manisa sosyal gelişmişlik, Kütahya ise kentleşme alt endeksinde öne çıkmaktadır. Merkez ilçeleri dışında kalan ilçelerin merkez ilçelerine göre ekonomik ve sosyal açıdan geri kalmış olduğu bu endeks verilerinden ortaya çıkan bir başka sonuçtur. Merkez ilçeleri dışında kalan ilçeler arasında ise Manisa'nın Turgutlu ve Soma ilçeleri ekonomik yapı, kentleşme ve sosyal gelişmişlikte önemli ilçelerdir.

Şekil 43: Zafer Kalkınma Ajansı Ekonomik Yapı ve Sosyal Gelişmişlik Endeksi Puanları

Kaynak: Zafer Kalkınma Ajansı

Bağlantı Düzeyi

22. Bağlantı düzeyi analizi, bir il veya Bölge'nin ülke içindeki hizmet, alt-yapı ve pazarlara erişiminin analizidir. Bir ilin herhangi bir sektördeki rekabet edebilirliği, ilin o sektörün ürünlerini ulaştırmadaki maliyetleri ile doğrudan ilişkilidir: Yüksek taşıma ve haberleşme masrafları maliyeti yükselterek sektördeki rekabet gücünü düşürürken, bu maliyetlerin diğer illere kıyasla daha düşük olması illere büyük bir fiyat avantajı sağlayabilmektedir. Yolcu taşımacılığının kalitesi de işe ulaşım süre ve maliyetlerini belirlediğinden, işgücü için önemli bir kriter olarak belirmektedir. Ayrıca farklı pazarlarla bağlantılı olmak, hem tüketici taleplerini hem de teknolojik gelişmeleri takip etmeyi kolaylaştırmaktadır. Son olarak, bağlantı düzeyi analizi, taşımacılık alanında ildeki potansiyel iş fırsatlarını anlamaya yardımcı da olabilir.

23. Bölge illerinin diğer bölgelerle bağlantıları, kara, demir ve havayolu ile sağlanmaktadır. Bölge'deki dört ilin de demiryolu ve karayolu bağlantısı bulunurken, yalnızca Uşak ve Kütahya'da havalimanı bulunmaktadır. Bölge'nin denizyolu taşımacılığı genellikle İzmir limanı üzerinden gerçekleştirilmektedir. Ayrıca Manisa'da bir adet lojistik merkez bulunmaktadır.

24. Türkiye'de bulunan toplam 31.372 km uzunluğundaki devlet yolunun yaklaşık yüzde 6'sı ve toplam demiryolu uzunluğunun ise yüzde 11,2'si TR33 Bölgesi'nde bulunmaktadır (Tablo 13). Bölge'deki toplam devlet karayolu uzunluğunda en düşük orana sahip ilimiz Uşak'tır. Manisa, Afyonkarahisar ve Kütahya ise yaklaşık olarak eşit paya sahiptir. Türkiye'nin toplam demiryolu ağının yüzde 4'ü Afyonkarahisar'da bulunmaktadır. Kütahya ise toplam demiryolu ağları bakımından Bölge'de ikinci en yüksek paya sahip ilimizdir. Manisa toplam demiryolu ağının yüzde 2,74'üne, Uşak ise yüzde 1,63'üne sahiptir. Türkiye'de bölge başına kara ve demiryollarının yaklaşık yüzde 5'inin düştüğü ve Bölge'de toplam nüfusun yüzde 4'ünün yaşadığı göz önüne alındığında, gerek karayolu gerekse demiryolunun görece daha önemli bir kısmının Bölge'de yer aldığını söylemek mümkündür.

Tablo 13: TR33 Bölgesi İllerinde Karayolu ve Demiryolunun Türkiye'deki Toplam Karayolu ve Demiryoluna Oranı

	Karayolu	Demiryolu
Afyonkarahisar	%1,8	%4,01
Kütahya	%1,7	%2,84
Manisa	%1,9	%2,74
Uşak	%0,6	%1,63
TOPLAM	%5,9	%11,22

Kaynak: T.C. Karayolları Genel Müdürlüğü ve TCDD İstatistik Yıllığı 2007-2011

25. Bölge'nin kara ile çevrili olması bir dezavantaj olmasına rağmen, Bölge illerinin limanlara yakın olması avantaj sağlamaktadır. Bölge illerinden özellikle Manisa İzmir limanına yakındır. Kütahya ise Bursa'nın limanlarını kullanarak denizyolu ile yük taşıyabilmektedir. Çandarlı Limanı'nın açılması ile birlikte Bölge illerinin denizyolu ile bağlantı düzeyinde de önemli bir artış görüleceği düşünülmektedir.

26. Bölge illerinden gerçekleştirilen yük taşımacılığı verilerine bakıldığında ortaya çıkan ana özellikler şunlardır:¹⁰

- Karayolu ile en fazla yük taşımacılığı Kütahya'dan gerçekleştirilmektedir.
- Sektörel bazda bakıldığında ise gıda ve orman ürünleri sektörlerinde karayolu ile en yüksek yük taşımacılığı Manisa'dan, tekstil sektöründe ise Uşak'tan gerçekleştirilmektedir.
- Yük taşımacılığının önemli kısmı, Bölge içindeki iller arasında gerçekleştirilmektedir. Örneğin 2007 yılı verilerine bakıldığında TR33 Bölgesi illerine ulaşan yüklerin yaklaşık yüzde 21'inin Bölge'deki diğer illerden geldiği görülmektedir. Bu oran, İstanbul Bölgesi'nde yüzde 0,15 olarak gerçekleşmiştir. Diğer bir deyişle, TR33 Bölgesi yük taşımacılığını iller bazında çeşitlendirmede İstanbul Bölgesi'nin oldukça gerisinde kalmaktadır.

27. TR33 Bölgesi'nin en yüksek oranda ihracat gerçekleştirdiği ülkeler Avrupa ülkeleri ve Rusya, en yüksek oranda ithalat gerçekleştirdiği ülkeler ise Çin, Rusya ve Avrupa ülkeleridir. Afyonkarahisar ve Kütahya'nın yoğun ihracat yaptığı ülkelerden birinin de A.B.D. olduğu görülmektedir. Irak ve Çin de Bölge illeri için önemli ticaret noktaları olarak öne çıkmaktadır.

28. Bu kısımda illerin ülke içinde çeşitlenmesi, her bir ilde sektörlerde taşınan yük miktarı kullanılarak incelenmektedir. Diğer bir deyişle, her ilden çıkan yüklerin hangi sektöre yönelik ve hangi ile gitmek üzere karayolunda olduğu verileri kullanılarak, hangi sektörlerde daha fazla ile yük taşındığı bulunmuş; bir sektörde daha fazla ile yük taşıyan illerin daha yüksek oranda çeşitlendiği varsayımında bulunulmuştur. Ancak bu kısımda mevcut 2007 tarihli verilerin kullanıldığı göz önüne alınmalıdır. Ayrıca, verilerin temini karayolunda rastgele durdurularak kayıt edilen kamyonlara ait taşıma verileri kaydedildiğinden, bazı durumlarda verinin kullanılabilirliği de düşük olmaktadır.

29. Bölge dışındaki illere gerçekleştirilen yük taşımacılığında İzmir, Antalya, Isparta ve Bursa illeri öne çıkmaktadır (Şekil 44). Bölge'deki tüm iller İzmir'e yük göndermiştir. 2007 yılında Bölge illerinin yük ticaretini en yüksek

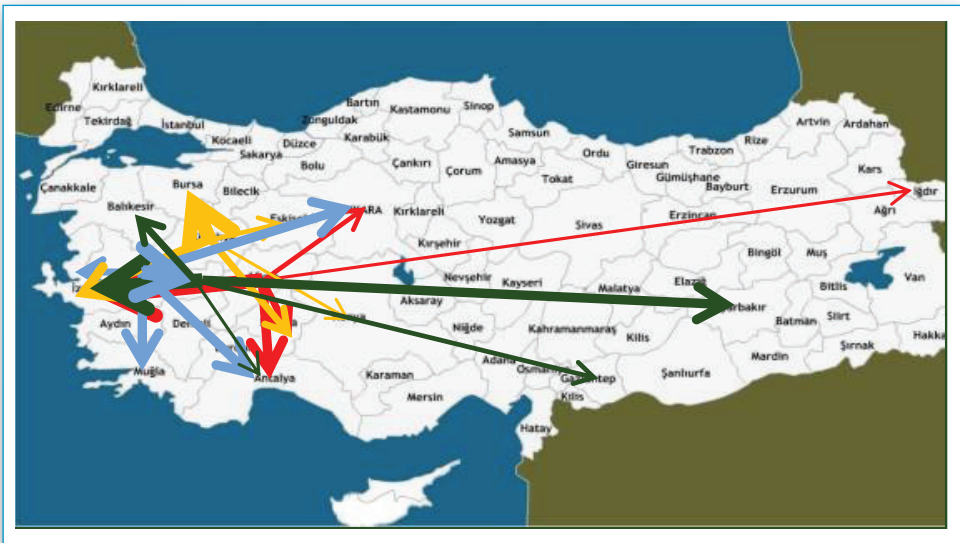
¹⁰ Kaynak: Ünal, L, 2009, "Modelling of Freight Transportation on Turkish highways", yayımlanmamış doktora tezi, ODTÜ.

oranda gerçekleştirildiği iller Manisa için Uşak, Kütahya için Bursa, Afyonkarahisar ve Uşak için ise İzmir'dir. Bölge'de yük taşımacılığı verilerine bakılarak görülebilen bir diğer nokta, Bölge'deki her il için yük taşımacılığının en fazla yapıldığı 5 ile bakıldığında, en uzak mesafeye ulaşabilen ilin Afyonkarahisar olduğudur. Uşak, Gaziantep ve Diyarbakır'a, Manisa ise Antalya, Muğla ve Ankara'ya yük göndermiştir.

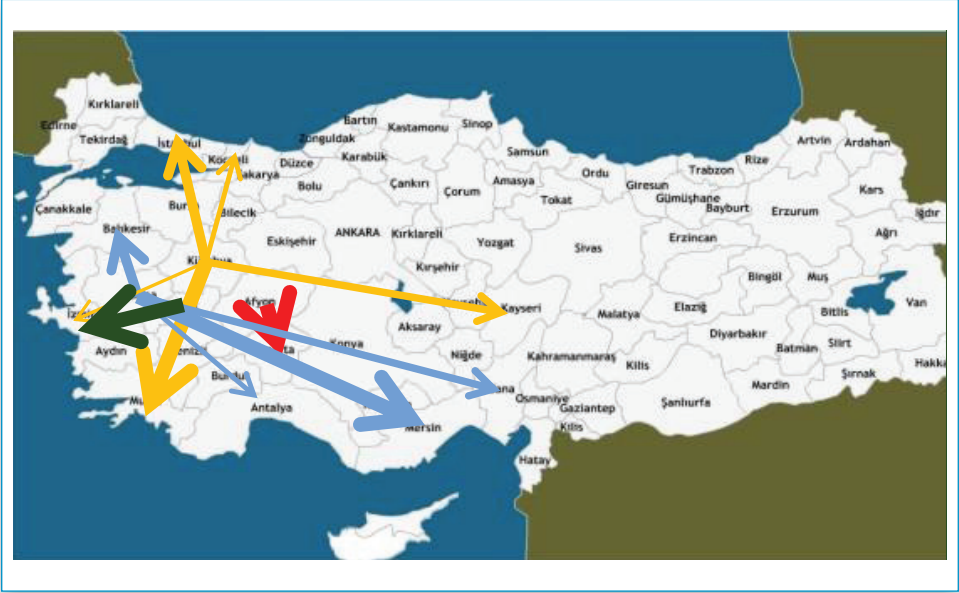
30. Sektörel bazda yük verileri kullanılarak illerin çeşitlenmesine bakıldığında ise aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir:

- Manisa ve Afyonkarahisar gıda sektöründe en yüksek oranda çeşitlenmiştir (Şekil 45). Buna karşılık Uşak, Balıkesir, İzmir, Konya ve İstanbul'a, Kütahya ise Hatay ve Elazığ'a gönderim yapmaktadır.
- Tekstil sektöründe illere dağıtımda çeşitlenmenin çok düşük oranda olduğu görülmektedir (Şekil 46). 2007 yılında Bölge'de yalnızca Uşak birden fazla ile gönderim yapmıştır; Afyonkarahisar ise yalnızca İzmir'e tekstil ürünü göndermiştir. Kütahya ve Manisa Bölge dışına tekstil ürünü taşımacılığı yapmamıştır.
- Orman ürünleri sektöründe ise Kütahya ve Manisa'nın Bölge dışında görece daha fazla ile çeşitlendiği, Afyonkarahisar ve Uşak'ın ise tek bir ile yoğunlaştığı görülmektedir (Şekil 47). Orman ürünlerinde Kütahya, Muğla, İstanbul, Kayseri, Kocaeli ve İzmir'e yük taşımacılığı gerçekleştirirken, Manisa'dan ise Mersin, Balıkesir, Adana ve Antalya'ya yük taşımacılığı gerçekleştirilmiştir. Sektörde Afyonkarahisar Isparta'ya, Uşak ise İzmir'e yoğunlaşmıştır.

Şekil 44: TR33 Bölgesi illerinden Türkiye'ye Yük Taşımacılığı

Şekil 47: TR33 Bölgesi illerinden Türkiye'ye Yük Taşımacılığı, Orman Ürünleri Sektörü

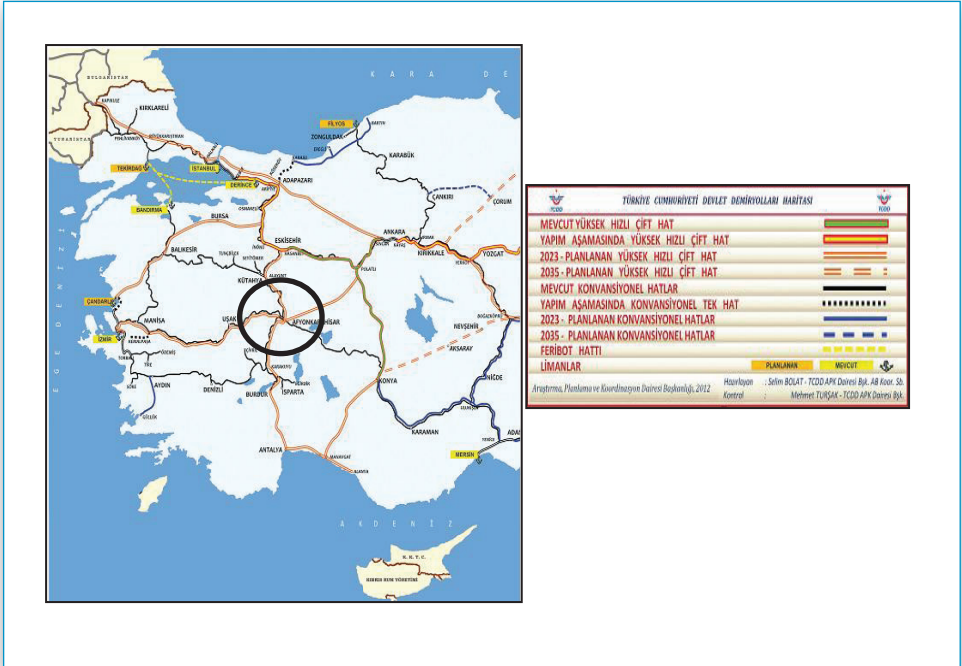
Kaynak: Ünal, L, 2009, "Modelling of Freight Transportation on Turkish highways", yayımlanmamış doktora tezi, ODTÜ; TR33 Bölgesi Ulaşım Stratejisi

Not: TR33 Bölgesi dışına yapılan 2007 yılı yük taşımacılığı verisi kullanılmıştır. Okların genişliği yük taşınan illerin sıralamasına göre verilmiştir. Sarı renk ok Kütahya, kırmızı renk ok Afyonkarahisar, yeşil renk ok Uşak ve mavi renk ok ise Manisa için kullanılmıştır.

31. Afyonkarahisar, Bölge'de demiryolu ile bağlantı düzeyi en yüksek olan ilimizdir (Şekil 48). İl, toplam demiryolu ağında Bölge'de en yüksek paya sahip olan il olmanın yanı sıra, konvansiyonel hatlar göz önüne alındığında Bölge'de en fazla hattın kesiştiği noktada bulunmaktadır. Ayrıca Afyonkarahisar, 2023'e kadar tamamlanacak olan iki Yüksek Hızlı Tren (YHT) hattının kesiştiği noktada bulunmaktadır.

32. Afyonkarahisar'ın gerek kara, gerekse demiryolu ile bağlantı düzeyinin yüksek olması, ildeki sosyal ve ekonomik gelişmişliğin yükselmesinde yeterli olmamıştır. Bir önceki bölümde incelenen sosyo-ekonomik göstergeler Afyonkarahisar'ın Bölge'de sosyo-ekonomik bakımdan geri kaldığını göstermektedir. Bu bölümde görülen bağlantı düzeyinin yüksekliğinin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyine etki etmemiş olması, ilin bağlantı düzeyinin sanayinin dönüşümünde rol oynayabilecek yönde kullanılmamış olduğuna işaret etmektedir. Oysa demiryolu bağlantıları, bir ilin ekonomik performansını ciddi şekilde iyileştirme potansiyeline sahiptir. Örneğin Çin'in Chongqing bölgesinde demiryolunun geliştirilmesi, Bölge'nin ekonomik büyümesini oldukça olumlu etkilemiştir (bkz. Kutu 2).

Şekil 48: TR33 Bölgesi'nde Demiryolu Ağı

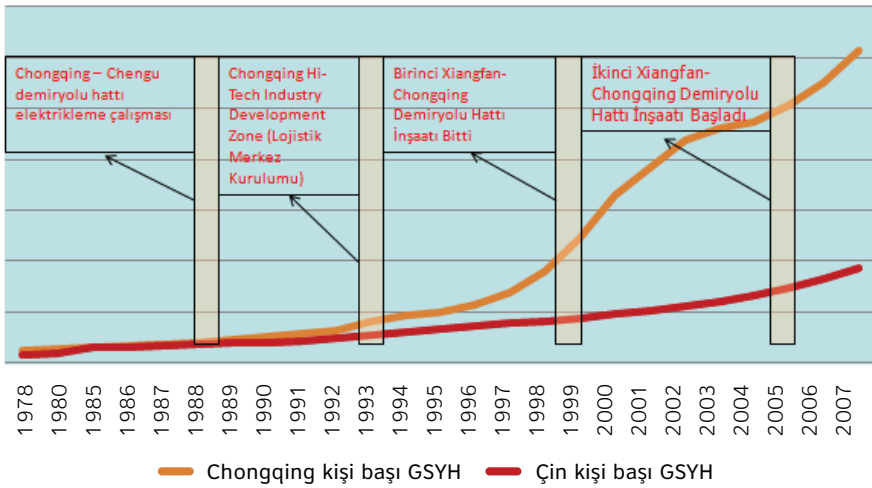

Kaynak: TCDD İstatistik Yıllığı, 2007-2011

Kutu 2: Demiryolunun Rekabet Gücüne Etkisi: Chongqing Örneği

1970'li yıllardan önce sanayi ve ticaret bakımından Çin'in oldukça geri kalmış bir bölgesi olan Chongqing, 1950'li yıllarda ağırlıklı olarak tekstil, kağıt ve maden sektörlerinde üretim yapmaktaydı. 1987 yılından itibaren kurulmaya başlanan ve giderek büyüyen demiryolu ağı, şehrin ekonomik yapısını bütünüyle değiştirdi. Demiryollarının şehri diğer bölgelere bağlamasının ardından 1993 yılında Chongqing İleri Teknoloji Geliştirme Bölgesi kuruldu. Sonraki yıllarda sürekli gelişen demiryolu ağı, şehrin diğer bölgelere bağlantısını artırarak ekonomik dönüşümde büyük rol oynadı: 1990'lı yıllarda Chongqing, artık makine, elektrik, kimyasal ürünler ve otomotiv sektörlerinde uzmanlaşmış durumdadır. 30 milyondan fazla nüfusa sahip şehir 2012 yılı ilk yarısında büyüme oranlarında Pekin ve Şangay gibi büyük şehirleri geçmiştir. Ayrıca şehir 2012 itibarıyla Almanya ile demiryolu ticaretine de başlamıştır. 19. Yüzyıldan 1980'li yıllara kadar sürekli ülke kişi başına düşen GSYH ortalamasının altında kalan Chongqing, demiryolu ağının gelişmesi ile birlikte, artan nüfusa rağmen, gelirini yükselterek Çin'in kişi başı GSYH'sinin çok üzerine çıkarmayı başarmıştır (Şekil 49).

Şekil 49: Çin ve Chongqing Şehri İçin Kişi Başı GSYH, 1978-2007

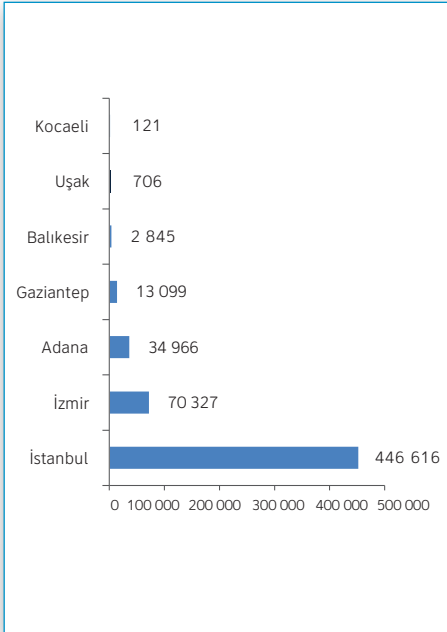

Kaynak: Çin İstatistik Dairesi

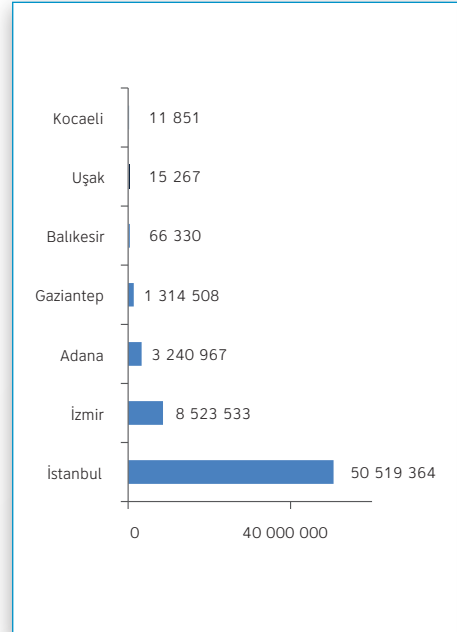
33. Bölge’de Uşak Havalimanı ve Zafer Havalimanı olmak üzere iki adet havalimanı bulunmaktadır. Bu havaalanları dışında Bölge’ye yakın illerde de havalimanları bulunmaktadır. Örneğin Denizli Çardak Havalimanı ve İzmir Adnan Menderes Havalimanı, TR33 Bölgesi’ne de hizmet vermektedir.¹¹

34. Mevcut verilerin bulunduğu Uşak Havalimanı’nda gerek uçuş sayısı, gerekse yolcu sayısı, karşılaştırılan iller arasından yalnızca Kocaeli Cengiz Topel Havalimanı’ndakinden fazladır (Şekil 50 ve Şekil 51). Uşak’ta havayolu ile bağlanabilirlik düzeyi, yalnızca İstanbul ve İzmir gibi ekonomik açıdan gelişmiş illerden değil, sektörel istihdam yapısı bakımından kendine benzeyen Balıkesir ve Gaziantep’ten de daha düşüktür.

Şekil 50: TR33 Bölgesi ve Seçilmiş İllerde İnış-Kalkış Yapan Uçak Sayısı, 2011

Şekil 51: TR33 Bölgesi ve Seçilmiş İllerde İç Hatta Uçan Toplam Yolcu Sayısı, 2011

Kaynak: TÜİK

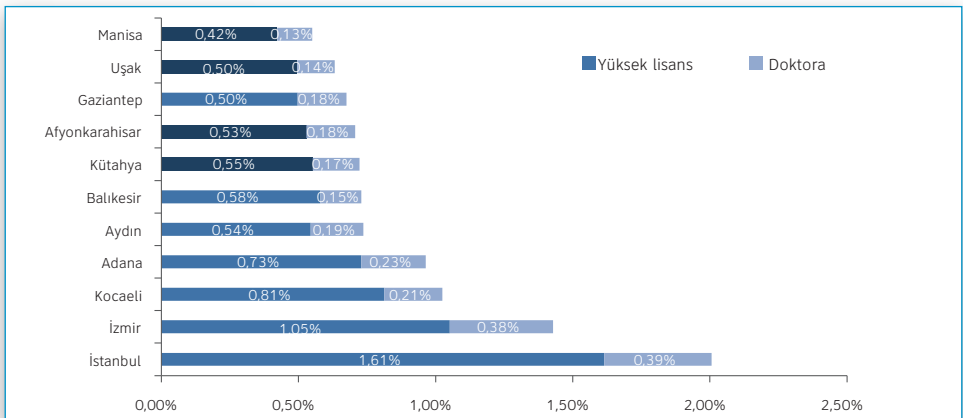
¹¹ Zafer Kalkınma Ajansı, TR33 Bölgesi Bölgesel Ulaşım Stratejisi, 2013.

Girişimcilik Ekosistemi ve Üniversiteler

35. Girişimcilik, ekonomik gelişim sürecinde önemli bir rol oynamaktadır. Kazanç elde etmek için riski göze alan girişimciler, ekonomik büyümenin gerçekleştirilmesinde pay sahibi olmaktadır. Dolayısıyla bir ilde girişimcilerin yoğun olarak bulunması ilin ekonomik gelişimini doğrudan etkilemektedir. Girişimciler ayrıca ilde istihdam kapasitesine de katkı sağlamaktadırlar. TR33 Bölgesi'nde girişimcilik konusunda bir çalışma, "TR33 Bölgesi İnovasyon Stratejisi" raporunda detaylı incelenmektedir. Bu bölümde ise özet bilgiler sunulmaktadır.

36. Bölge'de dört adet üniversite bulunmaktadır; ancak yüksek lisans ve doktora mezunlarının oranı görece düşüktür (Şekil 52). Afyonkarahisar'da Afyon Kocatepe Üniversitesi, Manisa'da Celal Bayar Üniversitesi, Kütahya'da Dumlupınar Üniversitesi ve Uşak'ta da Uşak Üniversitesi bulunmaktadır. Ancak yüksek lisans ve doktora mezunlarının yetişkin nüfusa oranına bakıldığında seçilmiş iller ve TR33 Bölgesi illeri arasından en düşük orana sahip ilin Manisa olduğu görülmektedir. Bu düşük oran, yüksek eğitilmiş kişilerin ile çok yakın olan İzmir'de ikamet etmesi ile açıklanabilir. Ayrıca toplam yüksek lisans ve doktora mezunlarının sayısına bakıldığında 2011 yılında Afyonkarahisar'da 2933, Kütahya'da 2629, Uşak'ta 1379 ve Manisa'da ise 4650 kişinin yüksek lisans veya doktora derecesine sahip olduğu görülmektedir. Diğer bir deyişle, Manisa'da yüksek eğitilmiş kişiler oransal olarak düşük olsa da, aslında Bölge'de en fazla sayıda yüksek eğitilmiş kişi Manisa'dadır. Karşılaştırılan iller arasından Gaziantep'te 5645, Aydın'da 4743 ve Adana'da ise 11453 yüksek lisans veya doktora mezunu bulunmaktadır.

Şekil 52: TR33 Bölgesi ve Seçilmiş Illerde Yüksek Lisans ve Doktora Mezunlarının 15 Yaş Üstü Nüfusa Oranı

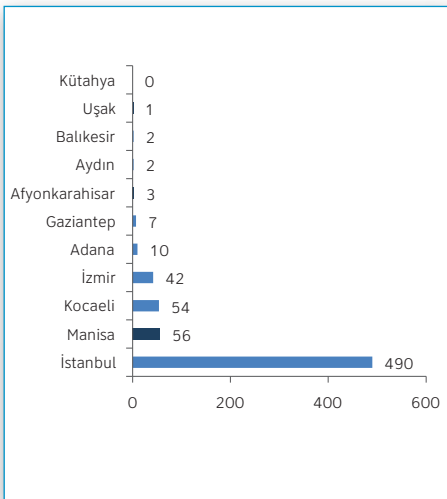

Kaynak: TÜİK

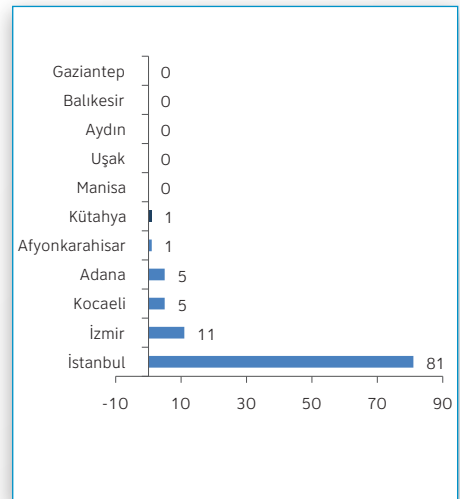
37. TR33 Bölgesi'nde biri faal, biri altyapı aşamasında olmak üzere iki adet TGB mevcuttur. Kütahya'da bir adet faal TGB açılmış olup, altyapıdaki eksikliklerini gidermeyi sürdürmektedir. Manisa'daki TGB ise henüz faaliyete başlamamıştır. Afyonkarahisar ve Uşak illeri ise ortak TGB kurmak için başvuru yapmışlardır.

38. Bölge'de Manisa, tescilli patent sayısı ile hem Bölge illeri arasında hem de kıyaslanan iller arasında öne çıkmaktadır (Şekil 53). Tescilli patent sayılarına bakıldığında ise Manisa'nın kıyaslanan iller arasından İstanbul'dan sonra ikinci sırada olduğu ve 2012 yılında 56 tescilli patente sahip olduğu görülmektedir. Manisa'da görülen bu yüksek kapasite, ildeki elektronik sektörünün varlığından kaynaklanmaktadır. İldeki patent sayısının sanayide gelişmiş olan Kocaeli'yi geride bırakmış olması, ilde bu anlamda büyük bir potansiyelin varlığına da işaret etmektedir. Bölge'de Teknogirişim desteklerinden yararlananlara bakıldığında ise yalnızca Kütahya'da bir girişim bulunduğu görülmektedir (Şekil 54). Bu durum, teknogirişim desteklerinden büyük ölçüde İstanbul ve Ankara'daki üniversitelerin faydalanmasının bir sonucudur.

Şekil 53: TR33 Bölgesi ve Seçilmiş İllerde Tescilli Patent Sayısı

Şekil 54: TR33 Bölgesi ve Seçilmiş İllerde Teknogirişim Desteklerinden Yararlananların Sayısı

Kaynak: Türk Patent Enstitüsü, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı

39. Bu göstergeler, TR33 Bölgesi için iyileştirilmesi gereken noktaların tespitinde kullanılabilir. Örneğin, Afyonkarahisar'da yaşam kalitesi ve sosyo-ekonomik gelişmişlik göstergelerinin, ilin bağlantı düzeyinin yüksek olmasına rağmen Bölge'de görülen en düşük düzeyde olması, Afyonkarahisar'ın bağlantı düzeyinin gelişmişliğinin sağlayabileceği ekonomik dönüşümden yeterince faydalanamadığına işaret etmektedir.

40. TR33 Bölgesi, bu bölümde incelenen iller ile sosyo-ekonomik açıdan kıyaslandığında görece daha az gelişmiş görünmektedir; ancak seçilen illerin Bölge'ye kıyasla daha gelişmiş iller olduğu da göz önüne alınmalıdır. İkinci bölümde açıklandığı gibi, Bölge illerinin kıyaslandığı iller, Finger-Kreinin Endeksi'nin TEPAV tarafından geliştirilen bir versiyonu kullanılarak bulunmuştur. Bu illerin neredeyse tümü, ekonomik yapı bakımından TR33 Bölgesi'ne göre daha gelişmiş olduğundan, sosyo-ekonomik göstergeleri de daha gelişmiş görünmektedir.

41. Bu bölümde Bölge'nin ekonomik ve sosyal yapısı ile ilgili olarak ortaya çıkan temel mesajlar aşağıdaki gibidir:

- TR33 Bölgesi'nde sanayinin ekonomik büyümeye katkısı düşüktür. Bölge'de sanayi ekonomik büyümeye Türkiye ortalamasına göre daha düşük oranda katkı sağlamıştır.
- Bölge illeri dışarıya göç vermektedir. Bu durum ise Bölge'nin değerli kaynaklarından biri olan insan kaynağını kaybetme riskini ortaya çıkarmaktadır.
- Bölge'de eğitim seviyesinin yeterince yüksek olmaması işgücü niteliğini etkilemektedir.
- Bölge'de imalat sanayi sektöründe kadın istihdam oranı düşüktür.
- Sosyoekonomik gelişmişlik açısından değerlendirildiğinde Bölge illeri, kendilerine istihdam yapısı açısından benzer Bölge illerinden daha düşük seviyeye sahiptir. Diğer bir deyişle, Bölge'de sosyal yapı, ekonomik faaliyetlerin gelişmişlik düzeyi ile aynı oranda yükselmemiştir.
- Üretim analizi bölümünde görüleceği gibi, Bölge ekonomik olarak birbirine entegre değildir. İllerin üretim yapıları birbirinden tamamen farklıdır ve birbirini tamamlayıcı olmaktan uzaktır. Ancak Bölge illeri, sosyal performans ve yaşam kalitesi bağlamında kıyaslanan Bölge dışı illere göre sergiledikleri düşük performans açısından birbirine benzemektedir.
- Bölge'de özellikle Afyonkarahisar'ın, demiryolları vasıtası ile Bölge dışına bağlanabilirliği oldukça yüksektir. Bu potansiyel Bölge'de kullanılması gereken önemli bir görece avantajdır. Demiryolunun avantajlarının daha iyi kullanılabileceği bir sanayi stratejisinin oluşturulması bu anlamda öne çıkmaktadır.

- İncelenen göstergeler, Bölge'nin kısıtlı bir girişimcilik ekosistemine sahip olduğunu göstermektedir. Bölge'de dört üniversite olmasına rağmen yüksek lisans ve doktora programlarından mezun kişilerin oranı tüm Bölge illerinde oldukça düşüktür. Ayrıca teknogirişim desteklerinden neredeyse yararlanılmamaktadır.
- Manisa, özellikle elektronik sektörünün ildeki varlığından dolayı tescilli patent sayısı ile öne çıkmaktadır. İldeki toplam tescilli patent sayısı, örneğin, önemli bir sanayi kenti olan Kocaeli'ninkinden daha yüksektir. Bu durum, ilde bu anlamda önemli bir potansiyele işaret etmektedir.

Kutu 3: Boğaziçi Üniversitesi ve Mastercard Türkiye'nin Şehirleri Sürdürülebilirlik Araştırması

Nesnel ölçütlerle yapılan illerin sürdürülebilirliği endeksinde, üç alt endekste 19 ana gösterge ve toplam 63 gösterge kullanılmıştır (Tablo 14). Ayrıca bu göstergelerden yaşam kalitesi üzerine bir bileşik endeks de oluşturulmuştur. Yaşam kalitesi endeksinde fiziki altyapı, ekonomik canlılık ve etkinlik, asayiş ve güvenlik, kültür ve sanat, kadın-erkek eşitliği, doğal varlıklar ve çevre etkisi ve iklim ana göstergeleri kullanılmıştır. Araştırmada ayrıca Türkiye genelinde 3000 şirketin katıldığı bir anket uygulaması da yapılmıştır. Ankette bulunan sorular, bu araç setinde bulunan Yatırım Ortamı Değerlendirmesi (ICA) başlığında bulunan sorulara benzeyen, örneğin elektrik, su ve taşımacılık altyapısını ölçen soruların yanında, tarihi değerler ve doğal çevre üzerine sorular da içermektedir. Anket formunun bir örneği, Türkiye'nin Şehirleri Sürdürülebilirlik Araştırması raporunda verilmektedir.

Tablo 14: Türkiye'nin Şehirleri Sürdürülebilirlik Araştırması Göstergeleri*

Alt endeks ve göstergeler	Veri kaynakları
EKONOMİK PERFORMANS	
<u>Ulaştırma ve haberleşme altyapısı (6 gösterge)</u>	
Demiryolu sahipliği	Frekans
1000 kişi başına düşen ticari araç sayısı	TÜİK

Havaalanı sayısı	Frekans
Liman sahipliği	Frekans
ADSL penetrasyon araştırması	TTNET
1000 fert başına telefon aboneliği sayısı	Frekans
<u>İç/dış pazarlara erişim (4 gösterge)</u>	
Kişi başı ihracat değeri	TÜİK
Serbest bölge ticareti varlık durumu	Dış Ticaret Müsteşarlığı
Dış pazara yakınlık (diğer illerin nüfusu /o ile olan mesafe km)	Frekans
İç pazar potansiyeli (Nüfus)	TÜİK
<u>Emek piyasası (2 gösterge)</u>	
Yaşça aktif nüfus oranı	TÜİK
İşgücüne katılma oranı	TÜİK
<u>İnsan sermayesi (5 gösterge)</u>	
Özel sektör günlük ücret- ortalama günlük kazanç	SGK
Okuma yazma bilen oranı	TÜİK
Ortalama bitirilen okul yılı	TÜİK
Yüksek öğrenim programından mezun oranı	TÜİK
YGS puanlarının ortalaması	ÖSYM
<u>Banka ve finansal hizmetler (3 gösterge)</u>	
On bin kişi başına düşen şube sayısı	Türkiye Bankalar Birliği, TÜİK
Kişi başı toplam banka kredisi	Türkiye Bankalar Birliği, TÜİK
Kişi başına bankalar mevduat hesabı+ döviz tevdiat hesabı	Türkiye Bankalar Birliği, TÜİK
<u>Ekonomik canlılık ve etkinlik (8 gösterge)</u>	
İşgücüne katılma oranı	TÜİK
1000 kişi başı kurulan ticaret ünvanlı iş yeri sayısı	TÜİK
İşyeri başına çalışan sayısı	TÜİK
Kişi başına brüt tahakkuk	Gelir İdaresi Başkanlığı, TÜİK
İnşaat- kullanma amacına göre yapılacak yeni ve ilave yapıların yüzölçümü	TÜİK
Tarım- kişi başına bitkisel üretim değeri	TÜİK
Sanayi- kişi başına mesken hariç toplam elektrik tüketimi	TEDAŞ, TÜİK

Turizm- Turizm işletmesi belgeli tesis sayısı	TÜİK, frekans
Turizm- Turizm yatırımı belgeli yatak sayısı	TÜİK
Turizm- 5 yıldızlı otel sayısı	Frekans
<u>Ar-Ge (2 gösterge)</u>	
TÜBİTAK akademik Ar-Ge destekleri 5 yıllık ortalamasının 1000 kişi başına düşen miktarı	TÜBİTAK, TÜİK
Firmalara verilen birikimli hibe destek tutarının illere göre dağılımı	TÜBİTAK
SOSYAL PERFORMANS	
<u>Yoksullukla mücadele (3 gösterge)</u>	
Yeşil kartlıların il nüfusuna oranı (-)	TÜİK
Okuma yazma bilmeyen oranı (-)	TÜİK
Sosyal güvenlik kapsamı dışında kalan nüfusun toplam il nüfusuna oranı	SGK
<u>Sağlık (3 gösterge)</u>	
Yüz bin kişi başına uzman hekim	TÜİK
Yüz bin kişi başına pratisyen hekim	TÜİK
Yüz bin kişi başına hastane yatak sayısı	TÜİK
<u>Sosyal güvenlik (1 gösterge)</u>	
Sosyal güvenlik kapsamının (yeşil kart hariç) toplam il nüfusuna oranı	SGK
<u>Asayiş ve güvenlik (1 gösterge)</u>	
Bin kişi başına toplam suç oranı (-)	TÜİK
<u>Eğitim (5 gösterge)</u>	
İlköğretimde kız okullaşma oranı	TÜİK
140 ve üstünde puan alan aday oranı	ÖSYM
İlköğretimde öğretmen başına öğrenci sayısı (-)	TÜİK
Ortaöğretimde öğretmen başına öğrenci sayısı	
Üniversitede okuyanların toplam nüfusa oranı (binde)	TÜİK
<u>Kültür ve sanat (4 gösterge)</u>	
Yüz kişi başı ortalama gazete satışı	YAYSAT, TÜİK
Yüz kişi başı müze ziyaretçi sayısı	TÜİK
Yüz kişi başı tiyatro seyircisi sayısı	TÜİK

Yüz kişi başı sinema seyircisi sayısı	TÜİK
<u>Barınma (1 gösterge)</u>	
İçme ve kullanma suyu şebekesi ile hizmet verilen nüfusun belediye nüfusu içindeki oranı	TÜİK
Kanalizasyon şebekesi ile hizmet verilen nüfusun belediye nüfusu içindeki oranı	TÜİK
<u>Kadın-erkek eşitliği (2 gösterge)</u>	
Kadın okuma yazma oranı	TÜİK
Yüksekokul veya üniversite mezunu kadın oranı	TÜİK
ÇEVRE PERFORMANSI	
<u>Doğal varlıklar (2 gösterge)</u>	
Ormanlık alan oranı	Orman Bakanlığı
Sit alanı oranı	Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü
<u>Çevre etkisi (5 gösterge)</u>	
Kükürtdioksit (SO2) ortalamaları (-)	TÜİK
Partiküler madde (PM10) ortalamaları (-)	TÜİK
Deşarj edilen kişi başı atıksu miktarı (-)	TÜİK
Kişi başı toplanan atık (-)	TÜİK
Nüfus artış hızı (-)	TÜİK
Genel nüfus yoğunluğu (-)	TÜİK
<u>Aritma kapasiteleri (3 gösterge)</u>	
Atık hizmeti verilen nüfusun toplam nüfus içinde oranı	TÜİK
Aritma tesisi ile hizmet verilen nüfusun belediye nüfusu içindeki oranı	TÜİK
Kişi başı çevresel yatırım harcamaları	TÜİK
<u>Enerji (3 gösterge)</u>	
Toplam kurulu rüzgâr gücü	Elektrik İşleri Etüt İdaresi Genel Müdürlüğü
Toplam kurulu termik santral gücü (-)	Elektrik Üretim Anonim Şirketi
Kişi başına toplam elektrik tüketimi (-)	TEDAŞ

* Araştırma raporunda belirtilmeyen veri kaynakları için kaynak bilgileri TEPAV tarafından derlenmiştir.

Kutu 4: CNBC-E Yaşam Kalitesi Araştırması

Yaşam Kalitesi Araştırması, CNBC-E tarafından 2010 yılında Türkiye'nin illeri için yapılmış ve bir sıralama oluşturulmuştur. Endeks, ekonomi, eğitim, sağlık, kültür-sanat, kent hayatı ve güvenlik olmak üzere altı alt endeks altında 37 gösterge kullanılarak hazırlanmıştır (Tablo 15).

Tablo 15: CNBC-E Yaşam Kalitesi Araştırması'nda Kullanılan Göstergeler*

Alt endeks ve göstergeler	Ağırlık	Veri kaynakları
EKONOMİ (%25)		
Kişi başına düşen kamu harcaması	2,5	DPT
Yetişkin başına düşen otomobil sayısı	2,5	TÜİK
Kişi başına düşen konut sayısı	2,5	GYODER 2009
Kişi başına düşen ortalama kira geliri	1,25	Gelir İdaresi Başkanlığı
Havayolu kullanım oranı	1,25	DHMI
İşsizlik oranı	3,75	TÜİK
Kişi başına düşen vergi	3,75	Maliye Bakanlığı
Kişi başına düşen mevduat miktarı	3,75	BDDK
Kişi başına düşen hane elektriği tüketimi	1,25	TEDAŞ
Rekabet gücü	2,5	URAK
EĞİTİM (%20)		
Okur-yazar oranı	3	TÜİK
Okul öncesi öğretmen başına düşen öğrenci sayısı	1,5	MEB
Okul öncesi derslik başına düşen öğrenci sayısı	1,5	MEB
İlköğretimde öğretmen başına düşen öğrenci sayısı	1,5	MEB
İlköğretimde derslik başına düşen öğrenci sayısı	1,5	MEB
Ortaöğretimde öğretmen başına düşen öğrenci sayısı	1,5	MEB

Ortaöğretimde derslik başına düşen öğrenci sayısı	1,5	MEB
Yetişkin nüfus içindeki üniversite mezunu oranı	8	ADNKS (TÜİK)
SAĞLIK (%20)		
Bin kişiye düşen doktor sayısı	10	Sağlık Bakanlığı
Bin kişiye düşen hastane yatak sayısı	10	Sağlık Bakanlığı
KÜLTÜR SANAT (%8)		
Tiyatro seyircisinin nüfusa oranı	0,8	TÜİK
Tiyatro salonu toplam koltuk kapasitesinin nüfusa oranı	0,8	TÜİK
Sinema seyircisinin nüfusa oranı	0,8	TÜİK
Sinema salonu toplam koltuk kapasitesinin nüfusa oranı	0,8	TÜİK
Opera ve bale izleyicisinin nüfusa oranı	0,8	TÜİK
Opera ve bale salonu koltuk kapasitesinin nüfusa oranı	0,8	TÜİK
Müze ziyaretçi sayısının nüfusa oranı	1,6	TÜİK
Kütüphane ve toplam eser sayısının nüfusa oranı	1,6	Kütüphaneler ve TÜİK
KENT HAYATI (%12)		
Kentteki trafik kaza oranı	2,4	Trafik Genel Müdürlüğü
Ormanlık alan oranı	2,4	Orman İşleri Genel Müdürlüğü
Hava kalitesi	2,4	Çevre ve Orman Bakanlığı
Kentteki boşanma hızı	1,2	TÜİK
Beş yıldızlı otel sayısının kent alanına oranı	1,2	Türkiye Turizm Yatırımcıları Derneği ve TÜİK

AVM sayısının kent alanına oranı	1,2	Alışveriş Merkezi Yatırımcıları Derneği
Lisanslı sporcu sayısının nüfusa oranı	1,2	GSGM, TFF, MEB
GÜVENLİK (%15)		
Suç oranı	7,5	Emniyet Müdürlükleri
Deprem riski	7,5	Boğaziçi Üniversitesi Kandilli Rasathanesi

* Araştırma raporunda belirtilmeyen veri kaynakları için kaynak bilgileri TEPAV tarafından derlenmiştir.

Kutu 5: Zafer Kalkınma Ajansı Ekonomik Yapı ve Sosyal Gelişmişlik Endeksleri

Zafer Kalkınma Ajansı, Ekonomik Yapı Endeksi ve Sosyal Gelişmişlik Endeksleri'ni oluştururken, SEGE'de de kullanılan Temel Bileşenler Analizi Tekniği'ni kullanmıştır. Temel bileşenler analizi tekniği, çok değişkenli istatistiksel analizde sıklıkla karşılaşılan bir sorun olan değişkenlerin birbiriyle ilintili olması sorununa bir çözüm olarak önerilmektedir. Yöntem, bir verisetindeki çok sayıda değişkenin lineer bileşimleri kullanılarak bu değişkenlerin aralarında oluşturduğu varyans-kovaryans yapısının açıklanmasını, verilerin daha az sayıda değişken vasıtasıyla istatistiksel olarak yorumlanmasını sağlamaktadır.¹² Endeks oluşturulurken kullanılan veriler ve kaynakları Tablo 16'da verilmiştir.

Tablo 16: Endekslerde Kullanılan Göstergeler ve Olası Veri Kaynakları

Endeks ve göstergeler	Veri kaynakları
EKONOMİK YAPI ENDEKSİ	
Ücretsiz aile işçisi olarak çalışan işgücü oranı	TÜİK
On bin kişiye düşen KSS firma sayısı	Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı
İlçeden kaliteli karayolu ya da demiryolu geçmesi	Karayolları Genel Müdürlüğü

¹² Johnson, Richard. 1982. Applied Multivariate Statistical Analysis, Pearson.

İlçedeki OSB'lerin parsel doluluk oranı	Organize Sanayi Bölgeleri
İlçedeki OSB'lerin toplam dolu parsel sayısı	Organize Sanayi Bölgeleri
Sanayi sektörü istihdam oranı	TÜİK
Tarım sektörü istihdam oranı	TÜİK
Lisans ve üstü eğitimlerini tamamlayanların 20 yaş üzeri nüfusa oranı	TÜİK
Kent nüfusunun toplam ilçe nüfusuna oranı	TÜİK
SOSYAL GELİŞİMİŞLİK ENDEKSİ	
İlçedeki banka şube sayısı	Türkiye Bankalar Birliği
İlçe toplam nüfusu	TÜİK
İlçede Bulunan İl Gençlik ve Spor Müdürlüğüne Bağlı Spor Merkezi Sayısı	İl Gençlik ve Spor Müdürlükleri
Yükseköğrenim Endeksi (5 gösterge)	
İlçede bulunan Yükseköğrenim kurumlarındaki akademik kadroda görevli sayısı	YÖK
İlçede bulunan otellerdeki yatak sayısı	İl Kültür ve Turizm Müdürlükleri
İlçede bulunan on bin kişiye düşen hastane yatak sayısı	İl Sağlık Müdürlükleri
İlçedeki on bin kişiye düşen aile hekimi sayısı	İl Sağlık Müdürlükleri
İlçedeki on bin kişiye düşen eczane sayısı	İl Sağlık Müdürlükleri
İlçede faaliyet gösteren hizmet sektöründeki birimler (işyerleri)	
7 yaş üzeri nüfusta okuma yazma oranı	TÜİK
7 yaş üzeri kadın nüfusunda okuma yazma oranı	TÜİK
20 yaş üzeri nüfusta lisans ve üstü mezunların oranı	TÜİK
Kentleşme oranı	TÜİK
İlçedeki hizmet sektörü istihdamının toplam nüfusa oranı	TÜİK
Yıllık nüfus artış hızı	TÜİK
Fert başına düşen genel bütçe gelirleri	Kalkınma Bakanlığı
Konutun içinde veya dışında borulu su tesisatı bulunan konutların oranı	TÜİK
Konutun içinde tuvalet bulunan konutların oranı	TÜİK

EK 3: Yatırım Ortamı Anketi

1. TR33 Bölgesi'ndeki firmaların, Bölge ekonomisinin potansiyelini nasıl daha etkin bir şekilde kullanabileceği son yıllarda Bölge'nin öncelikli gündem maddesi haline gelmiştir. Bölge'deki yatırım ortamının ve üretim sürecinin detaylı analizi, hem firmaların büyümeleri ve istihdam yaratmaları, hem de ekonomik faaliyetlerini çeşitlendirerek katma değeri daha yüksek ürün ve hizmetler sunmaları için yerel ve ulusal aktörlerin almaları gereken adımların saptanması ve önceliklendirilmesi açısından önemlidir. Şehir, alt bölge ve sektör düzeyinde farklılıkların da bu ekseninde değerlendirilmesi, bu yöndeki politikaların tasarlanması ve uygulanma sürecinin etkinliğini artıracaktır.

2. Bu bölümde Bölge ekonomisi ile ilgili öne çıkan sonuçların, raporun diğer bölümlerinde yapılan analizlerle beraber ele alınması faydalı olacaktır. Raporun üretim yapısı analizi bölümünde de ortaya çıkan ana sonuç, Bölge'de rekabet gücü yüksek olarak öne çıkan sektörlerin fazla çeşitlilik göstermediğidir. Bu sektörlerde yapılan ihracatın pazar sayısının az oluşu da dikkat çeken ikinci bir sonuçtur. Yatırım ortamı değerlendirmesi ve üretim süreci analizinin bu çerçevede incelenmesi, hem mevcut durumda rekabet gücünün yüksek olduğu sektörlerde hem de yeni sektörlerdeki ekonomik faaliyetlerin katma değerini artırmak için kritik önemdedir.

3. Bölge'deki yatırım ortamı ve firmaların üretim yapısının doğru ve sağlıklı bir şekilde analiz edilebilmesi için çalışma kapsamında Bölge'deki imalat sanayi firmalarına "Sanayide Üretim Yapısının Modellenmesi Anketi" uygulanmıştır. Çok aşamalı tabakalı örneklem yöntemi kullanılarak Ekim-Kasım 2012'de yapılmış olan anket, Afyonkarahisar, Kütahya, Manisa, Uşak illerini kapsamaktadır. Alt bölge ve ilçe bilgileri de mevcut olup, örneklem sayısının yeterli olduğu durumlarda alt bölgelerle ilgili analizler de yapılmıştır. Anket, 11 farklı bölümden oluşmaktadır:

a) Genel Bilgiler: Bölge'de faaliyet gösteren firmaların istihdam yapısı, ciro-su, sektörel dağılımı gibi genel bilgilerin oluşturduğu giriş bölümüdür.

b) Firmaya Yönelik Yatırım Ortamı Kısıtlamaları: Yatırım ortamında reforma ihtiyaç duyulan alanların belirlenmesi ve önceliklendirilmesine yardımcı olması için firmalara yatırım ve büyümenin önünde engel olarak algıladıkları konular sorulmuştur.

c) Satışlar ve Tedarikçiler: Firmaların bölgesel, ulusal ve uluslararası pazarlarla olan geri bağlantılarına dair bilgi edinme amaçlanmıştır.

d) Temel Üretim İlişkileri: İleri bağlantılara odaklanılarak firmaların mekânsal yığılma düzeyleri ve bölgesel, ulusal ve uluslararası geri bağlantıların derecesine dair bilgi edinme amaçlanmıştır.

e) Yenilik ve Öğrenme: Firmaların teknolojik yapıları ve yenilikçilik kapasitelerine dair bilgi edinme, yenilikçilik ve Ar-Ge faaliyetlerinin firmaların gözünde ne anlama geldiğini anlayabilmek için sorular sorulmuştur.

f) Altyapı ve Hizmetler: Yatırım ortamının kalitesini belirleyen ve firmaların karlılığını önemli ölçüde etkileyen elektrik, su, yol gibi altyapı hizmetlerinin niteliği ile ilgili detaylı bilgi edinme amaçlanmıştır.

g) Finansmana Erişim: Hem yeni yatırımlar, hem de firmaların olağan ekonomik faaliyetlerinin nasıl finanse edildiği, firmaların finansman kaynağı bulmada ne tür sorunlarla karşılaştığı incelenmiştir.

h) Arazi Temini: Arazi temininin firmaların ekonomik faaliyetleri açısından ne derece önemli bir kısıt olduğu, arazi temininin hangi kanallarla yapıldığı incelenmiştir.

i) Kamu ile İlişkiler: Bürokrasi ve kayıt dışılık gibi konuların firmalar için ne derece sorun teşkil ettiği ve bunların yatırım kararları ve ekonomik faaliyetleri ne şekilde etkilediği incelenmiştir.

j) İşgücü ve Beceriler: Firmaların en önemli üretim faktörlerinden olan insan kaynağının niteliği ile ilgili bilgi edinmeyi amaçlayan sorular sorulmuştur.

k) Geleceğe Yönelik İhtiyaçlar, Beklentiler ve Hedefler: Bölge'nin rekabet gücü gündemi belirlenirken, ana kısıtlarla beraber firmaların beklenti ve hedeflerinin de dikkate alınması faydalı olacaktır. Bu bölümde, politika yapıcıların kararlarına girdi sağlayabilecek tarzda sorular sorulmuştur.

4. Yukarıda listelenen başlıklardan oluşan anket sonuçları, rapora girdi olarak kullanılmıştır. Yapılan yatırım ortamı analizinde anketin Genel Bilgiler, Firmalara Dair Yatırım Ortamı Kısıtlamaları, Altyapı ve Hizmetler, Finansmana Erişim ve Kamu ile İlişkiler kısımları değerlendirilmiş; ancak analiz sonuçlarına bu raporda yer verilmemiştir. Üretim Yapısı Analizi bölümünde Satışlar ve Tedarikçiler, Temel Üretim İlişkileri, Yenilik ve Öğrenme ile İşgücü ve Beceriler başlıkları incelenmiştir.

5. Çalışmanın başında belirlenen minimum örneklem genişliğinin anket sonuçlarına yeterince yansımamış olması, analizin uygulanmasına bazı zorluklar getirmiştir. TR33 Bölgesi'ndeki imalat sanayii firmalarının yüzde 5 hata payıyla temsil edilebilmesi için gerekli kotanın sağlanması amacıyla 1417 firmayla görüşülmüştür. Ancak saha çalışması sırasında karşılaşılan engellerden dolayı bu sayının ancak yüzde 49'una ulaşılabilmiştir. Bu çalışmada kullanılan 742 firmalık

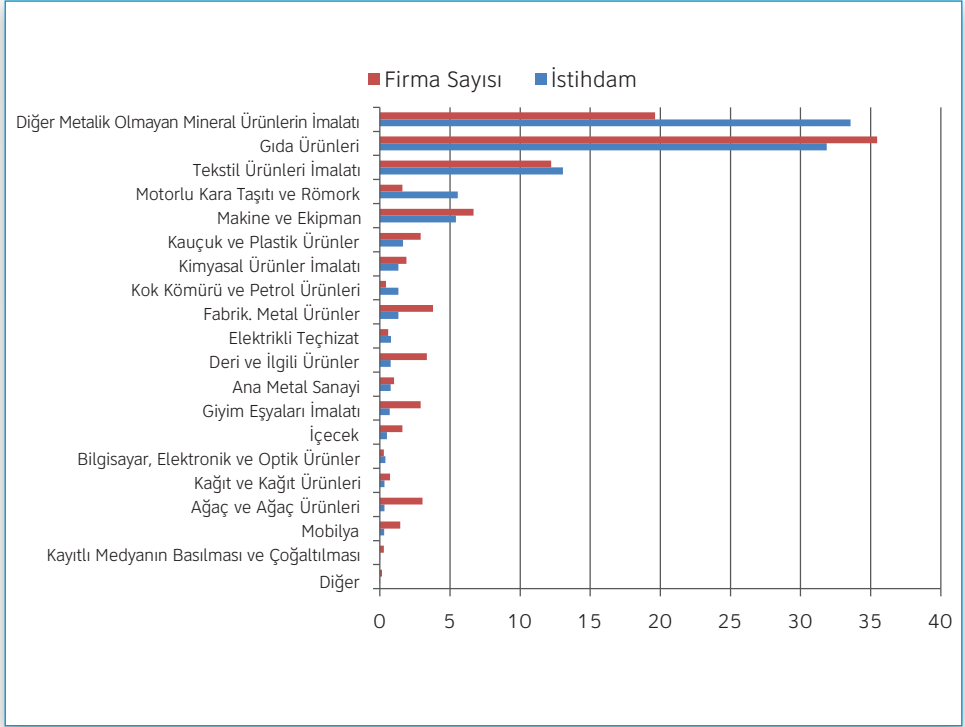
örneklem Bölge'yi temsil etse bile illeri ve alt bölgeleri temsil gücünün seviyesi sınırlı kalmaktadır. Anket sonuçlarının bu kısıt göz önünde bulundurularak değerlendirilmesi önemlidir.

6. Yatırım ortamı değerlendirmesi çalışmaları Türkiye’de ve diğer ülkelerde hem ulusal hem de bölgesel düzeyde daha önce de yapılmıştır. Türkiye’de ilk yatırım ortamı değerlendirmesi çalışması, 2005 yılında Dünya Bankası ve TEPAV işbirliği ile yapılmıştır. Bu çalışma için TR33 Bölgesi’ne uygulanan anket, yapı olarak diğer yatırım ortamı anketlerine benzemektedir. Bu bölümde yapılan analizde diğer sonuçlarından da faydalanılarak, TR33 Bölgesi’nin durumu belirli yatırım ortamı unsurları bakımından Türkiye ve çeşitli ülkelerle karşılaştırılmıştır. Türkiye için ulusal ölçekte en son 2008 yılında yapılan yatırım ortamı anketi kullanılmıştır. Raporun bu bölümündeki şekillerde “Türkiye” etiketi ile temsil edilen değerler, Dünya Bankası ve YOİKK’in (Yatırım Ortamını İyileştirme Koordinasyon Kurulu) beraber hazırladığı 2008 tarihli anketteki sonuçları temsil etmektedir. Karşılaştırmada yer alan diğer ülkeler olan Bulgaristan, Slovakya, Slovenya, Litvanya, Kosova, Romanya ve Sırbistan için ise yine Dünya Bankası Yatırım Ortamı Veritabanı’ndan sağlanan 2009 tarihli yatırım ortamı anketi verileri kullanılmıştır. Bu çalışmada ayrıca, Kalkınma Bakanlığı GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı’nın koordinasyonunda Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı’nın teknik desteği ile yürütülen GAP Bölgesi için Rekabet Gündemi Çalışması kapsamında TEPAV tarafından hazırlanan bir anket çalışmasının sonuçları da, il bazında karşılaştırma yapabilmek için kullanılmıştır.

Firma Profili

7. Bu çalışmada kullanılan örnekleme, TR33 Bölgesi’ni 742 firma temsil etmiştir. Örnekleme firmaların sektörel dağılımı NACE Rev2 sınıflamasına göre incelendiğinde, gıda ürünleri 244 firma (yüzde 35), diğer metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı 135 firma (yüzde 20) ve tekstil ürünleri imalatı 84 firma ile (yüzde 12) öne çıkmaktadır (Şekil 55). İstihdam açısından ise metalik olmayan ürünler sektörü örnekleme toplam 61.310 kişilik istihdamın yüzde 33’ünü, gıda ürünleri ise yüzde 31’ini temsil etmektedir. Bu çalışmada yapılacak sektörel değerlendirmelerde, firma sayısı ve istihdam bakımından başı çeken ilk beş sektör olan diğer metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı (NACE kodu 23), gıda ürünleri imalatı (NACE kodu 10), tekstil ürünleri imalatı (NACE kodu 13), motorlu kara taşıtı ve römork imalatı (NACE kodu 29) ile diğer makine ve ekipman imalatı (NACE kodu 28) sektörleri ele alınacaktır.

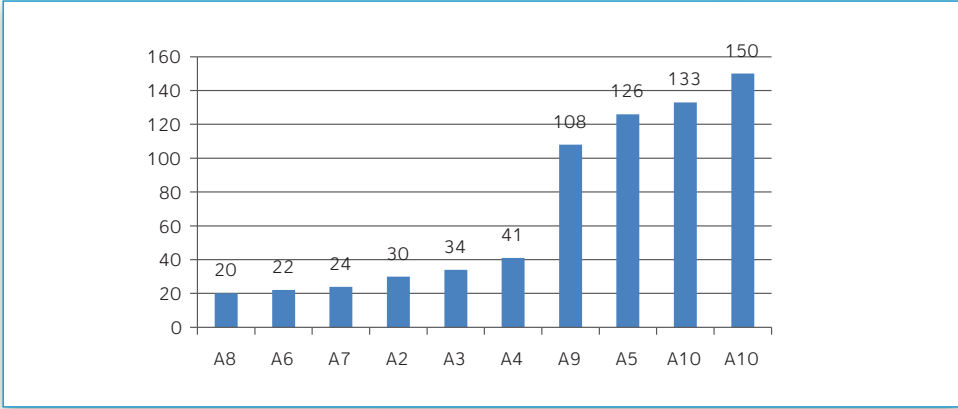
Şekil 55: Örneklemdaki Firma Sayısının NACE 2 Sınıflandırmasına Göre Sektörel Dağılımı, Yüzde

Kaynak: ZEKA Yatırım Ortamı Anketi

8. Bu çalışmanın giriş bölümünde de belirtildiği gibi, örneklem sayısının yetersiz oluşu alt bölge düzeyinde yapılacak analizlerin temsil gücünü zayıflatmaktadır (Şekil 55). Ancak, bu çalışmanın başlıca amaçları arasında rekabet gücü ile ilgili unsurların Bölge içindeki mekânsal farklılıklarını ortaya çıkarma da bulunmaktadır. Bu nedenle yatırım ortamı anketinin alt bölge düzeyindeki incelemesine de zaman zaman yer verilecektir. Alt bölgelerin kapsadığı ilçeler, Şekil 56'da sunulmuştur.

Şekil 56: Firmaların Alt Bölgelere Dağılımı, Firma Sayısı

Kaynak: ZEKA Yatırım Ortamı Anketi

Tablo 17: TR33 Bölgesi'ndeki İlçeler ve Alt Bölge Sınıflaması

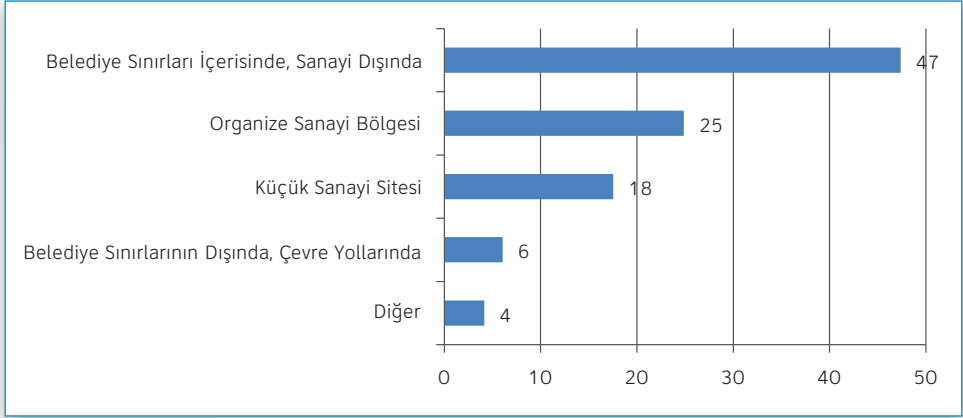
İlçe Adı	Alt Bölge	Anket Uygulanan İlçeler
Afyonkarahisar - Merkez	A1	Afyonkarahisar - Merkez
Afyonkarahisar - İncehisar		Afyonkarahisar - İncehisar
Afyonkarahisar - Bayat		
Afyonkarahisar - Emirdağ		
Afyonkarahisar - Bolvadin	A2	Afyonkarahisar - Bolvadin
Afyonkarahisar - Çay		Afyonkarahisar - Çay
Afyonkarahisar - Çobanlar		
Afyonkarahisar - Sultandağı		
Afyonkarahisar - Şuhut	A3	Afyonkarahisar - Dinar
Afyonkarahisar - Sandıklı		Afyonkarahisar - Sandıklı
Afyonkarahisar - Dinar		Afyonkarahisar - Şuhut
Afyonkarahisar - Başmakçı		
Afyonkarahisar - Dazkırı		
Afyonkarahisar - Evciler		
Afyonkarahisar - Kızılören		

İlçe Adı	Alt Bölge	Anket Uygulanan İlçeler
Kütahya - Merkez	A4	Kütahya - Merkez
Kütahya - Tavşanlı		Kütahya - Tavşanlı
Kütahya - Gediz	A5	Kütahya - Gediz
Uşak - Merkez		Uşak - Merkez
Uşak - Karahallı		Uşak - Karahallı
Kütahya - Simav	A6	Kütahya - Domaniç
Kütahya - Emet		Kütahya - Simav
Kütahya - Aslanapa		
Kütahya - Çavdarhisar		
Kütahya - Domaniç		
Kütahya - Altıntaş		
Kütahya - Hisarcık		
Kütahya - Pazarlar		
Kütahya - Şaphane		
Kütahya - Dumlupınar		
Kütahya - İhsaniye		
Afyonkarahisar - Sinanpaşa	A7	Afyonkarahisar - Sinanpaşa
Uşak - Hocalar		Uşak - Banaz
Uşak - Banaz		Uşak - Eşme
Uşak - Eşme		
Uşak - Sivaslı		
Uşak - Ulubey		

İlçe Adı	Alt Bölge	Anket Uygulanan İlçeler
Manisa - Demirci	A8	Manisa - Demirci
Manisa - Gördes		Manisa - Kula
Manisa - Kula		
Manisa - Köprübaşı		
Manisa - Selendi		
Manisa - Soma	A9	Manisa - Ahmetli
Manisa - Kırkağaç		Manisa - Akhisar
Manisa - Akhisar		Manisa - Alaşehir
Manisa - Saruhanlı		Manisa - Kırkağaç
Manisa - Salihli		Manisa - Salihli
Manisa - Ahmetli		Manisa - Saruhanlı
Manisa - Gölçayır		Manisa - Soma
Manisa - Alaşehir		
Manisa - Sarıgöl		
Manisa - Merkez	A10	Manisa - Merkez
Manisa - Turgutlu		Manisa - Turgutlu

9. Bölge'deki imalat sanayii firmaları, çoğunlukla özel sanayi bölgelerinin dışında konumlanmıştır. Şekil 57'de de görüldüğü gibi, TR33 Bölgesi'ndeki firmaların yüzde 47'si belediye sınırları içerisinde ve sanayi bölgesi dışında, yüzde 24'ü organize sanayi bölgelerinde, yüzde 17'si ise küçük sanayi sitelerinde faaliyet göstermektedir. Özel sanayi bölgelerinde faaliyet göstermeyen firmaların üretim girdilerine erişimi daha zahmetli ve maliyetli olabilmektedir.

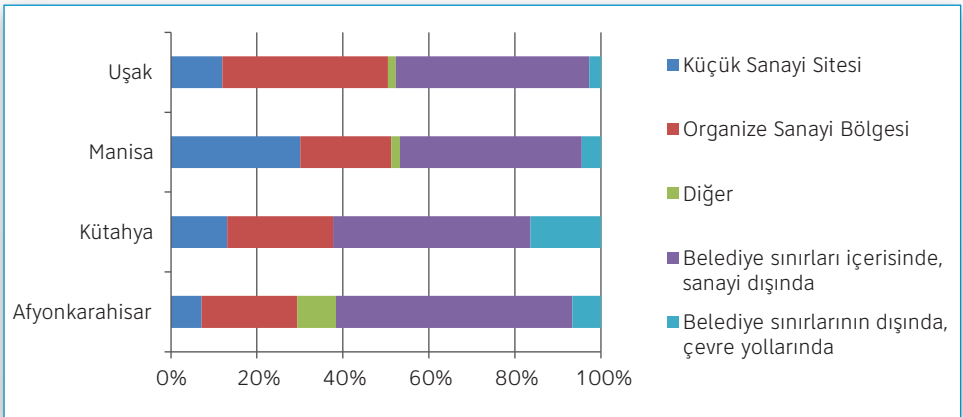
Şekil 57: TR33 Bölgesi'ndeki İmalat Sanayii Firmalarının Konumları

Kaynak: ZEKA Yatırım Ortamı Anketi

10. İl bazında değerlendirildiğinde, firmaların konumları bakımından farklılıklar gözlenmektedir. Bölge'deki dört ilde sanayi dışında, belediye sınırları içerisindeki firmalar en ön sıradadır (Şekil 58). Manisa'da küçük sanayi sitesindeki firmaların oranı yüzde 30 ile Bölge ortalamasının bir hayli üzerine çıkmıştır. Benzer durum, yüzde 39'luk pay ile Uşak'taki organize sanayi bölgesindeki firmalar için geçerlidir. Kütahya ise, yüzde 62 ile özel bir ticaret veya sanayi bölgesinde bulunmayan firmaların oranının en yüksek olduğu ildir.

Şekil 58: TR33 Bölgesi'ndeki İmalat Sanayii Firmalarının Konumları

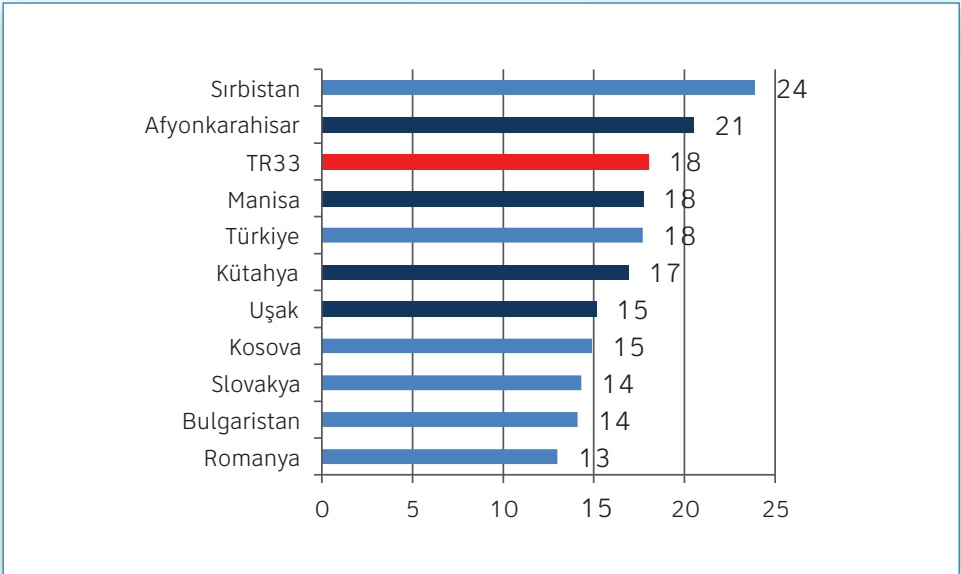

Kaynak: ZEKA Yatırım Ortamı Anketi

11. Küçük sanayi sitesi veya organize sanayi bölgesinde bulunan firmaların sektörel dağılımında farklılıklar gözlenmektedir. Bu tür özel sanayi bölgelerinde bulunan firmaların payı makine ve ekipman üretimi sektöründe yüzde 65 iken, gıda sektöründe yüzde 26, metal olmayan ürünler sektöründe yüzde 35'e kadar gerilemektedir. Özel sanayi ve ticaret bölgelerinin sağladığı olanak ve avantajların, Bölge ekonomisinin ve firmaların dağılımının da göz önünde bulundurulması belirlemesi faydalı olacaktır.

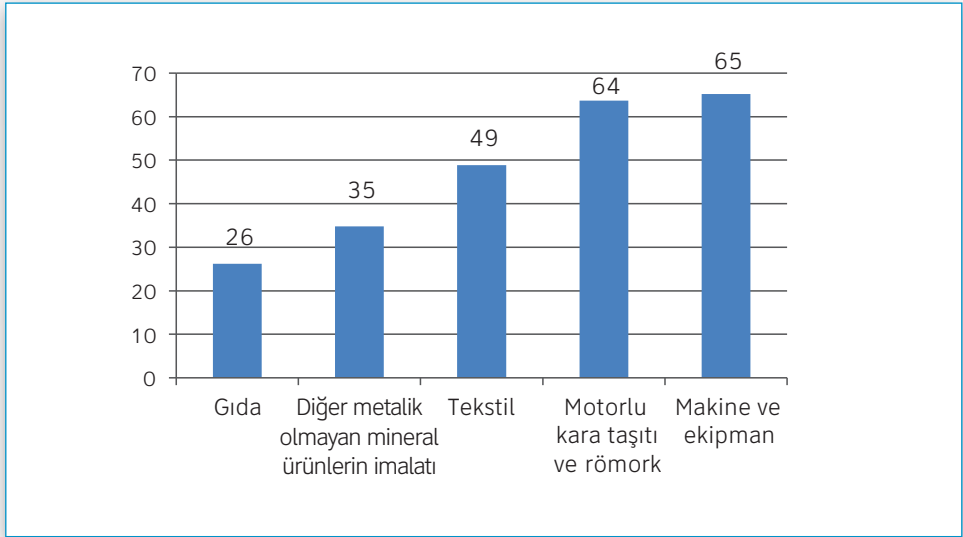
12. Firmaların yaş ortalamasına bakıldığında, Bölge'nin 18 yıl ile Türkiye ortalaması ile benzerlik gösterdiği ortaya çıkmaktadır. Afyonkarahisar'daki firmalar ortalama olarak 20 yıldan fazla zamandır faaliyet gösterirken, Kütahya ve Uşak firmaları Türkiye ve Bölge'nin ortalamasına kıyasla daha gençtirler.

Şekil 59: Firmaların Ortalama Yaşı, Yıl

Kaynak: ZEKA Yatırım Ortamı Anketi 2012, UNDP GAP Anketi 2012

Şekil 60: Özel Sanayi ve Ticaret Bölgesinde Bulunan Firmaların Payı, Yüzde

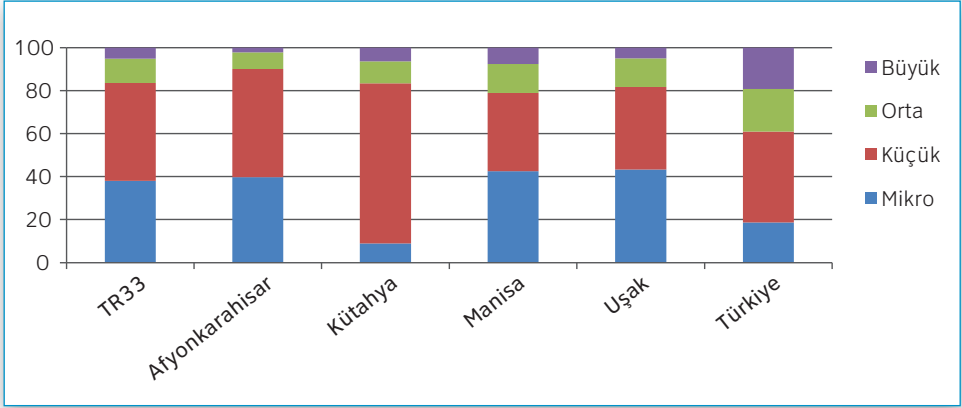

Kaynak: ZEKA Yatırım Ortamı Anketi 2012, UNDP GAP Anketi 2012

13. Bölge'deki imalat firmaları ortalama 82 çalışan ile ölçek bakımından Türkiye ortalamasının bir hayli altında kalmaktadır (Şekil 60). Manisa 128 çalışan ile Bölge'deki diğer illerden farklılaşırken, Afyonkarahisar ortalama 46 çalışan ile Bulgaristan ve Slovakya'daki firmalarla benzeşmektedir. Bölge'deki bu durum, yatırım ortamının firmaların ölçek büyütmesi açısından eksiklikleri olduğuna işaret etmektedir.

14. Firmalar çalışan sayısına göre gruplandırıldığında, Türkiye ortalamasına göre Bölge'de KOBİ'lerin ağırlıkta olduğu gözlenmektedir (Şekil 60). TR33 Bölgesi'nde mikro (0-10 arası kişi istihdam eden) firmaların oranı yüzde 37 iken, bu oran 2008 yılında Türkiye'de 19 olmuştur. Örneklemdeki Kütahya firmalarında mikro ölçekli firmaların payı öne çıkmaktadır. Bölge'deki büyük firmaların (150'den fazla kişi çalıştıran) Türkiye ortalamasının altında olması da TR33 Bölgesi'ni ülke ekonomisinden ayıran bir başka özelliktir.

Şekil 61: Firmaların Çalışan Sayısı Bakımından Sınıflandırılması, Yüzde

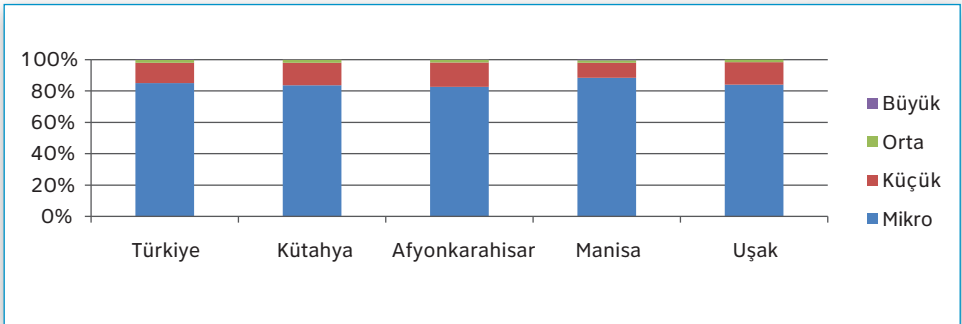

Kaynak: ZEKA Yatırım Ortamı Anketi

15. Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) verilerine bakıldığında, anket örnekleme kıyasla mikro ölçekli firmaların ağırlıkta olduğu gözlenmektedir.

Bu çalışma yapılırken mevcut en güncel SGK istatistikleri olan Kasım 2012 verilerine göre, Türkiye'deki firmaların yüzde 85'i mikro, yüzde 13'ü küçük, yüzde 2'si büyük, yüzde 0,2'si ise büyük ölçekli firmalardır. TR33 Bölgesi'ndeki illerin kayıtlarına bakıldığında da, benzer bir tablo ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada kullanılan anket verileri değerlendirilirken, örnekleme ortalaması firmaların büyüklüğünün Bölge'deki firmaların ortalama büyüklüğünden daha yüksek olduğu göz önünde bulundurulmalıdır.

Şekil 62: Firmaların Çalışan Sayısı Bakımından Sınıflandırılması, Yüzde

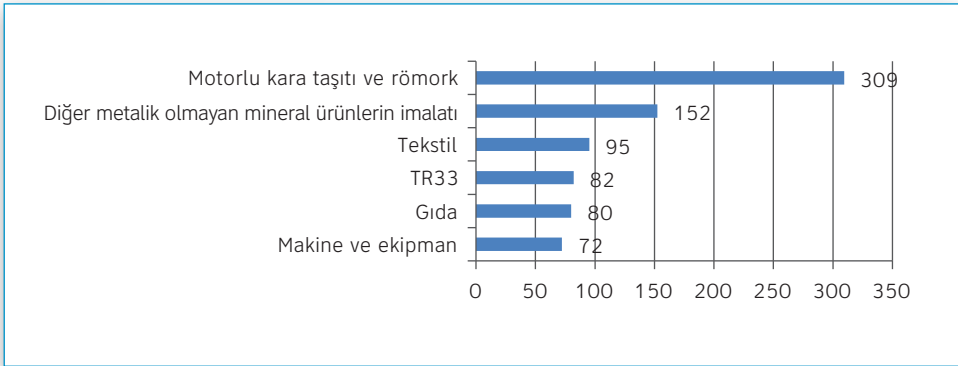

Kaynak: SGK Sigortalı İstatistikleri, Kasım 2012

16. TR33 Bölgesi'nde öne çıkan sektörlerdeki ortalama çalışan sayısında, Bölge örneklem ortalamasına kıyasla farklılıklar gözlenmektedir.

Gıda, makine ve ekipman ile tekstil sektörlerindeki ortalama çalışan sayısı Bölge ortalaması olan 82'ye yakınken, motorlu kara taşıtı ve römork üretimi ve metalik ürünler sektörleri sırasıyla ortalama 309 ve 152 çalışan ile Bölge'nin KOBİ ağırlıklı ekonomisinden ölçek bakımından ayrılmaktadır. Bu iki sektörün ölçek özelliklerinin aşağıda yapılacak olan sektör düzeyindeki çıkarımlarla beraber göz önünde bulundurulması faydalı olacaktır.

Şekil 63: Bölge'de Öne Çıkan Sektörlerde Ortalama Çalışan Sayısı

Kaynak: ZEKA Yatırım Ortamı Anketi

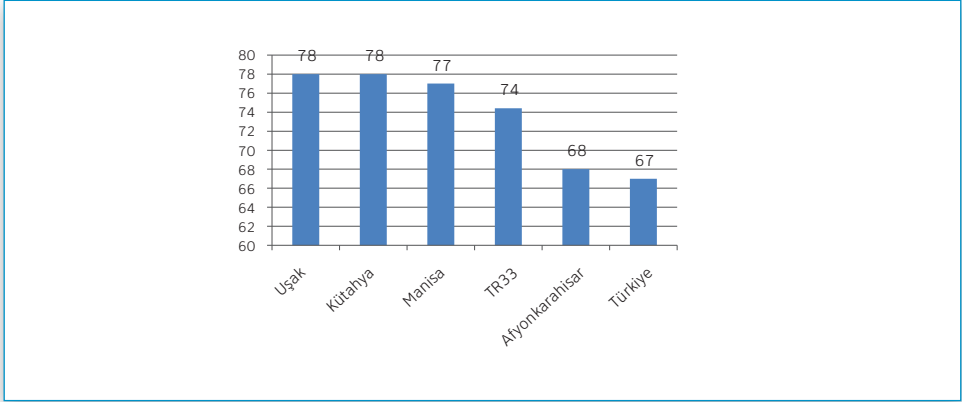
17. TR33 Bölgesi'ndeki firmaların kapasite kullanım oranları, 2011 yılında yüzde 74'lük Bölge ortalamasıyla olumlu bir ekonomik tabloya işaret etmektedir. Kapasite kullanım oranları, mevcut ekonomik koşulların üretim kararlarını nasıl etkilediğinin bir işareti olarak görülebilir. Afyonkarahisar dışındaki illerde bu oran, yüzde 67 olan Türkiye 2008 ortalamasının oldukça üzerindedir. OSB'ler ve küçük sanayi sitelerinde faaliyet gösteren firmalarda da bu oranın yüzde 76 ile Bölge ortalamasının az da olsa üzerinde olması da, bu tür özel ekonomik bölgeler açısından olumlu bir göstergedir.

18. Kapasite kullanım oranları Bölge ekonomisinde öne çıkan beş sektör açısından incelendiğinde, homojen olmayan bir tablo ortaya çıkmaktadır.

Motorlu kara taşıtları ve römork üretimi sektörü ile tekstil ürünleri sektöründe kapasite kullanımı yüzde 78 ve 80 ile Bölge ortalamasının üzerinde iken, makine ve

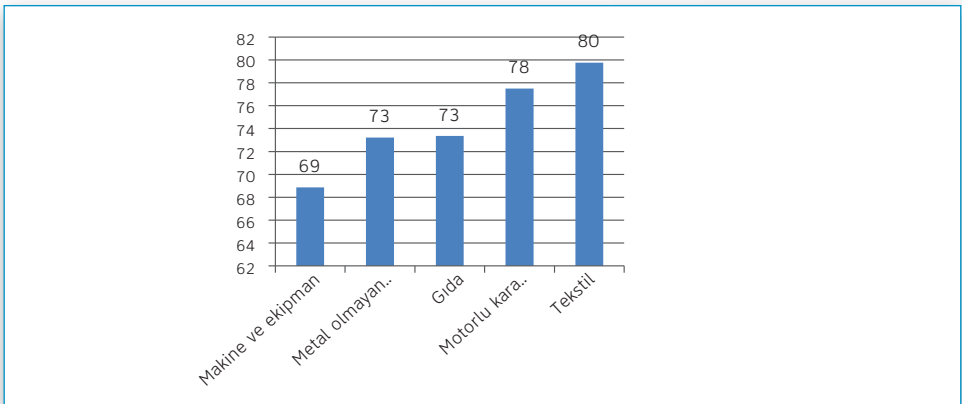
ekipman üretimi yüzde 69 ile öne çıkan bu beş sektör arasında en geride kalanıdır. Alt bölge düzeyinde de, il düzeyinde olduğu gibi kapasite kullanım oranlarında farklılıklar gözlenmektedir (Şekil 66).

Şekil 64: Kapasite Kullanım Oranlarının İllere Göre Dağılımı, Yüzde

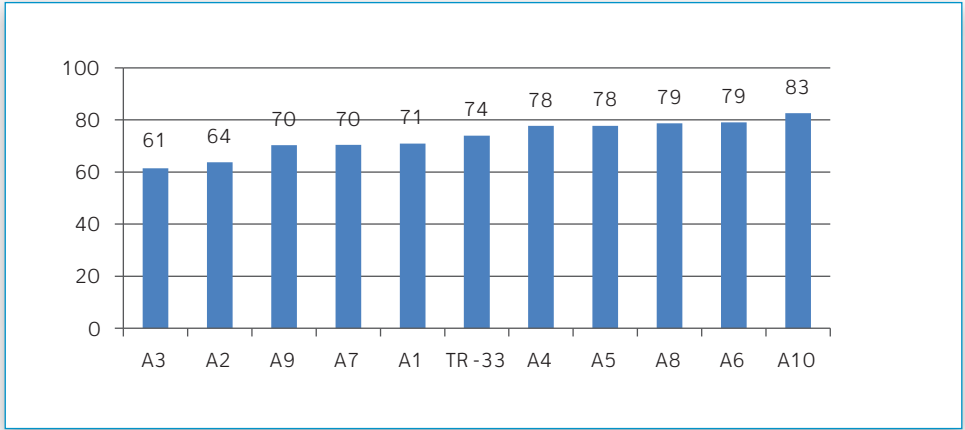
Kaynak: ZEKA Yatırım Ortamı Anketi 2012

Şekil 65: Kapasite Kullanım Oranlarının Sektörlere Göre Dağılımı, Yüzde

Kaynak: ZEKA Yatırım Ortamı Anketi 2012

Şekil 66: Alt Bölge Düzeyinde Kapasite Kullanım Oranları, Yüzde

Kaynak: ZEKA Yatırım Ortamı Anketi

19. Firma profili, Bölge'deki üretim yapısını ve yatırım ortamını detaylı olarak incelemeyen önce Bölge'deki imalat sanayiinin durumu ile ilgili genel bir resim verebilmesi açısından önemlidir. Bu bölümde ortaya çıkan ilk bulgular, Bölge'deki firma profilinin büyük ölçüde Türkiye'ye benzediği yönündedir. Öne çıkan noktalar, Bölge'deki firmaların ölçek sorunu yaşadığı, özellikle belirli ilçelerde sanayi bölgelerinin firmalarca tercih edilmediğidir.

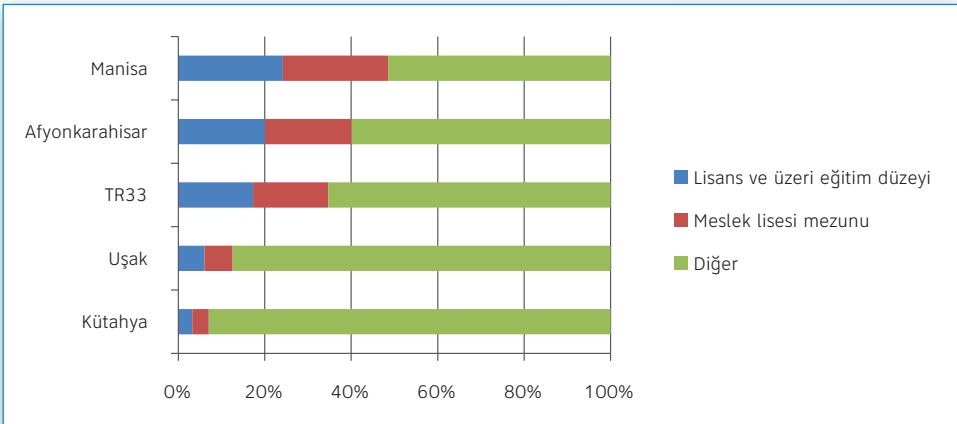
EK 4: Üretim Yapısı Analizi

1. Bu bölümde, Yatırım Ortamı Anketindeki ilgili modüller kullanılarak TR33 Bölgesi'ndeki firmaların üretim yapısına ışık tutulmaya çalışılmaktadır. İşgücü ve beceriler, satışlar ve tedarikçiler, temel üretim ilişkileri ve yenilik-öğrenme başlıkları altında sorular il ve sektör bazında incelenmiş, TR33 Bölgesi'ndeki sanayi yapısının niteliklerine dair bazı tespitler yapılmıştır.

İşgücü ve Beceriler

2. İşgücü ve beceriler, TR33 Bölgesi'ndeki firmaların ciddi bir sorun olarak algıladığı konular arasındadır. Çalışanların eğitim düzeyi bakımından Manisa ve Afyonkarahisar'ın Bölge ortalamasına kıyasla daha iyi olduğu gözlenmektedir (Şekil 67). TR33 Bölgesi'nde imalat sanayiinde firmaların toplam çalışan sayısının ortalama yüzde 17'si meslek lisesi mezunu, yüzde 17'si de lisans ve üzeri eğitim almış durumdadır. Manisa'da bu oranlar %24'e kadar çıkmıştır. Uşak ve özellikle Kütahya'nın ise imalat sanayiinde kalifiye eleman istihdam etme bakımından Bölge ortalamasının oldukça gerisinde olduğu gözlenmektedir. Bu iki ildeki firmaların yatırım ortamıyla ilgili kaydettikleri en önemli kısıtlar arasında Manisa ve Afyonkarahisar'dan farklı olarak işgücü maliyetlerinin olması, bu noktada dikkate alınması gereken bir durumdur.

Şekil 67: Çalışanların Eğitim Düzeyi, Yüzde

Kaynak: ZEKA Yatırım Ortamı Anketi

3. Çalışanların beceri uyumsuzluğunun bir sorun teşkil ettiğini belirten firmaların payının Bölge genelinde yüzde 3 olması da oldukça ilginçtir.

Bu soru, işine tamamen hakim çalışanların toplam çalışan sayısı içindeki payı ile derecelendirilerek sorulduğunda, memnuniyetsizlik artmaktadır: TR33 Bölgesi'ndeki imalat firmalarının yüzde 75'i çalışanların en az yarısından fazlasının yaptığı işe tamamiyle hakim olduğunu kaydetmiştir. Çalışanların beceri seviyesinden memnun olmayan firma oranının en yüksek olduğu iller Afyonkarahisar ve Manisa'dır. Afyonkarahisar'da yarısından fazlasının işine tamamiyle hakim olmadığını kaydeden imalat sanayi firmalarının oranı yüzde 33 iken, Manisa'da bu oran yüzde 28'dir.

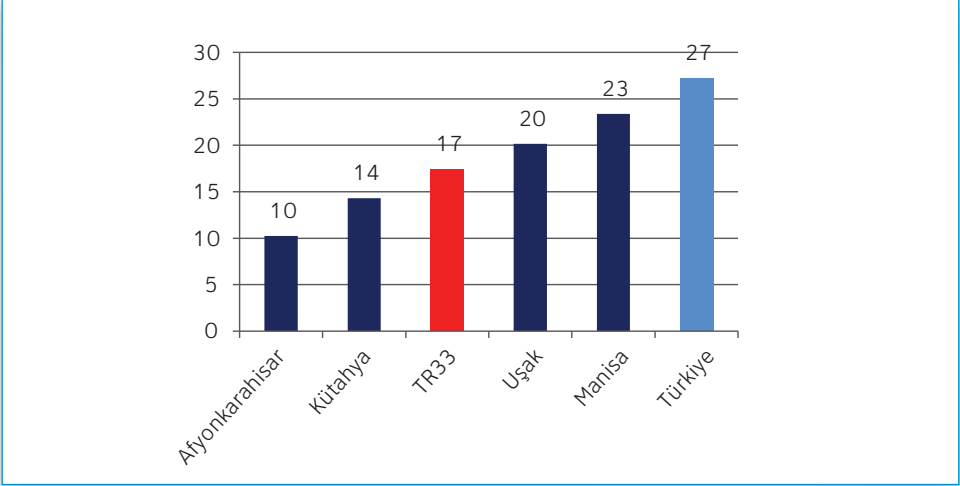
4. Bölge'de kadınların imalat sanayiinde yeterli role sahip olmadığını söylemek mümkündür.

2008 yılı yatırım ortamı değerlendirme anketine göre Türkiye genelindeki firmaların imalat sanayi istihdamındaki payı yüzde 27 iken TR33 Bölgesi'nde bu oran yüzde 17'ye düşmektedir (Şekil 68). Afyonkarahisar ve Kütahya'nın sırasıyla yüzde 10 ve 14 ile Bölge ortalamasının da altında kalması dikkat çekicidir. Afyonkarahisar'da mikro ölçekli firmaların çoğunlukta olması bu durumu kısmen açıklayabilirken, Kütahya'da küçük ölçekli firmaların Bölge ortalamasının üzerinde, mikro ölçekli firmaların ise ortalamanın bir hayli altında olmasına rağmen kadın istihdam oranının az olması da ilginç bir noktadır.

5. Bölge'de firma ölçeği ile kadın istihdam etme oranının imalat yapan firmalarda ters orantılı olduğu gözlenmektedir (Şekil 69).

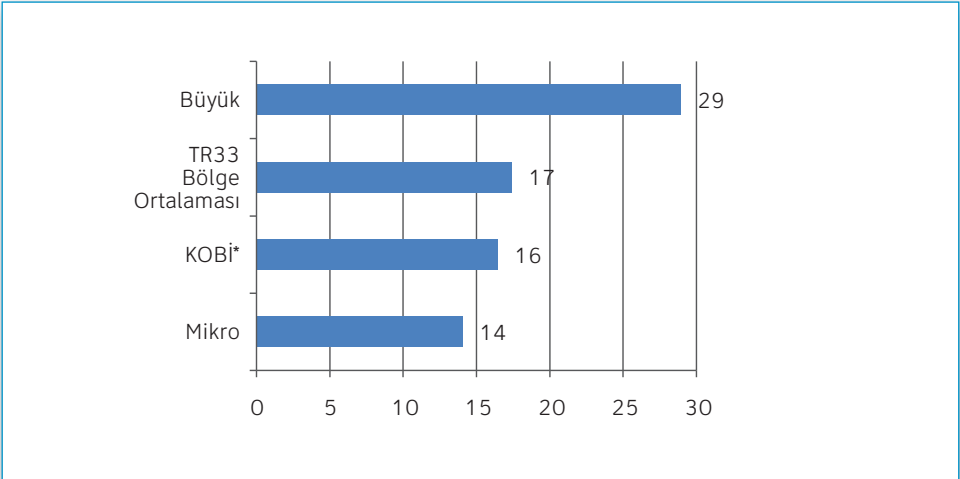
Kadın istihdamında büyük firmalar yüzde 29 ile Bölge ve Türkiye ortalamasının bir hayli üzerinde iken, mikro firmaların yüzde 14, KOBİ'lerin ise yüzde 16 ile bu ortalamanın altında kaldığı gözlenmektedir. Bu durumun, mikro firmaların çoğunlukla daha geleneksel çalışma ortamına sahip olmalarından kaynaklandığı ileri sürülebilir. Sırasıyla yüzde 8 ve yüzde 10 ile içecek imalatı ile kâğıt ve kâğıt ürünleri imalatı sektörleri, en az kadın istihdam eden sektörlerdir. Giyim eşyası imalatı, tekstil ve gıda ürünleri imalatı sektörleri ise Türkiye ortalamasına benzer bir şekilde Bölge'de de en çok kadın istihdam oranına sahip imalat sanayii alt sektörleridir.

Şekil 68: Şehirlere Göre Kadın İstihdam Oranı, Yüzde

Kaynak: ZEKA Yatırım Ortamı Anketi, Dünya Bankası Yatırım Ortamı Anketi Veritabanı

Şekil 69: Firma Ölçeğine Göre Kadın İstihdamı

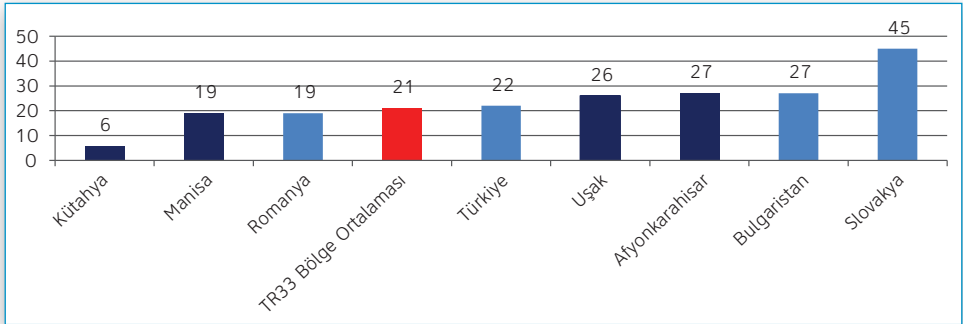

Kaynak: ZEKA Yatırım Ortamı Anketi, Dünya Bankası Yatırım Ortamı Anketi Veritabanı

Satışlar ve Tedarikçiler

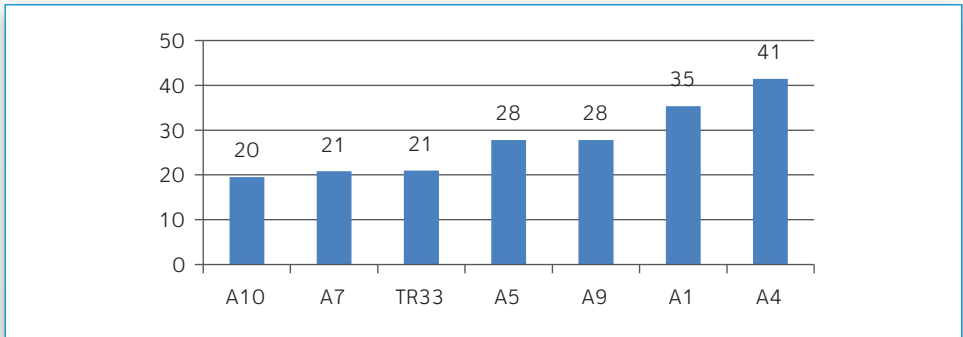
6. Bölge'deki imalat sanayiinde doğrudan veya dolaylı olarak ihracat yapan firmaların yüzdesi, Türkiye ortalamasına oldukça yakındır. TR33 Bölgesi'ndeki firmaların yüzde 21'i ihracat yaptığını belirtmiştir. Kütahya, yüzde 6 gibi oldukça düşük bir seviye ile Bölge'nin en az ihracat yapan firma oranına sahip ilidir. Uşak ve Afyonkarahisar ise, yüzde 26 ve 27 seviyeleri ile hem Türkiye'nin hem de Bölge'nin ihracat yapan firma sayısı bakımından ilerisindedir (Şekil 70). Alt bölge düzeyinde incelendiğinde, özellikle A1 ve A4 alt bölgelerindeki ortalama kapasite kullanım oranlarının Bölge ve Türkiye ortalamasının bir hayli üzerinde olduğu, diğer alt bölgelerin ise TR33 Bölgesi'ne çok yakın olduğu ortaya çıkmaktadır (Şekil 71).

Şekil 70: İhracat Yapan Firmaların Yüzdesi

Kaynak: ZEKA Yatırım Ortamı Anketi, Dünya Bankası Yatırım Ortamı Anketi Veritabanı

Şekil 71: Alt Bölge Düzeyinde İhracat Yapan Firmaların Oranı, Yüzde

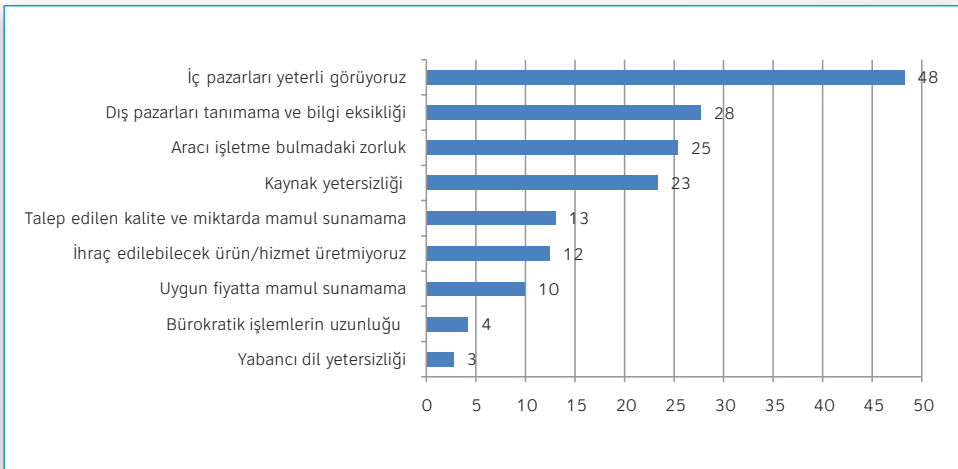
Kaynak: ZEKA Yatırım Ortamı Anketi

7. Bölge’de dolaylı ticaret yapan firmaların azınlıkta olduğu gözlenmektedir. İhracat yapan firmaların yüzde 15’i bu işlemi dolaylı, yüzde 85’i ise doğrudan yapmaktadır. İthalat davranışlarına bakıldığında ise, Bölge’deki firmaların %87 gibi büyük bir çoğunluğu hammadde ve aramalıni tamamen yurt içindeki üreticilerden tedarik ettiklerini belirtmiştir.

8. Bölge’deki firmaların gümrük işlemlerini çoğunlukla buldukları ilin dışında yapmaları Bölge’nin coğrafi konumuyla açıklanabilir. Gümrük işlemlerini bulunduğu ilde yapan firmaların oranı ise yüzde 25’tir. Bu durum, Bölge’deki illerin ticaret verilerini ciddi ölçüde çarpıtabilir. İthalat ve ihracatla ilgili yapılan analizlerin bu durum göz önünde bulundurularak gerçekleştirilmesi çalışmaların Bölge’nin ekonomik performansını doğru olarak yansıtabilmesi açısından önem taşımaktadır.

9. Bölge’deki firmaların ihracat yapmama nedenlerine bakıldığında, ürün ve hizmetlerin niteliğinden çok pazarlarla ilgili algının tercihleri etkilediği ortaya çıkmaktadır. TR33 Bölgesi’nde ihracat yapmayan firmaların yarıya yakını, iç pazarları yeterli gördüğü için dış pazarlara yönelmediğini kaydetmiştir. Dış pazarları tanıma ve bilgi eksikliği, aracı işletme bulmadaki zorluk ve kaynak yetersizliği de öne çıkan diğer nedenlerdir. Yabancı dil yetersizliği, bürokratik işlemlerin uzunluğu ve uygun fiyatta mamul sunamama, diğer engellere kıyasla daha az öne çıkmaktadır.

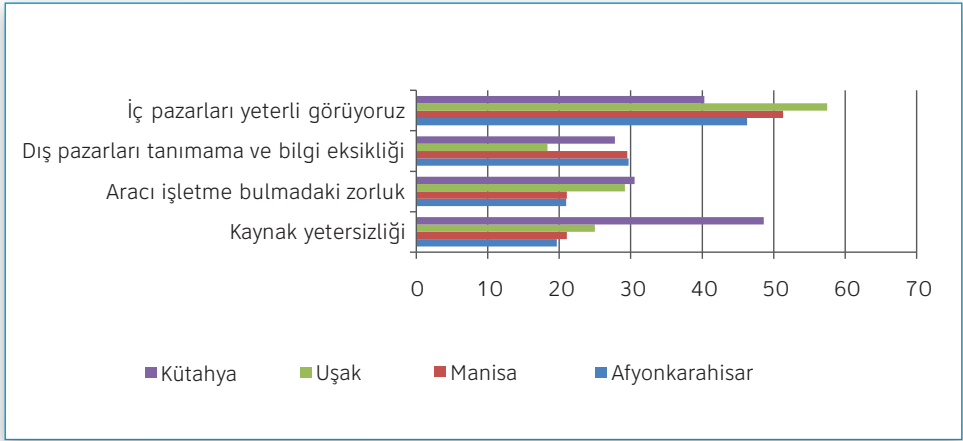
Şekil 72: Firmaların İhracat Yapmama/İhracat Kapasitelerini Yeterli Görmeme Nedenleri, Yüzde

Kaynak: ZEKA Yatırım Ortamı Anketi

10. İhracat yapmama nedenlerinin şehirlere göre dağılımında ise, dört ilde de benzer nedenlerin farklı sıklıklarla öne çıktığı gözlenmektedir. İç pazarı yeterli görme, kaynak yetersizliği, dış pazarları tanımama ve bilgi eksikliği ile aracı işletme bulmadaki zorluk, TR33 Bölgesi'ndeki dört il için de ihracat yapmamanın en önemli nedenleri olarak kaydedilmiştir. En az ihracat yapan Kütahya'da kaynak yetersizliğinin firmaların yarısına yakını için bu konu açısından ciddi bir engel teşkil etmesi dikkat çekicidir. Buna rağmen Kütahya'da iç pazarı yeterli görmesi nedeniyle ihracat yapmama ya da ihracat kapasitesini artırmama kararı alan firmaların oranının yüzde 40 olması, bu ildeki firmaların ihracatla ilgili algı ve hedeflerinin homojen olmadığına göstergesidir. Afyonkarahisar ile beraber Bölge ortalamasının üzerinde ihracat yapan firma oranına sahip olan Uşak'ta ise ihracat yapmayan firmaların yarıdan fazlasının iç pazarları yeterli görüyor olması da dikkat çekici bir başka noktadır.

Şekil 73: Firmaların İhracat Yapmama/İhracat Kapasitelerini Yeterli Görmeme Nedenleri, Yüzde

Kaynak: ZEKA Yatırım Ortamı Anketi

11. Firmaların iç piyasaya yaptıkları satışların büyük bir kısmı, özel firmalara yapılmaktadır. TR33 Bölgesi'ndeki imalat firmalarının iç piyasaya yaptıkları satışların yüzde 38'i orta ve büyük ölçekli yerli özel firmalara yapılırken, mikro ve küçük ölçekli firmalara yapılan satışlar da yüzde 28'dir. Son tüketicilere yapılan satışlar, toplam satışların yüzde 15'ini oluşturmaktadır. Ülkemizde faaliyet gösteren çok uluslu şirketler, firmanın bağlı bulunduğu diğer şirketler ve kamu kuruluşları ise satışlarda fazla bir pay sahibi değildir.

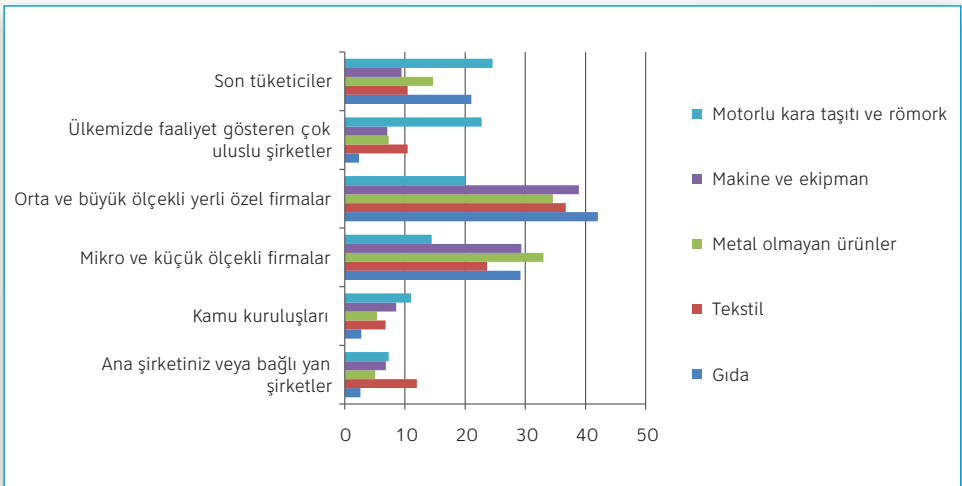
Şekil 74: İç Piyasaya Yapılan Satışların Dağılımı, Yüzde

Kaynak: ZEKA Yatırım Ortamı Anketi

12. İç piyasaya yapılan satışlar sektör düzeyinde incelendiğinde, Bölge ortalamasında büyük ölçüde benzer bir yapı ortaya çıkmaktadır. Orta ve büyük ölçekli yerli firmalara yapılan satışlar beş ana sektörde de öne çıkarken, motorlu kara taşıtı ve römork üretimi sektöründe son tüketiciler ve ülkemizde faaliyet gösteren çok uluslu şirketlerin satışlardaki payda ilk iki sırayı alması dikkat çekici bir noktadır.

Şekil 75: İç Piyasaya Yapılan Satışların Dağılımı, Yüzde

Kaynak: ZEKA Yatırım Ortamı Anketi

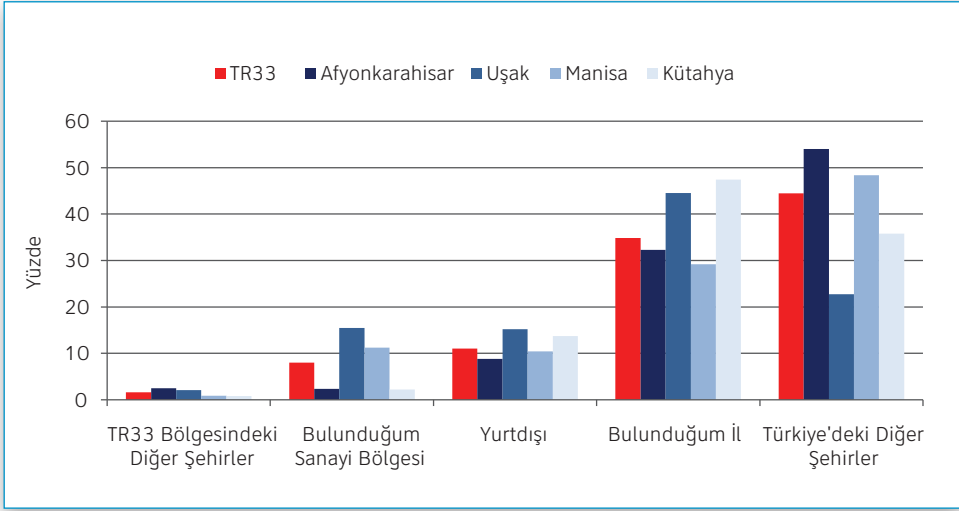
Temel Üretim İlişkileri

13. Bölge'de imalat yapan firmaların makine ve ekipman tedarik yöntemlerine bakıldığında, Bölge içi ticaretin zayıf olduğunu iddia etmek mümkündür (Şekil 76). TR33 Bölgesi'nde, firmaların makine ve ekipman tedarikinin ortalama yüzde 44'ü Türkiye'de Bölge dışındaki diğer şehirlerden yapılmakta iken, yüzde 34'ü firmanın bulunduğu ilden yapılmaktadır. Afyonkarahisar ve Manisa için de benzer bir durum söz konusu iken, Uşak ve Kütahya'da en çok tercih edilen tedarik yöntemi firmanın bulunduğu ildir. Bölge'deki diğer illerden yapılan makine ve ekipman tedarikinin payı ise, hiçbir ilde yüzde 3'ü geçmemektedir.

14. Makine ve ekipman tedariki yöntemleri sektör düzeyinde incelendiğinde, bazı farklılıklar gözlenmektedir. Tekstil sektöründe en önemli tedarikçiler firmanın bulunduğu ildeki firmalarken, öne çıkan diğer dört sektörde büyük ölçüde Türkiye'deki diğer şehirlerden makine ve ekipman tedariki sağlanmaktadır. TR33 Bölgesi'ndeki diğer şehirlerdeki firmaların ise, yukarıda da bahsedildiği gibi, bu alanda tercih edilmediği gözlenmektedir. Yurt dışındaki tedarikçiler ise en çok tekstil ile motorlu kara taşıtı ve römork üreticileri tarafından tercih edilmektedir.

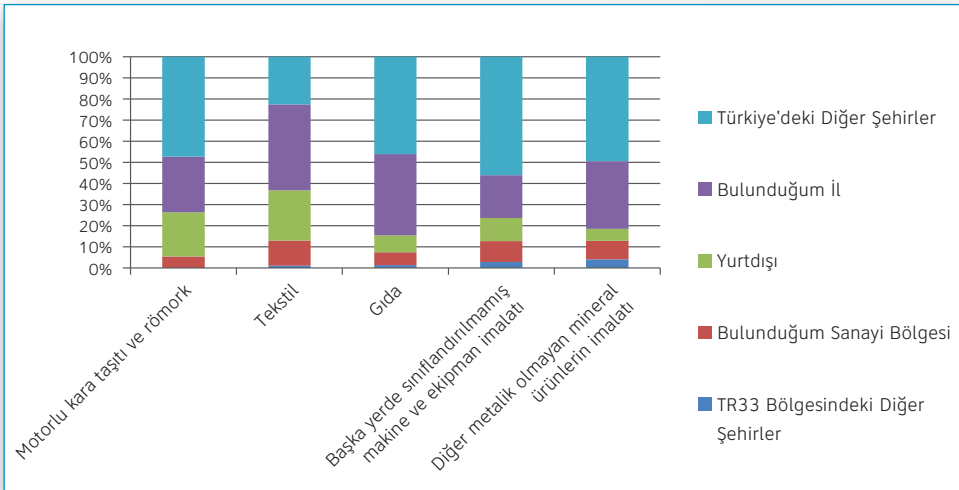
15. Kullanılan yedek parça tedarikinde de, firmanın bulunduğu il dışındaki TR33 Bölgesi illeri ile Bölge içi geri bağlantılarının zayıf olduğu gözlenmektedir. Bölge ortalamasına bakıldığında, imalat sanayiinde faaliyet gösteren firmaların yedek parça ihtiyacının yüzde 46'sı firmanın bulunduğu sanayi bölgesinden, yüzde 37'si firmanın bulunduğu ildeki diğer firmalardan, yüzde 8'i ise Bölge'deki diğer illerde bulunan firmalardan karşılanmaktadır. Yurt dışından yedek parça tedariki ise yok denecek kadar azdır. Uşak, yedek parça ihtiyacının yarısından fazlasının firmanın bulunduğu sanayi bölgesinden, yüzde 17'sinin ise Uşak'taki diğer firmalardan karşılaması ile Bölge'deki diğer illerden az da olsa farklılaşmaktadır.

Şekil 76: Kullanılan Makine ve Ekipmanların Tedarik Yeri, Yüzde

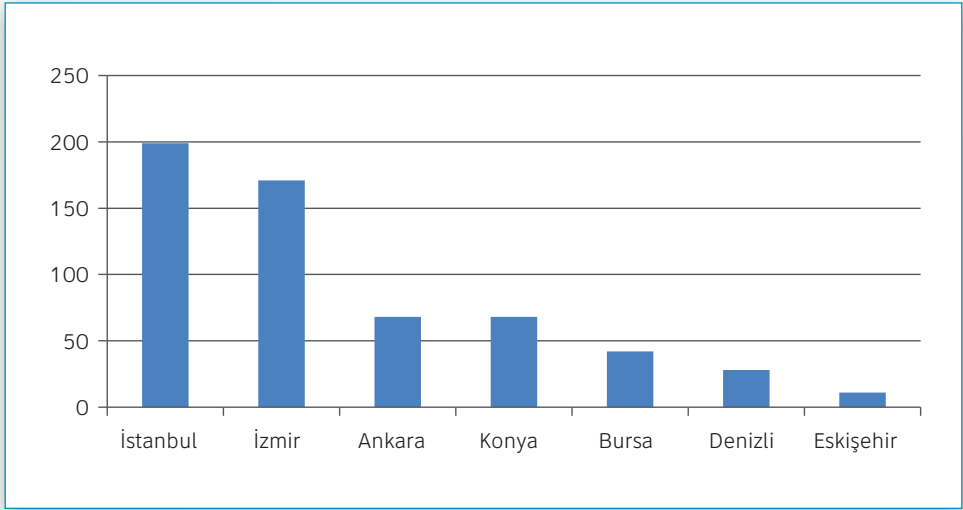
Kaynak: ZEKA Yatırım Ortamı Anketi

Şekil 77: Sektörlere Göre Kullanılan Makine ve Ekipmanların Tedarik Yeri, Yüzde

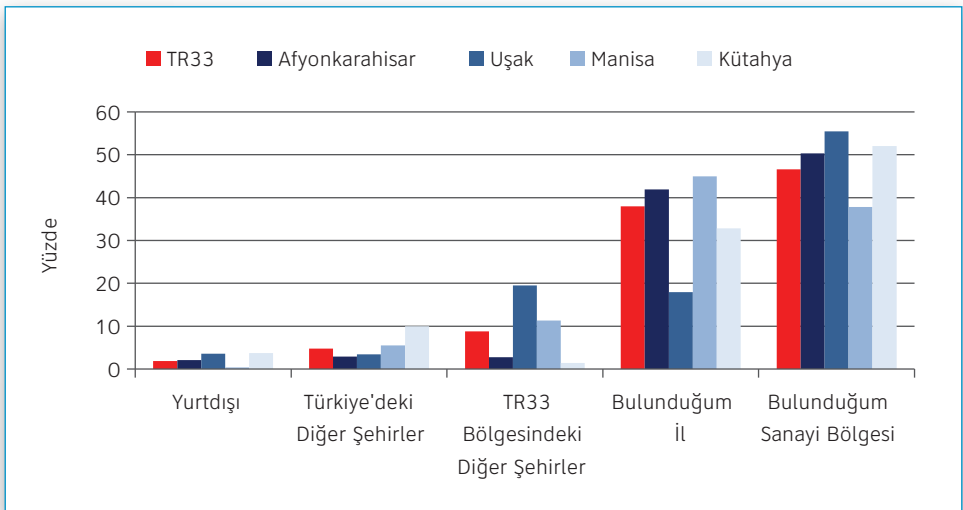
Kaynak: ZEKA Yatırım Ortamı Anketi

Şekil 78: Makine ve Ekipmanın Tedarik Yeri, Firma Sayısı

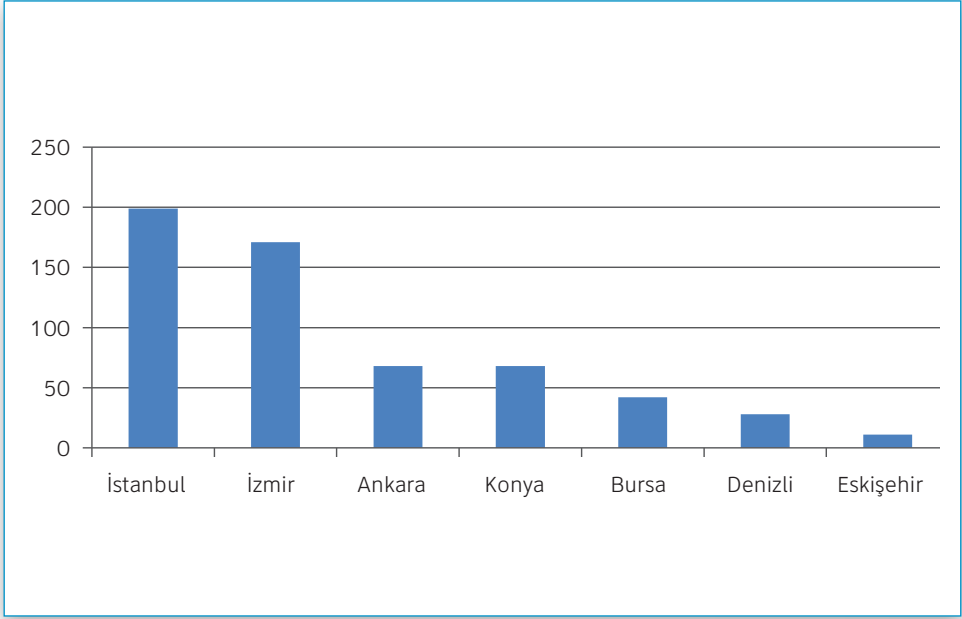
Kaynak: ZEKA Yatırım Ortamı Anketi

Şekil 79: Kullanılan Yedek Parçanın Tedarik Yeri, Yüzde

Kaynak: ZEKA Yatırım Ortamı Anketi

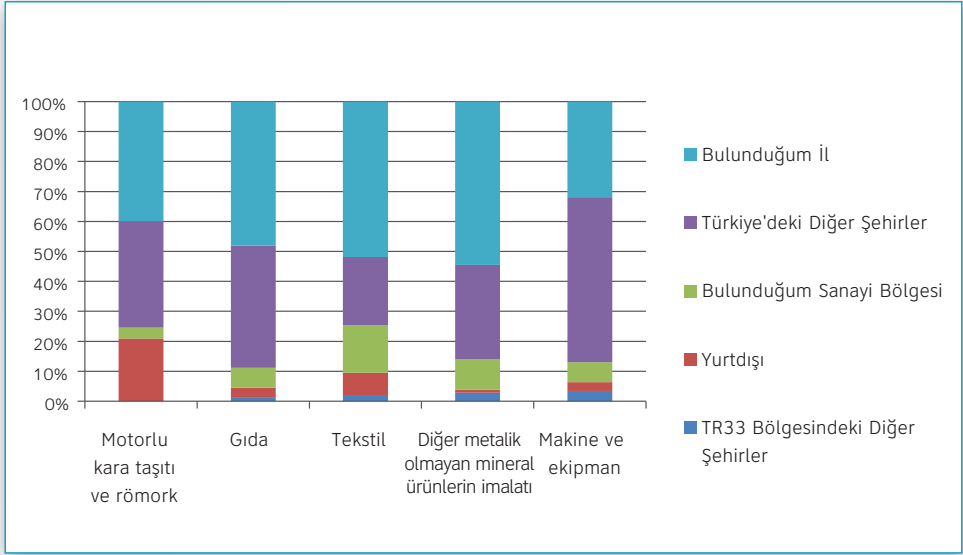
Şekil 80: Yedek Parçaların Tedarik Yeri, Firma Sayısı

Kaynak: ZEKA Yatırım Ortamı Anketi

16. Yedek parça tedariki sektör düzeyinde incelendiğinde, genel eğilimler benzer olmakla beraber bazı farklılıklar da ortaya çıkmaktadır. Makine ve ekipman sektörü dışındaki tüm sektörlerde, firmanın bulunduğu il yedek parça tedariki için ilk tercih olarak yerini almıştır. Makine ve ekipman sektöründe ise firmaların yüzde 55'i yedek parçalarını Türkiye'deki TR33 Bölgesi dışında bulunan şehirlerden sağlamaktadırlar. Firmanın bulunduğu sanayi bölgesi yedek parça tedarikinde büyük ölçüde tercih edilmezken, tekstil sektöründe bu durum farklılaşmıştır: Türkiye'deki diğer şehirlerin toplam yedek parça tedarikindeki payı yüzde 22 iken bu sektörde firmanın bulunduğu sanayi bölgesinden yedek parça kullanım oranı yüzde 16'ya kadar çıkmıştır.

Şekil 81: Sektörlere Göre Kullanılan Yedek Parçanın Tedarik Yeri, Yüzde

Kaynak: ZEKA Yatırım Ortamı Anketi

17. Bölge'deki firmaların büyük çoğunluğunun bakım hizmetlerini bulunduğu ildeki firmalardan karşılaması, bu tür hizmetlerin doğası gereği yerleşme oranının yüksek olmasından dolayı beklenen bir sonuçtur.

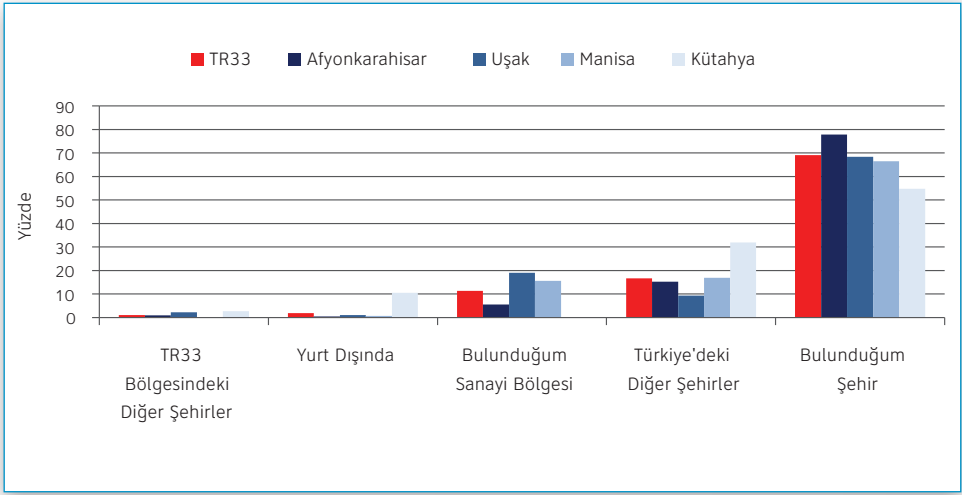
Bölge'deki bakım hizmeti ihtiyacının yüzde 67'si, firmanın bulunduğu ilden karşılanmaktadır. İlginç olan nokta, bu tür hizmetlerin sanayi bölgesindeki firmalardan karşılanma payının bölge genelinde yüzde 11 gibi düşük bir oranda olmasıdır. Hizmet şirketlerinin OSB içinde yer alamamasının bu oranı açıklamada payı olmasıdır. TR33 Bölgesi'ndeki diğer illerin bakım hizmetlerini karşılamada Türkiye'deki diğer illere kıyasla daha az tercih edilmesi ise dikkate değer başka bir noktadır. Bu konudaki bölgesel geri bağlantıların Türkiye'deki diğer illere kıyasla daha az olması ayrıntıyla incelenmesi gereken bir durumdur.

18. Bakım hizmetlerinde firmaların tercihi yukarıda da belirtildiği gibi firmanın bulunduğu şehirdeki hizmet sağlayıcılarıdır.

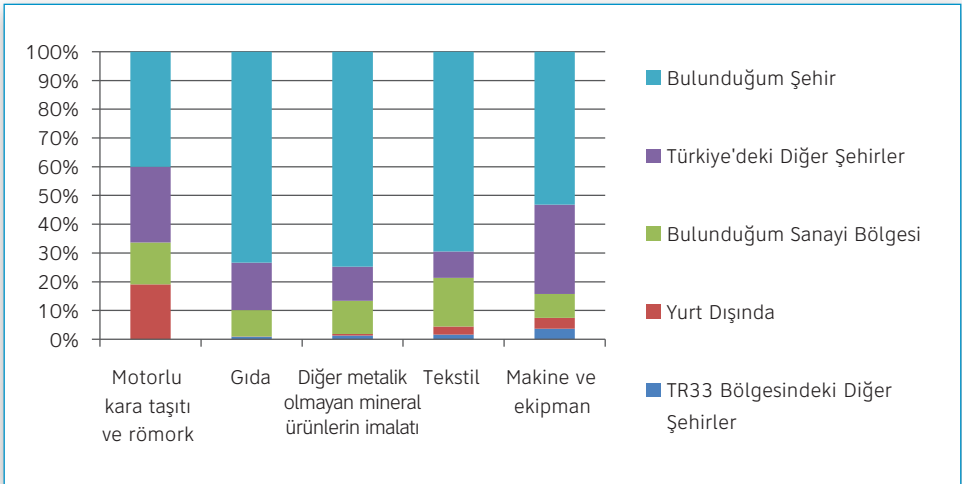
Gıda, tekstil ve diğer metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı sektörlerinde bu durum daha da önem kazanırken, Türkiye'deki diğer şehirlerin ağırlığı azalmaktadır. Dikkat çekici bir noktada, motorlu kara taşıtı ve römork üretiminde faaliyet gösteren firmaların bakım hizmetlerinin yüzde 20'ye yakınının yurt dışındaki firmalar tarafından sağlanmasıdır.

19. Bölge'deki firmalar ara girdilerini büyük ölçüde buldukları şehirdeki diğer firmalardan sağlamaktadırlar. Türkiye'deki diğer şehirler de Bölge düzeyinde firmaların hammadde ve yarı mamül tedarikinin yüzde 20'sini karşılamaktadır. TR33 Bölgesi'ndeki diğer şehirlerle ticari ilişkiler, bu alanda da zayıf kalmıştır.

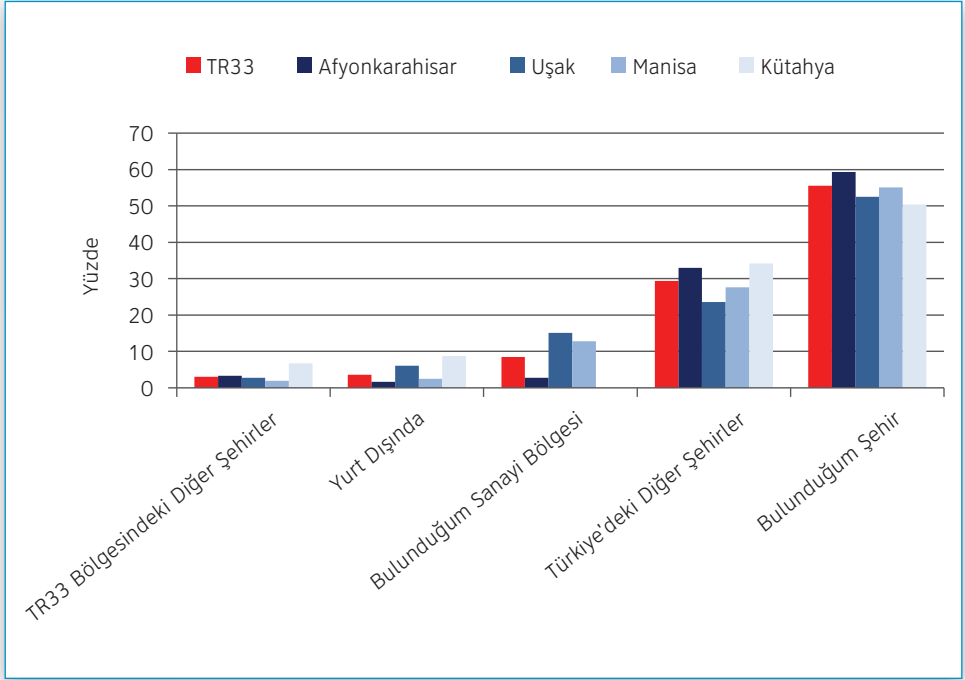
Şekil 82: Bakım Hizmeti Alınan İşletmelerin Yeri, Yüzde

Şekil 83: Bakım Hizmeti Alınan İşletmelerin Yeri, Yüzde

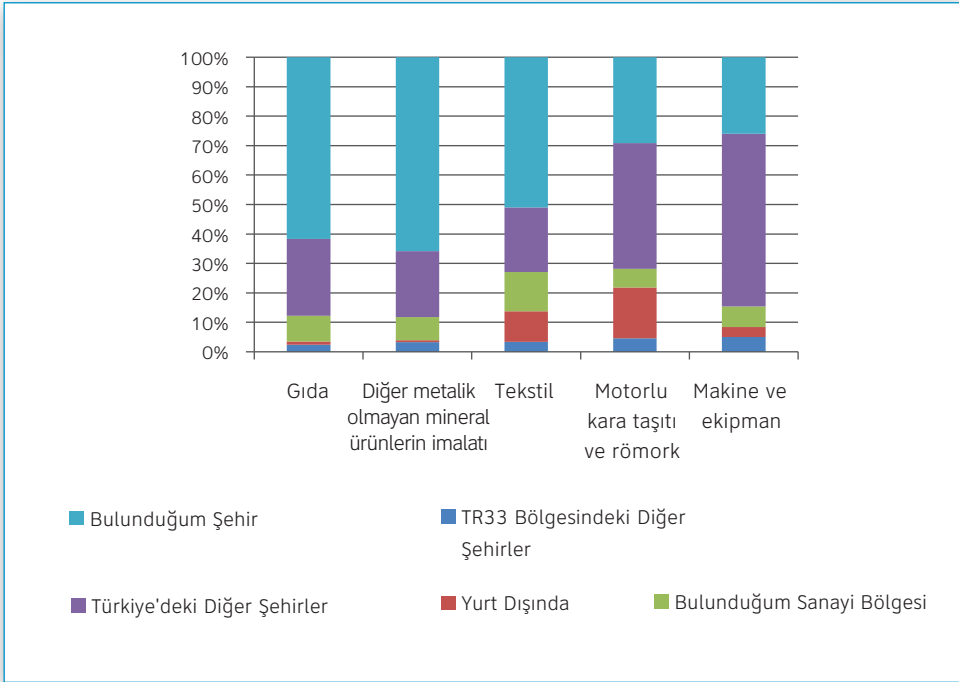
Şekil 84: Hammadde/Yarı Mamullerin Tedarik Yeri, Yüzde

Kaynak: ZEKA Yatırım Ortamı Anketi

20. Hammadde/yarı mamullerin tedarik yeri sektör düzeyinde incelendiğinde, firmaların tercih sırasında farklılıklar gözlenmektedir. Makine ve ekipman ile motorlu kara taşıtı ve römork üretiminde faaliyet gösteren firmalar büyük ölçüde Türkiye'deki diğer şehirlerden ara girdi sağlarken, gıda, tekstil ve diğer metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı sektörlerindeki firmalar bu ürünleri büyük ölçüde buldukları ildeki firmalardan sağlamaktadırlar. Bakım hizmetlerine benzer bir şekilde, diğer sektörlerden farklı olarak motorlu kara taşıtı ve römork üretiminde faaliyet gösteren firmalarda ara girdi tedariki yüzde 20 oranında yurtdışından yapılmaktadır.

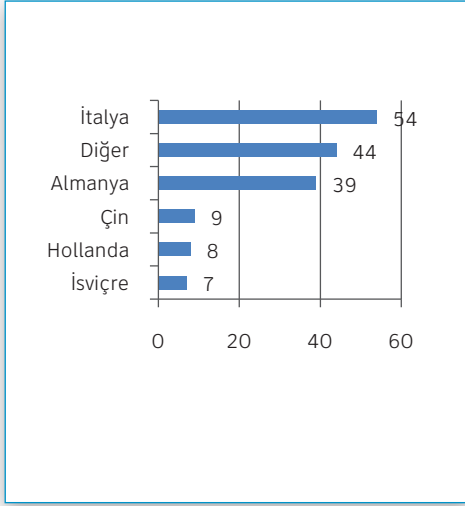
Şekil 85: Sektörlere Göre Hammadde/Yarı Mamullerin Tedarik Yeri, Yüzde

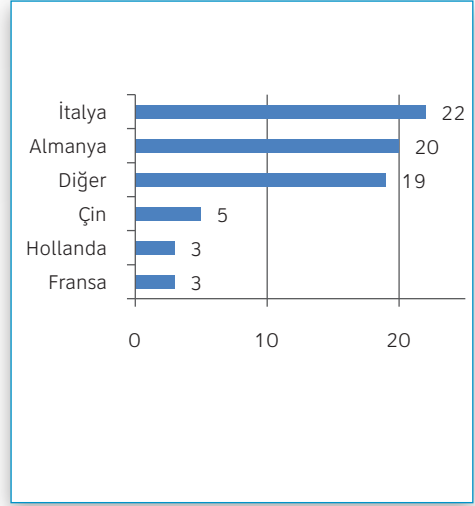
Kaynak: ZEKA Yatırım Ortamı Anketi

21. Bölge'de imalat yapan firmaların uluslararası geri bağlantıları zayıf olmasına rağmen, en çok makine, yedek parça ve ara mal tedarikinin en çok hangi ülkelere yapıldığına bakmak faydalı olacaktır. Örnekleme makine ve ekipman tedarikini yurt dışından yapan 161 firmanın üçte birine yakını İtalya'dan alım yaparken, sırasıyla Almanya, Çin, Hollanda, İsviçre de en çok tercih edilen ülkeler arasındadır (Şekil 86). Yedek parça ithalatında da İtalya ve Almanya öne çıkmaktadır: Örnekleme soruya cevap veren 72 firmadan 22'si İtalya'dan, 20'si ise Almanya'dan alım yapmaktadır. Hammadde ve ara malı ithalatında ise oldukça dağınık bir pazar yapısı söz konusudur, ancak Almanya ve İtalya'dan ithalat bu alanda da öne çıkmaktadır.

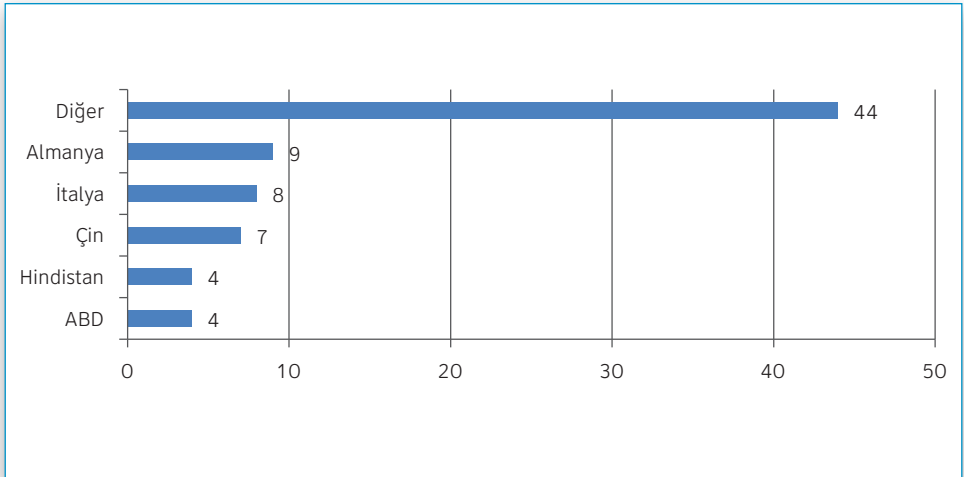
Şekil 86: Yurt Dışından Makine ve Ekipman Tedarik Eden Firmaların Sayısı

Şekil 87: Yurt Dışından Yedek Parça Tedarik Eden Firmaların Sayısı

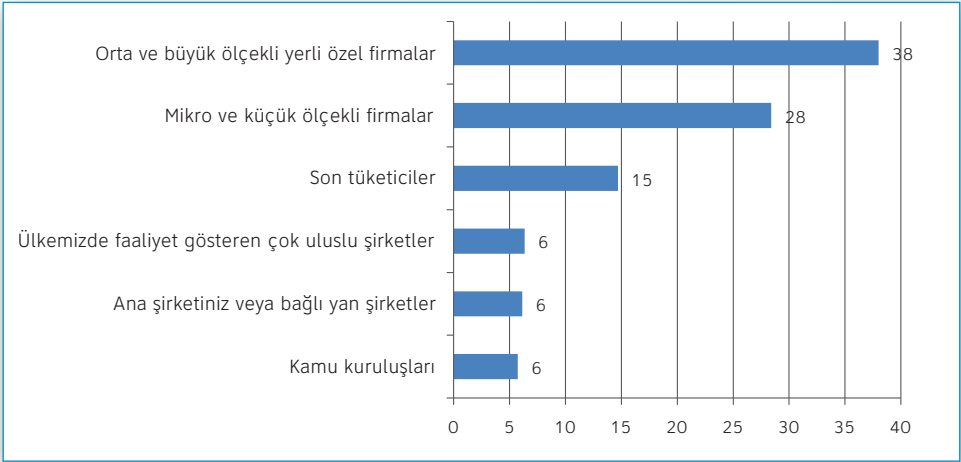
Şekil 88: Yurt Dışından Hammadde ve Ara Malı Tedarik Eden Firmaların Sayısı

Kaynak: ZEKA Yatırım Ortamı Anketi

22. Bölge'deki firmaların büyük çoğunluğunun iç pazarda orta ve büyük yerli firmalara satış yaptığı gözlenmektedir. (Şekil 89) Son tüketicilere satış yapan firmaların oranı ise yüzde 15 düzeyindedir. Bu durum, Bölge'deki imalat sanayiinin daha çok iç pazarın ara mal ihtiyacını karşılamaya yönelik ürünler sunduğuna işaret etmektedir. Pazarlama, kamuyla ilişkiler, ihracat performansı gibi çeşitli unsurlar, Bölge'deki firmaların bu özelliği göz önünde bulundurularak değerlendirilmelidir.

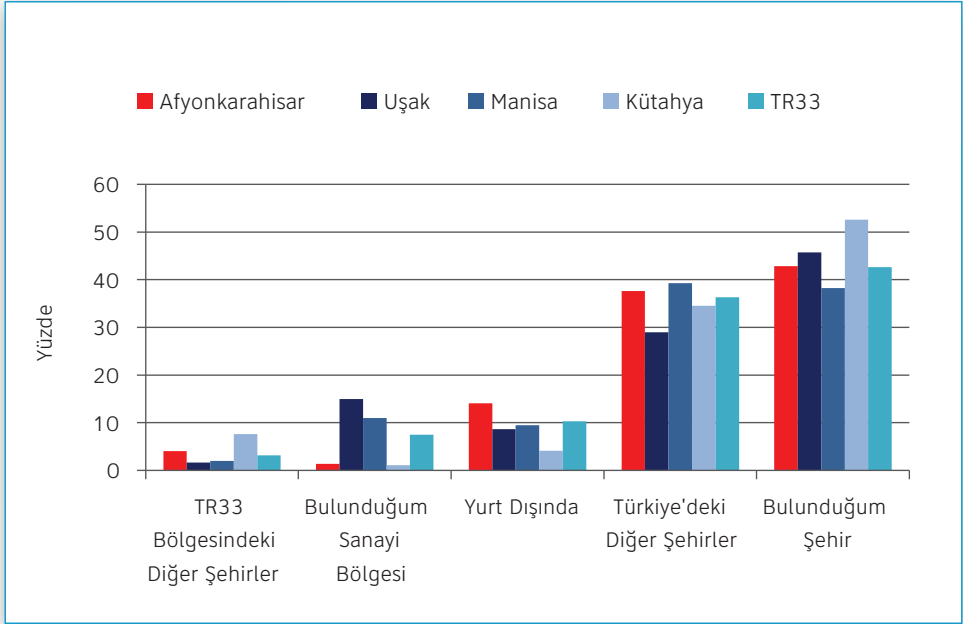
Şekil 89: İç Piyasaya Yapılan Satışların Dağılımı, Yüzde

Kaynak: ZEKA Yatırım Ortamı Anketi

23. TR33 Bölgesi'ndeki firmaların satış yaptığı müşterilerin coğrafi konumu incelendiğinde üretimdeki ileri bağlantıda da bölgesel geri bağlantıların zayıf olduğu gözlenmektedir. Bölge genelinde bulunduğu şehirdeki firma ve tüketicilere yapılan toplam satışların oranı, yüzde 42 ile ilk sıradadır. Kütahya'da bu oran yüzde 53'e kadar çıkmakta, Manisa ise yüzde 38 ile bu kategoride Bölge ortalamasının altında kalan tek şehir olarak dikkat çekmektedir. Türkiye'deki diğer şehirlere yapılan satışların payının Bölge ortalaması yüzde 36 iken, yurt dışına yapılan satışların oranı yüzde 10'da kalmıştır. Toplam satışlarda TR33 Bölgesi'nin payının en fazla olduğu il olan Kütahya'da bile bu oranın yüzde 8 olması, bölgesel iç pazarın bu bölgedeki firmalar açısından öneminin oldukça az olduğuna işaret etmektedir.

Şekil 90: Firmaların Ürünlerini sattığı Müşterilerin Yeri, Yüzde

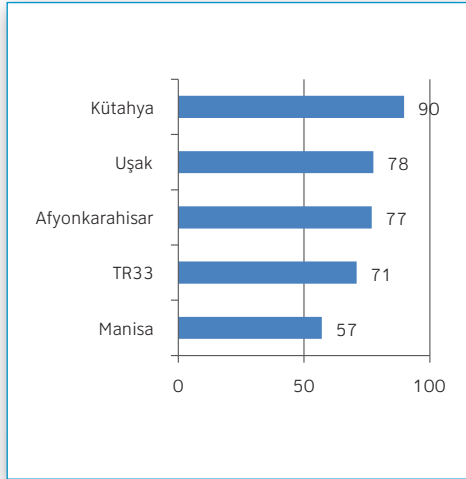
Kaynak: ZEKA Yatırım Ortamı Anketi

24. Hammadde ve yarı mamullerin tedarikine dair cevaplardan hareketle, üretim sürecindeki geri bağlantıların firmaların bulunduğu şehirlerdeki diğer firmalarla daha güçlü olduğunu söylemek mümkündür. Bölge'deki imalat sanayi firmaları hammadde ve ara mallarının yüzde 55'ini buldukları ilden karşılamaktadır. İl bazında değerlendirildiğinde ise bu durumun tüm iller için benzer olduğu gözlenmektedir. Buna rağmen firmaların bulunduğu sanayi bölgesindeki diğer firmalarla hammadde ve ara mal tedariki bakımından bağlantılarının zayıf olduğu ortaya çıkmaktadır: Bölge'deki firmalarda bu pay ortalama yüzde 8 iken, Kütahya'da bu oran yüzde 0, Afyonkarahisar'da ise yüzde 3'tür. TR33 Bölgesi'ndeki diğer şehirlerle geri bağlantı düzeyi ise yok denecek kadar azdır.

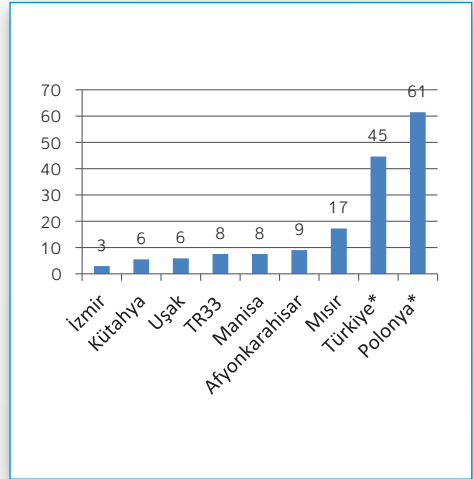
Yenilik ve Öğrenme

25. TR33 Bölgesi'ndeki ekonomik faaliyetlerin katma değerinin artabilmesi, büyümenin sürdürülebilir kılınması, ulusal ve uluslar arası pazarlarda rekabet gücünün artabilmesi için teknolojik kapasitenin iyileştirilmesi ve yenilikçilik faaliyetlerinin artması kritik önemdedir. Bu çalışmanın bir başka bölümünde detaylı olarak incelenecek bu konu, yatırım ortamı değerlendirilmesi, ihracat yapısı analizi ve genel ekonomik değerlendirmeye ilgili çalışmalarla beraber Bölge'nin rekabet gündeminin oluşturulmasına oldukça önemli ve nitelikli girdi sağlayacaktır. TR33 Bölgesi'ndeki firmaların yenilikçilik faaliyetlerinde bulunmalarına rağmen, yeni ürün veya hizmet geliştirme ile marka ve patent başvuruları gibi katma değer sağlayacak faaliyetlerde Türkiye ortalamasından geride kalması düşündürücüdür.

Şekil 91: Son İki Yılda Herhangi Bir Yenilikçilik Faaliyetinde Bulunan Firmalar, Yüzde

Şekil 92: Son İki Yılda Önemli Bir Ürüne da Hizmet Oluşturan Firmalar, Yüzde

Kaynak: ZEKA Yatırım Ortamı Anketi 2012, UNDP GAP Anketi 2012, Dünya Bankası Yatırım Ortamı Anketleri Veritabanı

EK 5: Potansiyel Sektörlerin Analizi

1. Raporun bu bölümü, TR33 Bölgesi'nin orta ve uzun vadede daha hızlı kalkınmasına katkı sağlayacak sektörel dönüşüm rotalarını belirlemeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda, Bölge'deki iller ve bu illere bağlı ilçeler bazında üretim yapısının niteliğinin yükselmesine katkı sunacak mevcut sektörler ile ortaya çıkma ihtimali bulunan potansiyel sektörlerin hangileri olabileceğine ışık tutulmaya çalışılacaktır. Aşağıda da belirtildiği gibi, öncelikli sektörlerin belirlenmesinde tamamıyla sayısal yöntemler kullanılmıştır. Veri kalitesindeki aksaklıkların sonuçlara doğrudan yansıma ihtimali bulunduğundan, sonuçlara temkinli yaklaşılmasında fayda bulunmaktadır. Tespit edilen öncelikli sektör listesinden yola çıkarak, bu çalışmada gerçekleştirilen analizlerin değer zinciri çalışmalarıyla desteklenmesi neticesinde, Bölge'deki yapısal dönüşümü destekleyecek doğru politikaların tasarlanması mümkün olacaktır.

2. İktisadi kalkınma literatüründe yaygın olarak kabul görmeye başlayan ve ülkelerdeki yapısal dönüşüm rotalarını belirlemeyi amaçlayan en yeni yöntemler, bu çalışmada, il ve ilçe düzeyinde analiz için uygun hale getirilerek kullanılmıştır. Harvard Üniversitesi bünyesinde faaliyetlerini sürdüren Uluslararası Kalkınma Merkezi'nde farklı disiplinlerde uzmanlığa sahip bir grup bilim insanı tarafından geliştirilen yöntemler, TR33 Bölgesi'nin mevcut üretim yapısını ve bu yapının gelecekte hangi yöne doğru değişeceğini tespit etmek için kullanılmıştır. Söz konusu yöntemler, esasında ülkelerin yapısal dönüşüm rotalarını tayin için geliştirilmiştir. Bu çalışmada, ülkelerdeki yapıyı analiz etmek için geliştirilen yöntemlerin, il ve ilçe bazında kullanılabilmesi için bazı yenilikler yapılmıştır.

3. Çalışmanın bu bölümünde ilk olarak analizlerde kullanılan değişken ve yöntemlerin tanıtıldığı bir yöntem kısmı bulunmaktadır. İkinci bölümde, bu değişkenlerin nasıl kullanılacağı ortaya koyulacak ve bölge, il ve ilçeler düzeyinde yapılacak çalışmalarda hangi yöntemlerin daha etkin olduğu tartışılacaktır. Üçüncü bölümde ise, analiz sonuçları değerlendirilecektir.

Yöntem

4. Bölümde, hem mevcut durumu analiz etmek hem de il ve ilçelerin potansiyel gelişim alanlarını tespit edebilmek için kullanılan değişkenler beş farklı grup altında toplanmıştır: Rekabet gücü, çeşitlilik, nitelik, yakınlık ve potansiyel. Bu gruplarda yer alan değişkenlerin hesaplama yöntemleri, her grup

için açılan alt başlıklarda detaylı olarak tartışılmaktadır. Değişkenler kullanılarak yapılan analizlerin sonuçları ise iki ve üçüncü bölümlerde sunulmaktadır.

5. Rekabet gücü grubunda yer alan değişkenler, illerin¹³ sektörlerdeki görelî avantajını, diğêr bir ifadeyle rekabetçiliğini ölçmektedir. Bu grupta Açığa Vurulmuş Mukayeseli Üstünlük (Revealed Comparative Advantage, RCA) ve Yerellik Katsayısı (Location Quotient, LQ) bulunmaktadır. Verdikleri bilgi itibarıyla, benzer özelliklere sahip bu iki değişkenden RCA ihracat verisi, LQ ise istihdam verisi kullanılarak hesaplanmaktadır. Her iki değişkenin hesaplanma yöntemi aşağıda anlatılmaktadır.

6. Çeşitlilik grubu değişkenleri, illerin sektörel ve coğrafi çeşitliliğini ölçmek için kullanılmaktadır. Çeşitlilik kavramı, ÷lke, bölge, il ya da ilçelerdeki yapısal dönüşüm ve sürdürülebilir kalkınmanın devamı için kritik önem taşımaktadır. Bu çalışmada, uluslararası ticaret literatüründe çeşitliliğı ölçmek için geliştirilen yöntemlerden öne çıkan üç tanesi kullanılmaktadır. Bu değişkenlerden “çeşitlilik”, il ya da ilçedeki iktisadi faaliyetin ne kadar çeşitli olduğunu ölçmek için kullanılmaktadır. Diğêr iki değişken ise, ihracat verisi kullanılarak hem sektörel hem de coğrafi (ihracat pazarları) çeşitliliğı ölçmek için kullanılabilir. İstihdam verisi ile hesaplanan çeşitlilik değişkenleri sadece iktisadi faaliyetlerin ne kadar geniş bir yelpazeden diğışik sektörler içerdini anlamaya imkan vermektedir.

7. Nitelik grubunda ise hem sektörlerin niteliğini ölçen hem de il ya da ilçede gerçekleştirilen ekonomik aktivitenin ortalama niteliğini gösteren değişkenler bulunmaktadır. İl ya da ilçe ekonomilerinin niteliğini ölçmek için sektörlerin niteliğine dair bilgiye ihtiyaç vardır. Bu nedenle, ekonomilerin niteliğini hesaplamadan önce sektörlerin niteliğini ölçmek gerekmektedir. Sektörlerin niteliğini ölçmek için “sıradanlık” ve “sektörün gelir düzeyi” (PRODY) değişkenleri kullanılmaktadır. İl ya da ilçe ekonomilerinin niteliğini ölçmek içinse, sektörler için hesaplanan “sıradanlık” değişkeni kullanılarak “ortalama sıradanlık”, PRODY değişkeni kullanılarak da “ekonomideki faaliyetlerin ortalama gelir seviyesi” (EXPY) değişkeni hesaplanmaktadır. Bu değişkenlerin hesaplama yöntemleri ve açıklamaları da aşağıda sunulmaktadır.

8. Yakınlık grubu, iki sektörün bir il ya da ilçede rekabetçi bir şekilde yer alabilmesi için gerekli olan becerilerin ne kadar benzer olduğunu ve bir il ya da ilçenin spesifik bir sektörün rekabet gücü kazanması için ne ölçüde elverişli bir ortam sağladığını anlamak için kullanılan iki adet değişkeni içermektedir. Sektörler arası mesafe ile kastedilen, iki sektörün bir ekonomide aynı anda var olabilme ihtimalidir. Dünyadaki tüm ÷lkelerin ya da bu bölümde yapıldığı gibi Türkiye’deki tüm illerin sektörel yapıları incelenerek, tüm sektörlerin

¹³ İller için yapılacak bütün hesaplar alt bölgeler için de yapılabilir. Okumayı kolaylaştırmak için “iller ya da alt bölgeler” şeklinde bir ifade kullanmak yerine “iller” ifadesi kullanılmaktadır.

birbirleri arasındaki mesafe hesaplanmaktadır. Sektörlerin birbirleri arasındaki mesafe hesaplandıktan sonra, herhangi bir ilin mevcut sektörel yapısı ele alınarak, söz konusu ilin tüm sektörler için olan ortalama mesafesi hesaplanabilmektedir. Sektörler arası mesafeyi ölçen değişkene "yakınlık", bir ekonominin sektöre olan mesafesini ölçen değişkene ise "yoğunluk" denilmektedir. Bu iki değişken hakkında detaylı bilgi, aşağıda sunulmaktadır.

9. Potansiyel grubu, bir ilin mevcut sektörel yapısının elverdiği potansiyel genişleme sahasının niteliğini ölçen tek değişkenden oluşmaktadır.

"Open Forest" adındaki bu değişken, Türkçeye "Açık Orman" şeklinde çevrilebilir. "Açık Orman" değişkeni yardımıyla bir ildeki ve ile bağlı ilçedeki mevcut üretim yapısına bakarak, söz konusu il ya da ilçedeki mevcut beceriler hakkında çıkarım yapılmaktadır. Daha sonra, mevcut becerilerle, spesifik bir sektörde, ilin rekabet gücü geliştirme potansiyeli ortaya çıkarılmaktadır. Değişkenin hesaplama yöntemi, potansiyel grubun alt başlığında sunulmaktadır.

Rekabet Gücü Grubu

10. İlin bir sektörde görece avantajını ya da rekabet gücünü ölçen ilk değişken "Açığa Vurulmuş Mukayeseli Üstünlük"tür (RCA). Mukayeseli üstünlük kavramının felsefi temelleri ilk olarak Ricardo (1817)'de¹⁴ tartışılmıştır. Uluslararası ticaret literatüründe önemli bir yeri olan RCA değişkeni ise Balassa (1965)'te¹⁵ tanıtılmıştır. RCA çoğunlukla, bir ülkenin bir sektörde diğer tüm ülkelere göre rekabetçi olup olmadığını ölçmekte kullanılmaktadır. Daha genel bir tanımlama yapmak gerekirse, bir referans Bölge içinde yer alan tüm alt bölgeler hesaba katıldığında, bir alt bölgenin herhangi bir sektördeki rekabet gücü ölçülmektedir. Dolayısıyla referans bölgeyi Türkiye ya da dünya kabul ederek, iller için bu değişkeni hesaplamak mümkündür. İl bazında düşünüldüğünde RCA, bir sektörün ilin toplam ihracatından aldığı payın, aynı sektörün dünyanın ya da Türkiye'nin toplam ihracatından aldığı paya oranlanmasıyla elde edilir. Değişkenin il bazında yorumu, kullanılan referans bölgeye göre değişmektedir. Referans bölgeyi dünya kabul edersek, bir sektörde RCA değerinin 1'den büyük olması, ilin o sektördeki rekabet gücünün dünya ortalamasına göre yüksek olduğunu göstermektedir. RCA ne kadar büyükse rekabet gücü o kadar yüksektir. RCA, X_{ik} i ilinin k sektöründeki ihracatı, X_i i ilinin toplam ihracatı, X_{dk} k sektörünün dünyadaki toplam ihracatı, X_d ise dünyanın toplam ihracatı olmak üzere aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır:

$$RCA_{ik} = \frac{X_{ik}}{X_i} / \frac{X_{dk}}{X_d}$$

¹⁴ Ricardo, D. (1817). "On the Principles of Political Economy and Taxation". John Murray, London.

¹⁵ Balassa, B. (1965). "Trade Liberalization and Revealed Comparative Advantage". The Manchester School of Economic and Social Studies, 1965, Vol. 119, 93-123.

11. Sektörlerin ildeki yoğunluğunu ya da ilin sektördeki rekabet gücünü ölçmek için kullanılabilecek ikinci değişken “Yerellik Katsayısı”dır (LQ). LQ, Haig (1926)’da¹⁶ New York’taki imalat sanayiinin mekânsal yoğunlaşmalarını ölçmek için geliştirilmiş bir değişkendir. RCA ve LQ benzer bir şekilde hesaplanmaktadır. Aradaki temel fark, RCA ihracat verilerine, LQ ise istihdam verilerine dayanmaktadır. Aynı sektörel ayırmada istihdam verilerini dünyadaki tüm ülkeler için bulmak mümkün olmadığından LQ hesabında referans bölge olarak Türkiye, alt bölge olarak iller ya da ilçeler kullanılmaktadır. Bir il için bir sektördeki LQ değerinin 1’den büyük olması, söz konusu sektörün ilin toplam istihdamından aldığı payın, ülkenin toplam istihdamından aldığı paydan büyük olduğu anlamına gelmektedir. Diğer bir ifadeyle bu sektör, söz konusu ilin rekabet gücüne sahip olduğu ve bu ilde yerleşmiş bir sektör olarak kabul edilebilir. LQ formülünde, E_{ik} i ilinde k sektöründeki istihdamı, E_i i ilindeki toplam istihdamı, E_{Tk} k sektörde Türkiye’deki toplam istihdamı ve E_T Türkiye’deki toplam istihdamı göstermek üzere aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır:

$$LQ_{ik} = \frac{E_{ik}/E_i}{E_{Tk}/E_T}$$

Çeşitlilik Grubu

12. Çeşitlilik değişkenleri, birer eşitsizlik ölçütüdür. Coğrafi çeşitlilik, ihracat yapılan ülkelerin, ilin toplam ihracatından aldıkları payın dağılımını; sektörel çeşitlilik ise sektörlerin toplam ihracattan ya da istihdamdan aldıkları payın dağılımını incelemektedir. Pazar ya da sektör paylarının dağılımındaki eşitsizliğin yüksek olması, çeşitliliğin düşük olması anlamına gelmektedir. İhracat verisi kullanılarak hem coğrafi hem de sektörel çeşitliliği ölçmek mümkündür. İstihdam verisi ile sadece sektörel çeşitlilik ölçülebilmektedir.

13. Sektörel (coğrafi) çeşitliliği ölçmek için kullanılabilecek ilk ve en basit değişken, ihracattan en çok pay alan N sayıda sektörün (ülkenin), toplam ihracattan aldığı payların toplamıdır ve “SÇ (CÇ)” ile gösterilmektedir. Aynı şekilde, istihdamdan en çok pay alan N sayıda sektörün paylarının toplamı da sektörel çeşitliliği hesaplamada kullanılabilir. Bu değişkenin değeri 1’e yaklaştıkça çeşitlilik azalmaktadır. i ilinin sektörel çeşitliliği ($SÇ_i$), P_{ik} i ilinde k sektörünün ihracattan ya da istihdamdan aldığı pay olmak üzere aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır:

¹⁶ Haig, R. M. (1926). “Towards an Understanding of Metropolis”. Quarterly Journal of Economics, 40:1, 402-34.

$$SC_i = \sum_{k=1}^N P_{ik}$$

i ilinin coğrafi çeşitliliği (CC_i) ise, p_{ik} i ilinin toplam ihracatından j ülkesinin aldığı pay olmak üzere aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır:

$$CC_i = \sum_{k=1}^N p_{ik}$$

14. Rekabet literatüründeki önemli değişkenlerden “Hirshmann-Herfindahl Endeksi (HHE)¹⁷¹⁸”, çeşitliliği ölçmek için kullanılan ikinci değişkendir. Bu değişken de hem coğrafi hem de sektörel çeşitliliği ölçmede kullanılabilir. Sektörel çeşitlilik için düşünüldüğünde endeks, sektörlerin toplam ihracattan ya da istihdamdan aldığı payların karelerinin toplamıdır. Endeksin değeri sıfıra yaklaştıkça, çeşitlilik artmaktadır. P_{ik} i ilinde k sektörünün ihracattan (istihdamdan) aldığı pay olmak üzere, endeks aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır:

$$HHE_i = \sum_k P_{ik}^2$$

15. Sektörel çeşitliliği ölçmek için kullanılacak üçüncü değişken Hidalgo ve Hausmann (2009)'da¹⁹ tanıtılan “Diversification (Div)” değişkenidir. Div, ilin RCA değeri 1'den büyük olan sektörlerinin sayısıdır. Değişkenin değerinin büyümesi, ilin referans Bölge'deki diğer ekonomilere göre rekabetçi şekilde çeşitlendiği anlamına gelmektedir. Div, aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır:

¹⁷ Hirschmann, A. (1945). “National Power and the Structure of Foreign Trade”, University of California Press, 155-62.

¹⁸ Herfindahl, O (1950). “Concentration in the Steel Industry”, Doktora tezi.

¹⁹ Hidalgo, C., R. Hausmann (2009). “The Building Blocks of Economic Complexity”. PNAS, 106:26, 10570-575.

$$M_{ik} = \begin{cases} 1 & \text{eğer } RCA_{ik} > 1 \\ 0 & \text{eğer } RCA_{ik} \leq 1 \end{cases}$$

$$Div_i = \sum_k M_{ik}$$

16. Div değişkeni orijinal makalede RCA temel alınarak hesaplanmışsa da il bazında çalışmalarda LQ kullanılarak da hesaplanabilir. Bu durumda i ili, k ise sektörleri temsil etmek üzere Div, aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır:

$$m_{ik} = \begin{cases} 1 & \text{eğer } LQ_{ik} > 1 \\ 0 & \text{eğer } LQ_{ik} \leq 1 \end{cases}$$

$$Div_i = \sum_k m_{ik}$$

Nitelik Grubu

17. Bir ilin üretim yapısının ortalama niteliğini tespit etmek için öncelikle sektörlerin niteliğini ölçecek değişkenlere ihtiyaç vardır. Nitelik grubundaki değişkenler aslında sektörlerin niteliğini ölçmek için tasarlanmıştır. Sektörlerin il ekonomisindeki ağırlıkları ve nitelikleri kullanılarak, il için bir ortalama nitelik hesaplanmaktadır. Nitelik grubundaki değişkenler, iktisat literatüründe, çoğunlukla ülkeler için ihracat verisi kullanılarak hesaplanırsa da, bu bölümde il düzeyinde ve istihdam verisi kullanımına adapte edilmiştir.

18. Bir sektörde rekabetçi olarak üretim yapabilen ülke sayısının çok olması, bu sektörün sıradan olduğu anlamına gelir. Başka bir bakış açısıyla, niteliği yüksek bir sektörde üretim yapabilmek için gereken becerilere sahip ülke

sayısı azdır. Örneğin, tuğla üretimi yapmak için gereken becerilerle uçak üretmek için gerekenler aynı değildir. Uçak üretmek için gereken bilgi ve beceriler, tuğla üretimine göre daha kompleks olduğundan, uçak sektöründe rekabetçi olarak üretim yapabilen ülke sayısı oldukça azken, tuğla üretimi hemen hemen her ülke tarafından yapılabilmektedir. Bir ürünün niteliği ve o ürünü üretebilen ülke sayısı arasındaki ters yönlü ilişkiyi temel alan Hidalgo ve Hausmann (2009)'da tanımlanan "Sıradanlık (Ubiquity/Ubiq)" değişkeni, sektörde RCA değeri 1'den büyük olarak ihracat yapan ülke sayısıdır. Sektörün sıradanlık değeri arttıkça, niteliği düşmektedir. Ubiq, aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır:

$$M_{ik} = \begin{cases} 1 & \text{eğer } RCA_{ik} > 1 \\ 0 & \text{eğer } RCA_{ik} \leq 1 \end{cases}$$

$$Ubiq_k = \sum_i M_{ik}$$

19. İl bazında istihdam verisi kullanılarak Ubiq hesaplanmak istendiğinde, RCA yerine LQ kullanılabilir. Bu durumda Ubiq, aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır:

$$m_{ik} = \begin{cases} 1 & \text{eğer } LQ_{ik} > 1 \\ 0 & \text{eğer } LQ_{ik} \leq 1 \end{cases}$$

$$Ubiq_k = \sum_i m_{ik}$$

20. Ubiq değişkenini temel alarak il için ortalama sıradanlığı ölçen değişkenin adı "Ortalama sıradanlık (Average ubiquity/Avg_ubiq)"tır. İlin rekabetçi olarak üretim yaptığı sektörlerin sıradanlıkları ne kadar düşükse, ilin ortalama niteliğinin o kadar yüksek olması beklenir. Ortalama sıradanlık değişkeni, ilin re-

kabetçi olarak ihracat yaptığı sektörlerin Ubiq değerlerinin aritmetik ortalamasıdır. Diğer bir ifadeyle ortalama sıradanlık, rekabetçi olarak ihracat yapılan sektörlerin sıradanlıkları toplamının, ilin Div skoruna oranıdır. Avg_ubi_q, aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır:

$$M_{ik} = \begin{cases} 1 & \text{eğer } RCA_{ik} > 1 \\ 0 & \text{eğer } RCA_{ik} \leq 1 \end{cases}$$

$$Avg_ubi_{qi} = \frac{1}{Div_i} \sum_k M_{ik} * Ubi_{qk}$$

21. Hausmann, Hwang ve Rodrik (2006)²⁰, sektörlerin niteliğini ölçmek için, ülkelerin kişi başına milli gelirlerini de hesaba katan “PRODY” isimli bir değişken geliştirmiştir. PRODY, bir sektörde üretim/ihracat yapan ülkelerin gelir seviyelerini dikkate alarak, ilgili sektörün zenginliğini ölçen bir değişkendir. Örnek olarak yine uçak ve tuğla sektörleri ele alınırsa, uçak sektörünün PRODY değerinin, tuğla sektörününkinden daha yüksek olması gerekir. Uçak sadece zengin ülkelerin, tuğla ise çeşitli gelir kategorilerinden çok sayıda ülkenin rekabetçi olarak üretim yapabildiği bir sektördür. Uçak üretimi yapan ülkelerin tuğla üretimi yapan ülkelere göre daha yüksek bir gelir seviyesinde bulunmaları, uçağın tuğladan daha nitelikli bir ürün olduğunun göstergesi olabilir. Bir sektörün PRODY değeri, sektörde ihracat yapan ülkelerin kişi başına milli gelirlerinin, ülkelerin söz konusu sektördeki RCA değerleriyle ağırlıklandırılmış toplamıdır. X_{ik} i ülkesinin k sektöründeki ihracatı, X_i i ülkesinin toplam ihracatı ve Y_i i ülkesinin kişi başına milli geliri olmak üzere PRODY, aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır:

$$PRODY_k = \sum_i \frac{\left(\frac{X_{ik}}{X_i}\right)}{\sum_i \frac{X_{ik}}{X_i}} Y_i$$

²⁰ Hausmann, R., J. Hwang ve D. Rodrik (2006). “What You Export Matters”. CEPR Discussion Papers 5444, Centre for Economic Policy and Research, Londra.

22. Ülkelerin ihracat verileriyle hesaplanan PRODY değerleri iller için de geçerli kabul edilebilir olsa da bu çalışmada Türkiye'nin illeri için ayrı PRODY hesaplamak daha uygundur. Ekonomik bir sistem olarak düşünüldüklerinde illerle ülkeler arasında amaç ve büyüklük farklılıkları bulunmaktadır. Ülkeler küresel değer zincirlerine eklenirken gelişmiş ülke statüsüne ulaşmayı amaçlarken, iller çoğu zaman, parçası oldukları ülkede öne çıkan il olmayı amaçlamaktadır. Ekonomik açıdan ülkelerin illerden büyük olduğu ise bazı istisnalar olmakla birlikte aşıkardır.

23. İl verileriyle PRODY hesaplamak için Türkiye referans bölge olmak kaydıyla, 81 ilin ihracat ve kişi başına katma değer verilerine ihtiyaç vardır. İllere göre GSYH değerleri 2001 yılından sonra hesaplanmadığı için, günümüz standartlarında sektörlerin niteliklerini temsil edecek il bazında PRODY hesaplamak mümkün değildir. Bu nedenle İBBS düzey 2 bölgelerinin 2008 yılı kişi başına katma değer verileri kullanılmaktadır. Ayrıca, bölgesel veriyle PRODY hesabında ihracat verisi yerine istihdam verisi kullanılabilmesi ve istihdam verisiyle elde edilen sonuçların Türkiye için daha uygun olduğu bu bölümde tartışılmaktadır.

24. Bir ülke ekonomisinin ortalama niteliğini ölçmek için kullanılabilen "EXPY", ülkenin ihracat sepetinde yer alan sektörlerin PRODY değerlerinin, ülkenin toplam ihracatından aldıkları paylarla ağırlıklandırılmış toplamıdır. EXPY, ülkenin üretimindeki milli gelir içeriği olarak düşünülebilir. Hausmann, Hwang ve Rodrik (2006), yüksek EXPY değerine sahip ülkelerin daha yüksek büyüme oranlarına sahip olacağını göstermiştir. X_{ik} i ilinin k sektöründeki ihracatı, X_i i ilinin toplam ihracatı olmak üzere EXPY aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır:

$$EXPY_i = \sum_k \left(\frac{X_{ik}}{X_i} \right) * PRODY_k.$$

25. Bir ilin EXPY değerini hesaplarken, PRODY değişkeninin nasıl hesaplandığına dikkat edilmelidir. Eğer PRODY hesabında istihdam verisi kullanılmışsa, sektörlerin ilin toplam istihdamından aldıkları paylarla ağırlıklandırma yapılmıştır.

Yakınlık Grubu

26. Benzer üretim becerileri gerektiren sektörlerin bir ekonomide aynı anda rekabetçi olarak var olma ihtimalleri daha yüksektir. Örneğin televizyon üretimi ile bilgisayar ekranı üretimi benzer beceriler gerektirdiğinden, televizyon üretilen bir ilde bilgisayar ekranının da üretilmesi beklenebilir. Diğer taraftan petrol gibi kendine has ve diğer sektörlerle ortak üretim becerisi oldukça az olan bir sektör için durum farklıdır. Hausmann ve Klingler (2006)'da²¹ yer alan "Yakınlık (Proximity/)" değişkeni, benzer üretim becerileri gerektiren sektörlerden birinde rekabet gücünün yüksek olan bir ülkenin diğer sektörde de rekabetçi olabileceği varsayımına dayanarak, iki sektör arasındaki yakınlığı ölçmektedir. Daha teknik bir ifadeyle Yakınlık, bir sektörde rekabet gücü yüksek şekilde ihracat yapan bir ülkenin diğer bir sektörde de rekabet gücü yüksek şekilde ihracat yapabilme ihtimalini ölçmektedir. Bu ihtimal arttıkça sektörler arasındaki yakınlık artmaktadır. i ülkeyi, k ve l ise sektörleri temsil etmek üzere Proximity, aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır:

$$M_{ik} = \begin{cases} 1 & \text{eğer } RCA_{ik} > 1 \\ 0 & \text{eğer } RCA_{ik} \leq 1 \end{cases}$$

$$\varphi_{kl} = \min\{P(M_k|M_l), P(M_l|M_k)\}.$$

27. Bir ülkenin hâlihazırda üretim yaptığı sektörlerdeki rekabet gücü ve sektörler arasındaki yakınlık kullanılarak, ülkenin herhangi bir sektörde rekabet gücü yüksek şekilde ihracat yapma ihtimali hesaplanabilir. Adına "Yoğunluk (Density/)" denen ve yine Hausmann ve Klingler (2006)'da tanıtilen değişken, Yakınlık ve RCA değişkenlerini kullanarak bir ülkenin bir sektöre olan yakınlığını ölçmektedir. k' , k dışında kalan tüm sektörleri temsil etmek üzere Density, aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır:

$$M_{ik'} = \begin{cases} 1 & \text{eğer } RCA_{ik'} > 1 \\ 0 & \text{eğer } RCA_{ik'} \leq 1 \end{cases}$$

$$\omega_{ik} = \frac{\sum_{k'} \varphi_{kk'} * M_{ik'}}{\sum_{k'} \varphi_{kk'}}.$$

²¹ Hausmann, R. ve B. Klingler (2006). "Structural Transformation and Patterns of Comparative Advantage in the Product Space", Center for International Development, Harvard University, Working Paper No.128.

28. İl bazında analiz yapmak amacıyla, Yakınlık ve Yoğunluk değişkenleri, RCA yerine LQ ve ülkeler yerine ise Türkiye'nin illeri kullanılarak hesaplanmıştır. Dolayısıyla sektörler arasındaki yakınlık Türkiye'deki illerin üretim yapılarını esas alıp, küresel ekonomi için geçerli değildir. Örneğin tekstil sektöründe rekabetçi olarak üretim yapan bir il, ilin istihdam kapasitesi nedeniyle konfeksiyon sektöründe rekabetçi olarak üretim yapamıyor olabilir. Ancak, kumaş ihtiyacını bu ilden karşılayan komşu il, konfeksiyon sektöründe rekabetçi üretim yapabilir. Bu durumda il bazında bakıldığında, aynı anda tekstil ve konfeksiyon sektörlerinde rekabetçi üretim yapma ihtimali düşük çıkabilir. Oysa ülke bazında düşünüldüğünde, illerin ekonomik yapılarının toplamı, ülke ekonomisini verdiği için, ülkenin hem tekstil hem de konfeksiyon sektöründe aynı anda rekabetçi üretim yapma ihtimali yüksek çıkacaktır.

Potansiyel Grubu

29. Bir ülkenin mevcut sektörel yapısından dönüşebileceği yeni sektörel yapının niteliği, hem ülkenin üretim yaptığı sektörlerde hem de bu sektörlerdeki rekabet gücüne bağlıdır. Hausmann ve Klinger (2006)'da tanıtılan "Açık Orman (Open Forest / OF)" değişkeni, ülkenin rekabet gücü yüksek olan sektörlerinin diğer sektörlerle olan yakınlıklarını ve bu sektörlerin niteliklerini hesaba katarak, ülkenin dönüşebileceği sektörel yapının ortalama niteliğini hesaplamaktadır. Diğer bir ifadeyle Açık Orman, nitelik ve yakınlık değişkenlerinin birlikte kullanılmasıyla elde edilen ve gelecekteki olası nitelik düzeyini gösteren bir değişkendir. Dolayısıyla, Açık Orman'ı büyük olan bir ilin, mevcut üretim yapısından daha nitelikli alanlarda üretim yapmaya başlaması ve bununla birlikte gelir seviyesi artış hızını yükseltmesi beklenebilir. i ülkeyi, k ve l ise farklı sektörleri temsil etmek üzere, ülkelerin sıçrama yapacakları yeni üretim imkanlarının genişliği Genişleme Sahası adını verdiğimiz ve hesaplama yöntemi aşağıda gösterilen değişkenle ölçülmektedir.

$$OF_i = \sum_k \sum_l \left[\frac{\varphi_{kl}}{\sum_k \varphi_{kl}} (1 - M_{il}) M_{ik} PRODY_l \right].$$

30. Kompozit bir değişken olan Açık Orman, bileşenleri olan değişkenler il²² verileriyle hesaplandığında iller için sonuç vermektedir. İl bazında veriler kullanıldığından, hem ilin dönüşebileceği sektörel yapıyı hem de bu yapının niteliğini, Türkiye'deki 81 ilin mevcut üretim yapısı ve bu illerin zenginliği belirlemektedir.

Değişkenlerin Kullanımı

31. Bir önceki bölümde tanıtılan değişkenlere göre 81 il sıralanarak, Bölge illerinin Türkiye'deki durumu anlaşılabilir. Bu bölümde kullanılan değişkenlerden nitelik ve yakınlık grubunda yer alan bazıları sektörler hakkında bilgi vermektedir. Geriye kalan tüm değişkenler iller bazında sonuç verdiği için, illerin sıralamasında kullanılabilir. Özellikle çeşitlilik ve nitelik değişkenlerine göre üretim yapısının Türkiye'deki konumu, politika ve strateji geliştirme sürecinde dikkate alınması gereken bir bilgidir.

32. Bir ilde üretimin sektörel çeşitliliğinin düşük olması durumunda, ilin bağımlı olduğu sektörlerdeki talep yönlü şoklara karşı ilin hassasiyeti yüksek olmaktadır. Üretiminin büyük bir kısmı birkaç sektörden gelen bir ilin, bu sektörlerdeki küresel olumsuz gelişmeler neticesinde üretim, istihdam ve ihracat düşüşü yaşama ihtimali oldukça yüksektir. İllerin bu tür olumsuz gelişmelerden etkilenme ihtimalini azaltmak için, sektörel çeşitliliği düşük olan illerde çeşitlenme politikaları uygulanması önem arz etmektedir.

33. Sektörel çeşitliliği düşük olan bir ilde, yeni sektörlerin gelişme ihtimali düşüktür. Yeni sektörlerde üretime başlamak için birden fazla sektörde kullanılan becerilere ihtiyaç duyulabilir. Sektörel çeşitliliğin düşük olduğu durumlarda, ildeki beceri kümesinin de sınırlı olduğu sonucunu çıkarmak mümkündür. Bu nedenle, üretim süreçlerinde esnek olabilmek için sektörel çeşitlenme bir araç olarak kullanılabilir.

34. Sektörel çeşitlenme, ilin gelişmişlik düzeyine göre farklı derecede önem arz edebilir. Imbs ve Wacziarg (2003)²³, orta gelir tuzağını aşmış ülkelerin belirli bir düzeye kadar sektörel çeşitlenmelerini arttırdığını ve 10.000 ABD doları kişi başı milli gelir düzeyinden sonra sektörel uzmanlaşmaya başladıklarını tespit etmiştir²⁴. İller için de ülkelerdeki gibi bir büyüme süreci olduğu varsayımı altında,

²² Yukarıda değinildiği gibi, veri yetersizliği nedeniyle PRODY değişkeni bölgesel verilerle hesaplanmaktadır.

²³ Imbs, J. ve R. Wacziarg (2003). "Stages of Diversification", American Economic Review, 93(1), 63-86.

²⁴ Ayrıca, Cadot vd (2008) ile Bebczuk ve Berrettoni (2006) kişi başına milli gelire ihracat çeşitliliği arasında ters u şeklinde bir ilişki tespit etmişlerdir. İhracat çeşitliliği orta gelirliliğe ulaşmış ve gelişmekte olan ülkeler için gelişmiş ve gelişmemiş ülkelere göre daha yüksektir. Gelişmemiş ülkeler kaynak yetersizliğinden düşük çeşitliliğe sahipken gelişmiş ülkelerde durum uzmanlaşmaktan kaynaklanmaktadır.

belirli bir gelişmişlik seviyesini aşmış iller için sektörel çeşitlenmeden ziyade sektörel uzmanlaşmanın uygun olduğu düşünülebilir.

35. İhracatın coğrafi çeşitliliğinin düşük olması, toplam ihracatın belirli pazarlara yoğunlaştığı anlamına gelmektedir. İhracattan elde edilen gelirin sürdürülebilirliğini arttırmak açısından, belirli ülkelere olan bağımlılığı azaltmak gerekmektedir. Bağımlılığın yüksek olması durumunda ihracat performansını, ilin ekonomik yapısındaki gelişmelerden ziyade partner ülkelerin ekonomik ve siyasi yapısındaki gelişmeler belirlemektedir. Partner ülkelerdeki olumsuz gelişmeler, ilin ihracatını ve ihracat kanalıyla üretim ve istihdamını azaltabilir. Böyle bir riski azaltmak adına, ticaret politikası geliştirirken il bazında coğrafi çeşitlilik değerlerinin de dikkate alınması gerekmektedir.

36. Kişi başına gelirini kendisinden daha fazla gelişmiş illerle aynı düzeye ulaştırmak isteyen bir il, üretim yapısı açısından gelişmiş illere benzemlidir. Üretim yapılarındaki farklılık, illerin üretimlerinin niteliklerine de yansımaktadır. Sonuçların tartışıldığı ikinci kısımda görüleceği üzere, sofistike üretim yapılarına sahip büyük illerin ortalama nitelikleri, küçük il ekonomilerine nazaran daha gelişmiştir. Dolayısıyla, iller arasındaki üretim niteliği farklılıklarını anlamak için nitelik değişkenlerinden faydalanılabilir. Bir ilin hem kendi nitelik düzeyini hem de kendisinden daha gelişmiş olan illerle arasındaki nitelik farkını gözlemleyebilmesi, ile yönelik tasarlanacak ekonomi politikaları açısından önem teşkil etmektedir.

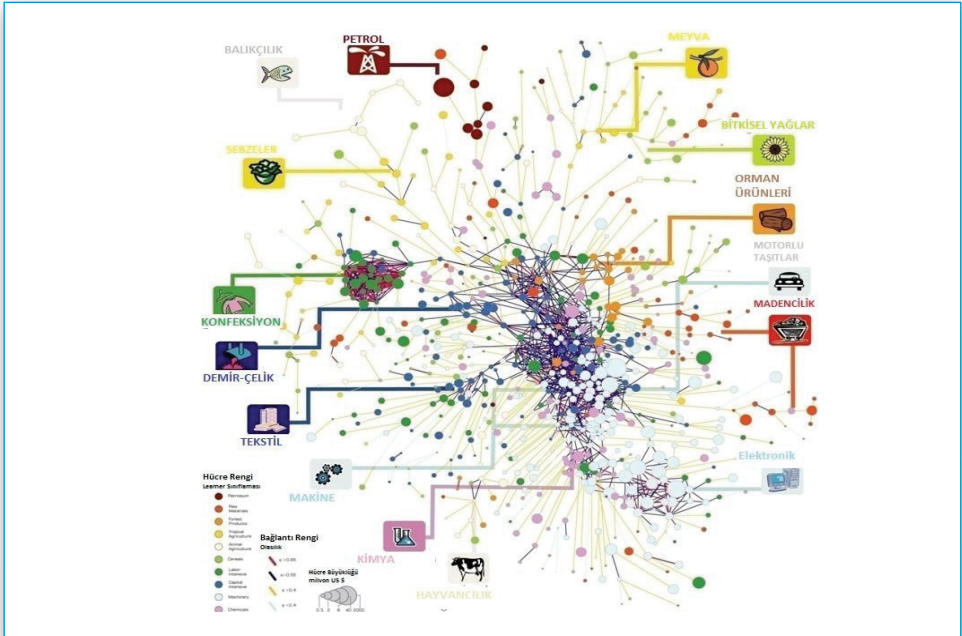
37. Üretiminin ortalama nitelik düzeyi daha yüksek olan iller, daha hızlı zenginleşecektir. Hausmann, Hwang ve Rodrik (2006)'da, ülke ekonomilerinin ortalama niteliğini gösteren EXPY değişkeni ile kişi başına milli gelir arasında pozitif ve yüksek bir ilinti olduğu gösterilmiştir. Diğer sektörlerle göre niteliği yüksek olan sektörün yaratacağı katma değer de yüksek olacağı varsayımı altında, ekonomik büyüme ile nitelik arasındaki ilişkinin iller için de geçerli olduğu söylenebilir. Dolayısıyla, ortalama niteliklerini arttıramayan illerin uzun vadede büyüme konusunda sıkıntı yaşayacakları düşünülebilir. Üretim yapısının büyüme üzerine etkisi düşünüldüğünde, illerin ortalama niteliğini arttırmak politika önceliklerinden biri olmalıdır.

38. Ticareti yapılabilir tüm ürünler arasındaki küresel ilişkilerin tek harita üzerinde gösterildiği "Ürün Uzayı" kullanılarak ilin hem hangi sektörlerde yoğunlaştığı hem de sıçrama yapabileceği sektörlerin neler olduğu görülebilmektedir. Şekil 93'te Ürün Uzayı'nın şablonu yer almaktadır. Farklı renklerle gösterilen her nokta bir sektörü temsil etmektedir. Renkler, sektörlerin ait olduğu üst sektör gruplarını ifade etmektedir. Örneğin yeşil noktalar, konfeksiyon sektörlerini temsil etmektedir. Noktalar, dört farklı renkteki bağlantı çizgileriyle

birbirlerine bağlanmaktadır. Bağlantı çizgisinin rengi, iki sektörün yakınlığını temsil etmektedir. Bu yakınlık, yakınlık grubu değişkenlerinden Proximity ile ölçülmektedir. Örneğin, iki sektör arasındaki bağlantı çizgisi, Proximity 0,65 değerinden büyükse kırmızı, 0,4 değerinden küçükse mavi olmaktadır. Noktaların kapladığı alan ise sektörlerin küresel ticaret miktarını temsil etmektedir. Sektörün küresel ticareti ne kadar büyükse, harita üzerinde kapladığı alan da aynı ölçüde büyük olmaktadır. İlin rekabet gücünün yüksek olduğu sektörler, boş harita üzerinde siyah kareler ile gösterilmektedir.

39. Ürün Uzayı'nın merkezinde yer alan sektörler, diğer sektörlerle bağlantı sayısı daha fazla olan sektörlerdir. Diğer bir ifadeyle merkezde yoğunlaşan bir ilin yakın olduğu sektörler daha fazladır. Merkezdeki ürünlerde rekabet gücü geliştirmeyi başarmış illerin, sahip oldukları becerilerle çok sayıda başka nitelikli sektörlerde de rekabet gücü kazanması mümkündür. Bu nedenle merkezde yoğunlaşan bir ilin sektörel dönüşüm yapması, çevrede yoğunlaşan bir ile göre daha kolaydır. Hem niteliği arttırmak hem de sektörel dönüşümü kolaylaştırmak adına illerin, Ürün Uzayı'nın merkezine doğru yönelmesi önerilebilir.

Şekil 93: Ürün Uzayı

Kaynak: Hidalgo v.d. (2007)

40. Öncelik verilecek sektörlerin tespitinde kullanılabilir diğer bir yöntem de “Sektörel Filtreler”dir. İllerin üretim yapılarının ürün uzayına yerleştirilmesi neticesinde, ilin gelecekte üretim sepetine dahil olabilecek sektörler tespit edilebilir. Ancak, ürün uzayı metodolojisinden çıkan potansiyel sektörlerin arasından da bir önceliklendirme yapılması gerekmektedir. Belirlenecek öncelik alanları için tasarlanacak filtreler ve her filtre için belirlenecek eşik değerlerin nasıl belirlendiği aşağıda anlatılmaktadır. Filtreleme sürecinden sonra geriye seçilmiş sektörler kalmaktadır.

Yöntem Tartışması

41. İllerin üretim yapısını analiz etmek için istihdam verisi ihracat verisinden daha uygundur. Türkiye’de il ve sektörler bazında üretim verisi yayınlanmamaktadır. Bu nedenle illerin üretim yapısını analiz etmek için üretimi temsilen istihdam ya da ihracat verisi kullanılmalıdır. Ancak, üretimi temsilen kullanılabilir her iki veri de farklı sorunlar taşımaktadır. İstihdam verisi kayıt dışı istihdamla bilgiye erişim mümkün olmadığından, ihracat verisi ise hem ihracat kaydının üretim merkezine göre değil de firmaların yönetim merkezine veya gümrükleme işleminin yapıldığı ile göre tutulması hem de bazı illerin dış ticaretten çok iç ticarete yönelmesi nedenleriyle üretimi birebir yansıtamamaktadır. Şayet ihracat verisi kullanılırsa, bazı illerin sektörel çeşitliliği olduğundan daha düşük, bazılarının ise çeşitliliğinin gerçekte olduğundan daha yüksek çıkması söz konusu olacaktır. İllerin üretim yeteneklerini tayin etme sürecinde bu oldukça büyük bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer taraftan, istihdam verisinin “kayıt dışı” problemi tüm iller için genel bir sorundur ve sektörlerin varlığından ziyade ekonomideki ağırlığı üzerinde yanıltıcı olabilmektedir. Hangi verinin kullanılması gerektiğine bu çerçeveden bakıldığında, istihdam verisinin daha uygun olduğu görülmektedir.

42. Raporun üretim analizi kısmında ağırlıklı olarak istihdam verisi kullanılsa da, illerin “ürün uzayı haritası”nın çıkarılmasında dış ticaret verilerinden yararlanılmıştır. Çalışmanın ana eksenini oluşturan analizler, Harvard Üniversitesi’nin Uluslararası Kalkınma Merkezi’nden Prof. Ricardo Hausmann ve ekibi tarafından çeşitli akademik yayınlarda tanıtılmıştır. Bu çalışmalarda bütün ülkeler kullanıldığından, dış ticaret verileri ülkelerin üretim kabiliyetlerini temsilen kullanılabilmiştir. Aynı analizleri il ve ilçeler bazında yapmak için yukarıda da belirtildiği gibi dış ticaret verilerini kullanmak uygun değildir. Bu nedenle, Hausmann ve ekibinin geliştirdiği analiz yöntemleri, dünyayı Türkiye, ülkeleri de Türkiye’nin illeri olarak varsaymak suretiyle il analizleri için uygun şekilde adapte edilmiştir. Ayrıca, bu yöntemlerin uygulamalarında ihracat verileri kullanılırken, bu raporda istihdam verileri kullanılmıştır. Ancak, küresel bir bakış açısı gerektiren bazı analizlerde dış ticaret verisi kullanılmıştır.

43. İstihdam verisiyle yapılan analizlerde, sektörlerin niteliğini ölçmek için sıradanlık (Ubiquity) değişkeni, PRODY değişkeninden daha anlamlı sonuçlar vermiştir. Sıradanlık değişkeni, bir sektörde kaç ilin yerleşme endeksinin 1’den büyük olduğunu göstermektedir. Bir ilde, bir sektörün üretimi için gereken beceriler mevcut ise, o sektörde üretimin gerçekleşmesini beklemek mümkündür. Bu nedenle bir sektör ne kadar az ilde yerleşmiş durumda ise (sıradanlık değişkeni ne kadar düşük ise) bu sektörde üretim yapmak için gereken beceriler, kolay ulaşılabilecek beceriler değildir denebilir. Diğer bir ifadeyle bu sektör, niteliği yüksek bir sektördür. PRODY değişkeni ise bölgelerin kişi başına milli gelirlerini kullanarak hesaplandığından, Türkiye’nin en zengin bölgelerinde öne çıkan sektörler olağandan nitelikli görünmüştür. Bu durum “statüko etkisi” olarak düşünülebilir. Analizin yapıldığı yılda, Türkiye’nin en zengin illerinde öne çıkan sektörler, en nitelikli sektörler olarak görülmektedir. Örnek vermek gerekirse, Türkiye’nin yıldız sektörlerinin tekstil ve demir-çelik olduğunu düşünelim. Bu sektörlerde rekabetçi olarak üretim yapan iller de zengin illerdir. Dolayısıyla tekstil ve demir-çelik sektörleri, küresel bir bakış açısıyla nitelikli sektörler olmamalarına rağmen, yerel bir bakış açısıyla nitelikli sektörler çıkmaktadır. Bu nedenle sektörlerin niteliğini temsilen “Sıradanlık” değişkeni kullanılmıştır.

44. Üretim analizine sadece imalat sektörleri dahil edilmiştir. Nitelikli olmamalarına rağmen coğrafi farklılıklar nedeniyle sadece belirli bölgelerde üretilebilen ve bu nedenle sıradan olmayan ürünler, tarım ve madencilik sektörlerinde yoğunlaşmaktadır. Bu ürünlerin yaratabileceği yanlılıklardan kaçınmak amacıyla bu sektörler analiz dışında tutulmuştur. Diğer bir taraftan, bu ürünlerin dahil edildiği analizlerde, bazı illerin, üretim yapmaları coğrafi olarak mümkün olmayan sektörlerle yüksek ihtimalle sığırma yapabileceği sonucu elde edilmiştir.

45. Türkiye’nin mevcut durumunda niteliği en yüksek sektör “metalurji makineleri imalatı”, en düşük sektör ise “ekmek, taze pastane ürünleri ve taze kek imalatı” sektörüdür. Sıradanlık değişkeninin neden PRODY’den anlamlı sonuç verdiğini anlamak için Tablo 18 ve Tablo 19 karşılaştırılabilir. Bu iki tabloda NACE Rev 2, 4 basamaklı sınıflamada yer alan 257 imalat sektörünün nitelik sıralamasındaki ilk ve son beş sektör sıralanmaktadır. Bu karşılaştırmada dikkati çeken ilk nokta, sıradanlık değişkenine göre niteliği en düşük sektör olan “ekmek, taze pastane ürünleri ve taze kek imalatı” sektörünün PRODY değişkenine göre niteliği en yüksek sektör olmasıdır. Bunun dışında, PRODY tablosunda tekstil ve konfeksiyon gibi düşük teknoloji sektörlerin en nitelikli sektörler arasında yer alması da dikkat çekicidir. Diğer taraftan, sıradanlık tablosundaki en nitelikli sektörler arasında savunma, elektronik ve makine sanayilerinden sektörler yer almaktadır.

Tablo 18: Sıradanlık Değişkenine Göre Niteliği En Yüksek 5 Sektör İle Niteliği En Düşük 5 Sektör, 2011

	Sıradanlık	Sektörde üretim yapan il sayısı
Metalürji makineleri imalatı	1	3
Kürkün işlenmesi ve boyanması	1	2
Yüklü elektronik kart imalatı	2	7
Askeri savaş araçlarının imalatı	2	4
Öğütülmüş hububat ve sebze ürünleri imalatı	45	73
Çiftlik hayvanları için hazır yem imalatı	48	70
Etin işlenmesi ve saklanması	52	78
İnşaat amaçlı beton ürünlerin imalatı	56	80
Ekmek, taze pastane ürünleri ve taze kek imalatı	57	81

Kaynak: SGK 2011 Aralık verileri, TEPAV hesaplamaları

Tablo 19: Prody Değişkenine Göre Niteliği En Yüksek 5 Sektör İle Niteliği En Düşük 5 Sektör, 2011

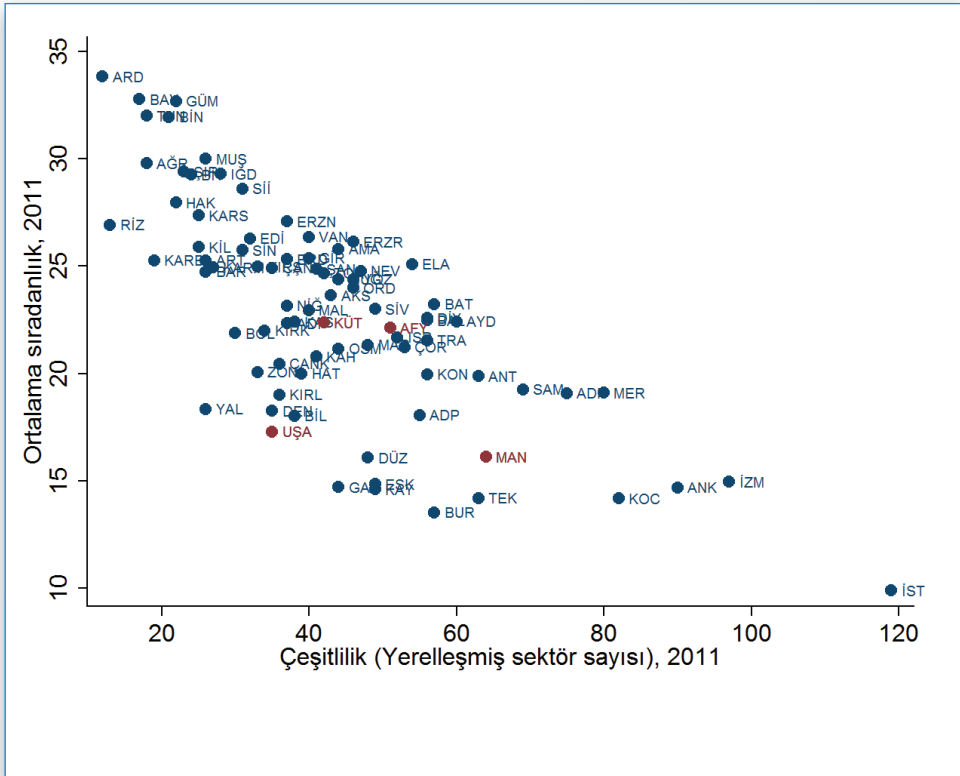
	PRODY
Ekmek, taze pastane ürünleri ve taze kek imalatı	13069.2
Diğer dış giyim eşyaları imalatı	12854.4
Pamuklu dokuma	10871.6
Metallerin makinede işlenmesi ve şekil verilmesi	9329.6
Diğer ulaşım araçlarının bakım ve onarımı	8987.8
Duvar kağıdı imalatı	2.3
Kürkün işlenmesi ve boyanması	1.4
Doğal ve sentetik kamgarn elyafının hazırlanması ve eğrilmesi	1.0

Kaynak: SGK 2011 Aralık verileri, TEPAV hesaplamaları

Sonuçlar

46. Üretimin çeşitliliği ve niteliği açısından Manisa önde gelen illerden biridir. Çeşitlilik sıralamasında sekizinci sırada yer alan Manisa, nitelik sıralamasında ise on birinci sırada yer almaktadır. Aynı sıralamada, sırasıyla çeşitlilikte ve nitelikte Afyonkarahisar'ın yirmi ikinci ve otuz dördüncü, Kütahya'nın otuz yedinci ve otuz altıncı, Uşak'ın ise elli üçüncü ve on ikinci olduğu görülmektedir. Manisa, beklenileceği üzere büyüme performansı açısından önem arz eden bu iki göstergede önde gelen iller arasında yer almaktadır. Uşak ekonomisi düşük çeşitliliği ve yüksek niteliği ile vasat bir görüntü çizen Kütahya ve Afyonkarahisar'dan farklılaşmaktadır (Şekil 94).

Şekil 94: İllerin Çeşitliliği ve Ortalama Sıradanlığı, 2011

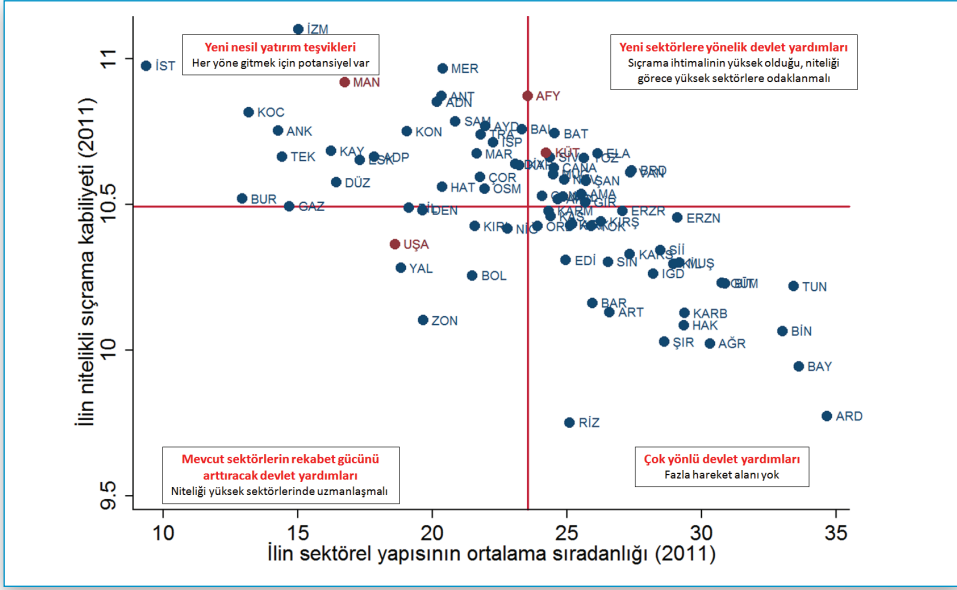

Kaynak: SGK 2011 Aralık verileri, TEPAV hesaplamaları

47. Şekil 94'te ortalama sıradanlık ile çeşitlilik arasında negatif ilinti olduğu görülmektedir. Ancak, bu ilişkinin yönünü tayin edecek mantıksal nedenselliği kurmak zordur. Bazı illerin ortalama sıradanlıkları çeşitlendikleri için azalırken, bazılarının çeşitliliği ekonominin ortalama sıradanlığı düşük olduğu için artıyor olabilir. Çeşitlenme üzerinden politika önerisinde bulunmak için strateji matrisine bakmak daha uygun olacaktır.

48. Bölge'deki illerin ihtiyaç duyduğu ekonomi politikaları farklıdır. İlleri, "Açık Orman" skorlarının logaritmasıyla ortalama sıradanlıklarına göre dört gruba ayıran grafiğe "strateji matrisi" denmektedir. Şekil 95, 81 ilin strateji matrisi üzerindeki konumlarını göstermektedir. Manisa, hem ürettiği ürünlerin ortalama niteliği yüksek hem de sığrayabileceği ürünler yüksek nitelikte olan iller arasında yer almaktadır. Bu grupta yer alan illerin üretim becerileri yeni ve niteliği yüksek sektörlerin gelişmesine uygundur. Bu nedenle, bu illerde, üretimin niteliğini arttıracak sektörler için uygun bir yatırım ortamını sağlayacak politikalara ihtiyaç vardır. Örneğin Manisa, bir yazılım merkezi haline gelebilmek için Silikon Vadisi örneğindeki gibi yazılımcılar için cazip bir yatırım ortamı geliştirilebilir. Afyonkarahisar ve Kütahya, ortalama niteliği düşük ama sığrayabileceği sektörler yüksek nitelikte olan iller arasındadır. Diğer bir ifadeyle, bu illerdeki mevcut beceri kümesi, illerin, niteliği mevcut sektörler için yüksek sektörlerde üretim yapmasına uygunken, illerde nitelik açısından vasat sektörlerde üretim yapılmaktadır. Bu illerin, daha nitelikli sektörler için doğru yapısal dönüşüm yaşayabilmesi için sektör odaklı politikalara ihtiyacı vardır. Uşak'ın yer aldığı grupta ortalama niteliği yüksek ama sığrayabileceği sektörlerin niteliği düşük olan iller bulunmaktadır. Bu iller her ilde üretilmeyen ürünler üretmektedir ama aynı zamanda bu ürünler, başka ürünlerle bağlantısı olmayan niş ürünlerdir. Mevcut sektörel yapısından daha nitelikli bir sektörel yapıya dönüşme ihtimali düşük olduğu için Uşak, mevcut sektörlerinde rekabet gücünü arttıracak politikalara ihtiyaç duymaktadır.

Şekil 95: 81 İlin Strateji Matrisi Üzerindeki Konumu, 2011

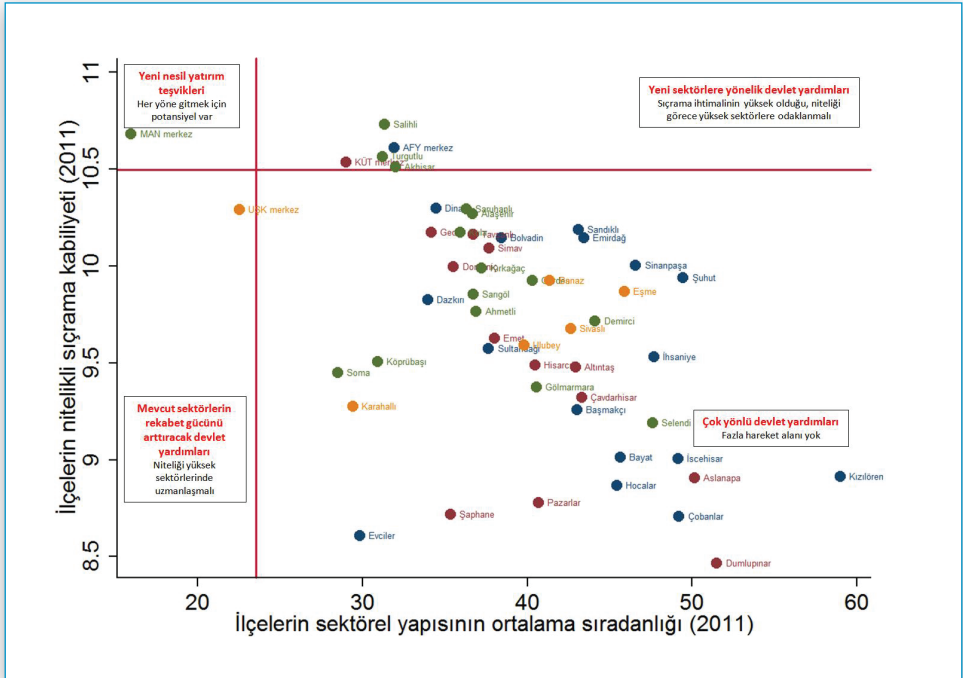

Kaynak: SGK 2011 Aralık verileri, TEPAV hesaplamaları

49. İllerin merkez ilçelerinin strateji matrisi üzerindeki konumları, illerin konumları ile aynıdır. Bu durumun nedeni üretimin çoğunun illerin merkezinde gerçekleşmesi ile açıklanabilir. Diğer bir ifade ile ilin merkezindeki üretim yapısı, ilin genelinin üretim yapısını temsil edebilmektedir (Şekil 96).

50. İl merkezleri, Salihli, Turgutlu ve Akhisar hariç tüm ilçeler ortalama niteliği düşük ve nitelikli sıçrama kabiliyeti düşük bir ekonomiye sahiptir. Salihli, Turgutlu ve Akhisar'da bulunan organize sanayi bölgelerinin ilçe ekonomisini geliştirdiği anlaşılmaktadır. Turgutlu'da makine sanayii, Salihli'de tarıma dayalı sanayii ön plana çıkarken, Akhisar'da ise gıda sanayii ağırlıklı olmak üzere makine, elektronik, otomotiv ve kimya sektörlerinden de firmalar bulunmaktadır. Bölge'nin ekonomik olarak en gelişmiş ili olan Manisa'ya bağlı bu üç ilçenin niteliği görece yüksek sektörlerle sıçrama kabiliyeti olduğu görülmektedir. Diğer tüm ilçeler hem nitelik hem de nitelikli sıçrama kabiliyeti açısından ortalamanın altında yer almaktadır. Bu nedenle bu ilçelerin yapısal dönüşüm politikalarından önce, yatırım ortamının ve üretim altyapısının geliştirilmesi gibi temel politikalara ihtiyacı vardır (Şekil 96).

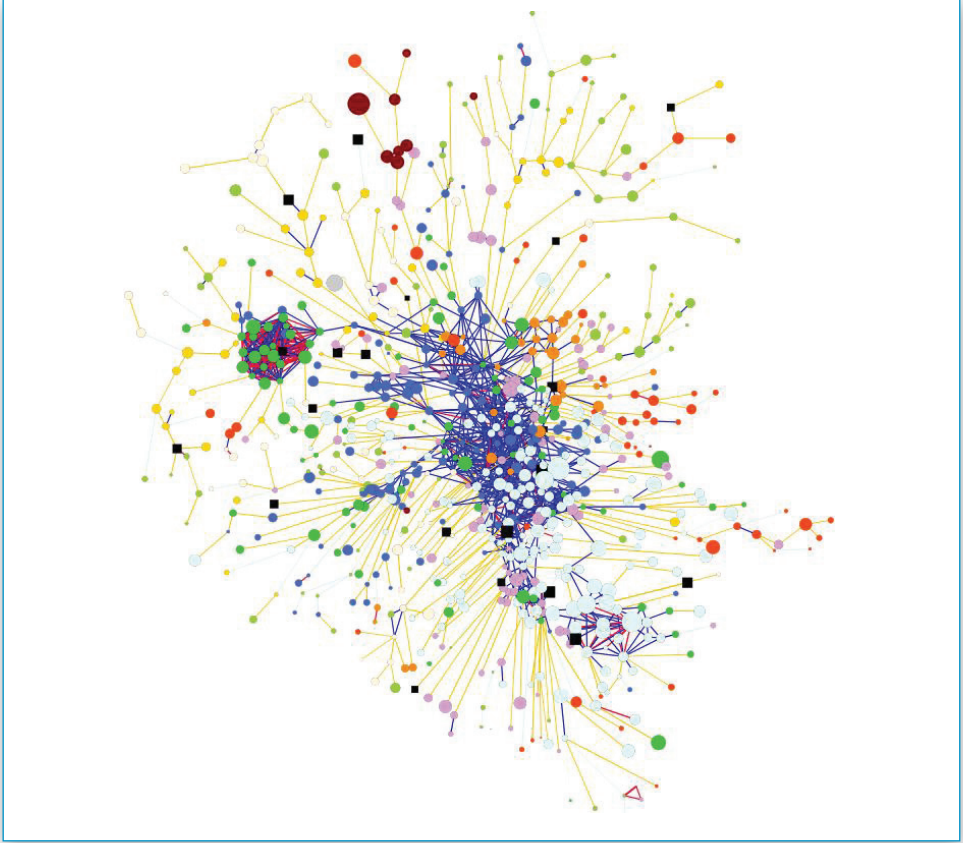
Şekil 96: TR33 Bölgesi İlçelerinin Strateji Matrisi Üzerindeki Konumu, 2011

Kaynak: SGK 2011 Aralık verileri, TEPAV hesaplamaları

51. Bölge illerinin ürün uzayı haritalarına bakıldığında, dört ilin de rekabetçi oldukları sektörlerin çeşitlilik arz etmediği görülmektedir. Şekil 97, Şekil 98, Şekil 99 ve Şekil 100 sırasıyla Afyonkarahisar, Kütahya, Manisa ve Uşak'ın ürün uzayı haritalarını göstermektedir. Bu haritalardaki siyah kareler, ilin rekabetçi olduğu sektörü temsil etmektedir. Haritanın merkezinde yer alan sektörler, diğer sektörlerle en çok bağlantısı olanlardır. Diğer bir ifade ile, merkezde yoğunlaşan bir ekonominin değer zincirlerinde kendine yer edinme ihtimali daha yüksektir. Ayrıca, diğer sektörlerle daha çok bağlantılı olmak, sektörel dönüşümü daha hızlı gerçekleştirebilmek olarak da yorumlanabilir. Ekonomik büyüme açısından, haritanın merkezinde yoğunlaşan ekonomiler, çevrede yoğunlaşanlardan daha avantajlıdır denebilir. Bölge illerinin haritalarına bakıldığında dikkati çeken ilk husus, illerin rekabetçi oldukları sektörlerin azlığıdır. İkinci husus da illerin merkezden uzak sektörlerde rekabet gücüne sahip olduklarıdır.

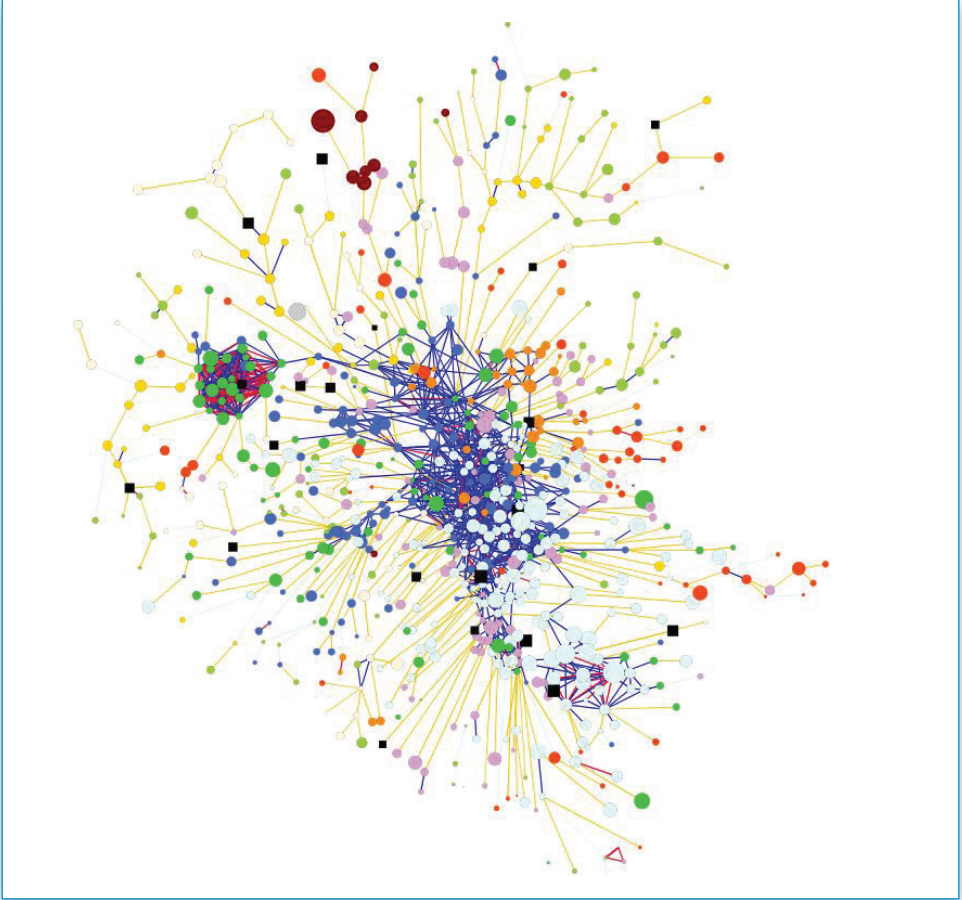
Şekil 97: Afyonkarahisar İlinin Ürün Uzayı Üzerindeki Konumu, 2010

Kaynak: TÜİK, BACİ veritabanı, Hidalgo v.d. (2007), TEPAV hesaplamaları

52. Merkezdeki sektörlerde en çok ihracat yapan il Manisa olsa da haritanın merkezinde en çok yer kaplayan il Kütahya'dır. Manisa'nın dört il arasında en çok ihracat yapan ve ihracattaki sektörel çeşitliliği en yüksek il olmasına rağmen merkezi sektörlerdeki rekabet gücü Kütahya'ya göre azdır. Ürün uzayındaki konumları ihracat performanslarına göre incelendiğinde, Uşak'ın konfeksiyon sektörünün birçok alt sektöründe rekabet gücüne sahip olduğu görülmektedir. Afyonkarahisar, birkaç orta teknoloji sektörü dışında tarım ve hayvancılık sektöründe rekabet gücüne sahiptir.

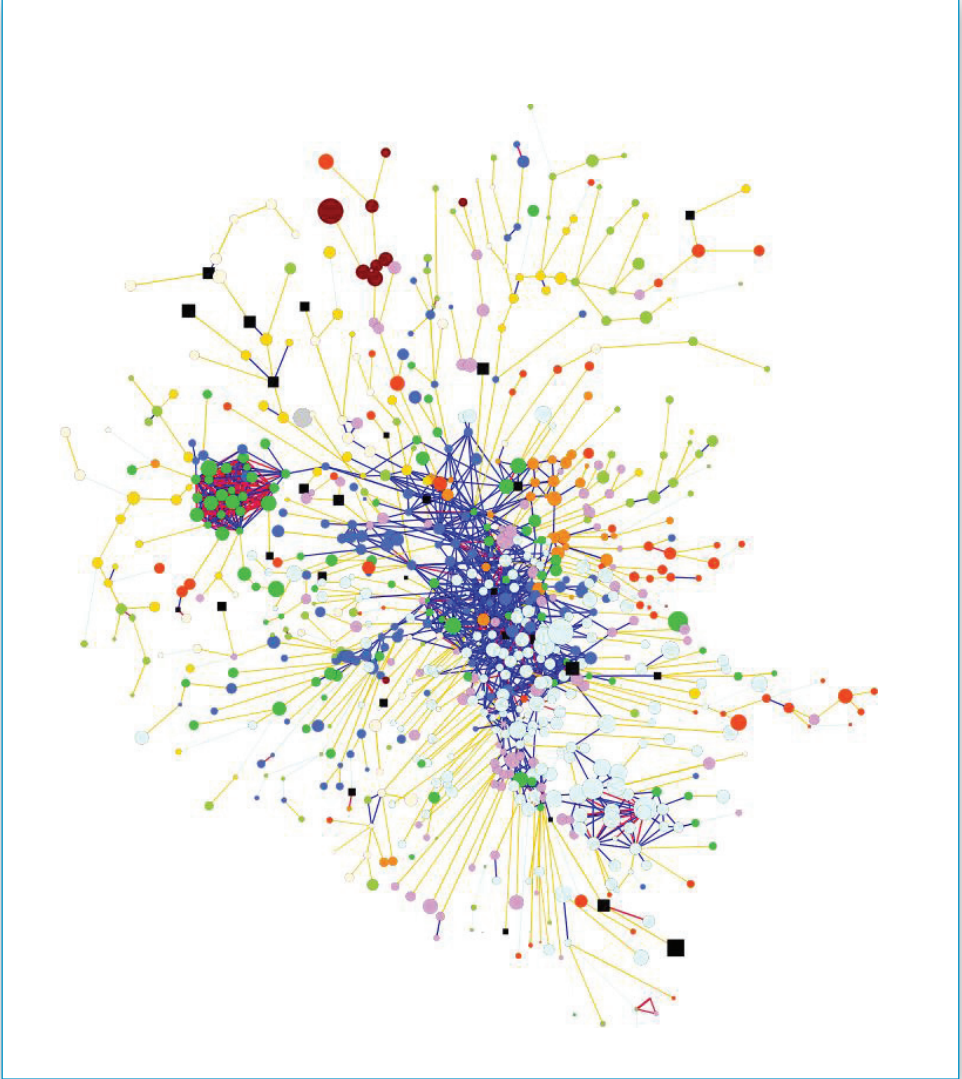
Şekil 98: Kütahya İlinin Ürün Uzayı Üzerindeki Konumu, 2010

Kaynak: TÜİK, BACI veritabanı, Hidalgo v.d. (2007), TEPAV hesaplamaları

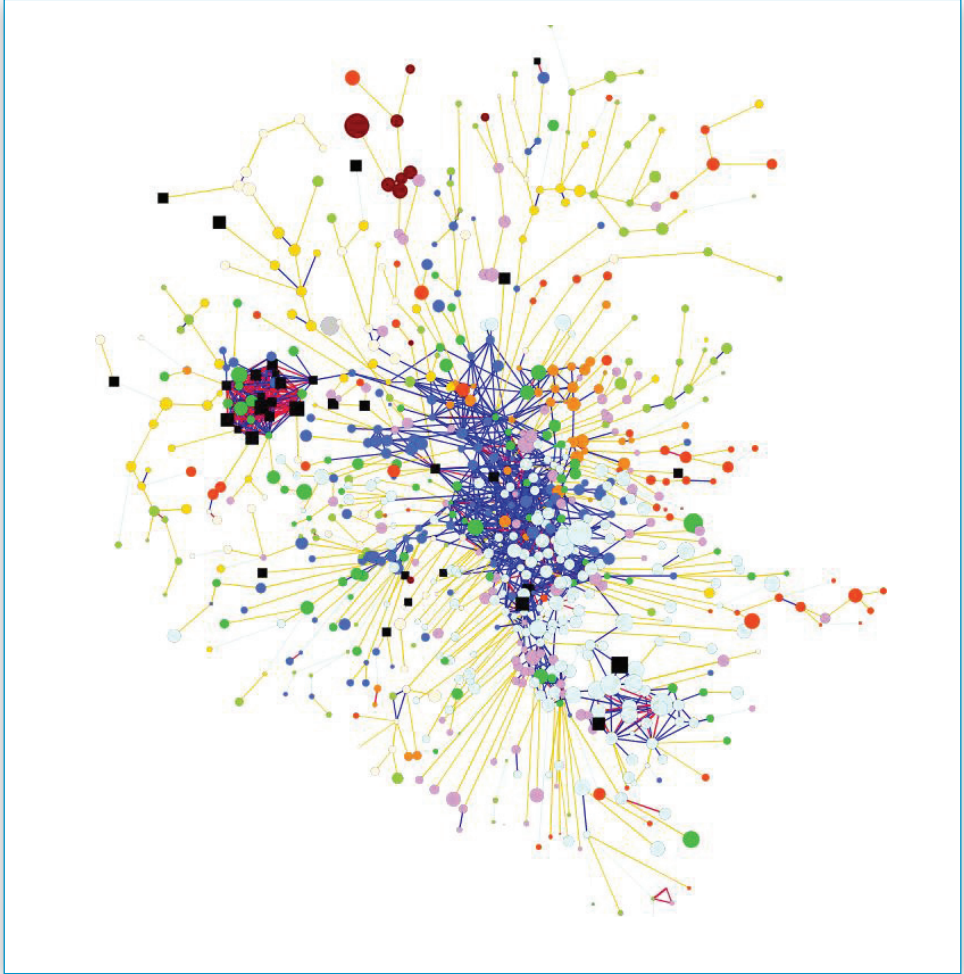
53. İhracat verilerine göre illerin ürün uzayındaki konularının üretim dinamiklerini yeterince yansıtmadığı görülmektedir. Manisa, Bölge illeri arasında en öne çıkan il olsa da ihracat verilerine göre üretim uzayı üzerinde Kütahya'ya göre kötü bir konumda görünmektedir. Öte yandan, Manisa'nın istihdam verisiyle hesaplanan nitelikli sıçrama kabiliyetinin yüksek olduğu düşünüldüğünde, uzayın merkezine yakın yerlerde yoğunlaşması gerektiği sonucuna varılabilir. İllerin ürün uzayı üzerindeki konuları da üretimi temsilen istihdam verisinin ihracat verisinden daha uygun olduğunu göstermektedir.

Şekil 99: Manisa İlinin Ürün Uzayı Üzerindeki Konumu, 2010

Kaynak: TÜİK, BACİ veritabanı, Hidalgo v.d. (2007), TEPAV hesaplamaları

Şekil 100: Uşak İlinin Ürün Uzayı Üzerindeki Konumu, 2010

Kaynak: TÜİK, BACI veritabanı, Hidalgo v.d. (2007), TEPAV hesaplamaları

54. Tüm iller için sektörel çeşitlilik düşük olmakla birlikte Manisa Bölge illeri arasında sektörel çeşitliliği en yüksek olanıdır. Çeşitlilik göstergesi olarak istihdamı en fazla olan on sektörün toplam istihdamdan aldığı paya bakıldığında, Türkiye'nin genelinde bir çeşitlilik sorunu olduğu görülmektedir. Tablo 20, Bölge illerinin söz konusu payını ve illerin çeşitlilik açısından seksen bir il arasındaki yerini göstermektedir. İlk on sektörün toplam istihdamdan aldığı payın artması, ilin sektörel çeşitliliğinin azalması anlamına gelmektedir. Diğer bir ifadeyle pay sıfıra yaklaştıkça çeşitlilik artmaktadır. İlk on sektörü toplam istihdamının %39,5'ini oluşturan Manisa, çeşitlilik konusunda diğer illerin oldukça ilerisindedir. Uşak ise %66 değeri ile istihdamın en fazla olduğu on sektörüne yüksek derecede bağımlı durumdadır.

Tablo 20: Bölge İllerinin Sektörel Çeşitliliği, 2011

	İlk 10 sektörün toplam istihdamdaki* payı, 2011	Türkiye sıralaması, 2011
Manisa	%39.5	3
Afyonkarahisar	%53.7	22
Kütahya	%55.1	27
Uşak	%66.0	49

Kaynak: SGK 2011 Aralık verileri, TEPAV hesaplamaları

* En çok istihdamın yapıldığı ilk 10 imalat sektörünün, imalat sektöründeki toplam istihdamdan aldığı paydır.

55. Nitelikli sıçrama kabiliyeti diğer illere göre düşük olan Uşak'ın sektörel çeşitliliğinin de düşük olması, rekabet gücünü arttıracak politikalara duyduğu ihtiyacı arttırmaktadır. Mevcut üretimi ortalamanın üzerinde nitelikli olan Uşak'ın, sıçrama kabiliyetinin düşük olduğu Şekil 94'te gösterilmişti. Tablo 20'de ise, istihdamı en fazla olan on sektörünün, Uşak'ın toplam istihdamının %66'sını oluşturduğu görülmektedir. Bu iki gösterge bir arada düşünüldüğünde Uşak'ın niteliğini arttıracak şekilde sektörel çeşitlenmeye gitmesinin zor olacağı sonucuna varılabilir. Bir ekonominin sektörel çeşitliliğinin artması önemli olsa da niteliği düşürecek bir çeşitlenme tercih edilecek bir politika değildir. Çünkü ekonominin nitelik düzeyiyle uzun dönem büyümesi arasında pozitif ilişki söz konusudur (Hausmann, Hwang ve Rodrik (2007)). Bu nedenle Uşak'ta öne çıkan sektörlerin (tekstil ve konfeksiyon) uluslararası rekabet gücünü arttırmak, Bölge'deki diğer illere nazaran daha büyük önem arz etmektedir.

56. Bölge'deki iller için çeşitlenme ve sektörel dönüşümü sağlayacak yönlendirici politikalar uygulanabilir. Hangi sektörlerle destek verileceğini tespit etmek için çeşitli yöntemler uygulanabilir. Bu raporda, sektörleri birden fazla ölçüte göre sınıma esasına dayanan filtreleme yöntemi kullanılmaktadır. Bir sektörün odak listesine girebilmesi için şu filtrelerden geçmesi gerekmektedir: 1) Yerellik 2) Yakınlık 3) Nitelik.

57. Yerellik filtresi, ilde yeterli düzeyde gelişmemiş olan sektörlerle yönelmeyi amaçlamaktadır. Bu filtre, yerelleşmiş sektörlerin gelişmesi için politika desteğine ihtiyaç duymayacakları varsayımına dayanmaktadır. İlde yapılacak yeni yatırımların geleneksel sektörlerle yönelmesini engelleyip sektörel dönüşüm sağlamak için, hedef sektörlerin yerelleşmemiş (geleneksel olmayan) sektörler olması gerekmektedir. Bu nedenle yerellik filtresinde, ilde üretimi yapılan, ama yerelleşmemiş (LQ endeksi 1'den küçük) olan sektörler tutulmaktadır.

58. Yakınlık filtresi, ildeki üretim kaynaklarıyla üretimine başlanması düşük ihtimalli olan sektörleri elemeyi amaçlamaktadır. İl ekonomisinin bir sektördeki yoğunluğu (Density) ne kadar yüksekse, ilde bu sektörün gelişme ihtimali de o kadar yüksek olacaktır. Yakınlık filtresi, ildeki sektörel yoğunlukların ortalamasını eşik kabul edip, bu eşiğin üstünde olan sektörleri tutmaktadır.

59. Nitelik filtresi, ilin ortalama niteliğini arttıracak sektörlerle yönelmeyi amaçlamaktadır. Niteliği, ilin ortalama nitelik seviyesinin altında olan sektörlerin il ekonomisindeki ağırlığının artması, ortalama niteliği düşürecektir. Bu nedenle yatırım yapılacak sektörlerin niteliğinin, ilin ortalama nitelik düzeyinin üzerinde olması önem arz etmektedir. Nitelik filtresi, bu kriteri sağlamayan sektörleri elemektedir.

60. Üçlü filtreleme süreci neticesinde Afyonkarahisar ve Kütahya için 30, Manisa için 33, Uşak içinse 39 hedef sektör belirlenmiştir. Analizde kullanılan sınıflamada 257 imalat sektörü bulunsa da Bölge illerinin tüm sektörlerde faaliyet göstermediği görülmektedir. 185 sektörle Manisa, sektör sayısının en çok olduğu ildir. Kütahya’da ise bu sayı 126’dır. Hedef sektör sayısının Uşak’ta en fazla olmasının sebebi, Uşak’ta yerleşmemiş sektör sayısının görece fazlalığıdır (Şekil 101).

61. Şekil 101’de filtrelerden geçen sektörlerin sayısı yeşil kısımda, filtreden geçemeyen sektörlerin sayısı ise kırmızı kısımda belirtilmektedir. Filtrelerin eleme gücü açısından ilden ile farklılaştığı görülmektedir. Bu durum illerin üretim yapılarındaki farklılaşmadan kaynaklanmaktadır. Örneğin nitelik filtresinin Manisa için güçlü bir filtre olmasının sebebi, Manisa’nın niteliğinin yüksek olması ve niteliğini yükseltecek sektörlerinin sayısının diğer illere göre az olmasıdır.

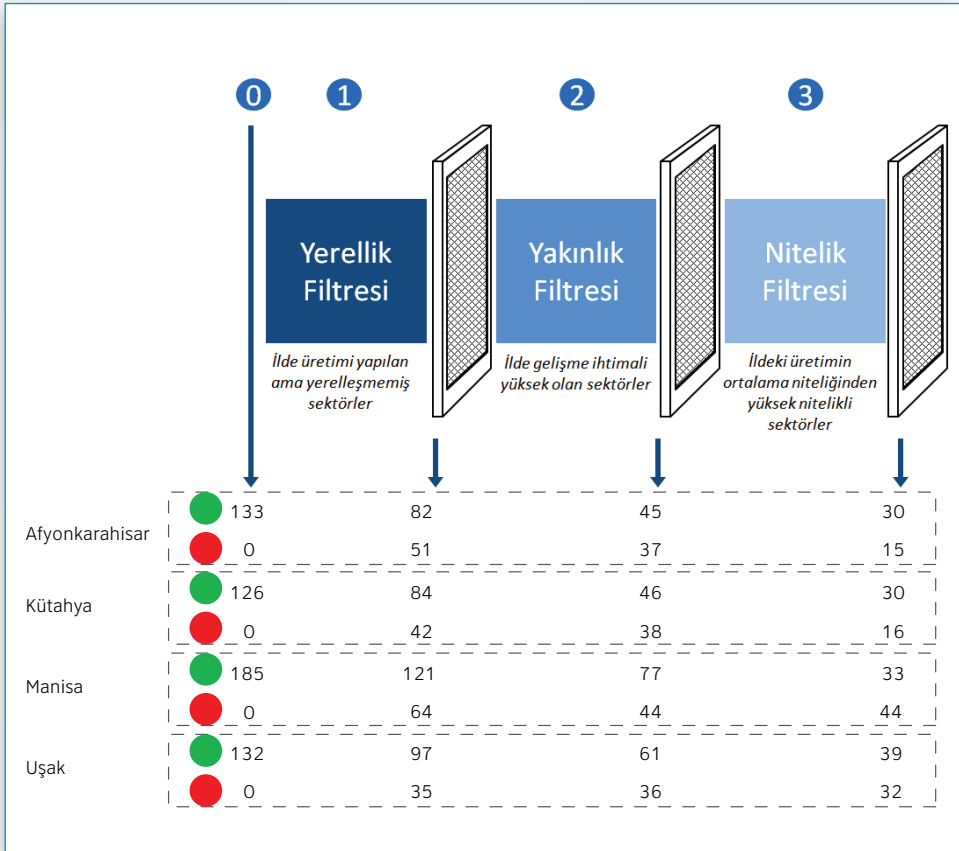
62. İllerde faaliyet gösterilmeyen, ama gelişme ihtimali olan sektörler de vardır. Yerellik filtresinde elenen bu sektörler için her ne kadar bir yoğunluk (yakınlık) katsayısı olsa da, bu sektörlerde faaliyete başlanması için ilde yeni üretim becerilerinin geliştirilmesi gerekebilir. Bölge illerinin, bu sektörlerle olan yakınlıklarının fazla olmadığı da göz önüne alındığında, sektörlerin filtreleme sürecine dahil edilmemesi uygun bulunmuştur. İlde faaliyeti bulunmayan, gelişme ihtimali yakınlık filtresindeki eşik değerinin üstünde olan en nitelikli dört sektör Tablo 21’de gösterilmektedir.

Tablo 21: İlde Faaliyeti Bulunmayan Ama Gelişme İhtimali ve Niteliği Yüksek Sektörler, 2011

Afyonkarahisar	Kütahya	Manisa	Uşak
Akümülatör ve pil imalatı	Diğer teknik seramik ürünlerin imalatı	Metalürji makineleri imalatı	Fiber optik kabloların imalatı
Barların soğuk çekilmesi	Barların soğuk çekilmesi	Fiber optik kabloların imalatı	Duvar kağıdı imalatı
Derinin tabaklanması ve işlenmesi	Lif ve çimento karışımı ürünlerin imalatı	Askeri savaş araçlarının imalatı	Kilit ve menteşe imalatı
Lif ve çimento karışımı ürünlerin imalatı	Doğal ve sentetik pamuk elyafının hazırlanması ve eğrilmesi	Hava ve uzay araçları ve ilgili makinelerin imalatı	İpekli dokuma

Kaynak: SGK 2011 Aralık verileri, TEPAV hesaplamaları

Şekil 101: Sektör Tespit Filtrelemesinin Aşamaları

Kaynak: SGK 2011 Aralık verileri, TEPAV hesaplamaları

63. İller için potansiyel arz eden sektörler Tablo 22, Tablo 23, Tablo 24 ve Tablo 25'te sunulmuştur. Hem yakınlık hem de nitelik bir sektöre öncelik vermede dikkate alınması gereken hususlardır. Ancak, ekonomik büyüme söz konusu olduğunda, üretimin niteliğini arttırmaya öncelik verilmelidir. Rodrik (2011)'de²⁵ gösterildiği gibi emeğin verimliliği açısından imalat sektörleri birbirine yakınsamaktadır. Orta ve uzun vadede illerin, niteliği yüksek sektörlerde verimli üretim yapabileceği beklenebilir. Bu nedenle, tüm filtrelerden geçen sektörlerden niteliği yüksek olanlara odaklanmak doğru bir strateji olabilir.

²⁵ Rodrik, D. (2011). "Unconditional Convergence", NBER Working Papers 17456, National Bureau of Economic Research.

Tablo 22: Afyonkarahisar İçin Belirlenen Potansiyel Sektörler, 2011

Sektör adı	Sıradanlık	Yakınlık
Seramik ev ve süs eşyası imalatı	10	%28.0
Başka yerde sınıflandırılmamış diğer özel amaçlı makinelerin imalatı	13	%22.0
Elektrikli ev aletlerinin imalatı	13	%22.1
Giyim eşyası dışındaki tamamlanmış tekstil ürünlerinin imalatı	13	%25.6
Ana demir ve çelik ürünleri ile demir alaşımları imalatı	14	%22.8
Tekstil ürünlerinin bitirilmesi	14	%23.1
Kümes hayvanları etlerinin işlenmesi ve saklanması	14	%23.1
Halı ve kilim imalatı	15	%21.8
Düz cam imalatı	16	%22.7
Fabrikasyon metal ürünlerin onarımı	16	%22.9
Sebze ve meyve suyu imalatı	16	%27.5
Diğer dış giyim eşyaları imalatı	17	%23.4
Hazır yemeklerin ve yiyeceklerin imalatı	17	%23.6
Sanayi makine ve ekipmanlarının kurulumu	17	%24.7
Makarna, şehriye, kuskus ve benzeri unlu mamullerin imalatı	17	%25.4

Sektör adı	Sıradanlık	Yakınlık
Soğuk şekillendirme veya katlama	18	%21.7
Plastik tabaka, levha, tüp ve profil imalatı	18	%22.2
Hafif metallerin dökümü	18	%22.6
Pamuklu dokuma	18	%24.4
Ahşap plaka ve levha imalatı	18	%25.5
Başka yerde sınıflandırılmamış meyve ve sebzelerin işlenmesi ve saklanması	18	%27.5
Elektrikli donanımların onarımı	19	%24.5
Diğer giyim eşyalarının ve aksesuarlarının imalatı	19	%25.4
Motorlu kara taşıtları karoseri (kaporta) imalatı, treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork) imalatı	19	%26.1
Başka yerde sınıflandırılmamış diğer kimyasal ürünlerin imalatı	19	%26.8
Metallerin makinede işlenmesi ve şekil verilmesi	20	%24.9
Peksimet ve bisküvi imalatı, dayanıklı pastane ürünleri ve dayanıklı kek imalatı	20	%26.2
Diğer camların imalatı ve işlenmesi (teknik amaçlı cam eşyalar dahil)	20	%26.6
Alçı taşı istihracından ayrı olarak işletilen alçı tozu ve alçıdan eşya imali	21	%27.9
Makinelerin onarımı	21	%28.8

Kaynak: SGK 2011 Aralık verileri, TEPAV hesaplamaları

Tablo 23: Kütahya İçin Belirlenen Potansiyel Sektörler, 2011

Sektör adı	Sıradanlık	Yakınlık
Kahve ve çayın işlenmesi	5	%20.5
Başka yerde sınıflandırılmamış diğer seramik ürünlerin imalatı	7	%17.5
Akümülatör ve pil imalatı	7	%19.1
Patlayıcı madde imalatı	8	%20.3
İç ve dış lastik imalatı, lastiğe sırt geçirilmesi ve yeniden işlenmesi	8	%19.2
Nişasta ve nişastalı ürünlerin imalatı	14	%19.5
Kümes hayvanları etlerinin işlenmesi ve saklanması	14	%21.3
Tekstil ürünlerinin bitirilmesi	14	%23.1
Çelikten tüpler, borular, içi boş profiller ve benzeri bağlantı parçalarının imalatı	14	%18.1
Ahşap konteyner imalatı	14	%19.4
Elektronik veya optik ekipmanların onarımı	15	%18.7
Düz cam imalatı	16	%19.6
Motosiklet imalatı	16	%20.5
Kağıt hamuru imalatı	16	%17.8
Fabrikasyon metal ürünlerin onarımı	16	%18.6

Sektör adı	Sıradanlık	Yakınlık
Merkezi ısıtma radyatörleri (elektrikli radyatörler hariç), sıcak su kazanları (boyler) ve kombi imalatı	16	%19.1
Baharat, sos, sirke ve diğer çeşni maddelerinin imalatı	17	%18.0
Diğer dış giyim eşyaları imalatı	17	%18.4
Başka yerde sınıflandırılmamış meyve ve sebzelerin işlenmesi ve saklanması	18	%20.6
Ahşap plaka ve levha imalatı	18	%21.4
Pamuklu dokuma	18	%21.9
Birincil formda plastik hammaddelerin imalatı	18	%17.8
Kakao, çikolata ve şekerleme imalatı	18	%18.2
Diğer giyim eşyalarının ve aksesuarlarının imalatı	19	%21.7
Motorlu kara taşıtları karoseri (kaporta) imalatı, treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork) imalatı	19	%21.9
Elektrikli donanımların onarımı	19	%19.1
Metallerin makinede işlenmesi ve şekil verilmesi	20	%20.1
Sıvı ve katı yağ imalatı	20	%21.2
Peksimet ve bisküvi imalatı, dayanıklı pastane ürünleri ve dayanıklı kek imalatı	20	%23.1
Alçı taşı istihracından ayrı olarak işletilen alçı tozu ve alçıdan eşya imali	21	%22.0

Kaynak: SGK 2011 Aralık verileri, TEPAV hesaplamaları

Tablo 24: Manisa İçin Belirlenen Potansiyel Sektörler, 2011

Sektör adı	Sıradanlık	Yakınlık
Motorlu kara taşıtlarının imalatı	3	%26.7
Kablolamada kullanılan gereçlerin imalatı	7	%26.0
Başka yerde sınıflandırılmamış diğer seramik ürünlerin imalatı	7	%30.5
İç ve dış lastik imalatı, lastiğe sırt geçirilmesi ve yeniden işlenmesi	8	%26.1
Diğer pompaların ve kompresörlerin imalatı	9	%25.6
Derinin tabaklanması ve işlenmesi	9	%26.3
Akışkan gücü ile çalışan ekipmanların imalatı (pompa ve kompresör imalatı)	9	%28.7
Başka yerde sınıflandırılmamış diğer genel amaçlı makinelerin imalatı	9	%30.3
Kağıttan yapılan ev eşyası, sıhhi ve tuvalet malzemeleri imalatı	10	%25.6
İnşaat amaçlı alçı ürünlerinin imalatı	10	%26.1
Oluklu kağıt ve oluklu mukavva imalatı ile kağıt ve mukavvadan yapılan ambalaj kutuları imalatı	10	%26.5
Doğal ve sentetik pamuk elyafının hazırlanması ve eğrilmesi	10	%28.8
Metallerin işlenmesi ve kaplanması	10	%28.8

Sektör adı	Sıradanlık	Yakınlık
Rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı	10	%30.4
Diğer demir dışı metallerin dökümü	11	%27.6
Bağlantı malzemelerinin ve vida makinesi ürünlerinin imalatı	11	%29.2
Halat, ip, sicim ve ağ imalatı	12	%25.6
Boya, vernik ve benzeri kaplayıcı maddeler ile matbaa mürekkebi ve macun imalatı	12	%25.8
Döşemecilik	13	
Kaldırma ve taşıma ekipmanları imalatı	13	%27.1
Başka yerde sınıflandırılmamış diğer özel amaçlı makinelerin imalatı	13	%28.7
Çelik dökümü	13	%29.1
Giyim eşyası dışındaki tamamlanmış tekstil ürünlerinin imalatı	13	%29.9
Sabun ve deterjan, temizlik ve parlaticı maddeleri imalatı	14	%25.7
Balık, kabuklu deniz hayvanları ve yumuşakçaların işlenmesi ve saklanması	14	%26.6
Ana demir ve çelik ürünleri ile demir alaşımları imalatı	14	%27.8
Çelikten tüpler, borular, içi boş profiller ve benzeri bağlantı parçalarının imalatı	14	%30.3

Sektör adı	Sıradanlık	Yakınlık
Maden, taş ocağı ve inşaat makineleri imalatı	14	%30.9
Başka yerde sınıflandırılmamış diğer tekstillerin imalatı	15	%25.7
Elektronik veya optik ekipmanların onarımı	15	%26.1
Metalden diğer tank, rezervuar ve büyük muhafaza kapları (kapasitesi 8gt,=300 litre) imalatı	15	%29.8

Kaynak: SGK 2011 Aralık verileri, TEPAV hesaplamaları

Tablo 25: Uşak İçin Belirlenen Potansiyel Sektörler, 2011

Sektör adı	Sıradanlık	Yakınlık
Örme (Trikotaj) ve tiğ işi diğer giyim eşyası imalatı	4	%14.1
Örgü ve tiğ işi kumaşların imalatı	6	%15.3
Haşere ilaçları ve diğer zirai-kimyasal ürünlerin imalatı	7	%13.8
Oluklu kağıt ve oluklu mukavva imalatı ile kağıt ve mukavvadan yapılan ambalaj kutuları imalatı	10	%12.8
Diğer baskı ve hakkaklık işleri (tabaklar ve diğer eşya üzerine baskı, hakkaklık ve işleme yapılması gibi)	10	%13.6
Doğal ve sentetik pamuk elyafının hazırlanması ve eğrilmesi	10	%17.5

Sektör adı	Sıradanlık	Yakınlık
Dokuma olmayan kumaşlar ile dokuma olmayan kumaştan yapılan ürünlerin imalatı, giyim eşyası hariç	11	%14.3
Plastik torba, çanta, poşet, çuval, kutu, damacana, şişe, makara vb. paketleme malzemelerinin imalatı	12	%13.4
Kağıt ve mukavva imalatı	12	%14.9
Halat, ip, sicim ve ağ imalatı	12	%17.9
Başka yerde sınıflandırılmamış diğer özel amaçlı makinelerin imalatı	13	%12.6
Diğer kauçuk ürünlerin imalatı	13	%13.0
Metallerin dövülmesi, preslenmesi, baskılanması ve yuvarlanması, toz metalürjisi	13	%13.7
Ağaç mantarı ürünleri imalatı, saz, saman ve benzeri malzemelerden örülerek yapılan ürünlerin imalatı	13	%14.4
Giyim eşyası dışındaki tamamlanmış tekstil ürünlerinin imalatı	13	%16.1
Ana demir ve çelik ürünleri ile demir alaşımları imalatı	14	%12.8
Sabun ve deterjan, temizlik ve parlaticı maddeleri imalatı	14	%12.8
Nişasta ve nişastalı ürünlerin imalatı	14	%13.2

Sektör adı	Sıradanlık	Yakınlık
Metalden diğer tank, rezervuar ve büyük muhafaza kapları (kapasitesi 8gt,=300 litre) imalatı	15	%13.1
Düz cam imalatı	16	%13.3
Motosiklet imalatı	16	%14.4
Hafif metalden paketleme malzemeleri imalatı	16	%16.0

Kaynak: SGK 2011 Aralık verileri, TEPAV hesaplamaları

İlçe Düzeyinde Sonuçlar

64. Raporun, üretim analizi yönteminin anlatıldığı bu bölümünün geri kalanında, her ilçe için filtreleme sürecini gösteren bir şekil ve potansiyel arz eden sektörlerin yer aldığı bir tablo sunulmuştur. Her il için ayrı bir başlık açılmış olup, ilçeler alfabetik sıraya göre listelenmiştir.

65. Kullanılan filtreleme yönteminin yapısı gereği, bazı ilçeler için potansiyel sektörlerin tespiti mümkün olmamıştır. Afyonkarahisar'ın Başmakçı, Bayat, Çobanlar, Dazkırı, Evciler, Hocalar, İhsaniye, Kızılören, Sinanpaşa, Sultandağı ilçeleri; Kütahya'nın Altıntaş, Aslanpaşa, Çavdarhisar, Domaniç, Emet, Pazarlar ilçeleri ve Manisa'nın Gördes, Köprübaşı, Sarıgöl ve Selendi ilçeleri için potansiyel sektörlerin tespiti mümkün olmamıştır.

66. Tüm sektörleri filtrelerde elenen ilçelerin az sayıda sektörde üretim yaptığı ve bu sektörlerin yerleşmiş olduğu görülmektedir. Ayrıca, sektör sayısının azlığı, diğer sektörlerle olan yakınlığı da azaltmaktadır. Filtreleme süreci neticesinde bu ilçeler için bir hedef sektör listesi elde edilmemiş olsa da, bu ilçelerin sektörel çeşitlenmeye ihtiyaç duyduklarını unutmamak gerekmektedir.

Afyonkarahisar

Şekil 102: Başmakçı Sektör Tespit Filtreleme Adımları, 2011

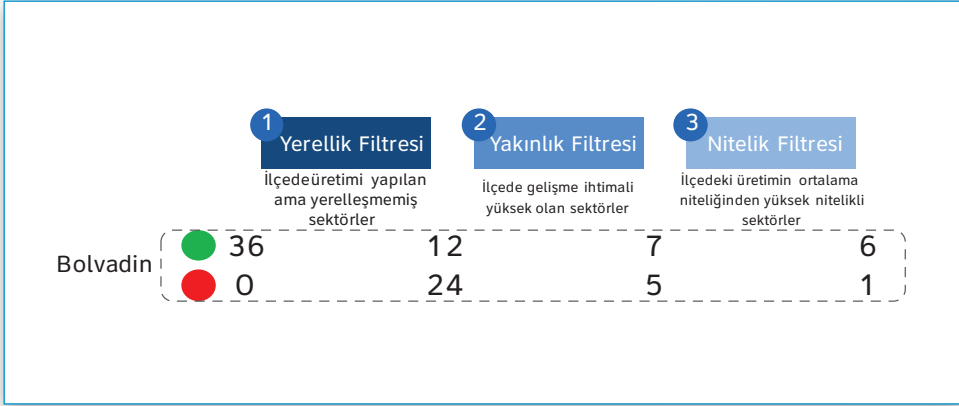
Kaynak: SGK 2011 Aralık verileri, TEPAV hesaplamaları

Şekil 103: Bayat Sektör Tespit Filtreleme Adımları, 2011

Kaynak: SGK 2011 Aralık verileri, TEPAV hesaplamaları

Şekil 104: Bolvadin Sektör Tespit Filtreleme Adımları, 2011

Kaynak: SGK 2011 Aralık verileri, TEPAV hesaplamaları

Tablo 26: Bolvadin İçin Belirlenen Potansiyel Sektörler, 2011

Sektör adı	Sıradanlık	Yakınlık
Giyim eşyası dışındaki tamamlanmış tekstil ürünlerinin imalatı	17	12,90%
Büro ve mağaza mobilyaları imalatı	27	12,98%
Elektrikli donanımların onarımı	30	13,42%
Başka yerde sınıflandırılmamış diğer gıda maddelerinin imalatı	30	12,84%
Sıvı ve katı yağ imalatı	33	14,27%
Diğer ulaşım araçlarının bakım ve onarımı	36	14,24%

Kaynak: TEPAV analizleri

Şekil 105: Çay Sektör Tespit Filtreleme Adımları, 2011

Kaynak: SGK 2011 Aralık verileri, TEPAV hesaplamaları

Tablo 27: Çay İçin Belirlenen Potansiyel Sektörler, 2011

Sektör adı	Sıradanlık	Yakınlık
Diğer ulaşım araçlarının bakım ve onarımı	36	7,93%

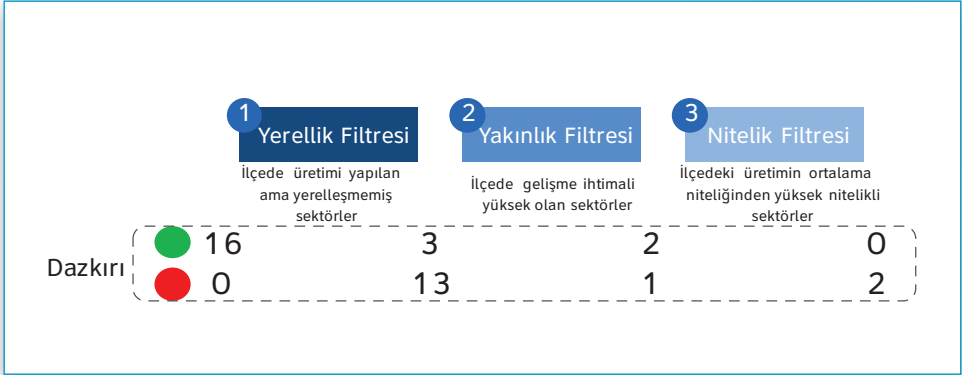
Kaynak: TEPAV analizleri

Şekil 106: Çobanlar Sektör Tespit Filtreleme Adımları, 2011

Kaynak: SGK 2011 Aralık verileri, TEPAV hesaplamaları

Şekil 107: Dazkırı Sektör Tespit Filtrelemesi Adımları, 2011

Kaynak: SGK 2011 Aralık verileri, TEPAV hesaplamaları

Şekil 108: Dinar Sektör Tespit Filtrelemesi Adımları, 2011

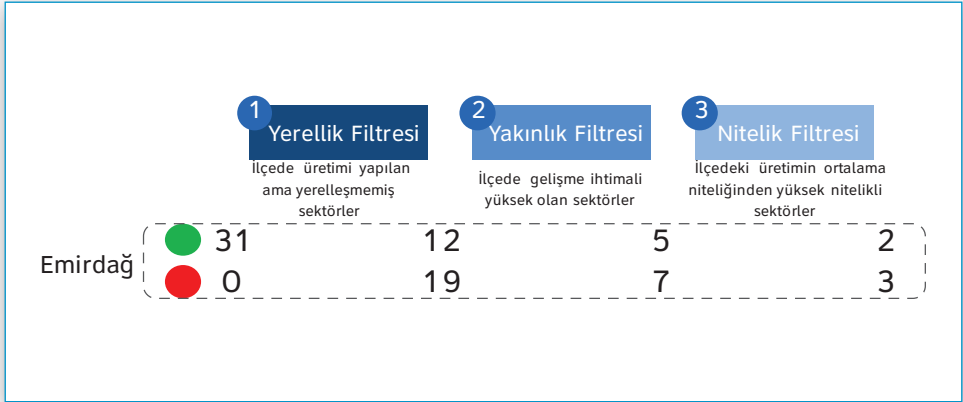
Kaynak: SGK 2011 Aralık verileri, TEPAV hesaplamaları

Tablo 28: Dinar İçin Belirlenen Potansiyel Sektörler, 2011

Sektör adı	Sıradanlık	Yakınlık
Makinelerin onarımı	29	13,62%
Et ve kümes hayvanları etlerinden üretilen ürünlerin imalatı	33	13,59%

Kaynak: TEPAV analizleri

Şekil 109: Emirdağ Sektör Tespit Filtreleme Adımları, 2011

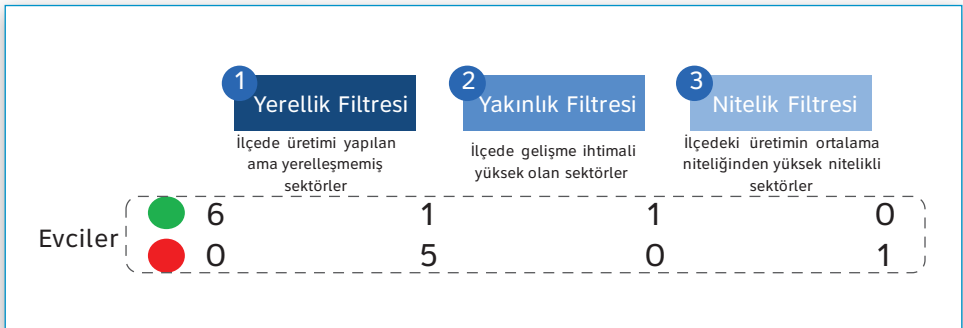
Kaynak: SGK 2011 Aralık verileri, TEPAV hesaplamaları

Tablo 29: Emirdağ İçin Belirlenen Potansiyel Sektörler, 2011

Sektör adı	Sıradanlık	Yakınlık
Diğer mobilyaların imalatı	30	11,69%
Metal yapı ve yapı parçaları imalatı	40	14,36%

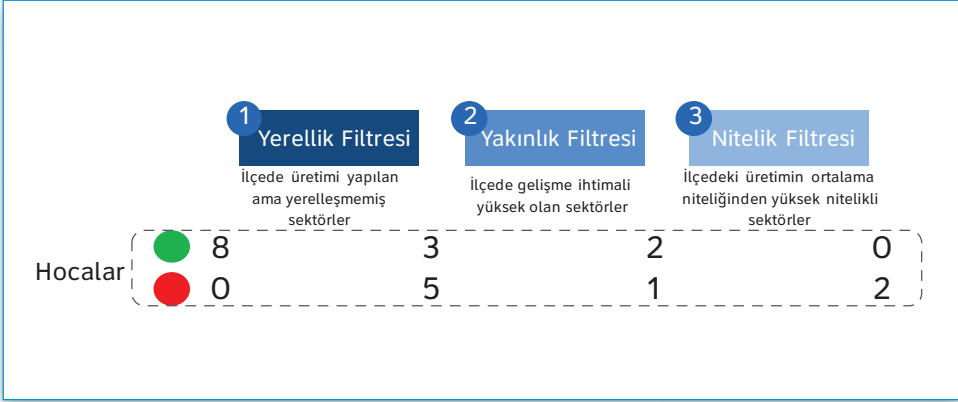
Kaynak: TEPAV analizleri

Şekil 110: Evciler Sektör Tespit Filtreleme Adımları, 2011

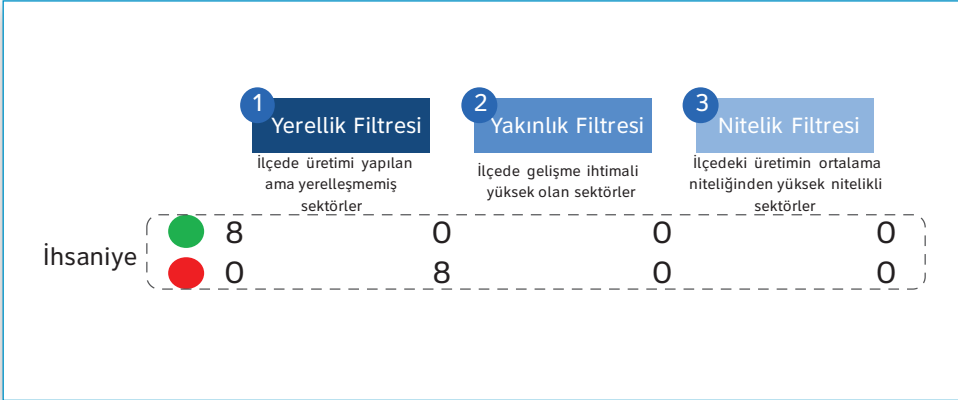
Kaynak: SGK 2011 Aralık verileri, TEPAV hesaplamaları

Şekil 111: Hocalar Sektör Tespit Filtrelemesi Adımları, 2011

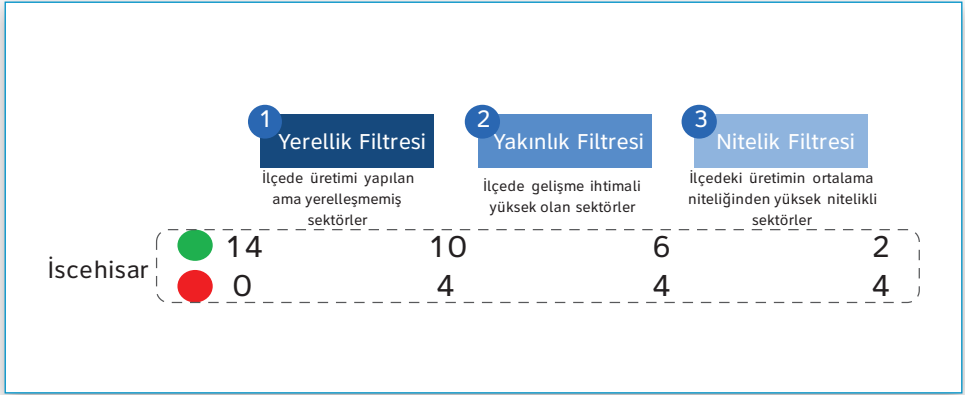
Kaynak: SGK 2011 Aralık verileri, TEPAV hesaplamaları

Şekil 112: İhsaniye Sektör Tespit Filtrelemesi Adımları, 2011

Kaynak: SGK 2011 Aralık verileri, TEPAV hesaplamaları

Şekil 113: İscehisar Sektör Tespit Filtrelemesi Adımları, 2011

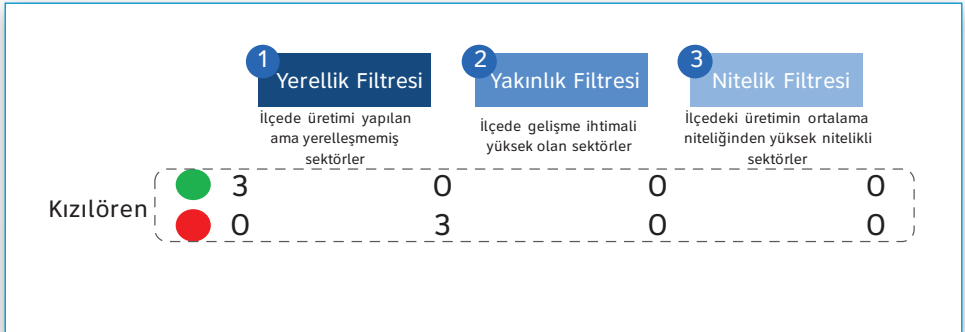
Kaynak: SGK 2011 Aralık verileri, TEPAV hesaplamaları

Tablo 30: İscehisar İçin Belirlenen Potansiyel Sektörler, 2011

Sektör adı	Sıradanlık	Yakınlık
Diğer ulaşım araçlarının bakım ve onarımı	36	3,02%
Metal yapı ve yapı parçaları imalatı	40	3,10%

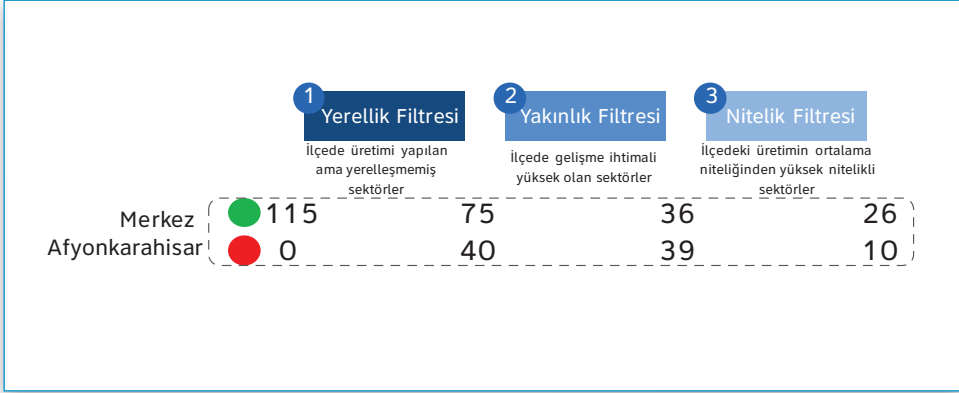
Kaynak: TEPAV analizleri

Şekil 114: Kızılören Sektör Tespit Filtrelemesi Adımları, 2011

Kaynak: SGK 2011 Aralık verileri, TEPAV hesaplamaları

Şekil 115: Merkez Afyonkarahisar Sektör Tespit Filtreleme Adımları, 2011

Kaynak: SGK 2011 Aralık verileri, TEPAV hesaplamaları

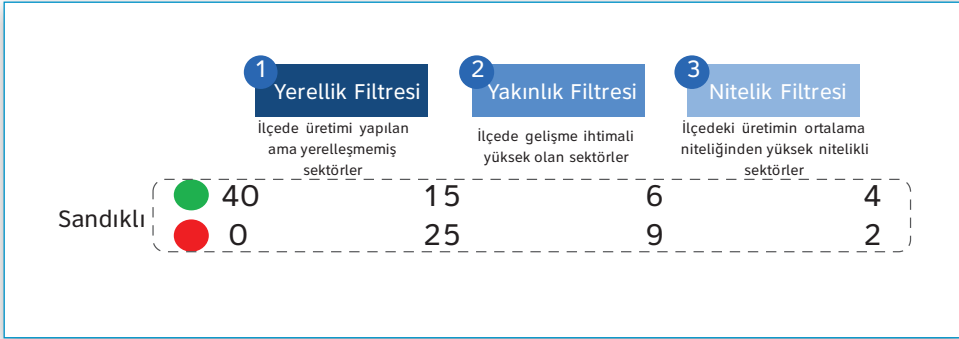
Tablo 31: Afyonkarahisar Merkez İçin Belirlenen Potansiyel Sektörler, 2011

Sektör adı	Sıradanlık	Yakınlık
Makarna, şehriye, kuskus ve benzeri unlu mamullerin imalatı	18	18,43%
Maden, taş ocağı ve inşaat makineleri imalatı	18	18,05%
Ateşe dayanıklı ürünlerin imalatı	19	19,21%
Elektronik veya optik ekipmanların onarımı	19	18,01%
Sanayi makine ve ekipmanlarının kurulumu	20	19,30%
Hazır yemeklerin ve yiyeceklerin imalatı	20	18,16%
Kimyasal gübre ve azot bileşiklerin imalatı	20	18,06%
Diğer camların imalatı ve işlenmesi (teknik amaçlı cam eşyalar dahil)	22	18,56%

Sektör adı	Sıradanlık	Yakınlık
Diğer giyim eşyalarının ve aksesuarlarının imalatı	22	18,38%
Başka yerde sınıflandırılmamış diğer kimyasal ürünlerin imalatı	23	20,38%
Metallerin makinede işlenmesi ve şekil verilmesi	23	19,06%
Motorlu kara taşıtları karoseri (kaporta) imalatı, treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork) imalatı	24	20,50%
Ahşap plaka ve levha imalatı	24	19,60%
Peksimet ve bisküvi imalatı, dayanıklı pastane ürünleri ve dayanıklı kek imalatı	24	19,18%
İç giyim eşyası imalatı	24	18,51%
Pamuklu dokuma	24	18,38%
Başka yerde sınıflandırılmamış diğer tekstillerin imalatı	24	18,23%
Büro ve mağaza mobilyaları imalatı	27	22,01%
Dondurma imalatı	27	20,90%
Metal kapı ve pencere imalatı	28	20,13%
Başka yerde sınıflandırılmamış meyve ve sebzelerin işlenmesi ve saklanması	29	23,34%
Kireç ve alçı imalatı	29	22,28%
Elektrikli donanımların onarımı	30	22,38%
Başka yerde sınıflandırılmamış diğer gıda maddelerinin imalatı	30	20,47%
Diğer mobilyaların imalatı	30	20,38%
Başka yerde sınıflandırılmamış diğer fabrikasyon metal ürünlerin imalatı	30	20,17%

Kaynak: TEPAV analizleri

Şekil 116: Sandıklı Sektör Tespit Filtreleme Adımları, 2011

Kaynak: SGK 2011 Aralık verileri, TEPAV hesaplamaları

Tablo 32: Sandıklı İçin Belirlenen Potansiyel Sektörler, 2011

Sektör adı	Sıradanlık	Yakınlık
Makinelerin onarımı	29	16,59%
Başka yerde sınıflandırılmamış meyve ve sebzelerin işlenmesi ve saklanması	29	15,53%
Elektrikli donanımların onarımı	30	15,35%
Diğer ulaşım araçlarının bakım ve onarımı	36	17,96%

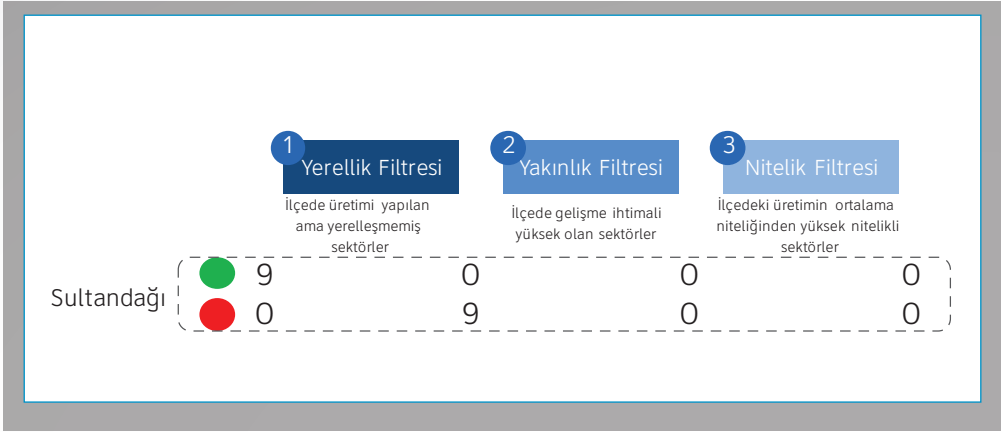
Kaynak: TEPAV analizleri

Şekil 117: Sinanpaşa Sektör Tespit Filtreleme Adımları, 2011

Kaynak: SGK 2011 Aralık verileri, TEPAV hesaplamaları

Şekil 118: Sultandağı Sektör Tespit Filtreleme Adımları, 2011

Kaynak: SGK 2011 Aralık verileri, TEPAV hesaplamaları

Şekil 119: Şuhut Sektör Tespit Filtreleme Adımları, 2011

Kaynak: SGK 2011 Aralık verileri, TEPAV hesaplamaları

Tablo 33: Şuhut İçin Belirlenen Potansiyel Sektörler, 2011

Sektör adı	Sıradanlık	Yakınlık
Plastik inşaat malzemesi imalatı	37	9,53%

Kaynak: TEPAV analizleri

Kütahya

Şekil 120: Altıntaş Sektör Tespit Filtreleme Adımları, 2011

Kaynak: SGK 2011 Aralık verileri, TEPAV hesaplamaları

Şekil 121: Aslanapa Sektör Tespit Filtreleme Adımları, 2011

Kaynak: SGK 2011 Aralık verileri, TEPAV hesaplamaları

Şekil 122: Çavdarhisar Sektör Tespit Filtreleme Adımları, 2011

Kaynak: SGK 2011 Aralık verileri, TEPAV hesaplamaları

Şekil 123: Domaniç Sektör Tespit Filtreleme Adımları, 2011

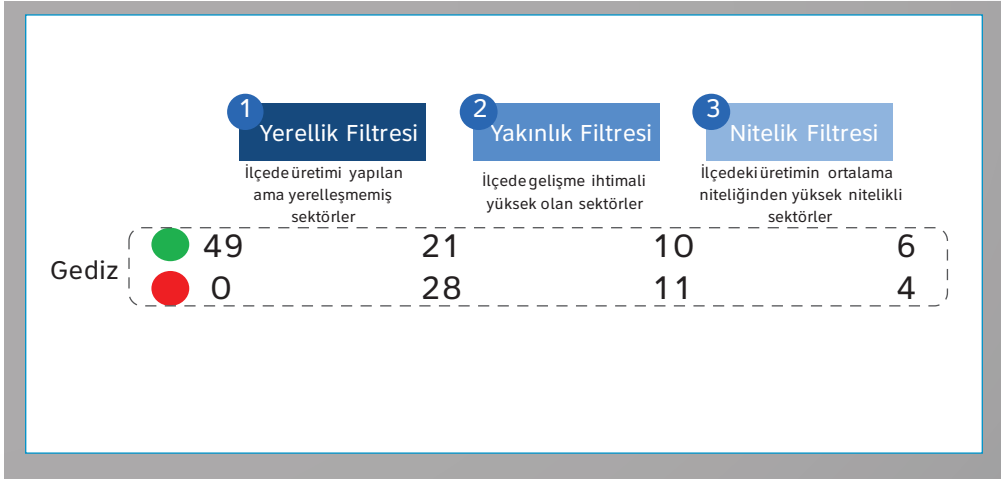
Kaynak: SGK 2011 Aralık verileri, TEPAV hesaplamaları

Şekil 124: Emet Sektör Tespit Filtreleme Adımları, 2011

Kaynak: SGK 2011 Aralık verileri, TEPAV hesaplamaları

Şekil 125: Gediz Sektör Tespit Filtreleme Adımları, 2011

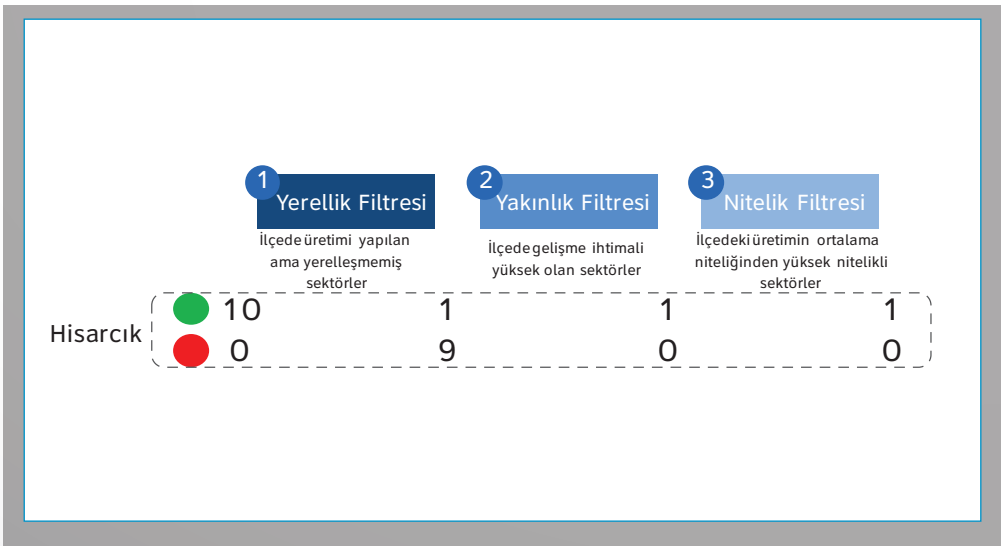
Kaynak: SGK 2011 Aralık verileri, TEPAV hesaplamaları

Tablo 34: Gediz İçin Belirlenen Potansiyel Sektörler, 2011

Sektör adı	Sıradanlık	Yakınlık
Bulgur, bakliyat ve sebze unları ve bunlara benzeyen diğer gıda maddeleri imalatı	28	14,38%
Başka yerde sınıflandırılmamış meyve ve sebzelerin işlenmesi ve saklanması	29	15,88%
Makinelerin onarımı	29	15,22%
Başka yerde sınıflandırılmamış diğer gıda maddelerinin imalatı	30	15,02%
Elektrikli donanımların onarımı	30	14,94%
Terziler (hususî dikişler)	34	15,11%

Kaynak: TEPAV analizleri

Şekil 126: Hisarcık Sektör Tespit Filtrelemesi Adımları, 2011

Kaynak: SGK 2011 Aralık verileri, TEPAV hesaplamaları

Tablo 35: Hisarcık İçin Belirlenen Potansiyel Sektörler, 2011

Sektör adı	Sıradanlık	Yakınlık
Metallerin makinede işlenmesi ve şekil verilmesi	23	4,28%

Kaynak: TEPAV analizleri

Şekil 127: Merkez Kütahya Sektör Tespit Filtrelemesi Adımları, 2011

Kaynak: SGK 2011 Aralık verileri, TEPAV hesaplamaları

Tablo 36: Kütahya Merkez İçin Belirlenen Potansiyel Sektörler, 2011

Sektör adı	Sıradanlık	Yakınlık
Nişasta ve nişastalı ürünlerin imalatı	16	14,49%
Düz cam imalatı	17	14,99%
Elektronik veya optik ekipmanların onarımı	19	15,35%
Merkezi ısıtma radyatörleri (elektrikli radyatörler hariç), sıcak su kazanları (boyler) ve kombi imalatı	19	15,10%
Fabrikasyon metal ürünlerin onarımı	20	14,38%

Sektör adı	Sıradanlık	Yakınlık
Tekstil ürünlerinin bitirilmesi	21	16,81%
Motosiklet imalatı	21	15,16%
Ahşap konteyner imalatı	21	14,90%
Diğer dış giyim eşyaları imalatı	21	14,71%
Diğer giyim eşyalarının ve aksesuarlarının imalatı	22	15,68%
Kakao, çikolata ve şekerleme imalatı	22	14,65%
Metallerin makinede işlenmesi ve şekil verilmesi	23	15,56%
Peksimet ve bisküvi imalatı, dayanıklı pastane ürünleri ve dayanıklı kek imalatı	24	17,16%
Başka yerde sınıflandırılmamış diğer tekstillerin imalatı	24	16,45%
Pamuklu dokuma	24	16,39%
Alçı taşı istihracından ayrı olarak işletilen alçı tozu ve alçıdan eşya imali	24	16,32%
Motorlu kara taşıtları karoseri (kaporta) imalatı, treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork) imalatı	24	16,30%
Demiryolu lokomotifleri ve vagonlarının imalatı	26	17,06%
Büro ve mağaza mobilyaları imalatı	27	18,80%

Kaynak: TEPAV analizleri

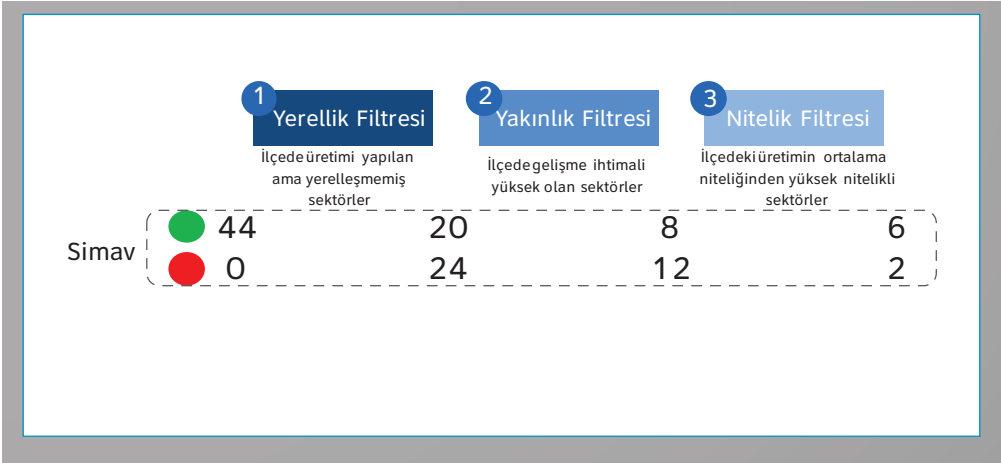
Şekil 128: Pazarlar Sektör Tespit Filtreleme Adımları, 2011

Kaynak: SGK 2011 Aralık verileri, TEPAV hesaplamaları

Şekil 129: Simav Sektör Tespit Filtrelemesi Adımları, 2011

Kaynak: SGK 2011 Aralık verileri, TEPAV hesaplamaları

Tablo 37: Simav İçin Belirlenen Potansiyel Sektörler, 2011

Sektör adı	Sıradanlık	Yakınlık
Tekstil ürünlerinin bitirilmesi	21	12,10%
Peksimet ve bisküvi imalatı, dayanıklı pastane ürünleri ve dayanıklı kek imalatı	24	12,04%
Büro ve mağaza mobilyaları imalatı	27	12,90%
Başka yerde sınıflandırılmamış meyve ve sebzelerin işlenmesi ve saklanması	29	14,29%
Diğer mobilyaların imalatı	30	12,33%
Diğer ulaşım araçlarının bakım ve onarımı	36	15,31%

Kaynak: TEPAV analizleri

Şekil 130: Şaphane Sektör Tespit Filtreleme Adımları, 2011

Kaynak: SGK 2011 Aralık verileri, TEPAV hesaplamaları

Tablo 38: Şaphane İçin Belirlenen Potansiyel Sektörler, 2011

Sektör adı	Sıradanlık	Yakınlık
Başka yerde sınıflandırılmamış diğer fabrikasyon metal ürünlerin imalatı	30	2,42%

Kaynak: TEPAV analizleri

Şekil 131: Tavşanlı sektör tespit filtreleme adımları, 2011

Kaynak: SGK 2011 Aralık verileri, TEPAV hesaplamaları

Tablo 39: Tavşanlı İçin Belirlenen Potansiyel Sektörler, 2011

Sektör adı	Sıradanlık	Yakınlık
Makarna, şehriye, kuskus ve benzeri unlu mamullerin imalatı	18	11,13%
Diğer dış giyim eşyaları imalatı	21	11,23%
Diğer camların imalatı ve işlenmesi (teknik amaçlı cam eşyalar dahil)	22	13,55%
Dondurma imalatı	27	13,34%
Büro ve mağaza mobilyaları imalatı	27	13,33%
Bulgur, bakliyat ve sebze unları ve bunlara benzeyen diğer gıda maddeleri imalatı	28	13,49%
Metal kapı ve pencere imalatı	28	12,62%
Diğer mobilyaların imalatı	30	12,14%
Terziler (hususî dikişler)	34	14,52%
Diğer ulaşım araçlarının bakım ve onarımı	36	15,53%

Kaynak: TEPAV analizleri

Manisa

Şekil 132: Ahmetli Sektör Tespit Filtreleme Adımları, 2011

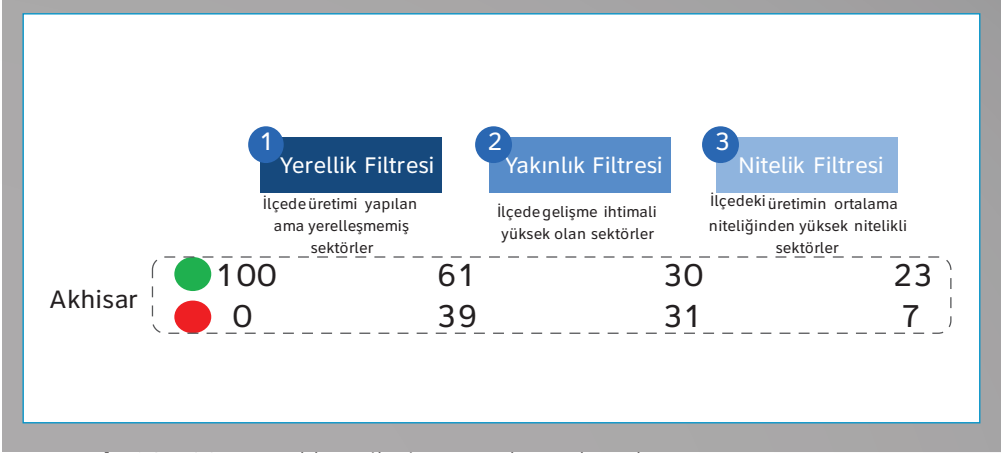
Kaynak: SGK 2011 Aralık verileri, TEPAV hesaplamaları

Tablo 40: Ahmetli İçin Belirlenen Potansiyel Sektörler, 2011

Sektör adı	Sıradanlık	Yakınlık
Başka yerde sınıflandırılmamış diğer fabrikasyon metal ürünlerin imalatı	30	9,17%
Terziler (hususî dikişler)	34	9,38%
Diğer ulaşım araçlarının bakım ve onarımı	36	10,77%

Kaynak: TEPAV analizleri

Şekil 133: Akhisar Sektör Tespit Filtreleme Adımları, 2011

Kaynak: SGK 2011 Aralık verileri, TEPAV hesaplamaları

Tablo 41: Akhisar İçin Belirlenen Potansiyel Sektörler, 2011

Sektör adı	Sıradanlık	Yakınlık
Giyim eşyası dışındaki tamamlanmış tekstil ürünlerinin imalatı	17	18,01%
Tornacılık ve tesviyecilik	19	17,97%
Sanayi makine ve ekipmanlarının kurulumu	20	18,53%
Hazır yemeklerin ve yiyeceklerin imalatı	20	17,51%
Diğer dış giyim eşyaları imalatı	21	18,74%
Montaj işleri (imalat yapmaksızın makine ve tesisat montajı)	21	17,87%
Diğer giyim eşyalarının ve aksesuarlarının imalatı	22	18,54%
Plastik tabaka, levha, tüp ve profil imalatı	23	18,61%

Sektör adı	Sıradanlık	Yakınlık
Pamuklu dokuma	24	17,49%
Peksimet ve bisküvi imalatı, dayanıklı pastane ürünleri ve dayanıklı kek imalatı	24	19,89%
Başka yerde sınıflandırılmamış diğer tekstillerin imalatı	24	20,04%
İç giyim eşyası imalatı	24	17,55%
Motorlu kara taşıtları karoseri (kaporta) imalatı, treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork) imalatı	24	19,56%
Kayıtlı medyanın çoğaltılması (ses, görüntü ve bilgisayar kaydı)	26	19,22%
Dondurma imalatı	27	20,55%
Büro ve mağaza mobilyaları imalatı	27	20,37%
Metal kapı ve pencere imalatı	28	19,62%
Kireç ve alçı imalatı	29	22,58%
Makinelerin onarımı	29	21,84%
Diğer mobilyaların imalatı	30	20,09%
Başka yerde sınıflandırılmamış diğer gıda maddelerinin imalatı	30	20,73%
Başka yerde sınıflandırılmamış diğer fabrikasyon metal ürünlerin imalatı	30	20,15%
Terziler (hususî dikişler)	34	21,22%

Kaynak: TEPAV analizleri

Şekil 134: Alaşehir Sektör Tespit Filtrelemesi Adımları, 2011

Kaynak: SGK 2011 Aralık verileri, TEPAV hesaplamaları

Tablo 42: Alaşehir İçin Belirlenen Potansiyel Sektörler, 2011

Sektör adı	Sıradanlık	Yakınlık
Et ve kümes hayvanları etlerinden üretilen ürünlerin imalatı	33	14,49%
Sıvı ve katı yağ imalatı	33	15,03%
Dondurma imalatı	27	12,40%
Şeker imalatı	31	12,81%
Diğer ağaç ürünleri imalatı	25	13,39%
Başka yerde sınıflandırılmamış diğer fabrikasyon metal ürünlerin imalatı	30	12,62%
Diğer ulaşım araçlarının bakım ve onarımı	36	13,74%

Kaynak: TEPAV analizleri

Şekil 135: Demirci Sektör Tespit Filtrelemesi Adımları, 2011

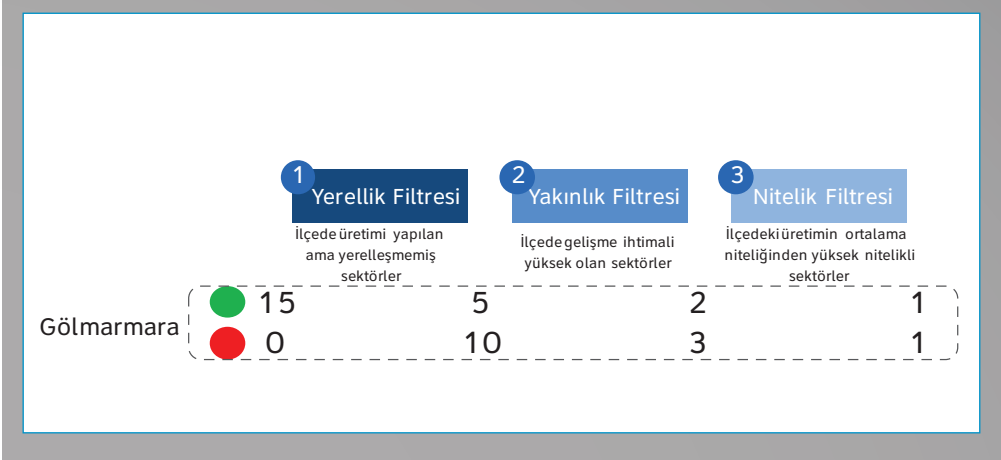
Kaynak: SGK 2011 Aralık verileri, TEPAV hesaplamaları

Tablo 43: Demirci İçin Belirlenen Potansiyel Sektörler, 2011

Sektör adı	Sıradanlık	Yakınlık
Pamuklu dokuma	24	6,87%
Makinelerin onarımı	29	6,45%
Sıvı ve katı yağ imalatı	33	6,74%
Diğer ulaşım araçlarının bakım ve onarımı	36	7,16%
Metal yapı ve yapı parçaları imalatı	40	7,19%

Kaynak: TEPAV analizleri

Şekil 136: Gölarmara Sektör Tespit Filtrelemesi Adımları, 2011

Kaynak: SGK 2011 Aralık verileri, TEPAV hesaplamaları

Tablo 44: Gölarmara İçin Belirlenen Potansiyel Sektörler, 2011

Sektör adı	Sıradanlık	Yakınlık
Diğer ulaşım araçlarının bakım ve onarımı	36	5,61%

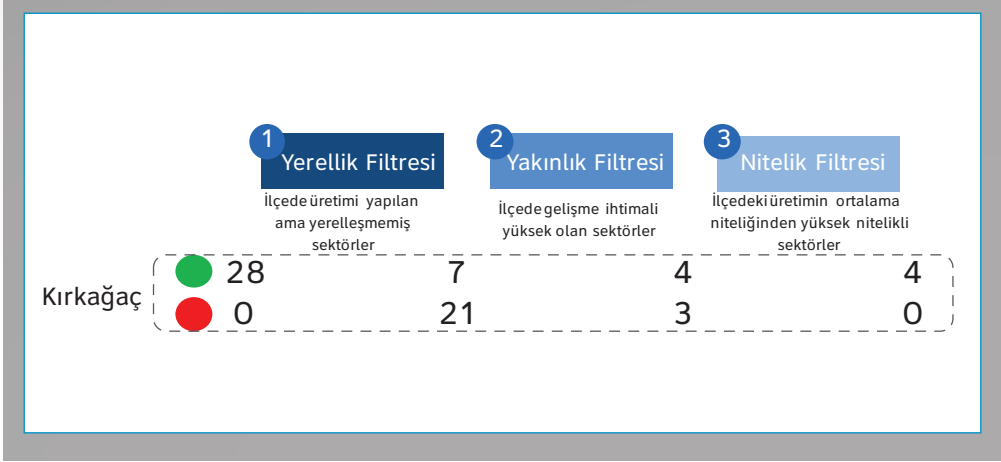
Kaynak: TEPAV analizleri

Şekil 137: Gördes Sektör Tespit Filtrelemesi Adımları, 2011

Kaynak: SGK 2011 Aralık verileri, TEPAV hesaplamaları

Şekil 138: Kırkağaç Sektör Tespit Filtreleme Adımları, 2011

Kaynak: SGK 2011 Aralık verileri, TEPAV hesaplamaları

Tablo 45: Kırkağaç İçin Belirlenen Potansiyel Sektörler, 2011

Sektör adı	Sıradanlık	Yakınlık
Büro ve mağaza mobilyaları imalatı	27	11,89%
Başka yerde sınıflandırılmamış meyve ve sebzelerin işlenmesi ve saklanması	29	12,64%
Başka yerde sınıflandırılmamış diğer gıda maddelerinin imalatı	30	12,19%
Diğer ulaşım araçlarının bakım ve onarımı	36	14,75%

Kaynak: TEPAV analizleri

Şekil 139: Köprübaşı Sektör Tespit Filtreleme Adımları, 2011

Kaynak: SGK 2011 Aralık verileri, TEPAV hesaplamaları

Şekil 140: Kula Sektör Tespit Filtreleme Adımları, 2011

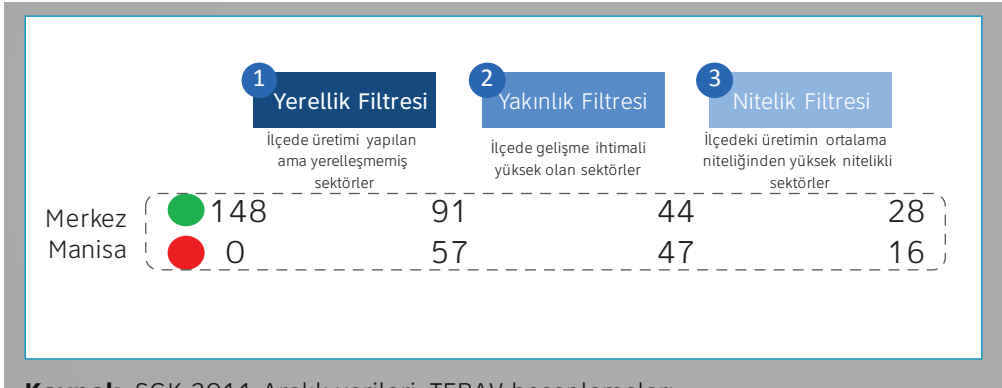
Kaynak: SGK 2011 Aralık verileri, TEPAV hesaplamaları

Tablo 46: Kula İçin Belirlenen Potansiyel Sektörler, 2011

Sektör adı	Sıradanlık	Yakınlık
Büro ve mağaza mobilyaları imalatı	27	12,04%
Makinelerin onarımı	29	11,99%
Diğer mobilyaların imalatı	30	11,29%
Diğer ulaşım araçlarının bakım ve onarımı	36	13,34%

Kaynak: TEPAV analizleri

Şekil 141: Merkez Manisa Sektör Tespit Filtreleme Adımları, 2011

Kaynak: SGK 2011 Aralık verileri, TEPAV hesaplamaları

Tablo 47: Manisa Merkez İçin Belirlenen Potansiyel Sektörler, 2011

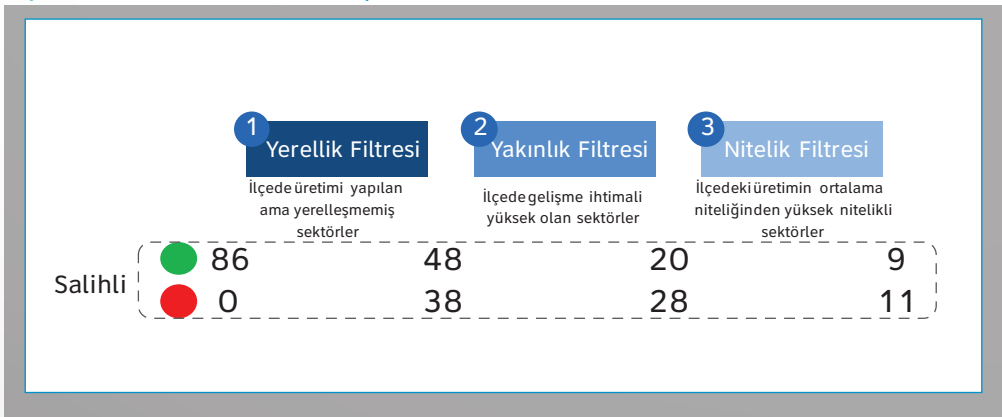
Sektör adı	Sıradanlık	Yakınlık
Fiber optik kabloların imalatı	3	27,31%
Hava ve uzay araçları ve ilgili makinelerin imalatı	5	27,43%

Sektör adı	Sıradanlık	Yakınlık
Kablolamada kullanılan gereçlerin imalatı	8	26,39%
Parfüm kozmetik ve bakım malzemelerinin imalatı	8	24,65%
Akışkan gücü ile çalışan ekipmanların imalatı (pompa ve kompresör imalatı)	10	27,90%
Deri giyim eşyası imalatı	10	25,52%
Başka yerde sınıflandırılmamış diğer genel amaçlı makinelerin imalatı	11	28,19%
Kağıttan yapılan ev eşyası, sıhhi ve tuvalet malzemeleri imalatı	11	26,29%
İç ve dış lastik imalatı, lastiğe sırt geçirilmesi ve yeniden işlenmesi	11	25,61%
Oyun ve oyuncak imalatı	11	24,23%
Diğer demir dışı metallerin dökümü	12	26,47%
Seramik ev ve süs eşyası imalatı	12	26,12%
Derinin tabaklanması ve işlenmesi	12	26,05%
Tıbbi ve dişçiliğe ait araç ve gereçlerin imalatı	12	24,59%
Bağlantı malzemelerinin ve vida makinesi ürünlerinin imalatı	13	28,27%
Rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı	13	28,06%
İnşaat amaçlı alçı ürünlerinin imalatı	13	25,68%
Elektrik motorlarının, jeneratörlerin ve transformatörlerin imalatı	13	24,72%

Sektör adı	Sıradanlık	Yakınlık
Metallerin işlenmesi ve kaplanması	14	28,61%
Çelik dökümü	14	27,43%
Ana demir ve çelik ürünleri ile demir alaşımları imalatı	15	26,05%
Kaldırma ve taşıma ekipmanları imalatı	15	25,60%
Başka yerde sınıflandırılmamış diğer özel amaçlı makinelerin imalatı	16	26,76%
Sabun ve deterjan, temizlik ve parlaticı maddeleri imalatı	16	25,26%
Kağıt hamuru imalatı	17	26,35%
Giyim eşyası dışındaki tamamlanmış tekstil ürünlerinin imalatı	17	24,26%

Kaynak: TEPAV analizleri

Şekil 142: Salihli Sektör Tespit Filtrelemesi Adımları, 2011

Kaynak: SGK 2011 Aralık verileri, TEPAV hesaplamaları

Tablo 48: Salihli İçin Belirlenen Potansiyel Sektörler, 2011

Sektör adı	Sıradanlık	Yakınlık
Merkezi ısıtma radyatörleri (elektrikli radyatörler hariç), sıcak su kazanları (boyler) ve kombi imalatı	19	17,61%
Peksimet ve bisküvi imalatı, dayanıklı pastane ürünleri ve dayanıklı kek imalatı	24	19,57%
Pamuklu dokuma	24	18,64%
Büro ve mağaza mobilyaları imalatı	27	19,43%
Metal kapı ve pencere imalatı	28	19,56%
Makinelerin onarımı	29	21,03%
Başka yerde sınıflandırılmamış diğer gıda maddelerinin imalatı	30	20,05%
Diğer mobilyaların imalatı	30	19,91%
Başka yerde sınıflandırılmamış diğer fabrikasyon metal ürünlerin imalatı	30	19,83%

Kaynak: TEPAV analizleri

Şekil 143: Sarıgöl Sektör Tespit Filtreleme Adımları, 2011

Kaynak: SGK 2011 Aralık verileri, TEPAV hesaplamaları

Şekil 144: Saruhanlı Sektör Tespit Filtreleme Adımları, 2011

Kaynak: SGK 2011 Aralık verileri, TEPAV hesaplamaları

Tablo 49: Saruhanlı İçin Belirlenen Potansiyel Sektörler, 2011

Sektör adı	Sıradanlık	Yakınlık
Diğer ulaşım araçlarının bakım ve onarımı	36	13,22%
Plastik inşaat malzemesi imalatı	37	12,79%

Kaynak: TEPAV analizleri

Şekil 145: Selendi Sektör Tespit Filtreleme Adımları, 2011

Kaynak: SGK 2011 Aralık verileri, TEPAV hesaplamaları

Şekil 146: Soma Sektör Tespit Filtreleme Adımları, 2011

Kaynak: SGK 2011 Aralık verileri, TEPAV hesaplamaları

Tablo 50: Soma İçin Belirlenen Potansiyel Sektörler, 2011

Sektör adı	Sıradanlık	Yakınlık
Metallerin makede işlenmesi ve şekil verilmesi	23	16,10%
Plastik tabaka, levha, tüp ve profil imalatı	23	15,05%
Peksimet ve bisküvi imalatı, dayanıklı pastane ürünleri ve dayanıklı kek imalatı	24	16,07%
Demiryolu lokomotifleri ve vagonlarının imalatı	26	16,88%
Büro ve mağaza mobilyaları imalatı	27	16,90%
Metal kapı ve pencere imalatı	28	16,48%
Başka yerde sınıflandırılmamış diğer fabrikasyon metal ürünlerin imalatı	30	17,18%
Diğer mobilyaların imalatı	30	16,72%
Terziler (hususî dikişler)	34	17,06%

Kaynak: TEPAV analizleri

Turgutlu

Şekil 147: Turgutlu Sektör Tespit Filtrelemesi Adımları, 2011

Kaynak: SGK 2011 Aralık verileri, TEPAV hesaplamaları

Tablo 51: Turgutlu İçin Belirlenen Potansiyel Sektörler, 2011

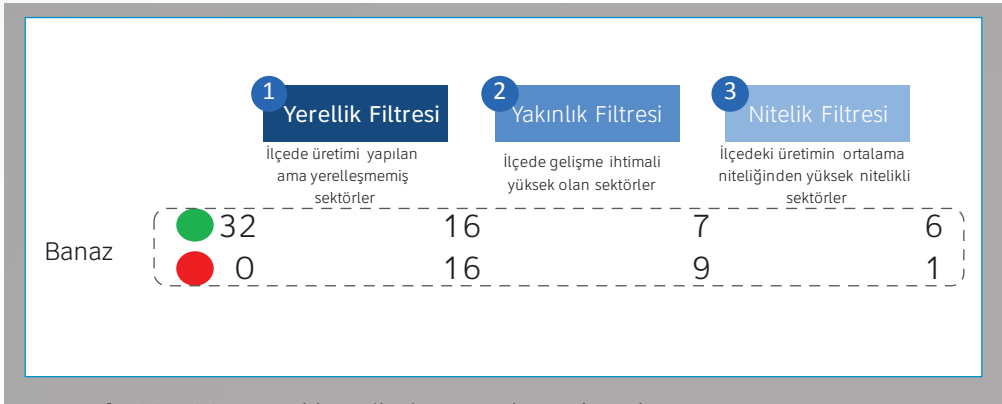
Sektör adı	Sıradanlık	Yakınlık
Rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı	13	15,92%
Giyim eşyası dışındaki tamamlanmış tekstil ürünlerinin imalatı	17	14,87%
Metallerin dövülmesi, preslenmesi, baskılanması ve yuvarlanması, toz metalürjisi	17	14,83%
Merkezi ısıtma radyatörleri (elektrikli radyatörler hariç), sıcak su kazanları (boyler) ve kombi imalatı	19	16,34%
Elektronik veya optik ekipmanların onarımı	19	15,32%
Montaj işleri (imalat yapmaksızın makine ve tesisat montajı)	21	15,34%
Kakao, çikolata ve şekerleme imalatı	22	15,54%

Sektör adı	Sıradanlık	Yakınlık
Plastik tabaka, levha, tüp ve profil imalatı	23	15,86%
Metallerin makinede işlenmesi ve şekil verilmesi	23	15,50%
Peksimet ve bisküvi imalatı, dayanıklı pastane ürünleri ve dayanıklı kek imalatı	24	18,05%
Motorlu kara taşıtları karoseri (kaporta) imalatı, treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork) imalatı	24	16,77%
Başka yerde sınıflandırılmamış diğer tekstillerin imalatı	24	15,63%
Soğuk şekillendirme veya katlama	24	15,21%
Büro ve mağaza mobilyaları imalatı	27	16,51%
Bulgur, bakliyat ve sebze unları ve bunlara benzeyen diğer gıda maddeleri imalatı	28	16,95%
Başka yerde sınıflandırılmamış metalik olmayan diğer mineral ürünlerin imalatı	28	16,24%
Metal kapı ve pencere imalatı	28	15,19%
Makinelerin onarımı	29	17,37%
Elektrikli donanımların onarımı	30	18,03%
Başka yerde sınıflandırılmamış diğer gıda maddelerinin imalatı	30	17,37%
Diğer mobilyaların imalatı	30	16,51%
Başka yerde sınıflandırılmamış diğer fabrikasyon metal ürünlerin imalatı	30	16,19%

Kaynak: TEPAV analizleri

Uşak

Şekil 148: Banaz Sektör Tespit Filtrelemesi Adımları, 2011

Kaynak: SGK 2011 Aralık verileri, TEPAV hesaplamaları

Tablo 52: Banaz İçin Belirlenen Potansiyel Sektörler, 2011

Sektör adı	Sıradanlık	Yakınlık
Ahşap plaka ve levha imalatı	24	8,32%
Metal kapı ve pencere imalatı	28	8,33%
Başka yerde sınıflandırılmamış diğer fabrikasyon metal ürünlerin imalatı	30	8,92%
Diğer mobilyaların imalatı	30	9,19%
Terziler (hususî dikişler)	34	9,53%
Diğer ulaşım araçlarının bakım ve onarımı	36	11,04%

Kaynak: TEPAV analizleri

Şekil 149: Eşme Sektör Tespit Filtrelemesi Adımları, 2011

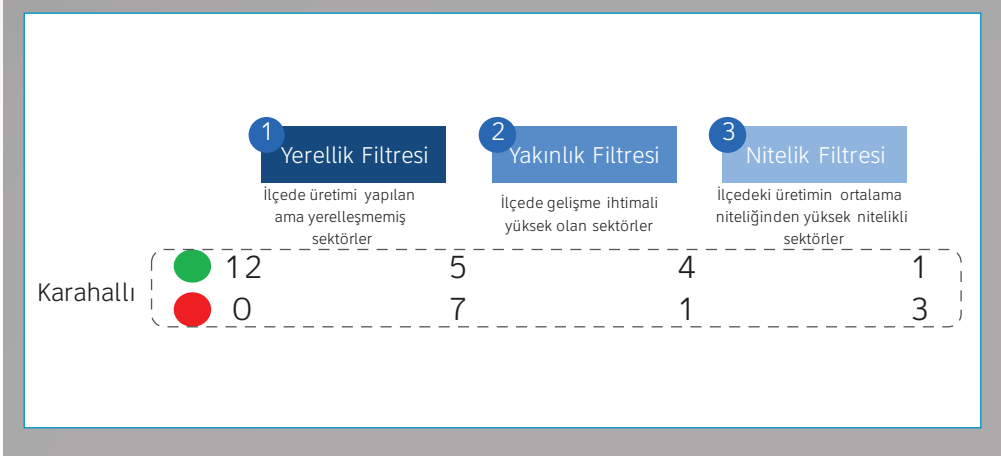
Kaynak: SGK 2011 Aralık verileri, TEPAV hesaplamaları

Tablo 53: Eşme İçin Belirlenen Potansiyel Sektörler, 2011

Sektör adı	Sıradanlık	Yakınlık
Et ve kümes hayvanları etlerinden üretilen ürünlerin imalatı	33	9,73%
Diğer ulaşım araçlarının bakım ve onarımı	36	10,24%
Plastik inşaat malzemesi imalatı	37	9,83%
Metal yapı ve yapı parçaları imalatı	40	10,41%

Kaynak: TEPAV analizleri

Şekil 150: Karahallı Sektör Tespit Filtrelemesi Adımları, 2011

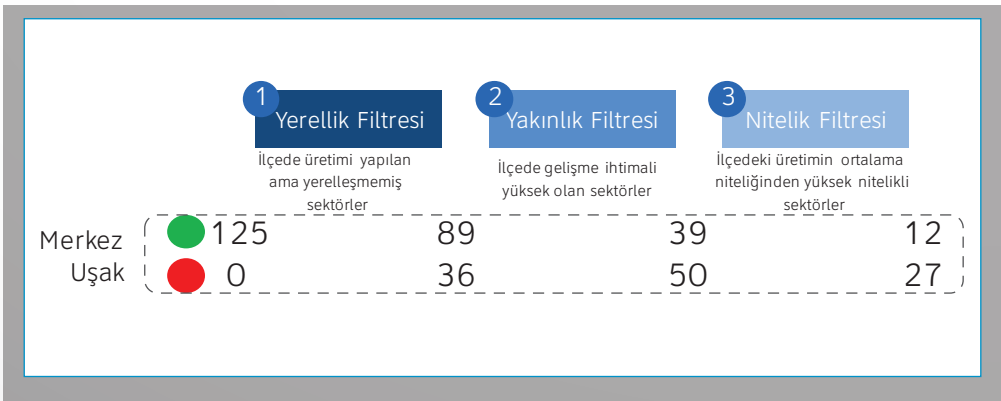
Kaynak: SGK 2011 Aralık verileri, TEPAV hesaplamaları

Tablo 54: Karahallı İçin Belirlenen Potansiyel Sektörler, 2011

Sektör adı	Sıradanlık	Yakınlık
Örgü ve tiğ işi kumaşların imalatı	7	2,79%

Kaynak: TEPAV analizleri

Şekil 151: Merkez Uşak Sektör Tespit Filtrelemesi Adımları, 2011

Kaynak: SGK 2011 Aralık verileri, TEPAV hesaplamaları

Tablo 55: Uşak Merkez İçin Belirlenen Potansiyel Sektörler, 2011

Sektör adı	Sıradanlık	Yakınlık
Örgü ve tiğ işi kumaşların imalatı	7	15,45%
Haşere ilaçları ve diğer zirai-kimyasal ürünlerin imalatı	8	14,76%
Boya maddeleri ve pigment imalatı	11	14,08%
Dokuma olmayan kumaşlar ile dokuma olmayan kumaştan yapılan ürünlerin imalatı, giyim eşyası hariç	13	15,78%
Kağıt ve mukavva imalatı	14	14,90%
Giyim eşyası dışındaki tamamlanmış tekstil ürünlerinin imalatı	17	15,59%
Metallerin dövülmesi, preslenmesi, baskılanması ve yuvarlanması, toz metalürjisi	17	14,32%
Metalden diğer tank, rezervuar ve büyük muhafaza kapları (kapasitesi 8gt,=300 litre) imalatı	17	14,13%
Plastik torba, çanta, poşet, çuval, kutu, damacana, şişe, makara vb. paketleme malzemelerinin imalatı	18	14,84%
Kümes hayvanları etlerinin işlenmesi ve saklanması	18	14,04%
Sanayi makine ve ekipmanlarının kurulumu	20	15,65%
Hazır yemeklerin ve yiyeceklerin imalatı	20	14,50%

Kaynak: TEPAV analizleri

Şekil 152: Sivaslı Sektör Tespit Filtrelemesi Adımları, 2011

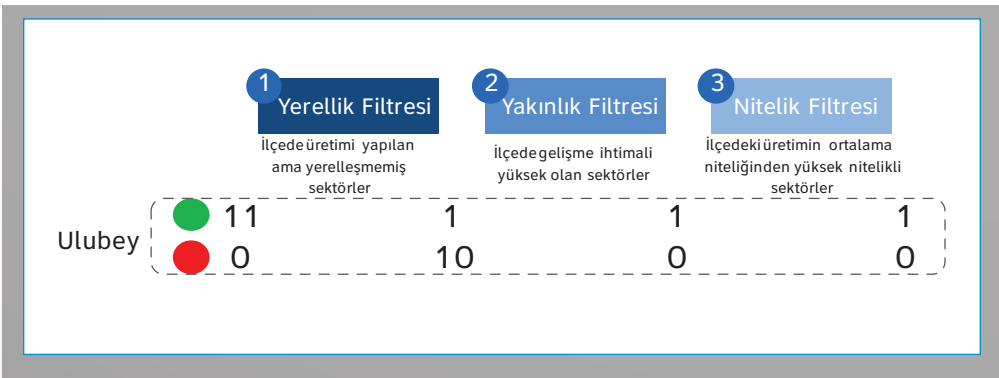
Kaynak: SGK 2011 Aralık verileri, TEPAV hesaplamaları

Tablo 56: Sivaslı İçin Belirlenen Potansiyel Sektörler, 2011

Sektör adı	Sıradanlık	Yakınlık
Büro ve mağaza mobilyaları imalatı	27	7,80%
Metal kapı ve pencere imalatı	28	7,41%

Kaynak: TEPAV analizleri

Şekil 153: Ulubey Sektör Tespit Filtrelemesi Adımları, 2011

Kaynak: SGK 2011 Aralık verileri, TEPAV hesaplamaları

Tablo 57: Ulubey İçin Belirlenen Potansiyel Sektörler, 2011

Sektör adı	Sıradanlık	Yakınlık
Metallerin makinede işlenmesi ve şekil verilmesi	23	4,76%

Kaynak: TEPAV analizleri

Kaynakça

- Balassa, B. (1965). "Trade Liberalization and Revealed Comparative Advantage". The Manchester School of Economic and Social Studies, 1965, Vol. 119, 93-123.
- Bilim, Teknoloji ve Sanayi Bakanlığı Sanayi Genel Müdürlüğü (BTSB), 2012, "81 İilde Durum Raporu", Ankara: Mayıs 2012.
- Ege Ekonomi Geliştirme Vakfı (2003), Manisa İl Raporu, 17.03.2013 tarihinde erişilmiştir: <http://www.egev.org/ilraporlari/manisa.pdf>
- Haig, R. M. (1926). "Towards an Understanding of Metropolis". Quarterly Journal of Economics, 40:1, 402-34.
- Hausmann, R., J. Hwang ve D. Rodrik (2006). "What You Export Matters". CEPR Discussion Papers 5444, Centre for Economic Policy and Research, Londra
- Hausmann, R. ve B. Klinger (2006a). "Structural Transformation and Patterns of Comparative Advantage in the Product Space", Center for International Development, Harvard University, Working Paper No.128.
- Hausmann, R. ve B. Klinger (2006b), "South Africa's Export Predicament", CID Working Paper No. 129 , Ağustos 2006.
- Hausmann, R. ve B. Klinger (2008a), "Growth Diagnostics in Peru", CID Working Paper No.181, Eylül 2008.
- Hausmann, R. ve B. Klinger (2008b), "Achieving Export-Led Growth in Colombia", CID Working Paper No. 182, Eylül 2008.
- Herfindahl, O (1950). "Concentration in the Steel Industry 16-18", doktora tezi, California Law Review.
- Hidalgo, C. ve R. Hausmann (2009). "The Building Blocks of Economic Complexity". PNAS, 106:26, 10570-575.
- Hirschmann, A. (1945). National Power and the Structure of Foreign Trade 98-99, University of California Press, sf.155-62.
- Kanar, C. 2005, "Sanayi Kuruluşlarında ISO 9001:2000 Revizyon Süreci ve Sonuçlarının İncelenmesi (Manisa Örneği)", Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı, yayımlanmamış yüksek lisans tezi.

Ricardo, D. (1817). "On the Principles of Political Economy and Taxation". John Murray, London.

T.C. Dış Ticaret Müsteşarlığı (DTM), 2008, "Manisa Elektrik Elektronik Kümelenmesi Yol Haritası", Türkiye için Kümelenme Politikasının Geliştirilmesi Projesi raporu.

TEPAV (2006) Türkiye'nin Rekabet Gücü İçin Sanayi Politikası Çerçevesi, TEPAV Basılı Yayınları, Ankara

TEPAV (2007) Türkiye Yatırım Ortamı Değerlendirilmesi Cilt 1, TEPAV Basılı Yayınları, Ankara

Tokmakoğlu, A. 2009, "Yükselen Şehir Manisa", Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7(2), s.169-180.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Ulusal Hesaplar Veritabanı

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Dış Ticaret İstatistikleri Veritabanı

Uşak Organize Sanayi Bölgesi (USOB), Uşak Organize Sanayi Bölgesi Stratejik Planı 2012-2015.

Zafer Kalkınma Ajansı, 2010a, TR33 Bölgesi Mevcut Durum Raporu.

Zafer Kalkınma Ajansı, 2010b, TR33 Bölgesi Bölge Planı (2010-2013).

Zafer
Kalkınma Ajansı
Development Agency

T.C. Zafer Kalkınma Ajansı Genel Sekreterliği

Cumhuriyet Mahallesi, Hayme Ana Caddesi,
METEM Tesisleri, Kat: 4, 43020 Kütahya - TÜRKİYE

T: + 90 274 271 77 61 (pbx)

F: + 90 274 271 77 63

e-posta: info@zafer.org.tr - pbkb@zafer.org.tr

www.zafer.org.tr

Afyonkarahisar Yatırım Destek Ofisi

Dörtyol Mahallesi, Turgut Özal Caddesi
No: 69 (Afium Alışveriş Merkezi Karşısı)
03100 Afyonkarahisar - TÜRKİYE

T: + 90 272 212 20 70

F: + 90 272 212 21 70

e-posta: afyonkarahisarydo@zafer.org.tr

Kütahya Yatırım Destek Ofisi

Cumhuriyet Mahallesi, Hayme Ana Caddesi,
METEM Tesisleri, Kat: 4, 43020
Kütahya - TÜRKİYE

T: + 90 274 271 77 61

F: + 90 274 271 77 63

e-posta: kutahyaydo@zafer.org.tr

Manisa Yatırım Destek Ofisi

1. Anafartalar Mahallesi, 1601. Sokak,
No: 20/3 45020
Manisa - TÜRKİYE

T: + 90 236 237 29 47

F: + 90 236 239 49 51

e-posta: manisaydo@zafer.org.tr

Uşak Yatırım Destek Ofisi

Durak Mahallesi, Fatih Caddesi, No: 2/404,
Özmerkez İş Merkezi 64100
Uşak - TÜRKİYE

T: + 90 276 224 43 41

F: + 90 276 224 43 42

e-posta: usakydo@zafer.org.tr